

Periodica Oeconomica

PERIODICA OECONOMICA

2011. SZEPTEMBER
IV. ÉVF., 1. SZÁM

TANULMÁNYOK
A GAZDASÁGTUDOMÁNY
KÖRÉBŐL

Szerkesztőbizottság:

Elnök:

SZLÁVIK JÁNOS

Tagok:

COLLINS, J. MARKHAM
HOLLÓNÉ KACSÓ ERZSÉBET
KÁDEK ISTVÁN
KOVÁCS TIBOR
PAPANÉK GÁBOR
ZÁM ÉVA

Szerkesztő:

NOVOTNY ÁDÁM

*Gazdaságtudományi Intézet
Eszterházy Károly Főiskola
3300 Eger, Egészségház u. 4.
novadam@ektf.hu*

Szerkesztőasszisztens:

CSUGÁNY JULIANNA

EGER, 2011

PERIODICA OECONOMICA

SEPTEMBER 2011

VOL. 4, ISSUE 1

RESEARCH PAPERS
FROM THE FIELD OF
ECONOMIC SCIENCE

Editorial Board:

Head:

János SZLÁVIK

Members:

J. Markham COLLINS

Erzsébet H. KACSÓ

István KÁDEK

Tibor KOVÁCS

Gábor PAPANÉK

Éva ZÁM

Editor:

Adam NOVOTNY

Institute of Economic Science

Eszterházy Károly College

H-3300 Eger, Egészségház u. 4.

novadam@ektf.hu

Editorial Assistant:

Julianna CSUGÁNY

EGER, 2011

ISSN 2060-9078 (Print)

ISSN 2060-9086 (Online)

A PO online kiadása elérhető a <http://www.gti.ektf.hu/po.html> címen.

Baross Gábor program

Nemzeti Innovációs Hivatal

A projekt a Nemzeti Innovációs Hivatal támogatásával valósult meg.

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Főiskola rektora
Megjelent az EKF Líceum Kiadó gondozásában
Igazgató: Kis-Tóth Lajos
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Műszaki szerkesztő: Nagy Sándorné
PO logó terv: Juhász Attila

Megjelent: 2011. szeptember   Példányszám: 50

Készült: az Eszterházy Károly Főiskola nyomdájában, Egerben

PERIODICA OECONOMICA

Köszöntjük az Olvasót!

Folyóiratunk negyedik évfolyamának szeptemberi száma részben *rendkívüli* kiadvány. Azért *rendkívüli*, mert a megjelentetett tanulmányok fele egy témakör köré szerveződik. Az *első hat cikkben az Innovációs kompetencia- és szolgáltatásfejlesztés című (REG_EM_KOMP_09), Baross Gábor Program keretében megvalósított kutatás főbb eredményei kerülnek bemutatásra*. A kutatás célja néhány oktatási innováció, konkrétan a szálloda-menedzser képzés tantervkorszerűsítési tennivalóinak a felmérése és elvégzése volt.

A vizsgálódás kiindulópontja az Intézet azon tapasztalata volt, hogy a „gyakorlat”, kiemelten az (észak-) magyarországi munkaadók – bár mindig hangsúlyozzák, hogy sok pályakezdő diplomás munkavégző képességeivel és tudásával elégedettek – széles körben elégedetlenek az „átlag” felkészültségével. E régről ismert gond megoldását a kutatókollektíva nem a hagyományossá vált megfontolások körében kereste. Kutatóink nem kívántak foglalkozni ugyanis például a felsőoktatási törvény témakörével; se a magyar felsőoktatási intézmények számával, se a bolognai rendszer bevezetésének a kudarcával – de még a hazai pedagógus-bérek kérdéskörével sem (amit talán az elmúlt évtizedek folyamatos felsőoktatási reformjai s ezek szerény eredményei után nem is kell indokolni). Részletesen elemezték viszont, hogy Főiskolánk tanárai miként segíthetnék, hogy az oktatás eredményei jobban kielégítsék a „gyakorlat” igényeit.

A kutatást a munkában résztvevők a Főiskola turizmus-vendéglátás szakának munkájára koncentrálták. Elsőként felmérték, hogy a gyakorlatban dolgozó vezetők a diplomás pályakezdőknek konkrétan mely készségeivel elégedetlenek, s tudásuk mely elemeit hiányolják. Majd átnézték, hogy ezeket mely tantárgyak keretében oktatjuk, gyakoroltatjuk – s ha ilyen tárgyat nem találtak, javaslatot tettek a tanterv kiegészítésére. A hallgatók túlterhelésének elkerülésére mérlegeltek továbbá, hogy van-e a tantervekben párhuzamosság (volt), illetve oktatunk-e olyan elméleti ismereteket, amelyek a gyakorlatban nem hasznosíthatók (ilyen is volt) – s ezek megszüntetésére tettek ajánlásokat.

Azt reméljük, hogy kutatásunk eredményei segíthetik turizmus-vendéglátás szakunk hallgatóinak sikeres munkahelyi beilleszkedését. Meggyőződésünk továbbá, hogy témaválasztásunk más, a felsőfokú oktatás gondjainak a megoldásán munkálkodó intézmények számára is gondolatébresztő lehet.

A kiadvány azért csak *részben* *rendkívüli*, mert a tanulmányok második fele, a korábbi számokhoz hasonlóan, a *Gazdaságtudományi Intézet oktatóinak önálló kutatási tevékenységébe ad betekintést*. Három tanulmány is a gazdasági fejlődéssel, illetve az abban kimutatható szerepet betöltő tudással, technológiával, valamint az azok kiaknázásához szükséges feltételrendszerrel foglalkozik.

Csugány Julianna „makro” szemléletben tanulmányozza a kérdést, Solow modelljének segítségével elemzi a technológia gazdasági növekedéshez való hozzájárulásának mértékét az EU tagállamaiban. Cikke értékes módszertani utalásokat is tartalmaz. *Mező Ferenc* regionális szinten vizsgálódik: az Észak-alföldi régió ipari parkjainak és inkubátorházainak körében készített felmérés segítségével értékeli a regionális (területfejlesztési) politika sikerességét, amely alapján számos gyakorlati javaslatot is tesz a pályázati források hatékonyságának növelésére. *Novotny Ádám* szakirodalmi kutatás és egy széleskörű – 14 magyar egyetem több mint másfélezer kutatójának körében elvégzett – felmérés eredményeire támaszkodva hívja fel a figyelmet az egyetemeken képződő tudás piaci értékesítésének nehézségeire. *Mező Ferenc* tanulmányához hasonlóan kiemeli a felülről vezérelt (*top-down*), mennyiségi indikátorokra koncentráló növekedés veszélyeit, amely gyakran nem veszi figyelembe a valós gazdasági-társadalmi lehetőségeket, igényeket és viszonyokat.

A kötetet záró három cikk ugyan egymáshoz csak lazán kapcsolódó témákat tárgyal, a szerzőkben közös, hogy mindhárman doktoranduszok. *Csorba László* fontos és aktuális kérdést elemez: a nyugdíjbiztosítási rendszer átalakulását, amely az intézményi közgazdaságtan szemszögéből meglehetősen feldolgozatlan terület. A szerző javaslata szerint, a hazai nyugdíjbiztosítás szükségessége csak az időskori lét érdemileg más intézményi környezetbe helyezésével orvosolható. *Tóth László* cikkében elmélettörténeti áttekintés ad az emberi tőke elmélet fejlődéséről, valamint az elméletre alapozott makro- és mikroökonómiai számítási és modellalkotási kísérletekről. A szerző megfontolandó és továbbgondolható megjegyzéseket tesz az elméletekre való utalások során; bemutatja és egyben elemzi-bírálja a humántőke elmélet verifikálását célzó számításokat, azok túlzottan egyszerűsítő feltételezéseit és vitatható megoldásait. A kötet záró-tanulmánya angolul íródott. *Juhász István* a Kaliforniai Pszichológiai Kérdőív (CPI) módszerével – empirikusan – vizsgálja a pénzügyi termékek értékesítésével foglalkozó alkalmazottak személyiségjegyeit. A vizsgálat különösen a hatását jelenleg is éreztető gazdasági és hitelválság kapcsán érdekes, melynek kialakulásában jelentős szerepe volt a teljesítmény-konformizmusnak, amely sok esetben a pénzügyi termékek felelőtlen, agresszív értékesítésében nyilvánult meg.

Dr. Papanek Gábor DSc.
A PO szerkesztőbizottságának tagja

Dr. Novotny Ádám
A PO szerkesztője

A fiatal magyar diplomások gyakorlati készségeinek fejlesztése¹

A szálloda-menedzsment példáján

NAGY LEVENTE^a, PAPANÉK GÁBOR^b

^a Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Regionális- és Környezetgazdaságtan Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
nalelnok@t-online.hu

^b Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Vállalkozás-gazdaságtan Tanszék Egészségház u. 4, Eger 3300
papanekmex@gmail.com

Az egri Eszterházy Károly Főiskola évek óta kutatja a felsőfokú oktatásban jelentkező problémákat, okaikat és felszámolási lehetőségeiket. Korábban a pályakezdő diplomások készségeit, tudását állítottuk szembe a munkaadóknak e képességekkel, ismeretekkel kapcsolatos elvárásaival – s elsősorban a gyakorlatban jelentkező problémák feltérképezésére, az általános kép felvázolására törekedtünk. A most ismertetni kívánt kutatás viszont mélyebb ismereteket kívánt szerezni a témáról, s elsősorban nem a gondokat hangsúlyozta, hanem - egy szakterületnek, a vendéglátásnak (turizmusnak) konkrét tapasztalatait feltárva - megoldásuk valós lehetőségeit, s ezek kihasználásának hatékony technikáit kereste.

Kulcsszavak: felsőoktatás-korszerűsítés, szálloda-menedzsment

---

1. A vizsgálat tárgya, módszerei

A nemzetközi szakirodalomban egyre elterjedtebb álláspont, hogy korunkban a – nem túl elmaradott – nemzetgazdaságok versenyképessége, növekedése, fejlődése elsősorban „intézményi” (*institutional*) hatásoknak az eredménye. Az előrehaladás fő motorjai az innovációk, s a *dinamizmus mértékét jórészt olyan tényezők befolyásolják, mint a „tudás”, a vállalkezési hajlandóság, a jobbiztonság* stb.² A magyar szakemberek jelentős hányada is osztja az idézett nézeteket,³

---

¹ A cikk a Baross Gábor Program keretében megvalósuló „Oktatási innováció a szálloda-menedzser képzés területén” című projekt részeként készült el.

² A témáról könyvtárnyi szakirodalom, köztük világhírű publikációk sora szól. Jó összefoglaló például Hodgson [2003].

³ A közismertté vált Szárny és teher kötet szerint például „az oktatás mind az egyén, mind az egész nemzet számára a legfontosabb hosszú távú kitörési esélyt jelenti” (*Csermely – Fodor – Joly – Lámfalussy* [2009], 11. oldal).

mások azonban az „örökölt” ismeretek hatására úgy vélik, hogy a gazdasági dinamizmus főként „anyagi” tényezőkkel (a munkaerő gyarapodásával, a tőkeimporttal, a beruházásokkal stb.) magyarázható. Az elmúlt években például a gazdaságpolitika gyakran még az innovációkat se támogatta, s olykor az oktatás gazdasági fontosságát se ismerte el. Jellemző továbbá, hogy a felsőoktatásban résztvevők számát illetően – a valamennyi nemzetközi statisztikai összehasonlítás, pl. az IMD [2009] által igazolt magyar lemaradás ellenére – sokszor a túlképzés vádjá is elhangzik (Vince [2009], Kozma [2010]).

A közelmúltban azonban, egyrészt a hazai felsőoktatás gyenge versenyképességét reflektorfénybe állító nemzetközi kutatások,⁴ másrészt a szektor fejlesztési irányait feltérképező európai elemzések⁵ hatására, Magyarországon is megkezdődött a valós problémák áttekintését célzó empirikus kutatás, így az oktatás, illetve a gazdaság kapcsolatainak a feltárása. Ennek keretében gyakorivá vált,⁶ s az Eszterházy Károly Főiskolán (EKF) is megindult a *fiatal diplomások munkahelyi beilleszkedésének, innovativitásának vizsgálata*. Korábbi (Kádek – Zám [2007, 2008]) kutatásaink, úgy tűnik,⁷ a témakör más elemzéseivel összhangban, meglehetősen nyugtalanító képet festett a „gyakorlatnak” (a diplomát elnyertek munkaadóinak) a hazai felsőoktatás eredményességével kapcsolatos véleményéről. A hivatkozott munka keretében megkérdezettek, bár hangsúlyozták, hogy a magyar pályakezdők közt mindig vannak tehetségesek és igen használhatóak is, általában határozottan elítélték a többség szakmai felkészültségét.⁸

2010-ben az Eszterházy Károly Főiskola (EKF) – az NKTH Baross G. programja keretében – „Oktatási innováció a szálloda-menedzser képzés területén” címmel projektet szervezett a korábbi kutatások folytatására, kiemelten a fiatal diplomások munkahelyi beilleszkedését nehezítő konkrét gondok feltérképezésére, valamint az ezek elhárítására hivatott tennivalók részleteinek a tisztázására. Mivel a Főiskola innovációi⁹ nyomán 1996 óta van idegenforgalmi ügyintéző-

⁴ Idehaza a legnagyobb hatásúak talán az egyetemi rangsorok, így a sanghai-i Jiao Tong Egyetem minősítése (Kasza [2009]). Az ezekből kirajzolódó helyzetkép alapján Z. Karvalics – Kollányi [2006] a következő megállapítást tette: „... az egyetemek versenyének nemzetközi térképén nem találunk magyar felsőfokú intézményt” (i.m. 114. oldal). S nem sokat változtat a helyzeten, hogy a brit Quacquarelli Symonds 2011-es rangsorában az ELTE és a Szegedi Tudományegyetem egy-egy szakja bekerült az első 200 közé (Magyar Nemzet, 2011. május 26).

⁵ Például: The European House of Education [1999].

⁶ E vizsgálatokat a 2005 évi CXXXIX. törvény is előírta.

⁷ Sajnos a jelzett erőfeszítésekről nincs összegző áttekintés. A témakörre vonatkozó információkat közül például: Galasi [2002], Beszteri – Vizi [2003], Polónyi [2004], Selmeczy – Tóth [2005], Fábri – Horváth – Kiss – Nyerges [2008, 2009] stb.

⁸ A bírálatok összecsengenek a hazai munkaügyi szakirodalom megállapításaival: a magyar munkaadók többnyire általában is nyugtalanítóan sok bírálatot fogalmaznak meg a munkaerő-piaci kínálatról (lásd pl.: Papanék – Némethné [2011]).

⁹ Az *innováció* a szokásos értelmezés szerint „a tudás alkalmazásának folyamata, a termékek és szolgáltatások, valamint ezek piacainak megújítása és növelése, új eljárások alkalmazása a termelésben, az elosztásban és a piaci munkában, a menedzsmentben, a szervezetekben és a mun-

ket, 1998 óta idegenforgalmi (mai nevén vendéglátó és idegenforgalmi) szakmenedzsereket képező oktatás, s 2008 óta turizmus és vendéglátás BA szak, valamint 2009-ben a hallgatók színvonalas gyakorlati képzése számára létrehozták az E-Stella Tanszallodát, célszerűnek véltük a vizsgálatokat a *vendéglátó-turizmus* szakok pályakezdőire koncentrálni.

A vizsgálódás első lépésében az adott szakokon szakmai gyakorlatra kötelezett végző hallgatókkal kapcsolatos szállodai igényeket, kedvező és kedvezőtlen tapasztalatokat kívántuk megismerni. 2010. március-áprilisában a szállodai üzemi gyakorlatokkal kapcsolatosan sok tapasztalattal rendelkező hét (három- illetve négy csillagos) szálloda tíz vezetőjétől kértünk – egységes tematika lazán megfogalmazott kérdéseit megvilágító – *interjúkat*, majd a kapott információk ellenőrzésére hét szálloda-vezető részvételével *kerekasztal beszélgetést* szerveztünk. Az információgyűjtést a következő, kifejezetten problematikus feladatokra koncentráltuk:

- vendégkapcsolat építés,
- szobafoglalás,
- a szállodai munka szervezése,
- szállodai kommunikáció,
- vendégprogram-szervezés,
- vendéglégedettség mérés,
- adatvédelem.

Azonnal hangsúlyozzuk, hogy az interjúadók cégeihez többségében nem (csak) az EKF-ről érkeznek gyakornokok, így az alább bemutatásra kerülő állásfoglalások valójában országos helyzetképet: siker-esélyeket, gondokat, törekvéseket tükröznek. S mivel a fiatal diplomások tudásának számos pozitív, illetve negatív jellemzőjéről kapott információink összecsengtek, s néhány korábbi kutatásnak, így a *Forgó – Czako – Lévai* [2009] országos vizsgálatnak a megállapításaival is összhangban voltak, a kapott helyzetképet a kis minták megbízhatóságára vonatkozó elvek értelmében többé-kevésbé a valóságot tükrözőnek (általánosíthatónak) ítéltük.

A kutatás második fázisában az interjúk során feltárt problémák figyelembevételével, továbbá a vendéglátó-turizmus szakképzésben tanító és kutató kollégák, valamint a szállodaiiparban munkaterületükön sikeres, sokéves tapasztalatokkal bíró szakemberek együttműködésével olyan gyakorlatorientált *tanterv-fejlesztés* alapjait próbáltuk meg összeállítani, mellyel hozzájárulhatunk a felsőfokú szállodai menedzserképzés színvonalának emeléséhez. A nemzetközi „jó gyakorlat” áttekintésére törekedve három-három estorili (Portugália), larnakai (Ciprus) és stockholmi szálloda vezetőivel konzultálunk (mindhárom városban

---

kafeltételekben, a munkaerő szakmai ismereteinek bővítése és megújítása”. EC [2004]. Az új szakok indítása ugyanis a „piac” bővítését célzó, a tanszalloda létesítése szervezési innováció.

egy-egy három-, négy- és ötcsillagos intézménynél).¹⁰ Újabb interjúkat készítettünk a vendéglátás-turizmus területéért felelős egyes hazai intézmények vezetőivel. Munkánk azonban a korszerűsíteni kívánt tantárgyak oktatóira rakta a legnagyobb terheket. Részletesen vizsgáltuk meg a szállodai menedzser-képzés főiskolai tantárgyainak tematikáit: szembesítettük a tantárgy-leírások tartalmát a gyakorlat tudás-igényeivel s áttekintettük, e témákról milyen szakirodalmi, illetve gyakorlati ismeretek állnak rendelkezésre. Ezt követően, a hazai felsőoktatás liberális gyakorlatától eltérve, igen konkrét javaslatokat fogalmaztunk meg az érintett tanárok számára egyrészt tanterveik korszerűsítésére és ezek összhangjának a javítására, másrészt (több száz jegyzet-oldalon részletezve) a tananyagok, jegyzetek kiegészítésére, „gyakorlat-közeli” jellegük erősítésére.

Az alábbiakban mindezen munkák néhány legfontosabb eredményét foglaljuk össze.

2. A szállodai gyakornokok felkészültségének főbb jellemzői

A kutatás keretében meglátogatott szállodák rendszeresen fogadnak gyakornokokat, akiknek az intézmény minden munkájában részt kell venniük (minden fontosabb poszton dolgozniuk kell). Egyaránt meg kell ismerniük és el kell sajátítaniuk a konyhai, az éttermi tennivalókat, el kell látniuk a szoba-szolgálat (house-keeping) feladatait és meg kell tanulniuk a recepciós munkát. Természetesen gyakorolják a szálloda-menedzsment technikáinak alkalmazását is. A fogadó intézmények így gazdag tapasztalatokkal rendelkeznek a pályakezdekők felkészültségéről.

Interjúink egyértelműen alátámasztották a korábbi kutatás megállapításait oktatási rendszerünk válságáról és ennek hatásairól. Az üzemi gyakorlatra kötelezett hallgatók felkészültségéről szólva valamennyi hazai interjú-adó élesen hangsúlyozta ugyanis, hogy e tudás egyénenként igen különböző. Többnyire *elismeréssel szóltak egyes (volt) gyakornokaik tehetségéről és szorgalmáról*, s általában megfelelőnek ítélték az „átlag” *elméleti* ismereteit (kiemelve azonban egyesek durva tudás-hiányát is). Úgy ítélték meg azonban, hogy szinte kivétel nélkül *minden szak hallgatói fejletlen gyakorlati készségekkel érkeznek szállodáikba*, jelentős továbbképzés nélkül alig néhányuk képes még a legkevesebb szakismeretet igénylő fenti posztokon igényelt színvonalú munkavégzésre is. Majd nyomatékosan emelték ki, hogy e tudás-hiány a frissen végzettek körében is gyakori, s ez igen kedvezőtlen gazdasági következményekkel jár. Mindez sokban eltér a külföldi interjúk során megismert nemzetközi tapasztalatoktól.

---

¹⁰ A megkérdezett külföldi szakértők, több esetben újszerűnek minősítve vizsgálódásunkat is, készséggel adtak tájékoztatást mind tapasztalataikról, mind intézményük oktatási módszereiről, s legtöbbször kérték, tájékoztassuk őket kutatásunk eredményeiről.

A felsőfokú oktatás számára irányadó megjegyzések a következőkben foglalhatók össze:

a/ Mint a magyar munkaerőpiac minden szegmensében, e szakmában is széleskörűek a „*munkaerőkölcsökkel*” kapcsolatos alapvető problémák. Az idegenforgalom jelentős vonzereje és kedvező foglalkoztatási perspektívái ellenére a gyakorlatra, első munkahelyükre érkezők közt kevesen rendelkeznek erős szakmai ambíciókkal, meglehetősen sokan nem is törekszenek tanulni, s esetenként egyes pályakezdők (a társadalomban kialakult magatartás-mintáknak megfelelően¹¹) egyáltalán nem is akarnak dolgozni.

b/ Egyes gyakornok az „*általános műveltség*” fontos elemeivel sincsenek tisztában. A szélsőséges példák riasztóak. Van, aki köszönni se igen tud a vendégeknek. A takarítás terén még egyes 18-20 éves (!) hallgatóknak sincs gyakorlatuk. Másoknak el kell magyarázni, az asztalon hol a helye a kanálnak, villának, késnek stb. Gyakori a protokoll (vagy udvariassági) szabályok hiányos ismerete is, s kifejezetten ritka a jártasság ezek alkalmazásában. A hiányosságokat a rövid gyakorlati idő alatt sokszor nem is lehet pótolni.

c/ Gyakran elégtelen a fiatalok szakmai tudása is. A kezdő gyakornokok többségének elemi *áru-ismerete* sincs se a konyhai munkáknál, se a takarításnál stb. használt anyagok körében. Nem ismerik se az élelmiszerek, se a takarítószer-ek, tisztítóeszközök főbb típusait, márkáit, se ezek felhasználásának célszerű „helyét” és módszereit. Ez irányú oktatás nélkül a legegyszerűbb munkákat se lehet rájuk bízni.

d/ Általános probléma a szállodai munkákkal kapcsolatos *jogi ismeretek* gyengesége. Alig néhány új belépő tájékozott a szállodai munkák főbb típusairól és a szálloda-irányítás szokásos struktúrájáról. Kevesen tudják, melyek a főbb feladat-típusok, mik az ottani főbb tennivalók, s csak kivételes egyének ismerik ki magukat a felelősségi és függelmi viszonyokban. Annak ellenére, hogy e szektorban minden feladat elvégzési módját szigorú (például higiéniai, munkavédelmi, adózási stb.) előírások szabályozzák, s többségük betartását rendszeres hatósági vizsgálatok ellenőrzik, az új belépők többsége még a legfontosabb hatályos szabályokat sem ismeri. Így munkába állás előtt kimerítő jogi tájékoztatást kell számukra adni, s ezt követően is folyamatosan figyelni kell munkájuk szabályszerűségét.

---

¹¹ Magyarországon a munkaképes korúaknak csak a (kisebbik) fele dolgozik, ami nemzetközi összehasonlításban kirívóan rossz arány (IMD [2009]). Pedig a probléma is, „örökölt” társadalmi gyökerei is régóta ismertek. Hiszen mindegyre – így a hozzá nem értő, a munkát akadályozó vezetésre, a torz anyagi érdekeltségre, a munkateljesítményeket figyelmen kívül hagyó kinevezési gyakorlatra stb. – már számos mű, először talán a méltatlanul elhallgatott *Benedek* [1957] munka is rávilágított már.

e/ Minden válaszadó a fiatalok gyenge *nyelvtudását* ítélte felkészültségük leggyengébb elemének.¹² Általánosnak mondták a szállodákban (az étteremben, a recepción) szükséges idegen nyelvű kifejezések nem ismeretét. Tapasztalataik szerint egyes gyakornokok még akkor se tudnak kommunikálni a külföldi vendégekkel, ha az olyan nyelven beszél, amit a gyakornok már hosszabb ideje tanult. A legsúlyosabb probléma azonban az, hogy a szállodákban a vendégek sokféle nyelvet beszélnek, az új belépők azonban, ha tudnak is, csak angolul vagy németül képesek válaszolni.

f/ Gyakoriatok a gondok az *adminisztrációs-számítógépes* tudás terén is. Olykor még az adott területen végzett munkakezdő diplomások sem tudnak elkészíteni egy adóbevallást, vagy ártükröt. Nincsenek kellő ismereteik a gépkönyvelésről, az integrált vállalatirányítási rendszer – pl.: SAP – számítógépes moduljainak kezelési módjáról. A kisebb és nagyobb szállodák vezetését segítő számítógépes programok különbözőek; a gyakornokok azonban egyikük használatára sem kellően felkészültek (a Főiskolán ugyanis egy olyan, kevésbé ismert programot tanulnak, amelyet az intézmény valamely pályázat révén tudott elnyerni).

g/ A fiatalok többsége tájékozatlan a vendégeknek *ajánlható turisztikai programokról*. Közvetlen környezetük, Észak-Magyarország, sőt, esetenként Eger potenciális kínálatának főbb jellemzőivel (a célpontok megközelítési lehetőségével, a nyitvatartási időikkel, az árakkal) kapcsolatos tudásuk is hiányos, s még korlátozottabbak az ismereteik az ország más régióinak turisztikai lehetőségeiről. Többségüknek nincsenek készségei az egyszerű szórakoztató programok (például saját szervezésű szalonnasütés, kürtőskalács-, vagy bor-bemutató, kisálat-simogatás) megszervezéséhez, megrendezéséhez se.

Ugyanakkor a külföldi interjúk tapasztalatai egyértelműen azt igazolják, hogy *a jelzett gondok többsége a magyar idegenforgalom nemzetközi versenytársainál szinte ismeretlen*. Ezért nyilvánvaló, hogy a hazai pályakezdő fiatalok vázolt tudás-hiányával kapcsolatos szakértői helyzetkép korrekciója elkerülhetetlen a magyar vendéglátás, turizmus versenyképességének a megeremeléséhez. A továbbiakban a Főiskolának az elhangzottakból fakadó tennivalóit kíséreljük meg vázolni.

3. A tudás-hiány pótlására nyíló lehetőségekről

Mivel a XX. század második felében a tudás növekvő gazdasági szerepe miatt¹³ *a felsőoktatás különösen nagy kihívásokkal került szembe*, a szektor korsze-

---

¹² A magyar lakosság igen gyenge nyelvi ismereteit minden nemzetközi összehasonlítás megállapítja. Lásd például: IMD [2009].

¹³ A tudás növekvő gazdasági szerepére már *Nelson-Winter* [1982] felhívta a figyelmet.

rűsítésére világszerte törekszenek. A sok évszázada kialakult klasszikus európai – kontinentális – egyetem tudományos célú, s állami (többnyire uralkodói) finanszírozású volt, napjainkban azonban a költségvetési problémák miatt az e típusú oktatás finanszírozása gyakran okoz gondokat. A szintén nagy hagyományokkal rendelkező brit egyetem ugyancsak tudományos célú, s bár az alapítók és utódaik ezen intézmények (pénzügyi) önállóságát is megteremtették, a diploma társadalmi elfogadtatása az itt megszerzhető tudás túlzottan elméleti jellege következtében hasonlóan problematikus. Az USA-ban viszont egyre több ún. vállalkozó egyetem alakult ki, amelyek profitra (a ma gyakran az élvonalat képviselő tudásuk értékesítésére) törekszenek. Az utóbbiak nyilvánvaló sikerei nyomán az elmúlt évtizedek során Európában új típusú, saját bevételre törekvő, ún. gazdálkodó egyetemek is létrejöttek – s a költségvetési pénzszűke ez irányú lassú változásokra vezetett a magyar felsőoktatásban is (*Hrubos* [2004]).

Úgy véljük ugyanakkor, hogy a kutatásunk során feltárt gondokkal kapcsolatos megoldás-keresést nem korlátozhatjuk csak a felsőoktatási intézmények célszerű *típusainak* kialakítását célzó tennivalókra. Hiszen vizsgálatunk szerint az idegenforgalmi gyakornokokat, friss diplomásokat fogadó, megkérdezett intézmények mindent megtettek azért, hogy a hozzájuk került hallgatók elsajátítsák a szálloda-üzemeltetés főbb tudnivalóit. A konkrét feladatok megoldási módjának részletes, s ismételt elmagyarázása, valamint a személyes példamutatás általános technikák voltak. A nagyobb intézmények (pl. nyelvi) tanfolyamokat is szerveztek. De többen jó kapcsolatokat építettek ki az oktatási intézményekkel, s jelezték is a gyakornokok tudás-hiányát. Mindezek olykor sikeresek voltak, javították a tanulni szándékozó gyakornokok felkészültségét,¹⁴ máskor, nem is ritkán azonban eredményteleneknek bizonyultak, s a kudarcok számos okára világitottak rá.

Megítélésünk szerint a „gólyák” (felsőfokú tanulmányaikat megkezdők) felkészültségének figyelmen kívül hagyásával nem alakítható ki reális értékelés a (hazai) felsőoktatás helyzetéről. Ezért, bár az adott tárgykörökkel nem kívánunk részletesebben foglalkozni, megemlíjtük a következőket:

- a fiatalok etikai alapjainak a kialakítása jelentős részben a család, illetve az óvoda és az általános iskola feladata,¹⁵

¹⁴ Interjúadónk említésre méltó híre, hogy fél év alatt használható szállodai dolgozóvá fejlődött például az az – odahaza takarítónői szolgáltatásokhoz szokott – gyakornok-nője (!) is, aki a gyakorlat elején még a porszívó használata terén is nehézségekkel küzdött.

¹⁵ A jelzett felelősség-megosztással kapcsolatosan arra emlékeztetünk, hogy Hajdúhadházán az általános iskolában több tanuló is elkapta a csak nemi úton terjedő szifilisz. S a sajtó (többek között) a következőképp magyarázta az esetet: „A tanárok hiába tesznek meg mindent a sokszor túlkoros... tanulók fejlődésért. Sokan kezelhetetlenek közülük, leköpi a nevelőket, trágár kifejezésekkel illetik őket... Nem lehet fegyelmelni, mert a tanárok félnek... az elcsattanó pofonoktól, feljelentésektől.” (Ezek meg azok. Magyar Nemzet. 2010. április 17.).

- az általános műveltség megszerzéséhez szükséges szintű írás-olvasást és a matematikai alapismereteket a tanulóknak az általános iskola alsó évfolyamain,¹⁶ a széleskörű konkrét ismereteket a középiskolában kellene elsajátítaniuk,
- a középiskolát végzetteknek legalább egy idegen nyelven olvasniuk és kielégítő szinten kommunikálniuk kellene.¹⁷

Nyilvánvaló, hogy a most említettek terén jelentkező problémák korrekciója a felsőfokú oktatásnak nem feladata, s erre kapacitása sincs.¹⁸ Mindazonáltal e gondokat se lehet figyelmen kívül hagyni (hiszen a magas hallgatószámban érdekelt oktatási intézmények nem mondhatnak le az adott problémákkal küzdő jelentkezőkről sem, s versenyképes tudásuk megteremtése foglalkoztatási szempontokból is kívánatos). A lehetséges megoldást például a rászorultaknak szervezett – de színvonalas¹⁹ – felzárkóztató programok ajánlják. Az ez irányú nyitást olykor a szakma, így *Hrubos* [2010] is elkerülhetetlennek ítéli.

Az idegenforgalmi szakmának (számos más szektor bajaival egyezően) továbbbi súlyos gondja a szakmunkás-képzés (szakközép-iskolák) súlyos válsága is,²⁰ mely a felsőfokú idegenforgalmi oktatásban is kedvezőtlen hatású. Interjú-

¹⁶ Az OECD gyakran hivatkozott PISA jelentései azt állapítják meg, hogy bár általános iskolába járni kötelező, *15 éves gyermekeinknek nemzetközi összehasonlításban ijesztően magas hányada, több mint egynegyede funkcionális analfabéta* (nem érti meg az elolvasott egyszerű szöveget sem), az alapvető számtani készségek terén ugyanilyen rossz teljesítményt nyújt, s jelentős hányaduk nem sajátította el a szabályok tiszteletét, nem tud beilleszkedni a társadalomba (OECD [2004]).

¹⁷ A 2010, november 10–11-én Guanajuatoban (Mexikó) rendezett konferencián a finn előadó, S. Laine (FINPRO) jelezte: a finn (s általában a skandináv) iskolákban a fiatalok kielégítő nyelvtudásra tesznek szert.

¹⁸ A jelzett gond elhárítása jórészt a közoktatás tennivalójának tekinthető (az Unió most induló Európa 2020 programja például szintén fontos állami feladatnak jelöli ki, hogy az iskolából kimaradó fiatalok aránya mindenütt 10% alá csökkenjen. A magyar kormányzat most azzal kísérletezik, hogy csak azoknak a családoknak juttat a gyerekek után járó „családi” pótlékot, ahol azok iskolába járnak. Ma még nincs elég tapasztalat a törekvés eredményességéről. Néhány korábbi, kivételes egyéni akció azonban sikert hozott. Valamennyinél *a kezdeményező vezető / tanár személyisége volt a siker záloga*, aki személyes példamutatásával (valamint a képzés tematikájának a tanulók szerény tudásához illesztésével is) segítette a megoldást. Bentlakásos iskolában a dévai Szt. Ferenc Alapítvány, és alapító-vezetője, Bőjte Cs. például több ezer halmozottan hátrányos helyzetű gyereket vezetett vissza a társadalomba (www.devaigyerekek.hu).

¹⁹ Papanék G. jó példaként emlékszik vissza Pogány Frigyes professzornak az 1950-es években esténként a Műegyetemen tartott művészettörténeti előadásaira, melyekre nem csak az akkoriiban e téren hiányos oktatást kapott építészmérnök hallgatók, hanem még más egyetemek látogatói is örömmel jártak. Ugyanakkor Simonyi Károly, a Műegyetem volt professzora az ELTE-n hasonló jellegű atomfizikai előadásokat tartott.

²⁰ A tárgykorral évek óta foglalkoznak a szakemberek (például: *Fazekas Makó* [2008]), de a problémára a sajtó is felhívta már a figyelmet (lásd például: Üresen tátongnak a szakiskolák. Magyar

adóink szerint korábban az is jelentősen segítette ugyanis a felsőfokú képzést, hogy a hallgatók egy része a színvonalas szakközépekben már elsajátította az elemi szakmai ismereteket, ami a többieket is ezek megszerzésére ösztönözte. Napjainkra azonban ezen iskolák kevésszámú végzettje közül csak egy-ketten tanulnak tovább, s így tudásuk nincs érzékelhető hatással tanuló társaikra.

A felsőfokú oktatás terén orvosolható szakmai gondok felszámolási módjára esetenként az interjúadók is tettek javaslatokat, s a megoldásokat az EKF tanárai is keresték. Esetenként igen eredményes az E-Stella tanszállodában eltöltött három hónap is (hiszen például az intézmény neveltje a szálló igen sikeres fiatal igazgatóhelyettese is). A véleményadók úgy látják azonban, hogy a problémák felszámolásához további erőfeszítésekre is szükség van. Számos különböző „innováció” megvalósítására születtek ajánlások.

Egyetértés alakult ki abban, hogy a szálloda-menedzsment feladatainak hatékonyabb bemutatása, begyakoroltatása érdekében sokrétű munka célszerű. A kutatás fontosabb tapasztalatait, kiemelten *a hiányzó ismeretek pótlását több tárgynak* (pl. vendéglátás, szálláshely-szervezés, szállodai ismeretek) *a tanárai is beépíthetik tanterveikbe*. A szálloda-menedzsment hazai gyakorlatáról elektronikus oktatási segédletek: „esettanulmányok,” az adott kérdéskörben tipikus magatartás-mintát szemléltető szituációs gyakorlatok is készíthetők. A Tanszálloda szintén törekszik – szoros kapcsolatokat kiépítve az ágazat hazai cégeivel, ezek menedzsmentjével – naprakész információkat nyerni (és a hallgatóknak továbbadni) a gazdálkodás lehetőségeiről, gondjairól, ez utóbbiak célszerű kezelési módszereiről stb.

A kutatás során sok javaslat került kidolgozásra egyes tantárgyak fejlesztésére:

- Az általános vendéglátási, turisztikai tájékozottság fejlesztését már egyes „alapozó” tárgyak keretében meg kell kezdeni, majd begyakoroltatásukra több szak-tárgy keretében is törekedni kell. Az alapozás során az eddigieknél több időt kell szánni a vendéglátás, turizmus főbb tennivalóinak áttekintésére, ennek keretében a szálloda-irányítás szokásos szervezeti felépítésének a bemutatására, a különböző posztok függelmi és felelősségi viszonyainak az ismertetésére. A szak-tárgyak keretében pedig részleteiben kell rámutatni az egyes feladat-típusok (így a szállodai munkaszervezés, a szobafoglalás, a hatósági ellenőrzések, a vendégkapcsolat építés, a vendégprogram-szervezés, a vendéglégedettség mérés, a szállodai adatkezelés, az adat- hozzáférés szabályozás) tennivalóira, valamint a munkavégzés során gyakrabban elkövetett hibára és ez utóbbiak megelőzésének, illetve elhárításának a módszereire is.

Nemzet. 2010. július 1.). Az erőfeszítések ellenére azonban 2011-ben ismét tragikusan kevés fiatal jelentkezett tanulónak a szakközépiskolákba (Inforádió online 2011. jún. 30.).

- Javasoljuk a *jogi* (s esetenként vállalatgazdasági) oktatás kiegészítését az interjúadók által leginkább hiányolt menedzsment ismeretek oktatásának a tantervekbe illesztésével, a szükséges tudnivalók élesebb kiemelésével. Tekintettel e témák gyakorlati jellegére a kiegészítés talán még növelné is az érintett, sokszor túlzottan elméletinek is mondott tárgy(ak) iránti érdeklődést. A hallgatók túlzott terhelésének az elkerülésére e tárgy esetében is meggondolandó továbbá néhány, inkább elméleti jellegű ismeret oktatásának az elhagyása.
- Fontosnak véljük az idegenforgalmi (kiemelten: szakács és takarító) *áruismeret* oktatásának a tantervbe – például a szállásadás, illetve a vendéglátás tárgyak kereteibe - beillesztését (s az EKF rendelkezik is az ehhez szükséges szakmai, természettudományi kompetenciákkal).
- A hallgatók „szakmai” jellegű *számítógépes* ismereteinek a gazdagítása sokoldalú erőfeszítéseket tesz szükségessé. A legismertebb szállodamenedzsment program(ok) beszerzéséhez szükséges források pályázatokkal teremthetők elő. Az alapvető ismeretek oktatása az adott tantárgy kereteiben is megoldható, az alkalmazás begyakorlását azonban a gyakorlat feladatává kell tenni.
- Az oktatásban számos gyakorlati ismerettel kellene bővíteni az európai, s kiemelten magyar turisztikai célpontokat ismertető tananyagot.

A hallgatók nyelvtudását viszont távolról sem csak a nyelvtanítás keretében kellene fejleszteni. Persze a nyelvi oktatók, illetve az egyéb tárgyak tanárai és a Tanszálloda vezetése közötti (már ma is erős) kapcsolatok is fejleszthetők még. A Tanszállodának például már van angol nyelvű szószedete a legfontosabb szállodai szakkifejezésekről, ezek oktatását, s begyakorlását a Főiskola számos tantervébe be lehetne illeszteni. Vizsgálni kellene azonban azt is, hogy miként javítható a nyelvi órákon – s külföldi tanulmányutak révén²¹ – a hallgatók beszéd-készsége. Az igazi előrehaladást pedig elsősorban az tenné lehetővé, ha a *hallgatóknak több szak-tárgyat is idegen nyelven, esetenként (külföldi) vendég-oktatók óráin kellene hallgatniuk.*

Elterjedt nézet ugyanakkor az is, hogy a gyakorlati készségek megszerzése a képzés fentieknél szélesebb körű módosításait is szükségessé teszi. Kiemelkedő fontosságú lenne például, ha az oktatók a képzés korszerűsítésekor egyetlen tárgy esetében sem az *elméleti*, vagy modellezési ismeretek gazdagítására, újabb bonyolult módszerek ismertetésére, hanem elsősorban a *gyakorlati* készségek és tudás fejlesztésére törekednének. Alapvetően módosítanák például a könyvvitel, vállalat-gazdaságtan, pénzügy, vezetés stb. tárgyak szerkezetét: nem csak azt ismertetnék, melyek a helyesnek vélt eljárások, hanem *arra is rámutatnának,*

---

²¹ A hazai egyetemi-főiskolai hallgatók mobilitása, ezen belül a külföldi tanulmányút iránti érdeklődése nemzetközi összehasonlításban igen alacsony (Pazonyi [2009]).

milyen az adott területen a magyar gyakorlat, melyek a tipikus hibák, s hogyan lehet ez utóbbiakat feltárni, illetve kiküszöbölni.

Végül azzal is számolni kell, hogy az eredményes tanuláshoz nem elég az oktatás magas színvonala, nélkülözhetetlen az is, hogy a tanulók el kívánják sajátítani a tudnivalókat. A (felső-) oktatás versenyképessége nem csak az oktatási intézmények, oktatók erőfeszítésein múlik. Ezért a továbblépéshez annak a módját is meg kellene találnunk, hogy felszámoljuk a tanulmányok során ma széleskörű „csak a kettést kapjam meg” mentalitást (Szakácsok és vödörmozgatók. Magyar Nemzet. 2010. június 26.). Jellemző például, hogy a Bölcsék Tanácsának az adott szektor fejlesztési tennivalóit a közelmúltban áttekintő ”Szárny és tehet” munkája többségében eddig általunk nem említett – nemzetgazdasági – feladatokat vázol fel. A szerzők hangsúlyozzák ugyan, hogy a képzés minőségének kulcs-kérdése a kiváló pedagógus, s az oktatók értékőrző, érték-közvetítő, értékteremtő munkáját illető bizalom. Mindenekelőtt azonban a hosszú távú, stabil és konszenzuson alapuló oktatási stratégiát sürgetik.²² Nyomatékosan szólnak a tehetséges és elhivatott vezetők kinevezésének alapvető szerepéről, az oktatás-minőség független szakmai értékelésének fontosságáról, a színvonalas munka – differenciált – finanszírozási feltételeiről is. De arra is utalnak, hogy az oktatás hatékonyságának a megteremtéséhez a tudás társadalmi presztízisének a megteremtése is elengedhetetlen.

Nem felejthető továbbá, hogy a fiatal diplomásokkal kapcsolatos számos gond megoldásához a diploma megszerzése utáni, sőt, *élethosszig* (long-life) tanulás, ennek keretében a poszt-graduális képzés is további lehetőségeket nyithat. Még akkor is, ha az élethosszig tanulásban résztvevők súlya a nemzetközi összehasonlítások szerint a mai magyar társadalomban lényegesen alacsonyabb, mint versenytársainknál (IMD [2009]). A lehetséges (ön)képzés módszerei igen változatosak. Az interjúkon ismertetett leggyakoribb (jogi, vezetési, a turisztikai célpontokra vonatkozó) tudás-hiányok például sokban lennének enyhíthetők egyes nyilvános – akár egyes cégekkel, szakmai szervezetekkel együttműködve megrendezett – továbbképző tanfolyamoknak, szakmai konferenciáknak, a „jó gyakorlat” bemutatására vállalkozó üzemeknek, „poszt-graduális” előadásoknak a látogatásával, az ilyen rendezvények iránti érdeklődés elvárásával. Bár költségesebbek, de többnyire igen hatékonyak a nemzetközi tapasztalatcserék, külföldi tanulmányutak. A poszt-graduális képzés sajátos, siker esetén tudományos fokozatot eredményező további formája a doktori (PhD) képzés is, melynek lehetőségei és gondjai azonban már kívül vannak jelen dolgozat keretein.

---

²² A javaslatot meggyőzően támasztja alá Barakonyi K. professzornak, a menedzsment nagy presztízisű hazai szakértőjének [2009] írása, melyben arra mutat rá, hogy „a hatékony, felelős és számon kérhető felsőoktatási irányítás rendszere hazánkban nem jött létre” (i.m. 5. oldal).

4. Záró megjegyzés

Azt reméljük, bemutatásra kerülő eredményeink széles körben hasznosulhatnak az EKF oktatásában – s mind ezzel, mind megállapításaink közreadásával hozzájárulhatunk a magyar felsőoktatás gondjainak az oldásához. Természetesen nem feltételezzük azonban, hogy kutatásunk egyszer-, s mindenkorra megoldotta a felsőfokú vendéglátási, turisztikai szakember-képzés gondjait. Feltételezhető például, hogy egyes turisztikai vonzerőink ismertsége az ország potenciális vendégei körében is javítható lenne. Kedvezőbbé kellene tenni számos turisztikai látnivaló megközelítési lehetőségeit. Széles körben kellene gazdagítani a turistáknak ajánlható programok körét. Mindenképp meg kellene akadályoznunk, hogy a külföldi turistáknak egyes éttermek dolgozói irreális összegű számlákat adjanak stb. Ezért kívánatosnak véljük, hogy a felsőfokú oktatás, köztük a Főiskola tanárai a továbbiakban is törekedjenek megismerni a vendéglátás, turizmus gyakorlatában témakörüket illetően jelentkező *gondokat*, valamint ezek lehetségesnek tekintett *felszámolási lehetőségeit*, s e tapasztalataik ismertetését is tekintsék tanterveik fontos elemeinek.

Hivatkozások

- BARAKONYI KÁROLY [2009]: Megtorpant intézmény-irányítási reform. *Új Pedagógiai Szemle* (12)
- BENEDEK ISTVÁN [1957]: *Aranyketrec*. Tizedik kiadás: Könyvmolyképző. 2007.
- BESZTERI BÉLA – VIZI LÁSZLÓ TAMÁS (szerk.) [2003]: *A magyar felsőoktatás és humán erőforrás fejlesztés*. Kodolányi János Főiskola. Székesfehérvár.
- CSERMELY PÉTER - FODOR ISTVÁN – JOLY, E. – LÁMFALUSSY SÁNDOR [2009]: *Szárny és teher*. Bölcsék Tanácsa Alapítvány.
- EC [2004]: *Innovation Management and the Knowledge-driven Economy*. Brussels.
- FÁBRI ISTVÁN – HORVÁTH TAMÁS - KISS LÁSZLÓ – NYERGES ANDREA [2008, 2009]: *Diplomás pályakövetés I-II*. Educatio – OFIK.
- FAZEKAS MIHÁLY - MAKÓ ÁGNES [2008]: *A szakképző iskolát végzettek iránti kereslet várható alakulása*. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
- FORGÓ MELINDA – CZAKÓ ANDREA – LÉVAI RÓBERT SÁNDOR [2009]: *Friss diplomásokkal szemben támasztott munkaadói elvárások*. Felsőoktatási Műhely (3)
- GALASI PÉTER [2002]: *Fiatal diplomások a munkaerő-piacon a tömegesedés időszakában*. Educatio – FIDÉV.
- HODGSON, G. M. (ed.) [2003]: *A Modern Reader in Institutional and Evolutionary Economics*. E. Elgar, Cheltenham. UK.
- HRUBOS ILDIKÓ (szerk.) [2004]: *A gazdálkodó egyetem*. Új Mandátum, Budapest
- HRUBOS ILDIKÓ [2010]: *Bologna folytatódik*. Educatio. tavasz.
- IMD [2009]: *World Competitiveness Yearbook 2008*. Lausanne.

- KÁDEK ISTVÁN – ZÁM ÉVA (szerk.) [2007]: Regionális versenyképesség, társadalmi felelősség. Acta Oeconomica. EKF. Eger.
- KÁDEK ISTVÁN – ZÁM ÉVA (szerk.) [2008]: A diplomás pályakezdők szakmai beilleszkedése Észak-Magyarországon. EKF. Összefoglaló: Papanek [2009].
- KASZA GEORGINA [2009]: *Nemzetközi rangsorok: viták, szempontok, példák*. Felsőoktatási Műhely (4)
- KOZMA TAMÁS [2010]: *Expanzió. Tények és előrejelzések 1983-2020*. Educatio. tavasz.
- NELSON, R. – WINTER, S. [1982]: *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard U.P. Cambridge.
- OECD [2004]: *Learning for Tomorrow's World: First results from PISA* (Programme for International Students Assessment) 2003. Paris. www.pisa.oecd.com
- OECD [2006, 2008]: *Education at a Glance*. Paris.
- PAPANEK GÁBOR [2009]: A felsőoktatás a magyar nemzetgazdaságban. *Polgári Szemle* (4)
- PAPANEK GÁBOR - NÉMETHNÉ PÁL KATALIN [2011]: Foglalkoztatási lehetőségek a vállalatok fejlesztési törekvéseinek tükrében. *Munkaügyi Szemle*. www.munaugyiszemle.hu
- PAZONYI JUDIT [2009]: A vertikális és horizontális tudásról. *Új Pedagógiai Szemle* (4)
- POLÓNYI ISTVÁN [2004]: *A felsőoktatás és a gazdasági szféra kapcsolata - egy empirikus vizsgálat*. Integrációs és Fejlesztési munkacsoport (IFM) Humán Erőforrás Hátértanulmányok 1/3.3 sz.
- SÁSKA GÉZA [2009]: *Nevelésügyünk 20 éve*. Educatio. tél.
- SELMECZY IVÁN – TÓTH ISTVÁN JÁNOS (kutatásvezető) [2005]: *Az üzleti szféra felsőfokú végzettségű pályakezdők iránti kereslete, ennek várható alakulása és a pályakezdők tudásával való elégedettség 2005-ben*. MKIK GVI.
- THE EUROPEAN HOUSE OF EDUCATION [1999]: *Education and Economy – a New Partnership*. Bonn.
- TURZÓ BARBARA ÉVA – FARKASNÉ KURUCZ ZSUZSANNA – LÓRÁND BALÁZS [2005]: *Hallgatói és vállalati elvárások a változó munkaerőpiacon*. <http://www.feek.pte.hu> (Letöltve: 2006. 09. 10.)
- VINCE SZILVIA [2009]: A diplomások túlképzésének megnyilvánulásai. *Új Pedagógiai Szemle* (8-9)
- Z. KARVALICS LÁSZLÓ – KOLLÁNYI BENCE [2006]: Humán tőke és versenyképesség. In: Vértes A. – Viszt E.: *Tanulmányok Magyarország versenyképességéről*. Új Mandátum, Budapest.

**Interjú tematika
a szálloda-menedzsment gyakorlat módszereiről**

1. Az elmúlt években hány gyakornokot fogadtak? Mely oktatási intézményektől érkeztek?
2. Hogyan értékelik a gyakorlatra érkezők szakmai felkészültségét általában, illetve az alábbi témaköröket illetően:
  - szobafoglalás ügyintézési feladatai,
  - munkaszervezés (recepció, szobai teendők, éttermi felszolgálás) módszerei,
  - a vendégek számára turisztikai program-szervezés tennivalói,
  - tennivalók a hatósági ellenőrzések során,
  - vendég-elégedettség mérésének technikái,
  - vendég-kapcsolatok építésének módja,
  - adat-hozzáférés szabályozási elvei,
  - egyéb.Kérjük, a kiemelkedően jó és rossz tapasztalatokat szemléltesse konkrét példákkal.
3. Milyen oktatási programokkal készítik fel gyakornokaikat a munkára?
4. Programjaik közül melyeket tekinti sikereseknek, s melyeket problematikusnak? Miért? (Kérjük, indokolja is állásfoglalását!)
5. Foglalkoznak-e a programok továbbfejlesztésének gondolatával, s ha igen, melyekével?
6. A felsőoktatásban mely tantárgyak tematikáit, tananyagait javasolja módosítani?

Gyakorlatorientált szállodai szakemberképzés¹

VAS ISTVÁN

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Szakmai Idegen Nyelvi Csoport, Egészségház u. 4, Eger 3300
vasi@ektf.hu*

A rendszerváltás óta végbement változások komoly átalakulási folyamatokat indukáltak a magyar szakképzés területén is. A cikk a szállodai szakemberek képzésével kapcsolatos kihívásokat tekintve végig összehasonlítja más európai országok szakképzési gyakorlatával. A munka világa elvárásainak megfelelő szakemberek képzése a szállodai területen is nehéz feladat, a képzésből kikerülő munkavállalók kompetenciakészlete sok esetben távol áll a munkavállalók igényeitől. A cikk a téma fogalomrendszerének tisztását túl foglalkozik a fiatal pályakezdő szállodai szakemberek tudáshiányával, bemutatja három európai ország szakmai gyakorlati rendszerét, majd ismerteti az ún. tanszállodai képzést, mely a gyakorlatorientált szállodai szakemberképzés egyik legmagasabb fokát képviseli, s amely modell a vizsgált európai országok szállodai szakemberei szerint is példa értékű.

Kulcsszavak: szállodai szakemberképzés, gyakorlatorientált oktatás, kompetencia, tanszálloda

---

1. Bevezetés

A rendszerváltás óta Magyarországon olyan alapvető változások mentek végbe – piaccgazdaságra való áttérés, politikai rendszer átalakulása, globalizációs folyamatok erősödése, hazánk euro-atlanti csatlakozása, demográfiai csökkenés – melyek nagymértékben hatottak szakképzési rendszerünkre, így a szállodai szakemberképzésre is. A szakképző intézményeknek komoly kihívást jelent napjainkban a munkaerő-piac által keresett szakmákban az elvárásoknak megfelelő szakemberek képzése, függetlenül attól, hogy közép- vagy felsőfokú szakképzésről van szó. A demográfiai csökkenés következtében egyre kevesebb tanuló kerül be a szakképzési rendszerbe, folyamatosan erősödik a szakképző intézmények közötti verseny. Ha egy szállodai szakképzést folytató iskola piacképes akar maradni, olyan képzést kell nyújtania, illetve olyan formában kell a képzést végeznie, hogy az iskolából a munka világa elvárásainak megfelelő munkavállalók kerüljenek ki. Ez a kérdés az új felsőoktatási, illetve közoktatási törvényekről napjainkban zajló viták során még inkább fókuszba került.

---

¹ A cikk a Baross Gábor Program keretében megvalósuló „Oktatási innováció a szállodamenedzser képzés területén” című projekt részeként készült el.

2. A felvázolt probléma okai a szállodai szakemberképzés területén

A fent megfogalmazott probléma a szállodaipar területén is fennáll: azt, hogy a szakképzés nem veszi figyelembe kellőképpen a munka világának elvárásait, gyakran hangoztatják a szállodai munkaadók, a munkavállalók, a képző intézmények és a kormány képviselői. A szállodai szakemberekkel folytatott beszélgetésekben leggyakrabban megfogalmazott kritika szerint a képzések nem elég gyakorlatorientáltak, a módszerek sokszor elavultak, nincs igazi kapcsolat a szakképzés és szakma gyakorlata között. Bár voltak és vannak próbálkozások, az áttörő megoldás még mindig várat magára.

Annak, hogy a munka világa és a szállodai szakemberképzés közötti kommunikáció nem megfelelő, több oka is van:

- a szállodai szakemberek képzését végző oktatási intézmények nem végeznek rendszeres felmérést a munka világának elvárásaira vonatkozóan,
- ha mégis történik ilyen igényfelmérés, akkor az időben és területileg elszórtan megy végbe,
- az összegyűjtött eredményeket nem fordítják le az oktatás nyelvére, azaz ezek az információk a mindennapi oktatási gyakorlatban nem hasznosulnak,
- a felsőfokú szakképzés még mindig nem veszi kellő mértékben figyelembe, hogy napjainkban nem egyszerűen művelt, nagy lexikális tudással rendelkező embereket, hanem eladható munkaerőt kell képeznie,
- a szakképző intézmények rugalmas reakcióját nehezíti az azt körülvevő bürokratikus szabályozás, hiszen bizonyos felmerülő igények esetén hosszadalmas az oktatásba történő beillesztés,
- ráadásul a szakképző intézmény és a gazdasági szféra közötti kommunikáció mindkét fél részéről áldozatokat követel, hiszen a két szféra képviselőinek folyamatosan együtt kellene működni. (Vas [2011])

Kutatásunkban arra vállalkoztunk, hogy felmérjük az aktuális munkaerő-piaci elvárásokat, összegyűjtjük és kiértékeljük a nagy tapasztalattal rendelkező szállodai szakemberek és -tulajdonosok véleményét, majd ezek alapján javaslatokat teszünk a képzés átalakítására, illetve a tananyagfejlesztésre. Összességében kijelenthetjük, hogy ma egy turisztikai szakképzést folytató felsőoktatási intézmény akkor lehet igazán sikeres és hatékony, ha folyamatosan követi, vizsgálja, figyeli a munka világa és a szállóvendégek elvárásait, valamint a hazai és nemzetközi turisztikai trendeket, majd ezeket az információkat konvertálja az oktatás nyelvére. Ily módon az adott felsőoktatási intézményben végzett friss diplomások egyre nagyobb arányban tudnak tartósan elhelyezkedni.

3. A gyakorlatorientált oktatás fogalma

A bevezetőben megfogalmazott problémakör központi fogalma a gyakorlatorientált oktatás, melyet napjaink társadalma gyakran fogalmaz meg elvárásként a képző intézményekkel szemben. Felvetődik a kérdés: mit jelent a gyakorlatorientált oktatás? A gyakorlatorientáltságra vonatkozóan az emberben nem egy konkrét, sokkal inkább egy szakma- és szituációfüggő meghatározás rajzolódik ki, mely korról korra változik. Ha a fogalom tartalmát diakron szempontból vizsgáljuk, megállapítható, hogy a magyar szakképzésben már a középkor óta jelen van ez a fogalom. Kezdetben a sikeres gazdálkodáshoz, háztartásvezetéshez, illetve valamely kézműves szakma végzéséhez szükséges ismeretek megtanítását jelentette. Ma ennél jóval szélesebb értelemben használjuk ezt a kifejezést. Nem csupán manuális, kétkezi munkát, illetve erre irányuló oktatást értünk alatta, hanem bármilyen szakma gyakorlatát, legyen az fizikai, vagy szellemi munka. Továbbá ma a gyakorlatorientáltság problematikája nem egyszerűsíthető le a gyakorlat-elmélet fogalmak szembeállítására. Ez a két fogalom túlságosan is összefonódott napjainkban, az oktatás nem kezelheti izoláltan az elmélet és a gyakorlat oktatását. Természetesen dominánsabbá válhat egyik vagy másik, de nem lehet hatékony a gyakorlatorientált oktatás megfelelő elméleti alapok és háttér nélkül. A fogalom tartalmát szinkron elemezve megállapíthatjuk, hogy napjainkban a szállodai szakemberképzés területén kompetenciák mentén körvonalazódik a gyakorlatorientáltság fogalma, melynek több szintje különböztethető meg attól függően, milyen szorosan kötődik, mennyire közel áll a munka világához. Értelmezésünkben ma a szállodai menedzserképzésben akkor tekintethető gyakorlatorientáltnak egy képzés, ha figyelembe veszi a régió-specifikus munkaerő-piaci igényeket és ezek alapján segíti a diákokat a hatékony, továbbá sikeres munkavégzéshez és életvitelhez szükséges kompetenciák elsajátításában, illetve fejlesztésében. (Vas [2011]) Empirikus kutatásaink rávilágítottak arra, hogy a gyakorlatorientált szállodai szakemberképzés során különös figyelmet kell fordítani az idegen nyelv ismeretének, továbbá kommunikációs készségeinek javítására. Több szállodai szakember kritizálta a frissen végzettek praktikus szakmai ismereteinek hiányát (például tisztító- és takarítószeres ismerete, ételismeret, könyvelőprogramok használata, különböző fizetési módok stb.). A legfontosabb és véleményünk szerint legnehezebben kezelhető probléma e tekintetben, hogy sok hallgató nem motivált, így esetükben a kompetenciafejlesztés folyamata gyakran megfeneklik, ha mégis sikerül a képesítést megszerezni, alkalmatlan lesz a munka világába való beilleszkedésre.

4. Kompetenciaalapú oktatás

Napjaink szállodai szakemberképzése akkor tekinthető gyakorlatorientáltnak, ha figyelembe veszi a szállodai munka világában jelentkező igényeket, melyek

kompetenciák formájában fogalmazódnak meg. Ennek a leginkább a kompetenciaalapú szakképzési modell felel meg, mely lényegesen eltér a hagyományos képzési modelltől.² A kompetenciaalapú modellben a fejlődést az előre meghatározott tudásanyagok és készségek alapos ismeretén tudjuk lemérni. A kompetenciaalapú képzés tanuló-/hallgató-orientált. A képzési célt a gyakorlatból származtatják, az összefüggő képzési tartalmakat pedig modulokba szervezik. Ez biztosítja az átjárhatóságot az egyes képzések között, illetve ezzel elkerülhetőek a tartalmi átfedésekből adódó anomáliák, hiszen ha egy modul több képzés része is, akkor nem kell csak egyszer elvégezni. Ebben a modellben maximálisan kihasználhatók a különböző szakmák közös tartalmából származó előnyök. Mivel a tanulás közvetlenül a munkakövetelményekre épül, nagyobb szerephez jut a gyakorlati alkalmazás, a teljesítmény, a képzésben növekszik a gyakorlatorientált módszerek, illetve a szakmai gyakorlat jelentősége. A munkatevékenységen alapuló értékelés egységekre osztottan történik.³ Nincsenek tehát központilag meghatározott tantervek, időkorlátok, követelmények, módszerek, hanem a képző intézményeknek nagyfokú szabadsága van tanulási programok kidolgozásában. Ily módon az iskolák maximálisan ki tudják használni a rendelkezésre álló anyagi és emberi erőforrásait, a tanulók/hallgatók pedig a számukra legmegfelelőbb módon és ütemben tudnak tanulni (*Kelemen [2004]*).

A kompetenciaalapú képzések fő előnye a hagyományos képzéssel szemben, hogy a figyelem a résztvevők sikereire fókuszál (*Foyster [1990]*); *Kelemen [2004]*). A képzés során a tanulók/hallgatók a munkaerőpiac által valóban elvárt kompetenciákat sajátítanak el oly módon, hogy közben egyre magabiztosabbá válnak, és alapos tudásra tesznek szert. A tanári szerep átalakul, nem csupán információátadóként, sokkal inkább a tanulás segítőjeként, tanácsadóként, koordinátorként vesz részt a tanulási folyamatban. Az alkalmazott módszerek között háttérbe szorul az előadás, és előtérbe kerülnek az egyéni, illetve kiscsoportos munkaformák. Sokkal több idő jut az egyes tanuló/hallgatók teljesítményének értékelésére. Természetesen, mint mindennek, a kompetenciaalapú képzésnek is megvannak a hátrányai, veszélyei. *Kelemen Gyula* szerint előfordulhat ugyanis, hogy a tanárok megfelelő felkészítése nélkül a kompetenciaalapú képzésben oktató tanárok fokozatosan visszakerülnek a hagyományos módszerrel oktató tanár szerepébe. Ha nem szentelünk kellő figyelmet az elvárt kompetenciák be-

² A hagyományos oktatási rendszerben a fejlődés mértékegysége az eltelt idő, a képzési cél pedig a szakmai hagyományokon és értékeken alapuló elméletből származik. A tradicionális képzési modellben központi szerepe van az áthagyományozandó értékek és normák kitűzésének. A képzés alapját a tantárgyi struktúra adja. Az egyes szakmaterületeket reprezentáló programok egymástól különálló egységek. A programok közötti átjárás nehezen megvalósítható. A hagyományos képzési modell inkább tanárközpontú rendszer.

³ Ezek az egységek az adott szakmai terület egy-egy feladatcsoportját reprezentálják. Az egységek külön-külön értékelhetők, ez lehetővé teszi a kreditrendszer létrehozását. Ez a struktúra kedvez a moduláris rendszerű kurzusok létrehozásának. A kompetenciaalapú modell esetében egyetlen követelmény, hogy az előírt standardok elsajátíthatóak legyenek.

azonosításának, akkor az erre épülő kurzus sem lesz elég hatékony (*Kelemen* [2002]). Az utóbbi években bővült a kompetenciaalapú képzési modell fogalmának jelentéstartalma, illetve még általánosabb formát öltött, így alakult ki a teljesítmény- vagy eredményalapú modell (Performance/ Outcomes-Based Model).⁴

5. A kompetenciák kialakításának gyakorlati módszerei – a DACUM módszer

A kompetencia olyan konkrét tudás, mely magában foglalja az adott szituációban való cselekvéshez szükséges elméleti, gyakorlati és viselkedésbeli jegyeket. A kompetencia kialakítására szolgáló egyik módszer a DACUM = Developing a Curriculum (tananyagfejlesztés). A DACUM módszer központi eleme a kompetencia. Ez a módszer kifejezetten gyors, olcsó és eredményes, ha egy munkakör betöltéséhez szükséges kompetenciákat akarunk meghatározni. A DACUM módszer alkalmazása, ahogy a nevében is szerepel, segíti a kompetenciaalapú tananyagfejlesztést. A DACUM módszert az 1960-as években az Egyesült Államokban dolgozták ki, Magyarországon a rendszerváltást követő években vált ismertté. A módszer elsősorban a munkafolyamatra fókuszál, csoportmunkán alapszik és célja a foglalkozás tevékenység- és kompetenciakészletének feltárása. A DACUM módszer eredményeire támaszkodva lehet a kompetenciafejlesztés folyamatának fázisait kidolgozni:

- kompetenciafejlesztést szolgáló tartalom meghatározása,
- programfejlesztés,
- képzés szervezése,
- értékelés,
- standardizálás,
- korrekció.

A DACUM eljárás középpontjában olyan dolgozók állnak, akik az adott területen eredményes munkát végeznek. Az ő segítségükkel lehet meghatározni a feladatcsoportokat, azon belül a sikeresen teljesítő dolgozó feladatait, az alapvető ismereteket, készségeket, az elvárt magatartásformákat, a szükséges eszközöket és anyagokat, továbbá a szakma jövőbeli változási irányait (*Henczi és Zöllei* [2007]). Mindezek ismeretében lehetőség nyílik egy adott szakterületre vonatko-

---

⁴ A teljesítményalapú felfogás alapján minden strukturált tanulási formát definiálhatunk az elvárt eredményekre alapozva. A kimeneti követelmények kompetenciák, készségek, ismeretek vagy kognitív folyamatok formájában jelennek meg. A teljesítményalapú modellben a képesítés fogalma nem jelent mást mint az elvárt eredmények és a siker kritériumainak világos megfogalmazását, valamint ezek teljesítésének értékelését. Ez a megközelítés támogatja az egyénre szabott tanulást, illetve a társadalmi igényekhez jobban alkalmazkodóvá, költséghatékonyabbá és elérhetőbbé teszi a tanulást és a teljesítmény elismerését. (*Falus és Kimmel* [2004]; *Kelemen* [2004])

zóan egy kompetenciaprofil kialakítására.⁵ A kompetenciaprofil több szempontból is hasznos:

- támpontként szolgálhat a szakképző intézmények számára, hogy mely kompetenciák fejlesztésére kell hangsúlyt fektetniük a képzés során,
- a kiválasztásban könnyen megállapíthatóvá válik, hogy egy adott munkakörre jelentkező személy rendelkezik-e az elvárt kompetenciaelemekkel,
- megkönnyíti az adott munkakörben dolgozók értékelését.

A DACUM módszer három alappillérrre épül, melyek a következők:

- A hozzáértő dolgozók mindenkinél pontosabban meg tudják határozni saját munkakörüket és az ott elvárt kompetenciákat, hiszen nagy tapasztalattal és szakértelemmel rendelkeznek a munkakörükre vonatkozóan.
- A munkaköröket akkor lehet a leghatékonyabban definiálni, ha meghatározzák a hozzáértő dolgozók által végzett feladatokat. Ha tudjuk, hogy a hozzáértő dolgozó mit csinál a munkája során, akkor meg tudjuk határozni azokat a kompetenciákat is, melyek fejlesztésére szükség van a képzés során. Lényeges, hogy egy munkakör sikeres ellátásához nem elég az optimális tárgyi feltételek megléte, a részletes elméleti ismeret és a pozitív hozzáállás, hanem számtalan egyéb kompetenciaelem megléte szükséges.
- A munkatevékenység elvégzéséhez megfelelő személyes erőforrásképződményekre és eszközökre van szükség. A munkakörre koncentrálni meg kell állapítani azokat a szakmai és tulajdonságkompetenciákat, illetve eszközöket is, amelyek a munkaköri feladatok sikeres teljesítéséhez szükségesek.

A DACUM módszer alkalmas a kompetenciaalapú tananyagfejlesztésre. Segítségével megállapíthatjuk egy adott szakmára vonatkozóan azokat a kompetenciaelemeket, melyek szükségesek a szakma sikeres gyakorlásához. A cél az, hogy a munka világába kerülő fiatal pályakezdő diplomások minél nagyobb arányban rendelkezzenek az elvárt kompetenciákkal. A DACUM módszerre alapozott oktatást a tanulóközpontúság valamint a kompetenciaalapú felfogás jellemzi és lényeges ismérve a kimenetközpontú szabályozás. A DACUM módszerre épülő kompetenciaalapú képzéshez jól illeszkedik a moduláris képzési program és az ehhez kapcsolódó összefoglaló értékelés, a munkaformák és -módszerek széles választéka, az elméleti ismereteket elmélyítő gyakorlatorientált vagy gyakorlati képzés. Átalakul a tanári szerepfelfogás, a tanár a képzési folyamat során tanácsadói, mentori szerepben működik és nem elsősorban ismer-

---

⁵ A kompetenciaprofil egy olyan lista, mely a szakterületen elvárt kompetenciákat tartalmazza.

retátadóként (Gubán [2005]). A kompetenciaalapú képzések jellemzőit *Benedek András* [2003] az alábbiakban foglalja össze:

- a kimenet-szabályozásnak megfelelő világos és egyértelmű kompetenciakövetelmények,
- a részteljesítményeket is mérő formatív értékelés,
- modularizált képzési program,
- egyéni haladás lehetősége,
- tudatos, változatos és a képzési céllal koherens módszerhasználat,
- a kompetenciafejlesztéshez szükséges gyakorlatorientált, vagy gyakorlati tevékenység biztosítása,
- rugalmas képzési folyamat,
- támogató, tanulást segítő, motiváló oktatói szerepek kialakítása,
- egyértelmű értékelési szempontok létrehozása,
- a kompetenciakövetelményekkel adekvát vizsgakövetelmények alkalmazása.

A gyakorlatorientált oktatás egyik legmagasabb foka: a tanszállodai képzés

A gyakorlatorientáltságnak különböző fokai vannak. A szakképző intézmények gyakran alkalmazzák a gyakorlatorientált oktatás megvalósítása érdekében a cégszimuláció módszerét. Az ilyen szimulált cég működtetése nagyon közel áll a valósághoz, de mégis csak „olyan, mintha” egy valódi vállalkozás lenne.⁶ Más a helyzet, ha egy valós vállalkozást működtetünk, hiszen akkor az egyes döntéseknek messzemenő, sokszor anyagi jellegű következményei lehetnek. Annak érdekében, hogy a kompetenciafejlesztés a szállodai menedzserképzésben minél hatékonyabb és valóság-hű környezetben valósulhasson meg, az Eszterházy Károly Főiskola 2009-ben létrehozta a Hotel Estella Kft-t, melynek feladata a főiskola tanszállodájának működtetése lett.⁷ A tanszálloda a gyakorlati szakképzés kiváló modellje. Magyarországon az 1990-es évektől kezdődően számtalan tanszálloda épült, mégis maga az ötlet Svájc-ból származik. A első tanszállodát 1893-ba nyitotta meg a Lausanne Hotel School, mely jelenleg a világ egyik legelismertebb és legkeresettebb felsőfokú szállodai szakképzést nyújtó intézménye. A Hotel E*Stella tanszálloda gyakorlati képzésében a svájci szakképzési

⁶ A munka világa által elvárt kompetenciák fejleszthetők ugyan ezzel a módszerrel, és a hallgatók tudnak azonosulni a képzeletbeli vállalkozás működtetésének feladataival, mégis mindenki tisztában van vele, hogy ez egy elképzelt vállalkozás, a tetteiknek, döntéseiknek következményei csak az értékelésekben és érdemjegyekben jelennek meg.

⁷ A cég alapításakor abból indultunk ki, hogy a kft létrehozása és hallgatókkal történő működtetése a gyakorlatorientáltság egyik legmagasabb fokát képviseli és még hatékonyabb kompetenciafejlesztést tesz lehetővé, mint bármilyen cégszimulációs módszer.

elveket adaptálta figyelembe véve a magyar szakképzési hagyományokat és munkaerő-piaci igényeket.

Az egri szálloda 3 képzés hallgatóinak nyújt gyakorlati munkalehetőséget:

- gazdálkodási és menedzsment – alapszak
- turizmus és vendéglátás – alapszak
- vendéglátó és idegenforgalmi szakmenedzser – felsőfokú akkreditált szakképzés.

A cég a Heves Megyei Kereskedelmi és Iparkamara által akkreditált és a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézetnél regisztrált gyakorlati képzőhelyként működik. A szállodai munkakörök, az azokhoz tartozó feladatok, majd kompetenciák meghatározása, és a képzési terv kidolgozása DACUM módszerrel történt. A képzést a cégnél négy gyakorlati oktató végzi (szállodaigazgató, szállodaigazgató-helyettes, étteremvezető, housekeeping vezető), minden egyéb pozícióban gyakornokok dolgoznak. A hallgatók munkájukért fizetést kapnak, ugyanakkor anyagi felelősséggel is tartoznak. Ez a tapasztalatok alapján felelősegteljesebb munkavégzést eredményez, mint a cégszimuláció esetében. A cégnél dolgozó hallgatók azt is nyilvánvalóvá tették, hogy nagy biztonságérzetet jelent számukra az a tudásháttér és folyamatos kontroll, melyet a gyakorlati oktatóik biztosítanak számukra. A gyakorlati képzés végén a hallgatók szöveges értékelést kapnak a gyakorlat során végzett munkájukról. Fontos, hogy a képzést végén a hallgatóknak is lehetőségük van észrevételeik megfogalmazására. Ezek a névtelen véleményezések segítenek abban, hogy a hallgatók megjegyzéseit beépítsük a képzési programba, illetve az esetleges kritikákat figyelembe véve módosításokat hajtsunk végre rajta. A Hotel Estella Kft. két éves működése alatt közel 100 hallgató gyakorlati képzését végezte el. A hallgatók véleményezésükben csak pozitívan nyilatkoztak a gyakorlatokról. Mindenki kiemelte, hogy nagyon sokat tanultak a 15 hét alatt, ki tudták próbálni a gyakorlatban a két, illetve három éves elméleti képzés során megszerzett ismereteiket, mindezt jó hangulatban. A hallgatók munkájával a gyakorlati oktatók, a vendégek és a partnerek is elégedettek. Vendéglégedettség-mérésünk adatai szerint a legtöbb vendég nem vette észre, hogy gyakornokokkal került kapcsolatba. Partnereink (APEH, önkormányzat, ÁNTSZ, beszállítók) szintén kifejezték, hogy a gyakornokok sok esetben precízebb és pontosabb munkát végeznek, mint az egyéb szállodákban dolgozó munkavállalók.

7. A szállodai szakemberek gyakorlati képzésének nemzetközi tapasztalatai, konklúzió

Az „*Oktatási innováció a szálloda-menedzser képzés területén*” című Baross Gábor projekt keretében lehetőségünk volt több európai ország szállodai szakemberképzésének gyakorlati oktatását megvizsgálni. Feltételeztük, hogy számos kiváló modellt ismerhetünk majd meg, melynek tapasztalatait felhasználhatjuk a

tanszállodai képzés még hatékonyabbá tételéhez. Három ország (Svédország, Portugália, Ciprus) szakképzési rendszerének vizsgálata alapján megállapítottuk, hogy a magyar szállodai szakemberképzés gyakorlati oktatása jobb a vizsgált országokénál. Svédországban például a képzésben résztvevőknek akár 1 hét igazolt gyakorlat is elég a képesítés megszerzéséhez, ráadásul a gyakorlati képzésben csak olyan hallgatók vehetnek részt, akik folyékonyan beszélnek svédül, így a külföldi gyakornokok ebből a rendszerből indirekt módon ugyan, de ki vannak zárva. Összefoglalva a tapasztalatokat elmondhatjuk, hogy a vizsgált országokban nem olyan szervezett a gyakorlati képzés, mint hazánkban, kevesebb idő jut a kötelező szakmai gyakorlatra, a gyakorlati képzés vagy nem megfelelő, vagy teljesen hiányzik, emiatt a szállodák nem érdekeltek a gyakornokok foglalkoztatásában. Fontos megemlíteni továbbá, hogy a vizsgált szállodákban a gyakorlati oktatást olyan szállodai szakemberek végzik, akik nem rendelkeznek pedagógiai képzettséggel.

Mindezek alapján megállapítottuk, hogy a magyar szállodai szakemberképzés gyakorlati oktatása, különösen pedig a tanszállodai gyakorlat összehasonlítva más európai modellekkel kifejezetten hatékony. A tanszállodai képzés hatékonyságának egyik legfontosabb bizonyítéka, hogy a Hotel E*Stellában végzett gyakornokok több mint 80 %-a tudott a diploma megszerzése után tartósan munkát vállalni valamelyik szállodában, ami nagyon jó arány.

Hivatkozások

- BENEDEK ANDRÁS [2003]: *Változó szakképzés*. Okker Kiadó, Budapest.
- FALUS IVÁN - KIMMEL MAGDOLNA [2004]: *A portfólió*. Oktatás módszertani kiskönyvtár I. Gondolat Kiadó, Budapest.
- FOYSTER, J. [1990]: *Getting to grips with competency-based training and assessment*. TAFE NCRD, Leabrook.
- GUBÁN GYULA [2005]: *Tantervfejlesztés a szakképzésben, különös tekintettel a szakképzési programokra*. Doktori disszertáció. ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.
- HENCZI LAJOS - ZÖLLEI KATALIN [2007]: *Kompetenciamenedzsment*. Perfekt Kiadó, Budapest.
- KELEMEN GYULA [2002]: *The competencies and the education system. Conference of Competence Training and Unified Interpretation of Standards*. Rutgers University, New Jersey.
- KELEMEN GYULA [2004]: Az angolszász országok kompetencia alapú tanárképzési és szaktanárképzési tapasztalatai. *Pedagógusképzés* (4) 81-92.
- VAS ISTVÁN [2011]: *Gyakorlatorientált módszerek a gazdasági német szakmai nyelv oktatásában – A munka világában jelentkező kompetenciaigények elemzése és egy lehetséges alkalmazása a felsőoktatásban*. Doktori (PhD) disszertáció. ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.

Számítógéppel támogatott turizmusoktatás¹

A szállodamenedzser képzést támogató oktatási segédanyag-gyűjtemény

FARKAS ATTILA^a, KATONÁNÉ ERDÉLYI EDIT^b

^a*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Vállalkozás-gazdaságtan Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
f_attila@ektf.hu*

^b*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Vállalkozás-gazdaságtan Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
erdelyi.edit@ektf.hu*

A tanulmány a számítógép oktatásbeli alkalmazásának egy speciális lehetőségével foglalkozik. A téma aktuális, hiszen itthon és külföldön egyaránt tapasztalható számos hatékonyan működő példa, illetve több kormányzati kezdeményezés is mutatja a létjogosultságát. Annak ellenére, hogy számos használható szoftver van ma már forgalomban, iskolai alkalmazásuk több esetben csak egyéni sajátosságok, igények figyelembe vételével valósulhat meg. Munkánkban arra vállalkoztunk, hogy megmutassunk egy speciális alkalmazási területet, amely részletes kidolgozása nagyban segítheti a választott terület - és meggyőződésünk szerint más szakterületek- munkáját is. Az oktatást segítő programok létjogosultsága már bizonyított, ám ahhoz, hogy hasonló programok széles körű alkalmazása az oktatásban megvalósuljon, komoly szemléletváltásra van szükség. Ebben szeretnénk a szakembereknek a segítségére lenni.

Kulcsszavak: infokommunikáció, tanulási-tanítási technikák, számítógéppel támogatott oktatás, szállodamenedzser képzés, támogató oktatási segédanyag

---

1. Bevezetés

2010-ben az Eszterházy Károly Főiskola Gazdaságtudományi Intézetének koordinálásában indult útjára a Baross Gábor programban finanszírozott „*Oktatási innováció a szálloda-menedzser képzés területén*” című projekt, melynek célja, hogy feltárjuk az idegenforgalmi területen pályakezdőkkel szemben elvárt kompetenciákat, ismereteket, és megvizsgálva a saját képzési struktúránkat – a szükséges kiegészítésekkel frissítve azt – tegyük még

---

¹ A cikk a Baross Gábor Program keretében megvalósuló „*Oktatási innováció a szálloda-menedzser képzés területén*” című projekt részeként készült el.

piacképesebbé oktatómunkánkat.² Ezen projektnek első szakaszai lezárultak, és megállapíthatjuk többek között, hogy a készségszintű szakmai tudás fokozott igényként jelenik meg a munkaerő piacon, ami kiemelten jelentkezik az informatikai ismeretek alkalmazásával kapcsolatosan.³ Különösen fontos, hogy reagáljunk a munkaerő-piaci igényekre azon felsőoktatási szakjainkon, melyek jelenleg országos szinten is a legkeresettebbek a diákok körében: a gazdaságtudományi képzésterület szakjai közül öt szerepel a tíz legnépszerűbb hazai szak listáján. (Kovács [2011]) Ha a képzésterületet tovább boncolgatjuk látható, hogy a Turizmus-vendéglátás és a Gazdálkodási és Menedzsment szakok évek óta és ez évben is kiemelkednek a jelentkezési adatokat vizsgálva.

Az informatikai ismeretek készségszintű elsajátítása érdekében lényeges, hogy az oktatás során fokozott figyelmet kapjon az informatika, hogy ne csak az alapvető informatikai tanegységek óráin találkozzon a hallgató a számítógéppel, hanem a további szakmai tárgyak esetén e-learning formában tananyagok és segédanyagok vagy a leendő munkakörökben használt szoftverek bemutatására nyíljon lehetőség. Ez nem új keletű elgondolás. Számos országban már évtizedekkel ezelőtt kutatások folytak, de évekkel ezelőtt hazai vonatkozásban, kormányzati szinten is találkozhattunk erre vonatkozó törekvésekkel, hiszen már 2006-ban deklarálta az akkori vezetés, hogy a tankönyvek monopóliuma megszűnt, helyet kíván magának a modern oktatásban az azt segítő műveltségterület sokasága, melyek közül talán a legismertebb a Sulinet Digitális Tudásbázis.⁴ (Reformok az oktatásban 2002–2006, 2006). Ez a szemlélet, mely az infokommunikációs tanulási-tanítási technikák elterjedésén alapszik, mára már az oktatás mindennapjaiban tetten érhető, és eredményei is érezhetőek: saját tapasztalataink és ilyen irányú kísérletek is azt igazolják, hogy a számítógéppel támogatott oktatás, a multimédiás eszközök alkalmazása növeli az oktatás hatékonyságát, az elsajátított ismeretek mélyebben rögzülnek, sok esetben akár rövidebb időráfordítást követően is. Mindennek következtében a számítógéppel támogatott oktatás jelentősége napjainkban egyre nő, mely bizonyos esetekben a tanár, oktató munkáját hivatott segíteni, azonban bizonyos esetekben már nem csak segíti, hanem helyettesíti is őt. Nem célunk ezen a helyen a nemzetközi

---

² A projekt eredményeiről részletesen szól Nagy Levente – D.Sc. Papanek Gábor: A fiatal magyar diplomások gyakorlati készségeinek fejlesztése című tanulmány

³ A pályakezdőkkel szemben elvárt kompetenciákat számos kutatás vizsgálja, eredményeik egybehangzóan támasztják alá a megállapításainkat (például Vas István [2011]: Gyakorlatorientált módszerek a gazdasági német szakmai nyelv oktatásában – A munka világában jelentkező kompetenciaigények elemzése és egy lehetséges alkalmazása a felsőoktatásban. Doktori (PhD) disszertáció. ELTE PPK Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest

⁴ „Az SDT célja az volt, hogy egy a műveltségi területeket számos iskolai évfolyamon lefedő elektronikus tananyag-adatbázis és egyben tartalomkezelő keretrendszer jöjjön létre. Ezt úgy kívánták megvalósítani, hogy az adatbázis leképezze az iskola tantervét a különböző műveltségi területeken, és konkrét felhasználási útmutatókat, a tanórákon használható tananyagokat és újrahasznosítható tananyagelemeket nyújtson a pedagógusok és a diákok részére.” (Fehér [2008] 88. o.)

áttekintés, egyrészt a téma ismertsége, másrészt a terjedelmi korlátok miatt. (*Costok* [1988], *Gates* [1996])

A számunkra most fókuszban lévő területek esetén, a szállodamenedzsmenet oktatását vizsgálva azonban a számítógépes támogatás még ma is esetleges, kutatásaink során nem találtunk olyan összefoglaló adatbázist, oktatási segédanyagokat összegyűjtő rendszert, amely a terület oktatóinak fogódzót jelentene.

2. A szállodamenedzser képzést támogató oktatási segédanyaggyűjtemény előkészítése

A szakmai tartalom összeállítása

A fent megjelölt projektben az EKF Gazdaságtudományi Intézete célul tűzte ki a szállodamenedzser képzés speciális területe számára mintegy hiánypótló adatbázisként egy olyan rendszer kidolgozását, mely segítségül szolgálhat mind az oktatóknak az óra anyagainak összeállításában, szemléltetésében mind a hallgatónak a felkészülésben. Biztosítani kívánjuk ezzel a szakmai ismeretek mélyebb elsajátítását, a hallgató számítógépes rutinjának kialakítását, a készségszintű informatikai képzettség fejlesztését.

Szeretnénk leszögezni, hogy ez az adatbázis alapvetően támogató feladattal kell, hogy bírjon. Nem helyettesítheti az oktatói munkát, nem tartalmazza a törzsanyagot, de annak kiegészítésére, megértésére, elmélyítésére adjon meg minden lehetőséget úgy, ahogy azt a hallgatók személyre szabottan igénylik, pótolva esetenként az előképzettségük hiányosságait, irányt mutatva esetenként az internet adta lehetőségekről, a továbblépési lehetőségekről. Ezzel szeretnénk biztosítani a hallgató számára azt, hogy minden esetben a saját tempójában tudjon új ismereteket elsajátítani, ne kelljen felvennie társai túl gyors vagy lassabb ritmusát. Lényegesnek érezzük azonban az oktató időszakos vagy folyamatos jelenlétét a tanulási folyamatban, így biztosítva a motivációt.⁵

Az adatbázis tartalmi összeállításához a projekt során az egyes területek szakértőitől, oktatóitól kértünk segítséget. A Turizmus-vendéglátás BA szak, és az Idegenforgalmi szakmenedzser FSZ szak tanegységlistáiból kiindulva kerestük meg azon tanegységeket, melyekbe beilleszthetők a kutatás első fázisában feltárt és beépítésre javasolt szükséges új ismeretek, tananyagkiegészítések. Ezen tanegységekkel kapcsolatban kértük meg szakértőinket, hogy tegyenek javaslatot új heti bontású tematikára a szükséges módosításokkal, készítsék is el a tananyag-kiegészítések órai jegyzetét, valamint szintén

---

⁵ Jelen esetben a motivációt a következőképpen definiáljuk: „A tanulásra vonatkozó olyan inspiráció, amely az óra alatti lelkes részvételen alapul, sokkal célravezetőbb és maradandó értékű. A tanulóknak ne csupán az osztályzatért kelljen teljesíteniük, hanem saját maguk is akarjanak tanulni.” (Pajtókné [2005]).

fogalmazzanak meg javaslatokat a tanegység informatikai támogatásának lehetséges formáira.

Az újonnan kialakítandó adatbázisba így összesen 34 tanegységre vonatkozóan érkeztek vissza javaslatok, tananyag-kiegészítések, melyeknek szöveges tartalma, a mellékletek, ábrák változatlan formában kapnak helyet.⁶ Emellett az adatbázist szemléltető tartalommal is kívánjuk bővíteni a beérkezett azon javaslatok alapján, melyek a tanegységek informatikai támogatására vonatkoztak.

Ezek között találhatunk olyanokat, melyek szinte valamennyi esetben előfordultak, de akadtak egyedi, nagyon érdekes ötletek is. A szakértők többsége javasolta, hogy videoanyagokkal, képekkel, hiperhivatkozásokkal, folyamatábrákkal tegyük látványossá az elkészített szöveges tananyag-kiegészítéseket, ezek tartalmát röviden meg is fogalmazták, melyekből néhány az adatbázis demo verziójának kialakításakor el is készült. Ilyen javaslatok például az alapvető szállodai tevékenységek videofilmen történő bemutatása: oktatófilm a szobatarítás egyes fázisairól (az oktatófilmben a szoba takarításának valamennyi lépését bemutatjuk, közben a narrátor az egyes eszközök, tisztítószeres használatáról, a munka időigényességéről tájékoztat) vagy a borkóstolás folyamatának filmes ábrázolása, az asztal helyes megterítési folyamatának ábrázolása. A filmeken túl nagyon hasznosnak tűnnek a folyamatábrák – például a turisztikai céllal is működtethető vállalkozási formák (elsősorban egyéni cég, bt., kft.) alapításának folyamatábrán történő szemléltetése, a vendégek szobafoglalásának majd fogadásának menete –, illetve a hanganyagok is. Ez utóbbi kifejezetten a nyelvi képzésben kap szerepet: hanganyakként bemutatásra javasolják a szóbeli kommunikációs formákat, illetve egy kommunikációs „fogalomtár” létrehozását tartják célszerűnek a nyelvi képzésben részt vevő szakértőink a gazdaság témakörben, kiemelten kezelve a szállodában is előforduló legfontosabb kifejezéseket.

Kiemelésre érdemes mindenképpen az Adózási alapok című tanegységhez tervezett munkanaptár, melyben a tanszállodai feladatellátás során be lehet állítani olyan dátumokat, melyek eseményeihez előzetes közigazgatási engedélyek beszerzése szükséges. A program e dátumok előtt 55 nappal jelez, hogy el kell készíteni a kérelmet, 45 nappal korábban, hogy be kell nyújtani a közigazgatási szervhez. Amennyiben másodfokú eljárásra is számítani kell, vagy egyéb hatóságok megkeresésére, úgy a program 100 nappal korábban jelez a kérelem elkészítésének szükségességét. Ezentúl a szakértői vélemény szerint lényeges, hogy a programban lehessen nyilvántartani, mikor került a kérelem benyújtásra, s hogy mennyi a hivatalos ügyintézési határidő (alapesetben 30 nap). Lehessen a határozat megérkezését a programban iktatni, s a program

---

⁶ Ezen kiegészítések a Dr. Papanek Gábor és Nagy Levente összeállításában készült A szállodamenedzser képzés fejlesztése című beszámolóban kerültek összefoglalásra

jelezzék, ha a hatóság túllépte a határidőt, s ezáltal lehetőség van az eljárási illeték visszaigénylésére.⁷

A visszaérkezett javaslatok közül kifejezetten érdekes továbbá a PlanMagic üzleti terv készítő szoftver mintájára készített kiegészítő modul ötlete, mely a teljes üzleti terv összeállításában segíti a felhasználót vagy a „Turisztikai vállalkozások tárháza”⁸ című szemelvénygyűjtemény, „példatár” összeállításának ötlete. Ez utóbbi adatbázis-kiegészítés tartalma: Hisrich R.D. – Peters M.P.: Vállalkozás – Új vállalkozások indítása, fejlesztése és működtetése (Akadémiai Kiadó 1991.) c. kötetében szereplő „Esetpéldák” mintájára magyar tulajdonú (vagy részben magyar tulajdonú) és/vagy Magyarországon működő turisztikai vállalkozások életpályából kiemelt fontosabb eseményeket tartalmazó, különböző szempontú rendezésre, feldolgozásra alkalmas példatár összeállítása.

A szakértő szerint alapkövetelményeket kell megállapítani a példatárba kerüléshez, melyek a következők lehetnek:

- Valós vállalkozás jelenjen meg. Ha a nyilvánosságra nem tartozó adatok, „üzleti titkok”, szerepelnek az ismertetőben, „fedőnév” alkalmazható. (Ezt jelezni szükséges.)
- Ésszerű, feldolgozható terjedelem, a specialitások kiemelésével. (Max. 10 oldal, a gyűjtést /leírást illetve a korrekciókat végzők nevesítésével.)
- A „Vállalkozások tárháza – példatár ” bővíthető, frissíthető hallgatói gyűjtésekkel és TDK keretében végzett kutatómunkákkal is.

A szemelvénygyűjtemény (példatár) alkalmazási módjai az oktatásban:

- A tervezett példatár alapot ad a turisztikai vállalkozások sokféleségének megismerésére, működésük azonos és eltérő vonásainak, működtetésük, menedzselésük közös és sajátos módszereinek feltárására.
- A „Turisztikai vállalkozások gyűjteménye” lehetőséget ad a téma különböző szempontoknak megfelelő feldolgozására, például:
  - vállalatalapítási motivációk, vállalatalapító személyiségek, a vállalkozók személyiségjegyeinek feltárása (a korábban –gazdasági alapismeretek és vállalkozási ismeretek tanegységek keretében- tanult ismeretek felelevenítése);
  - szakterületi specifikumok felismerése (elsősorban a turisztikai vállalkozások típusait és a turisztikai vállalkozások alapításának speciális szabályait illetően);
  - a turisztikai vállalkozások sikertényezőinek összegyűjtése.
- Lehetővé válik a „mintaként szolgáló” üzleti terv fő részeihez az egyes turisztikai vállalkozások eseteinek illusztrációként való hozzárendelése, az adott szemelvény tartalmának, mondanivalójának

⁷ Az adónaptár ötlete Csorba László tanársegéd munkájának eredménye

⁸ A „Turisztikai vállalkozások tárházának ötlete Hollóné dr. Kacsó Erzsébet főiskolai tanár munkájának eredménye

függvényében.(marketingterv, pénzügyi terv, kockázatbecslés példák.)

A szakértői véleményeket figyelembe véve valamennyi vizsgált tanegységhez készítettünk médiaelem terveket (összesen 30 video, 10 hanganyag, 30 kép, 25 hiperhivatkozás, 3 folyamatábra) illetve az adatbázis demo verziójához el is készítettünk 2 video anyagot, 1 hanganyagot és egy folyamatábrát is.

Irányelvek, elvárások a felülettel kapcsolatban

Az adatbázishoz önálló keretrendszert terveztünk, mely tervek kialakításához a korábbi informatikai teremben megtartott órák tapasztalatait használtuk föl. Leghasznosabbak voltak ezek közül az integrált vállalatirányítási rendszerek oktatása során gyűjtöttek, hiszen a szállodamenedzser képzésnek is része a szállodai integrált nyilvántartórendszerek ismertetése.

A legfontosabb, jól beépíthető tapasztalatok a következők:

- A jelenleg működő képzési struktúrában az elméleti oktatás alapvetően a számítástechnikai ismeretekre épül, ami szükséges, sőt nélkülözhetetlen a gyakorlati ismeretek elsajátításához.
- Az Eszterházy Károly Főiskola „B” épületében kialakított rendszerben 40 számítógép állítható az oktatás szolgálatába. Technikai megoldásként, kezdetben a teljes körű hálózati alkalmazás tűnik optimálisnak, de fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy tapasztalataink szerint a működés során számtalan problémával kell szembenéznünk, és azt a megoldást ítéljük működőképesnek, melyben a vállalati alapszoftverek számítógépenként kerülnek telepítésre, míg az egyes vállalati adatbázisok a hálózaton kapnak helyet.
- Nem mehetünk el szó nélkül amellett sem, hogy a hardver számos esetben jelentett korlátot a képzés során. A hardver erőforrások tekintetében az egyik legjelentősebb előrelépést az jelentette, hogy külön szaktantermeket hozott létre az Eszterházy Károly Főiskola a számítógéphez kapcsolódó feladatok megoldására, biztosítva egyúttal az informatikai támogatást is.
- A gyakorlat során az oktatás nem nélkülözheti a hálózati, számítógép üzemeltetői szakember jelenlétét, sőt kezdetben fontosabb szerepet töltött be a folyamatos gyakorlati feladatok elvégzésének biztosításában, mint a folyamatot oktató tanár.
- Integrált rendszerek oktatása során probléma az, hogy a programok alapadatokkal történő feltöltése túlságosan időigényes, a rendelkezésre álló időkeretben ezt a feladatot nem vállalhatjuk fel, így a működést biztosító alapadatokat standard demo adatok kell, hogy szolgáltatassák.

Egyéni tapasztalatainkon túl, a szakmai fórumokat is felhasználtuk annak érdekében, hogy mindinkább közelíthessünk a gyakorlati elvárásokhoz az oktatás során. Egyes programok oktatásával kapcsolatos eredményeinkre kifejezetten

kíváncsiak a cégek részéről, minden évben a vevő fórumokon az oktatással kapcsolatos problémákat mondhatjuk el a gyakorló szervezeteknek, szakembereknek. Ez azért is különösen jó, mert egyeztetni tudunk a szakemberekkel az elképzeléseink vonatkozásában. A szakmai elbeszélgetések során megfogalmazódott, mely területek a legkényesebbek, amelyeket alapként kell oktatnunk, és ezzel az alappal ők is szívesen fogadnak majd a végzett hallgatóink közül.

Az előzőekben leírtak alapján felmerül néhány konkrét elvárás a leendő felülettel kapcsolatban, melyekre már a tervezés során figyelmet kell fordítani:

- Az üzleti alapozó tárgyak általános ismereteket átadó informatikai tanegységeinek tematikáival szemben alapvető elvárásként fogalmazódik meg, hogy az több képzési formához is illeszthető legyen, tehát a gyakorlati feladatokat, a követelményeket ebben a megközelítésben kell megfogalmazni. Alapvető cél az kell legyen, hogy a különböző szakon tanulók számára hasonló hasznossággal bírjon, és biztosítson egyenlő esélyeket, lehetőségeket hallgatóinknak, illeszkedve a Főiskola általános elveihez, elvárásaihoz. Az újonnan kialakítandó adatbázist ezen alapokra kell felépíteni, a hallgatók ezen ismereteire alapozva szakmaspecifikusan kell megvalósítani.
- Tapasztalataink szerint a számítógépes termék működtetése, felügyelete komoly odafigyelést igényel, illetve külön figyelmet kíván a vagyonvédelem. Az előbbiek valamint az, hogy a hallgatók gyakran találkoztak hardverproblémákkal, indokoltá teszi azt, hogy a minden hallgató számára elérhetővé vált saját laptopot használja. Az újonnan kialakítandó rendszert érdemes hordozható számítógépre optimalizálni, és olyan hálózati tárhelyet, elérést biztosítani hozzá, ahonnan a szükséges szoftverelemek folyamatosan letölthetőek, a tárolandó adatok feltölthetőek, így garantálva a folyamatos rendelkezésre állást. Ezáltal lehetőséget tudunk biztosítani arra, hogy az oktató a számára fontosnak vélt ismeretanyagot órakeretben vagy akár órai kereteken kívül is a hallgató rendelkezésére bocsájtja, némileg átlépve ezzel az időkeret nyújtotta korlátokat, valamint azt a gyakori problémát, hogy a hallgató elveszti motiváltságát annak köszönhetően, hogy nem tarthatja saját ritmusát (vagy lemarad a többiektől, vagy unatkozik míg társai utoléri).
  - A felület alacsony hardverigényű és informatikai segítő nélkül könnyen kezelhető felület legyen.
  - A felületen a felsorakoztatott példákhoz, feladatokhoz, ahol szükséges, tartalmazzon demo adatbázist.

3. A szállodamenedzser képzést támogató oktatási segédanyag-gyűjtemény

Az adatbázis célja

„Azok a tanárok, akik energiát és kreativitást hoznak az osztályterembe, boldogulni fognak.” (Gates [1996])

A lehetőségeink e téren rendkívül szerteágazóak ezért fontos pontosítanunk, hogy jelen projektünkben mi mindent kívánunk nyújtani, milyen mélységig dolgozzuk ki tervezett rendszerünket. Ehhez elengedhetetlen az alapfogalmat tisztáznunk:

Pethő [é.n.] az e-tanulás (e-Learning) definiálása során az alábbi elemekre bontja a fogalmat:

- Iskolában tantermi oktatás esetén alkalmazott „számítógéppel segített tanulás”;
- Az IKT-eszközöket alkalmazó távoktatás, nyitott képzés;
- A felsőoktatásban megjelenő vegyes képzés (blended learning);
- Web- (táv-) előadás, web- (táv-) szeminárium;
- A televíziós oktatás, különös tekintettel a digitális televíziózás új interaktív lehetőségeit kihasználó kurzusokra;
- A tréningezés céljából alkalmazott vállalati képzések;
- A számítógépes multimédiával, web-tartalmakkal támogatott önálló tanulás (pl. egy alkalmazói szoftverbe épített tutorial használata...);
- A multimédiás oktatóprogramok;
- Internetes kollaboratív eszközöket használó tréningek;
- Mobil informatikával támogatott oktatási formák.

A projektünkben mindezen lehetőségek teljes körű megvalósítását nem látjuk indokoltnak, a célcsoportunk számára leginkább hasznosítható elemeket kívánjuk beépíteni rendszerünkbe, így a fentiekből kiindulva egy olyan on-line és off-line felületen is elérhető adatbázis kialakítását tűzzük ki célul, mely alkalmas segítség a tanórai oktatás számítógépes, a felsőoktatásban megjelenő vegyes képzés támogatására és önálló tanulásra egyaránt. Azonban célunkat még egy elemmel megtoldanánk, mely lépést remekül összefoglalja *Komenczi*: A számítógéppel segített tanulás (Computer Based Learning) a tanulási és ahhoz kapcsolódó folyamatnak a számítógép-használat köré szervezését jelenti. (*Komenczi* [2005]) Azt szeretnénk elérni, hogy a számítógép minden esetben legyen része a tanulási folyamatnak, melyhez készülő adatbázisunk – mindamelllett, hogy széleskörű tartalommal bír – csak az első lépés. Célunk, hogy „rászoktassuk” a hallgatókat arra, hogy intenzíven használják a számítógépet, a számítógép adta lehetőségeket.

Készülő segédanyagunk azonban reményeink szerint nem csak a képzésben részt vevők számára lesz hasznos összefoglaló. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a

Life Long Learning jelentőségét, melyet az is igazol, hogy az Európai Bizottság által már 2003-ban megállapított öt oktatási célkitűzés között is az szerepelt célként, hogy az egész életen át tartó tanulásban részt vevők aránya érje el a 15%-ot. A 2011 áprilisában közzétett jelentés szerint az ilyen programokban részt vevők aránya némileg csökkent: 17 tagállamban ez az arány 10% alatt van, az uniós tagállamok 2020-ra érhetik el a 2009-ben kitűzött felülvizsgált célkitűzéseket. Véleményünk szerint a bárki számára elérhető, látványos multimédia-elemeket tartalmazó tanulási felületek lehetnek az élethosszig tartó tanulás egyik lényeges pillérei. Ha készülő felületünket vizsgáljuk ebben az olvasatban, mely alkalmas az önálló tanulás támogatására is, akkor itt a tanuló kilép a hagyományos, oktató centrikus tantermi oktatás keretei közül, sőt esetenként be sem lép oda, vagy csak időlegesen. Rendelkezésére állnak a tanulásához szükséges információk, bármikor és bárhol tanulhat tetszése és választása szerint. *(Komenczi [2005])* Eszerint többek között adatbázisunk segítségével is megvalósulhat a tanulási folyamat a térbeli és időbeli függetlensége.

4. A felület felépítése

Kialakítási szempontok

A felület felépítésekor lényeges szempont volt, hogy a tartalom és a külső megjelenés strukturált egységet alkosson. Fontos, hogy kezelésének elsajátítása ne kívánjon meg különleges előképzettséget, és használata minél előbb sikerélményhez juttassa használóját.

A rendszer kialakításánál szem előtt tartjuk Pethő Balázs intelmét: „Ezek a programok elvárják a tanulók aktivitását, a tanulási folyamat irányítását, szabályozását és folyamatos kontrollját. Az oktatási célokra történő felhasználásának alapja, hogy az oktatást a tanulás oldaláról vizsgálja. Ezek szerint a feldolgozandó tananyagot célszerű kis egységekre bontani.” *(Pethő[é.n.])*

Ezek alapján arra törekszünk, hogy az egyes fejezeteket minél kisebb logikai egységekre bontsuk, és az oda kapcsolható multimédiaelem segítségével azt minél jobban elsajátíthatóvá tegyük.

A felület felépítése

A felület indításakor a következő nyitókép látható, mely regisztrációs, belépési felület mellett választási lehetőségeket is tár elénk, mint azt az 1. ábra mutatja.

Forrás: saját tervezés

1. ábra: A tervezett felület nyitóoldala

- **Regisztráció:** A felhasználónak opcionálisan lehetősége van regisztrálni, mely néhány statisztikai adat vezetésére, bemutatására, és a rendszer működtetőivel történő kapcsolattartásra szolgál. (Hangsúlyozzuk, hogy a felület használatához ez nem kötelező, így biztosítva a folyamatos és bárki által történő hozzáférést.) Az előbbi statisztikai adatok között rendkívül egyszerű területekre gondoltunk: mennyi időt töltött a felhasználó bejelentkezve, mely oldalakat tanulmányozta, melyek a leggyakrabban látogatott témák stb.
- **Hotel E*Stella:** Példáink, médiaelemeink nagy része a Hotel E*Stella gyakorló szállodában készül, így fontosnak érezzük a szálloda bemutatását is. Itt egy link elhelyezését tervezzük, mely a www.hotelestella.hu címre hivatkozik.

- *A téma tananyag-kiegészítései, dokumentumok:* Terveink szerint strukturált formában itt kapnak helyet azok a tananyag-kiegészítések, melyeket szakértőink a projekt során elkészítettek az egyes tanegységekhez rendelve, illetve a projekt első szakaszában elkészült tanulmány oktatásba illeszthető fejezetei.
- *Súgó:* Bár a felület kezelését rendkívül egyszerűre tervezzük, mégis célszerűnek látjuk a súgó elhelyezését, mely a legegyszerűbb lehetőségeket, műveleteket, kezelést mutatja be.
- *Multimédiás segédanyagok, médiaelemek:* Mint ahogy arról már korábban esett szó, a multimédiás eszközök használata nagyban segíti az oktatás hatékonyságát, ezért projektünkben ezekre is hangsúlyt fektettünk. Az elkészült tananyag-kiegészítések kifejezetten gyakorlat közeli ismereteket foglalnak össze, legtöbb esetben hiányosságokat pótolnak. Mindezek elsajátítását, megértését hivatottak segíteni azok a képek, ábrák, videók, hanganyagok, hiperhivatkozások, melyek ezen menüpontból közvetlenül is elérhetőek, így az oktató a tanórákon vagy a hallgató önálló felkészülése során gyorsan tud tallózni közöttük.
- *Nyomtatási beállítások:* Bár a számítógéppel támogatott oktatás komoly előnye, hogy nagyon gyorsan tudunk multimédiával is kiegészített tananyagok között nézelődni, szörfözni, a felhasználók egy része hosszú távon nem képes monitorról olvasni, tanulni. Ezért mindenképp biztosítani szeretnénk számukra a nyomtatás lehetőségét, szem előtt tartva azt is, hogy a tankönyvekkel szemben itt csak azok a fejezetek, témák kerülnek nyomtatásra, melyet a hallgató feldolgozni kíván.

További képek a leendő felületről

A tanulási folyamat szempontjából az egyik legfontosabb menüpont a „A téma tananyag-kiegészítései, dokumentumok” című. A nyitóoldalon erre kattintva a következő, 2. ábrán bemutatott szerkezettel találkozhatunk, ebben a formában tekintheti meg a felhasználó a szöveges tartalmakat.

Forrás: saját tervezés

2. ábra: A tervezett felület szerkezete

Mint látható a bal oldali menüben itt is lehetőségünk van böngészni a tananyagok illetve a multimédia elemek között, akár kereső segítségével is.

A 3. ábrán a kép megjelenítésére látunk példát, melyhez hasonlóan jelennek meg az adatbázis videói is.

ECF - Gazdaságtudományi Intézet

Oktatási segédanyag a szállodamenedzser képzéshez

FŐLIDIA
TANANYAGOK
PREZENTÁCIÓK
VIDÉK
HANGANYAGOK
KÉPEK, ÁBRÁK
KERESÉS
ELÉRHETŐSÉG

BEJELENTKÉZÉS

Felhasználónév

Jelző

**Belépés
Regisztráció**

EGERI SZÉKESEGYHÁZ

Az egeri székesegyház vagy egeri bazilika Eger városának 1831–1836 között, Hild József tervei alapján klasszicista stílusban épült római katolikus székesegyház, az egeri érsekség főtemploma, Magyarország második legnagyobb temploma. Egerben a Párker téren áll, dél felől a Toronyház utca, kelet felől az Eszterházy tér határolja.

A projekt a Nemzeti Innovációs Hivatal támogatásával valósult meg.

Baross Gábor program

Forrás: saját tervezés

3. ábra: Kép megjelenítése a tervezett felületen

Fejlesztési lehetőségek

Jelen projektünkben nem áll módunkban valamennyi megtervezett lehetőséget megvalósítani, ám fontosnak érezzük, hogy a jövőben továbbfejlődjön az általunk kifejlesztett rendszer, így már itt szeretnénk ehhez ötleteket rögzíteni.

- A kialakítandó felület bővítése projekt alapú tanulást elősegítő felülettel: bár a felsőoktatás szemináriumain egyre gyakrabban találkozhatunk vele, mégis általánosságban elmondható, hogy a projekt-alapú oktatás területén még nagyon sok kiaknázatlan forrás áll rendelkezésünkre, mert ezek a módszerek lassan terjednek hazánkban. A szükséges kommunikációs hálózat, a hozzáférés többnyire rendelkezésre áll, azonban tudni kell, hogy az ilyen jellegű feladatok összeállítása, projektek modellezése nagy munkaigényű, mely munkaigény elsősorban az azt kialakító oktatóra hárul. Ezen komoly előkészítő munkák azonban ritkán járnak bármiféle anyagi előnnyel, így a napi munkáját ellátó oktatónak nem marad motivációja a projektek megszervezésére, így csak kevés pedagógus vállal szerepet ilyen jellegű munkákban annak ellenére, hogy a hallgatók részéről erre mutatkozna igény és pedagógiai szempontból is hatékony lenne. (Fehér [2008])
- A projektmunka támogatására rendszerünkben a kommunikáció lehetőségét kell megteremteni, mely segítségével bizonyos csoportok számára

az oktató feladatokat jelölhet ki, majd kérhet számon, illetve a csoporttagok is kommunikálni tudnak egymással.

- Az itt szerzett tapasztalatok segítségével oktatóink, hallgatóink akár az eTwinning rendszeréhez is kapcsolódni tudnak, mely az Európai Bizottság Lifelong Learning programjának legfontosabb alprogramja, melyben az összes EU tagállam, továbbá Norvégia és Izland - oktatási minisztériumai és közoktatási intézményei, óvodák, általános- és középiskolák vesznek részt.
- A projektnek az volt a célja, hogy a résztvevő országok iskolái nemzetközi párokat (twin=iker) alkotva IKT eszközök alkalmazásával közös projekteket dolgozzanak ki, és ezáltal fejlődjenek pedagógiai, kulturális szociális téren egyaránt. A programot a 2005-ben központilag létrehozott európai eTwinning portál (<http://www.etwinning.net>) támogatja, amely számos lehetőséget biztosít az bekapcsolódni vágyó iskolák számára, hogy rövid vagy hosszú távú partnerségeket alakítsanak ki bármilyen tantárgyi, vagy azonos érdeklődési körhöz kapcsolódó területen. (Fehér [2008])
- A rendszerünk a későbbiekben további lehetőségekkel, tananyagtartalmakkal bővíthet, melyekkel kiegészülve érdemes elgondolkodni azon, hogy egy elterjedt keretrendszerbe építve tegyük azt még hatékonyabbá. Jelenlegi elképzeléseink szerint erre a Moodle rendszere lehet a legalkalmasabb. A Moodle a konstruktivista pedagógia szellemében készült oktatási keretrendszer. (Kurzus menedzsment szoftver) Egy olyan fórum rendszer köré épül, ami lehetővé teszi, hogy a tanulási folyamat valamennyi résztvevője aktív szereplő legyen, és a hallgatók/tanulók együtt alakítsák, fejlesszék tudásukat. A rendszer fejlesztésének eredeti célja, hogy eszközként szolgáljon pedagógiai kutatásokban, de fejlettsége elérte azt a szintet, hogy önmagában oktatási célokra is jól alkalmazható. (Pethő [(é. n.)/2])

5. Konklúzió

A szállodai működés, vendéglátás elképzelhetetlen alapvető informatikai ismeretek, valamint egy jól működő, szervezethez jól illeszkedő szállodai szoftverrendszer nélkül, melynek oktatása az idegenforgalmi jellegű képzések esetén lényeges sarokpont lehet. Ennek oka nem csak az, hogy sok esetben a teljes működési rendszert összefogja, így annak átlátását, megértését biztosítja, hanem az is, hogy már a pályakezdő munkavállalótól is elvárják a programok kínálta lehetőségek ismeretét, hiszen ezek a szoftverek, mint az élet más területein is, nagyban megkönnyítik a nagymennyiségű adathalmaz tárolását, rendszerezését, az információk áramlását, a kommunikációt. A frissen végzett turisztikai szakembernek készségi szinten kell tudnia használni, irányítani a számítógépet, ismernie

a szakterületének egy-egy integrált vállalatirányítási rendszerét, és a tapasztalatok azt mutatják, hogy ezt csakis úgy sajátíthatja el, ha rendszeresen használja azt. A mi feladatunk tehát, hogy minél több ponton összekapcsoljuk a hallgató tanulási folyamatát a számítógéppel. Ehhez kívánunk eszközt biztosítani adatbázisunkkal, melyet olyan segédanyagoknak szánunk oktatóknak, hallgatóknak egyaránt, mely jól funkcionál az önálló tanulás folyamán tananyagként vagy akár az órai keretek között segédanyagként, lehetőséget biztosít egyéni vagy csoportos feldolgozásra.

Az Eszterházy Károly Főiskola Gazdaságtudományi Intézetének koordinálásában lebonyolításra került projektben feltártuk a szállodamenedzser képzés hiányosságait, és hozzáértő szakértőgárda segítségével javaslatokat tettünk ezek felszámolására. Az így újonnan kialakításra került tananyag-kiegészítések ábrákkal, táblázataikkal, mellékleteikkel mind-mind helyet kapnak ezen összefogó adatbázisban, mely reményeink szerint már a közeljövőben kiegészül a megtervezett, de jelenleg még el nem készített médiaelemekkel, mely így nem csak tartalmaz, de látványos is lesz, jól szolgálva előre meghatározott céljainkat. Reményeink szerint így nem csak az informatikai jártasságukban erősödnek hallgatóink, hanem szaktárgyaikat nagyobb érdeklődéssel, alaposabban tudják majd elsajátítani.

Hivatkozások

- GATES, B. [1996]: *The Road Ahead*. Penguin Books
- COSTOC [1988]: *Computer supported teaching of Computer Science*. 2nd Edition Technical University of Graz
- FEHÉR PÉTER [2008]: Internet és számítógéppel segített tanulás a kistelepülések iskoláiban – A pedagógusok módszertani kultúrája fejlesztésének és megújításainak lehetőségei IKT-eszközök alkalmazásával) – PhD. értekezés
Forrás URL: http://www.edu.u-szeged.hu/phd/downloads/feher_ertekezes.pdf
- HISRICH, R. D. – PETERS, M. P. [1991]: *Vállalkozás – Új vállalkozások indítása, fejlesztése és működtetése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HUNYA MÁRTA [2004]: Celebrate – Egy sikeres nemzetközi digitálistananyag-fejlesztési és -felhasználási projekt tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle* 12.
Forrás URL: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2004-12-ta-hunya-celebrate>
- KOMENCZI BERTALAN [2005]: Didaktika elektromagna? Az e-learning virtuális valóságai, *Új Pedagógiai Szemle* (11).
Forrás URL: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2004-11-ta-Komenczi-Didaktika>
- KOVÁCS ERIKA [2011]: *Pérez beszél*, HVG, 2011.07.30
- PAJTÓKNE TARI ILONA [2007]: A földrajztanítás korszerű módszerei - A számítógéppel segített tanítás-tanulás lehetőségei, PhD. értekezés
Forrás URL: http://teo.elte.hu/minosites/ertekezes2008/pajtokne_t_i.pdf

- PETHŐ BALÁZS [é.n.]/1: E-tanulás, e-learning. Önálló tanulásra való tananyag. ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Oktatástechnológiai Központ. Online jegyzet
Forrás: URL: <http://edutech.elte.hu/multiped/>
- PETHŐ BALÁZS [é.n.]/2: Oktatási keretrendszerek - ELTE TTK Multimédiapedagógia és Oktatástechnológia Központ) Forrás URL: <http://edutech.elte.hu/multiped/>
- Reformok az oktatásban 2002–2006 - Infokommunikációs fejlesztés NEFMI honlap
Forrás URL:
http://www.nefmi.gov.hu/letolt/reformok_az_oktatasban_2002_2006_04_fejezet_infokommunikacio.pdf

Európa és Magyarország legfontosabb turisztikai vonzerői¹

KOVÁCS TIBOR

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Turizmus Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
kovacstibor@ektf.hu*

Kutatásunk az egri Eszterházy Károly Főiskola turizmus-vendéglátás alapképzésben és idegenforgalmi szakmenedzser részt vevő hallgatóinak ismeret-hiányait feltérképezve a képzés fejlesztését hivatott szolgálni a szállodamenedzsment területén. A turizmus ágazatban dolgozó minden szakembertől elvárható ugyanis, hogy hazánk és Európa turisztikai szempontból frekvenciált helyeire egyaránt „rálátása” legyen: ismerje azokat, s tudja használni a különféle rangsorokból származó információkat. A felsőoktatás szintjéről nézve úgy gondolhatnánk, hogy az a hallgató, aki pályájául ezt a szakterületet választja, már korábban is érdeklődött a kiemelt turisztikai térségek iránt, vagyis vannak bizonyos ez irányú ismeretei, legalább szűkebb hazája területi-földrajzi környezetéről, látványosságairól, kultúrájáról. Sajnos ez azonban nem túl gyakori a hallgatók körében: ezt érzekelte és ez motiválta a szerzőt jelen témaválasztásnál.

Kulcsszavak: turisztikai vonzerő, európai és hazai látnivalók, idegenforgalmi látogatottsági rangsorszámítás

---

1. Bevezetés

A projekt az egri Eszterházy Károly Főiskola turizmus-vendéglátás alapképzésben és idegenforgalmi szakmenedzser felsőfokú szakképzésben részt vevő hallgatóinak ismeret-hiányait feltérképezve a képzés fejlesztését hivatott szolgálni a szállodamenedzsment területén.

A turizmus-ágazatban dolgozó minden szakembertől elvárható, hogy Európa és hazánk turisztikai szempontból frekvenciált helyeire egyaránt „rálátása” legyen: ismerje azokat, s tudja használni a különféle rangsorokból származó információkat. A felsőoktatás szintjéről nézve úgy gondolhatnánk, hogy az a hallgató, aki pályájául ezt a szakterületet választja, már korábban is érdeklődött a kiemelt turisztikai térségek iránt, vagyis vannak bizonyos ez irányú ismeretei, legalább szűkebb hazája területi-földrajzi környezetéről, látványosságairól, kultúrájáról. Sajnos ez azonban nem túl gyakori a hallgatók körében: ezt érzekelte és ez motiválta a szerzőt jelen témaválasztásnál.

---

¹ A cikk a Baross Gábor Program keretében megvalósuló „Oktatási innováció a szállodamenedzser képzés területén” című projekt részeként készült el.

Hallgatóink az alábbi ismeretanyag elsajátításával ugyanakkor fejleszthetik általános és turisztikai műveltségüket, képesek lesznek a legfontosabb hazai és európai célpontok kijánlására és a vendégekkel való (legalább szóbeli) megismertetésére, s – esetlegesen a fejlesztéspolitikába való bekapcsolódásuk révén – a megismert értékek megóvására, sőt, fejlesztésük előmozdítására is.

Ez a rövid írás az európai és hazai 10-10 legfontosabb turisztikai desztinációt, látnivalót gyűjti csokorba – a válogatás alapja jórészt az adott idegenforgalmi célterület látogatottsága és népszerűsége, illetve statisztikai mutatók alkalmazása (legfőképp a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák, továbbá a turistaérkezések száma) volt, de a száraz tényeken és számadatokon túlmutatóan a bemutatott terület egyetemes ösztársadalmi-kulturális jelentősége is kiemelkedő fontossággal bír, s nem nélkülözi a szerző szubjektív véleményét sem.

Az alábbi munka tehát egyfajta vonzerő-rangsor, melynek készítési „módszertanát” fentebb röviden ismertettük. Fontos ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy léteznek más rangsorkészítési metódusok is, melyeket a hallgatóknak érdemes megismerniük (erről ld. alább). A turisztikai térségek rangsorolásában ugyanis mindig van szubjektív elem, hiszen ez sok minden más mellett arról is szól, hogy a vendégek hol érzik igazán jól magukat, melyik desztinációt és turisztikai terméket/termékeket választanak útjuk során.

2. A mérés gondjai, a látogatottsági sorrendek felállításának nehézségei

A fentebb leírtakra is alapozva jól látszik tehát, hogy a téma elemzése nem kerülhetik ki a módszertani kérdések tárgyalását sem, hiszen bár a mai értelemben vett turizmus alapjai jórészt már az ókorban létrejöttek, a turisztikai célpontok (látnivalók, attrakciók, divatos szóval élve: desztinációk) vonzerejének egy-egy mérési módszerei máig nem alakultak/alakulhattak ki.

Amint ezt a továbbiakban látni fogjuk, a statisztikák olykor országoknak, máskor városoknak, ismét máskor egy-egy tájnak, sőt, intézménynek, épületnek stb. a látogatottságát számszerűsítik. Nem azonos a regisztrálni kívánt „turisták” fogalma² sem: olykor a határt turisztikai célból átlépők, máskor a hosszabb ideig szállást foglalók, egyes esetekben pedig a belépőjegyeket váltókat számlálják meg – s mindezeket túl még nem is említettük meg a sorrendek időbeli változásait.

A tárgykör legismertebb statisztikái a *nemzetközi* – pontosabban: az országok közötti – turista-áramlásra vonatkoznak, mely adatok szinte folyamatos növeke-

---

² Az UNWTO ([1995] 14. o.) definíciója szerint a „turista”: szabad idejének eltöltésére, üzleti vagy egyéb okból egy évnél rövidebb időre a szokásos lakhelyétől eltérő helyre utazó s ott tartózkodó egyén.

dést tükröznek. A szféra „hivatalos” statisztikáit közreadó *UNWTO*³ [2011] Barométerének becslése szerint a határt átlépő turisták száma 2010-ben világszinten megközelítette az 1 milliárd főt (940 millió fő), s a forgalom bevétele már meghaladta a 900 milliárd USD-t (azaz közelítette a 700 milliárd eurót) (az utazók csaknem felét egyébként az Európába érkező látogatók teszik ki).

Szintén az UNWTO szerint 2010-ben a legtöbb külföldi turista *Franciaországba* érkezett (77 millió), s az utána jövő kilenc ország a következő: USA 60 millió, Kína 56 millió, *Spanyolország* 53 millió, Olaszország 44 millió, Egyesült Királyság 28 millió, Törökország és Németország egyenként 27 millió, Malaysia 25 millió, végül Mexikó 23 millió érkezéssel.

Ugyancsak az UNWTO-adatok szerint azonban 2009-ben Európa tíz leglátogatottabb országa – a fentivel azonos első kettőt követően, a forgalom nagysága szerinti sorrendben – Olaszország, az Egyesült Királyság, Törökország, Németország, Ausztria, Ukrajna, Oroszország és Görögország volt (*Wikipedia* [2011]).

A legalább 4 éjszakát kereskedelmi- vagy magán szálláshelyen eltöltött vendégeket regisztráló EUROSTAT szerint viszont ezek száma 2009-ben Németországban 47 millió, Franciaországban 34 millió, Nagy-Britanniában 29 millió, Olaszországban 25 millió, Spanyolországban 16 millió, Ausztriában több mint 4 millió fő – ugyanekkor Romániában több mint 5 millió, Csehországban közel 5 millió, Magyarországon közel 4 millió, Szlovákiában több mint 2 millió fő volt (*KSH/EUROSTAT* [2011]).

A városokat meglátogató turisták számának meghatározása még bonyolultabb (olykor talán azért is, mert a rangsorok összeállítása során keverednek a statisztikai, illetve az üzleti szempontok), hiszen például szintén a látogatószám becslésével összeállított UNWTO adatok szerint 2010-ben a leglátogatottabb városok Párizs és London (15 millió turistával) voltak, ezeket New York követi (10 millióval). A következők: Antalya, Szingapúr, valamint Kuala Lumpur (9-9 millióval), majd – kínaiak nélkül (!) – Hong Kong, valamint Dubai (8-8 millióval) (*Wikipedia* [2011]).

A Viator Travel utazási iroda által a cég turistáinak szavazatai alapján összeállított 2010-es listán szintén Párizs az első, de ezt Las Vegas követi, s az első tízben Európából Párizst követően sorrendben Róma, London, Firenze szerepel, ezeket a második tízben Velence, München, Barcelona, Madrid, Milánó, Amsterdam, Athén és Bécs követi.

A Lonely Planet 2011-es World Top 10 utazási ajánlás-listáján viszont az első város New York, s ezt követően csak két európai szerepel: Valencia az 5. és Gent a 7. helyen.

---

³ Bár az UNWTO világszerte elismert intézmény, látnunk kell azt is, hogy jelzett adatainak a megbízhatósága ugyanakkor korlátozott. Az EU-n belül az átjárható határok miatt például a forgalom volumenét is immár becsülni kénytelenek – s ha az adott statisztikákat gyakran a teljes turista-forgalom nagyságának a jellemzésére is felhasználják, akkor további gond, hogy az adatok figyelmen kívül hagyják a *belföldi* turizmus nagyságát.

Az országos, illetve városi turista forgalomra vonatkozó információknál is problematikusabbak az egyes konkrét turisztikai *célpontok*⁴ látogató-számaira vonatkozó – olykor ez esetben is statisztikák alapján, máskor azonban igen bizonytalan módszerekkel készített – becslések⁵.

A tájak, objektumok 2007-es Forbes listáján például a New York-i utca, a Time Square az első a maga 35 millió látogatójával, a harmadik a floridai Disney World (!) 17 millió látogatóval, míg Európából az első tízbe csak a párizsi Notre Dame és a Párizs melletti Disneyland fér bele (évi 12, illetve 10 millió látogatóval). A második tízbe is csak három további párizsi látnivalót, a Sacré Coeur-t, a Louvre-t és az Eiffel tornyot sorolták (8-6 millió látogatóval), a 25-27. a párizsi Pompidou Center, a londoni Tate Gallery és British Múzeum, a 29. pedig az ugyancsak londoni National Gallery. Az ötvenbe ezeken kívül rendre a koppenhágai Tivoli Gardens, a Vatikán és az ugyancsak római Colosseum, a londoni Természettudományi Múzeum és The London Eye, a versailles-i palota, Pompei, valamint a szentpétervári Ermitázs fér bele (az utóbbi két és fél millió látogatóval).

3. Európa legfontosabb turisztikai vonzerői

Európa mindmáig a világ leglátogatottabb idegenforgalmi célpontja, Földünk turizmusának még mindig csaknem a fele itt realizálódik (2010-ben 471,5 millió látogatót fogadott, ez 3,2%-os *látogatószám-növekedés* 2009-hez képest) – igaz, vetélytársai (Ázsia, Óceánia) egyre komolyabban megerősödnek, s egyre nagyobb szeletet igyekeznek kiharítani ebből a jövedelmező és folyamatosan fejlődő „tortából”. Ezt jelzi, hogy a turisztikai *bevételek* növekedési üteme tekintében Európa 2010-ben 0,4%-os csökkenést volt kénytelen elkönyvelni 2009-hez képest, míg Ázsia és Óceánia ugyanezen időszakban 45,6 milliárd dolláros bevétel-növekedést regisztrálhatott (ez a térségnek 248,7 milliárd dollár idegenforgalmi bevételt jelentett) (*UNWTO* [2011]).

Az idegenforgalom szempontjából – talán érthető módon – Európát érintette legrosszabbul a 2008-ban kitört világgazdasági válság, a földrész a 2010. év végi várakozásokhoz képest a *turistaérkezések számát* tekintve mégis jobban (+6%) teljesített a 2011-es év első hónapjaiban. A turistaérkezések számát tekintve Közép- és Kelet-Európa érte el a legnagyobb növekedést (+12%), gyorsabb regenerálódást mutatva Európa többi részéhez képest. Dél-Európa és a Mediterrán térség +5%-os növekedése még mindig elmarad a 2008-as, válság előtti tendenciáktól, ám csökkenést egyedül Olaszország regisztrált (-0,4%). Nyugat-Európa 2010-re teljes mértékben visszatért a válság előtti tendenciákhoz, a turistaérke-

⁴ Történelmi és kulturális érdeklődésre számot tartó helyek, természeti látnivalók, szórakozó- és pihenőhelyek.

⁵ Világszerte jelentős visszhangot keltettek például Larriva - Weisert [2007] kritikai megjegyzései.

zések száma 2010-ben 3%-kal nőtt. Észak-Európa országai is jól teljesítettek, az egyetlen csökkenő mutatóval (-1,0%) még mindig az Egyesült Királyság rendelkezik, amely azonban a remények szerint változott a 2011. évi királyi esküvő hatására (*UNWTO* [2011]).

Európa turisztikaicentrum-szerepének tudatában tehát nekünk, európaiaknak illik tisztában lennünk azzal, mik azok a legfőbb látnivalók az öreg kontinensen, amelyeket mindenképpen érdemes magunknak is felkeresnünk, meglátogatnunk, illetve ismernünk azért, hogy másoknak is ajánlani tudjuk.

4. Magyarország legjelentősebb idegenforgalmi vonzerői

Európán belül Magyarország turisztikai szempontból természeti és ember által alkotott vonzerőkkel jól ellátott terület, bár abszolút – azaz az egész világra kiterjedő – vonzerőkkel (mint pl. a kínai Nagy Fal, a párizsi Eiffel-torony, a római Colosseum, stb.) nem rendelkezik, relatív vonzerőkkel viszont jelentős számban bír. Mivel hazánk fejlesztésében-fejlődésében a politikusok, szakemberek és civilek egyaránt az egyik kitörési pontként a turizmus-fejlesztést határozták-határozzák meg, alapvető fontosságú, hogy a hazai idegenforgalomban résztvevő fiatal szakembereknek legalább alapvető információik legyenek arról, melyek az ország legfőbb turisztikai vonzerői.

A KSH adatai szerint a Magyarországra érkező turisták – az ide érkező összesen 40 millió külföldin belül deklaráltan turisztikai célból érkezők – száma 2010-ben kissé meghaladta a 13 millió főt, akik itt több mint 800 milliárd forintot költöttek (*KSH* [2011]); ezek a nemzetközi adatokkal összevetve nem lebecsülendő teljesítmények.

Az országnak – az NTS 2007-es monitoringja szerint – ekkor még nem volt „vonzerő-leltára”⁶. A dokumentum „g.” pontja ezzel indokolja azt is, hogy „a legjelentősebb turisztikai attrakciók forgalmának részletes vizsgálata ... nem történt meg.” Így csak azt a megállapítást idézhetjük belőle, amely szerint „a 100 ezer fő/év látogatószámot több mint 24 múzeum, a Világörökség helyszínek, Nemzeti Parkok és a Széchenyi turizmusfejlesztési program keretében támogatott, és már üzemelő 61 fürdő mintegy kétharmada már elérte.” (*ÖTM* [2008], 3. o.).

5. A hazai turizmus fejlesztésének korlátai

A turizmus a hazai régiók esetében is a gazdasági bázis egyre jelentősebb forrását nyújt(hat)ja, ahol fontos húzóágazatnak tekinthető. A régiók szintjén az

---

⁶ A hu.wikipedia.org 2011 őszén ugyanakkor már a potenciális célpontok viszonylag hosszú listáját adja meg.

elmúlt évtizedben megerősödtek a hagyományos turisztikai térségek, hiszen nagyobb, önállóbb szerepköröket kaptak. Ugyanakkor a régiók turisztikai imázsában még általában nincs megfelelő számú markánsan megjelenő, jól beazonosítható (mintegy „brand”-ként szolgáló) turisztikai fogadóterület, termék vagy rendezvény. Problémát jelent az is, hogy az idegenforgalmi attrakciók mellett sok helyütt nem épültek ki a turisták igényeihez igazodó szolgáltatások. A vonzerőkhöz kapcsolódó szolgáltatások és a szálláshelyek mennyiségi és minőségi fejlesztése nélkül továbbra is az elvártnál rövidebb marad a turisták által a fogadóterületen eltöltött idő, amely gátat vet a turizmus jövedelemtermelő képessége javulásának, a munkahelyek hosszú távú fenntartásának, s a területi és szezonális koncentráció oldásának (Dávid [2009]).

Európai Unió tagságunk és a Közösség részéről hazánk számára biztosított jelentős források ellenére az idegenforgalmat nagyban meghatározó infrastruktúra felemás állapotban van: a magyar turisztikai desztinációk közül egyesek a rossz utakon alig megközelíthetőek, s a vasúti és a buszközlekedés is hagy kívánnivalókat maga után⁷.

Más célpontok hiába hordoznak magukban kisebb-nagyobb potenciált: sajnos többnek az állapota leromlott, vagy éppen túl rövid ideig vannak nyitva, vagy sok helyütt gond az éttermek, sőt, a WC-k hiánya.

Nem elég az igazán színvonalas kultúrprogram sem (erre egyébként egyre több biztató példa van): a turizmus egyéb kiszolgáló intézményrendszerének a színvonalát is emelni kellene (figyelembe véve pl. az európai és hazai demográfiai trendeket, a lakosság elöregedést, s így az idegenforgalomban is egyre inkább felértékelődik a színvonalas egészségügyi ellátás – ez azonban hazánkban az egyik legneuralgikusabb pont).

Magyarországon sajnos az idegenforgalomban (csakúgy, mint az élet minden területén) komoly gondok vannak a mentalitással, a hozzáállással, a vendégekhez való viszonytal: bizony esetenként barátságtalan már maga a fogadtatás is, nem is beszélve az arcátlan túlszámlázások riasztó eseteiről!

6. Hazai kitörési pont lehet: turizmusfejlesztés a régiókban

A turizmus fejlesztése – statisztikai, kutatói és politikusi megállapítások szerint egyaránt – általában is indukálja a térségi fejlődést, s ezen belül az elmarad-

---

⁷ Mindezek a megállapítások igazak szűkebb területünkre, az Észak-magyarországi régióra is: a régió közötti megközelíthetősége az M3-M30 autópálya megépülésével sokat javult, de ez az északi perifériális térségeknek (Salgótarjáni, Ózdi, Sátoraljaújhegyi térségek) elérhetőségén nem sokat változtatott, mert ugyan a belső kapcsolatok szempontjából fontos szerepet játszanak a két-számjegyű főutak (21, 24, 25, 26, 27, 37), de áteresztő képességük és minőségük miatt ezek sajnos fejlesztésre szorulnának. Emellett északon a kis hegyvidéki falvak között az utak minősége jelent problémát, míg a régió déli, Tiszához közeli településeiben a nem megfelelő úttelátottság, a hidak hiánya és az utak állapota miatt több településnek a megközelítése problémás.

dott területek fejlődését is nagymértékben elősegítheti. Különösen igaz ez abból a szempontból, hogy a fejlődésben elmaradtak jelentős része (is) rendelkezik olyan természeti és/vagy kulturális értékekkel, amelyek ésszerű, hosszú távra tervezett, fenntartható módon kivitelezett idegenforgalmi hasznosítása jól szolgálhatja a társadalmi-gazdasági megújulást. A turizmus emellett a szükséges infrastrukturális feltételek fokozatos kiépítése esetén ezekben a térségekben kisebb-nagyobb mértékű foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőséget teremt, javítja az ott élők életkörülményeit, s többletbevételeket biztosít a legtöbbször súlyos anyagi gondokkal küszködő helyi önkormányzatok számára (Dávid [2009]).

7. Összegzés

A hazai turisztikai vonzerőkről általában elmondható, hogy az elmúlt évek fejlesztései ellenére állapotuk sok helyen még nem éri el a kívánt és elvárt európai színvonalat, bár az épületek állagán át a szállodai, konferenciahelyi és egyéb infrastruktúra korszerűsítéséig számtalan beruházás történt. Az új attrakciók kialakításához, a mindenkori beruházásokhoz szükséges jelentős erőforrásokat leginkább pályázati forrásokból fedezték a fejlesztők, de sajnos a forráshiány, a pályázók saját erejének korlátai továbbra is gátló tényezőkként jelennek meg a hazai turisztikai attrakciók korszerű és fenntartható, környezetkímélő fejlesztésében.

A hazai turisztikai mutatók alapján különbség fedezhető fel az adottságok és azok okszerű, értelmes, gazdaságos és fenntartható kihasználásának eredményessége között. Az okokat és a következményeket tekintve megállapítható, hogy ezen problémák gyökere a társadalom milyenségében keresendő, melynek egyik alapvető meghatározója az oktatás, benne a felsőoktatás. A turisztikai képzések felsőoktatási térhódítása ellenére még ma is alapvető gyakorlati problémát jelent a hazai humán erőforrások nem megfelelő minősége, a még ma is jellemző (de közép- és hosszú távon remélhetőleg oldódó) szakképzetlenség, a vendégváró és –látó intelligencia helyenként és időnként alacsony volta.

A másik probléma az összefogás hiányában, vagy annak eseti jellegében keresendő, ami negatívan hat a turizmus hazai fejlesztési-fejlődési lehetőségeire. Elengedhetetlenül fontos továbbá egy olyan reális, megvalósítható, hosszú távra szóló marketingstratégia kidolgozása és megvalósítása, mely a fő hangsúlyt értelem szerűen a turizmusra helyezi, ugyanakkor megfelelően komplex is ahhoz, hogy a helyi társadalom, gazdaság és környezet bonyolult összefüggéseit az idegenforgalom fejlesztése és fenntarthatósága szempontjából szemlélje. A turisztikai termékeknél – is – kevés az, ha „csak” jó: azt el is kell adni; és a XXI. században időnként úgy tűnik, a marketing minden fölé nő, éppen ezért a turizmusmarketinget mint stratégiai eszközt kell alkalmazni a magyarországi turizmus fejlesztésének érdekében.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy rendkívül sok teendő áll a magyar turisztikai szakemberek előtt, melyek ugyanakkor nagyszerű kihívásokat is jelentenek az ezen területen dolgozók számára.

Hivatkozások:

- FORBES TRAVELLER [2007]: Top 50 most visited tourist attractions.
<http://thehopefultraveler.blogspot.com/2007/07/top-50-most-visited-tourist-attractions.html>, letöltve: 2011. szeptember 19.
- KSH [2011]: Nemzetközi turisztikai kereslet 2010. Gyorstájékoztató. 2011. március.
<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/gyor/nku/nku21012.pdf>, letöltve: 2011. szeptember 19.
- KSH/EUROSTAT [2011]: Táblák
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tin00045.html, letöltve: 2011. szeptember 19.
- LARRIVA, S. - WEISERT, G. [2007]: 50 most visited tourist attractions in the world. Forbes
- TRAVELLER [2011]
http://www.msnbc.msn.com/id/18399859/ns/travel-destination_travel/t/most-visited-tourist-attractions-world, letöltve: 2011. szeptember 19.
- LONELY PLANET [2010]: LP's Top 10 cities for 2011.
<http://www.lonelyplanet.com/usa/new-york-city/travel-tips-and-articles/76165>, letöltve: 2011. szeptember 19.
- ÖTM [2008] Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium: Monitoring-jelentés a NTS megvalósulásáról 2005-2007.
<http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:WAMgvtZvkMsJ:www.mth.gov.hu/download.php%3Fctag%3Ddownload%26docID%3D373+Magyarorsz%C3%A1g+legjelent%C5%91sebb+idegenforgalmi+vonzer%C5%91i&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESiLKjJ5JrGRpwo8kR6Z3QVmqYocweA5213GKTYacCxaRZEFa0-kKrRGrCAyTO6k9npuHUMXtq9KjvnkoNoirt-99qmTnx5U7hbnNbWJPWwsY1vbZczt2UjfbTFbjxeduoEuMjs9&sig=AHIEtbSzG3FwT0bhOFFtRr8enzxNOXoJQ>, letöltve: 2011. szeptember 19.
- UNWTO (UN World Tourism Organisation) [2011]: World Tourism Barometer,
http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom11_iu_april_excerpt.pdf, letöltve: 2011. szeptember 19.
- UNWTO [1995]: Technical manual: Collection of Tourism Expenditure Statistics.
<http://pub.unwto.org/WebRoot/Store/Shops/Infoshop/Products/1034/1034-1.pdf>.
Retrieved 2009, letöltve: 2011. szeptember 19.
- VIATOR TRAVEL [2011]: The World's Top 50 Travel Destinations.
<http://travelblog.viator.com/top-50-travel-destinations/>, letöltve: 2011. szeptember 19.
- WIKIPEDIA: TOURISM [2011] <http://en.wikipedia.org/wiki/Tourism>, letöltve: 2011.9.15)

Függelék

A legfőbb európai látóvalók

Athén

Athén Európa legrégebbi városa, az Európába elsőként érkezők számára megtekintésre ajánlott „Top 10” város egyike (www.lonelyplanet.com), az ókori görög civilizáció fénykorának legfontosabb centruma volt az i. e. I. évezredben. Görögország „Aranykorában” (kb. i. e. 500–300) az egész akkor ismert „Nyugati világ” vezető kulturális, kereskedelmi és tudományos központja volt, s valójában az ókori Athén szellemi és gyakorlati életében gyökerezik az a fogalom, amit ma „nyugati civilizációként” emlegetünk – ezért is kötelező szerepelnie ebben a rövid „Európai Top 10” összeállításban.

Athén gyakorlatilag az ókortól kezdve kedvelt turistacélpont volt, a híres műemlékeket a világ minden tájáról érkező turisták látogatták. A jelenkor örvendetes fejleménye, hogy teljesen újjáépítették az Akropolisz környékét, összefüggő sétálóutcaikat alakítottak ki a Zeusz-templomtól a Plakáig és a Pszirri térig. A látogatók így kényelmesen sétálhatnak át az ókori Athén hangulatát, számtalan műemlék és ókori rom között, fásorokban, sétányokon élvezhetik a nyári napot, megcsodálhatják az Akropoliszt, beszívhatják az Agora (az ókori görögök fő találkozóhelye) levegőjét. A turisták Athén óvárosának, a Plakának szűk utcáin kóborolva menekülhetnek el a modern világváros zajaitól (www.wikipedia.org).

A Loire-völgyi kastélyok

A Párizstól kevesebb, mint két órányira található Blois ideális kiindulópont a Loire-völgy felfedezéséhez. A Loire Nyugat-Európa utolsó háborítatlan folyója, több mint 1000 kilométeren át uralja a régiót. Századokon át fontos kereskedelmi szerepe volt, s ma is meghatározza a vidék arculatát. Az élővilágnak, a madaraknak is kedvelt élőhelye a vidék, s a természeti értékek megőrzésére három Regionális Természetvédelmi Park is létrejött (<http://hu.franceguide.com>). A természet szépsége méltó keretet nyújt továbbá az itteni csodás építményeknek.

A térség kedvező fekvésének, természetföldrajzi adottságainak, klímájának és az olasz reneszánsz hatásoknak köszönhetően a francia uralkodók lenyűgöző kastélyokat, királyi nyaralókat építettek a Loire folyó mentén (VII. Károly korától kezdve I. Ferencig). A főurak által építtetett pompás paloták a francia építőművészet kincsei. Amboise, Chambord, Blois, Azay-le-Rideau páratlan élményt nyújtanak, akárcsak Bourges és Chartes katedrálisa, amelyek az UNESCO világörökségének részét képezik (<http://hu.franceguide.com>).

Olyan híres és nagy hatással bíró személyek hagyták itt kezük és/vagy szellemük nyomát, mint a francia királyok és királynék, Szent Márton püspök, Leonardo da Vinci vagy Descartes, Balzac és Rabelais.

Erről a vidékről úgy tartják, hogy közel s távol itt a legkedvezőbb az éghajlat, a legtermékenyebb a föld, amely sok-sok különböző kertet is látott növekedni: romantikusot, szabályosat, tündérit, inyencet, vicceset, meglepőt...

A régió híres, egyedülállóan gazdag történelmi múlttal és építészeti-kulturális örökséggel rendelkező városai Orléans, Chartres és Tours. A Loire völgye 2000 óta az UNESCO által jegyzett világörökség része (<http://hu.franceguide.com>).

Drezda

A németországi Szászország fővárosa és szellemi, kulturális, turisztikai központja. A német kultúra fellegvára, emiatt gyakran „az Elba Firenzéjének” (*Elbflorenz*) is nevezik (www.wikipedia.org). Turistaszezonban egymást követik a zenei és kulturális rendezvények.

A XVI. század közepe óta Drezda az európai művészetek és kultúra egyik legnagyobb központja volt. Csúcspontját a XVIII. században érte el, amikor is többek között a Zwinger, a katolikus katedrális és a református Miasszonyunk Temploma is épült (www.kihagy6atlan.hu).

A város jelképe vitathatatlanul a Zwinger nevű palotája, melyben állattani gyűjteményt, matematika-fizika szalont, porcelángyűjteményt, képtárat (Rembrandt, Dürer, Raffaello, stb. műveivel), és történeti múzeumot találhatunk. A reneszánsz stílusú György-kapu, Szép-kapu, a reneszánsz stílusú Népművészeti Múzeum, a késő barokk-klasszicista Japán palota érdemel még említést az „arisztokrata város” rengeteg látnivalója közül.

62%-nyi erdős és zöld területével Drezda Európa egyik legzöldebb városának számít. Északon terül el a *Dresdner Heide*, ami a város legnagyobb egybefüggő erdős területe, a város területének egyharmadát teszi ki. A város szívében található a hatalmas park, a *Großer Garten*. Az Elba kékeszöld szalagként vonul végig a városon a mezők és szőlődombok mentén. Az előrelátó városrendezés már évszázadok óta figyel arra, hogy az Elba völgye megmaradjon természetes szépségében, az UNESCO ezt értékelte a világörökség része cím odaítélésével (*Mező – Kovács* [2011]).

Tudnunk kell, hogy ezt a páratlan gazdagságot egy jórészt a földdel egyenlővé tett városban (1945. február 13-án az angol és amerikai légierő gépei porrá bombázták Drezdát) szinte a semmiből kellett újrateheríteni hosszú évek, évtizedek munkájával (ennek oroszlánrészét a német újraegyesülés után végezték el) – a németek megtették, nekünk, turistáknak pedig szinte kötelezően meg kell csodálnunk páratlan erőfeszítéseik nagyszerű eredményét.

Dubrovnik

Dubrovnik (a középkori Ragusa) a horvátországi dalmát partszakasz legdélebbi gyöngyszeme. A középkorban a tengeri kereskedelem egyik központja a Raguzai Köztársaság székhelyeként, s hosszú ideig a Velencei Köztársaság riválisa volt. Virágkorát a XV-XVI. században élte, amikor 40 000 lakosával Európa legnagyobb városai közé emelkedett. Nagy Lajos magyar király 1358-ban megszerezte Velencétől, és a település egészen 1526-ig magyar fennhatóság alá tartozott.

A város a horvát művészet, nyelv és irodalom egyik központja, sok híres költőnek, írónak, festőművésznek és tudósaknak a lakhelye. Fallal körülvett óvárosa XV-XVIII. századi műemlékeivel a világ és Európa kulturális kincsének, örökségének kiemelten fontos részét képezi (1979 óta a Kulturális Világörökség része). A régi Ragusa látványosságait a Pile-torony, Onofrio kútja, reneszánsz fogadalmi temploma, kolostori múzeuma, gótikus-reneszánsz Sponza-palotája, és számos szebbnél szebb temploma adják (*Mező – Kovács* [2011]).

Az 1990-es évek elején zajlott balkáni háborúban ostrom alá vett, majd hihetetlen erőfeszítésekkel régi pompájába újjáépített-visszaállított adriai gyöngyszem érhető

módon ott található az Európába elsőként érkezők számára megtekintésre ajánlott „Top 10” város között is (www.lonelyplanet.com).

Párizs

2010-ben világszinten 940 millió nemzetközi turistaérkezést regisztráltak, s ebből 76,8 millió turistaérkezéssel Franciaország stabilan őrzi vezető helyét (a bevételek tekintetében pedig a harmadik helyen áll) (UNWTO 2011), Franciahon szíve, a szépséges, elragadó és egyedülálló atmoszférájú francia főváros pedig magától értetődően szerepel az Európába elsőként érkezők számára megtekintésre ajánlott „Top 10” város között (www.lonelyplanet.com).

Franciaország fővárosa már az ókor óta lakott település, mely mára a világ legjelentősebb városai közé emelkedett, s ez az a város, amely IV. Henrik szerint „megér egy misét”. Európai, sőt azon is túlmutató jelentőséggel bír a politikai, gazdasági, művészeti és kulturális életben egyaránt: ezt az állítást igyekszik alátámasztani az a tény, hogy a városban több mint 60 múzeum, több mint 100 színház és kb. 400 filmszínház várja az ide látogatókat. Mindezeket túl többek között „a divat fővárosának” is nevezik.

Mérhetetlenül sok látnivaló található itt, pezsgő kulturális élete pedig szinte egyedülálló a kontinensen. A világban Párizs a legnépszerűbb úticél a turisták körében több, mint 30 millió évi látogatóval (www.wikipedia.org). Párizs egyike azoknak a városoknak, ahol a legtöbb épített látnivaló található: talán a leghíresebb ezek közül az Eiffeltorony, míg másik szimbóluma a Diadalív. Mindezeket túl a fény városába ellátogató turista „kötelező programként” fel kell keresse a Notre Dame-székesegyházat, meg kell néznie a Sorbonne-egyetemet, el kell látogatnia az Invalidusok Dómjába, s nem hagyhatja ki a Montmartre-negyed felfedezését sem – s közben meg kell kóstolnia a híres francia konyha remekeit, egy pohár kiváló gall bor kíséretében.

Prága

Az „Arany Prága”, Csehország fővárosa, Franz Kafka városa minden európai és magyar polgár számára olyan élményeket kínál, melyeket legalább egyszer az életben meg kell tapasztalni.

A „száztornyú város” belvárosa olyan értéket képvisel, hogy az UNESCO 1992-ben a területet a Világörökség részévé nyilvánította. A várost alkotó egyes negyedeknek külön-külön történelme van, sajátos hangulata, ennek megfelelően egyenként is érdemes bejárni, és „megvizsgálni” őket (*Mező – Kovács [2011]*).

Néhány látnivaló, amelyet nem szabad kihagyni prágai tartózkodásunk során (természetesen nem feledkezvén meg egy korsó híres cseh sör elfogyasztásáról sem): az Óváros egésze (Jókai Mór szerint „egyetlen nagyszabású múzeum”), a Zsidóváros (Josefov), az Újváros, a Várnegyed (Hradzsín), és a Moldva Óvárossal szembeni oldalán található Kisoldal, ahová a Károly-hídon át juthatunk el.

Prága hagyományosan Európa egyik fontos kulturális központja. Több száz színházában, galériájában, kiállítótermében rendszeresen bemutatják a kiállításokat, és a város utcai kulturális élete is kiemelkedő: pantomimművészek, utcai színházak szórakoztatják az érdeklődőket.

A rendezvények közül kiemelkedő szerepet játszik a Prágai Nemzetközi Tavasz Fesztivál, valamint az ősszel megrendezett dzsesszfesztivál (www.wikipedia.org).

A jelzők, amelyeket a városra alkalmaznak, jelzik idegenforgalmi jelentőségének európai (sőt, globális) szintű dimenzióját: gyakran hívják „száztornyú városnak”, „arany városnak”, vagy egyszerűen a „városok királynőjének”, s mindezen okokból ebből az összeállításból sem maradhatott ki.

Róma

Az „Örök város”, ahova minden út vezet, így a turista is rá kell hogy lépjen erre az útra, s fel kell fedeznie az i. e. 753-ban alapított, hét dombon felépített mai olasz főváros csodáit, hiszen az „Urbs Aeterna” egyedülálló kultúrkinccs, amely nem maradhat ki pl. a www.lonelyplanet.com által az Európába elsőként érkezők számára megtekintésre ajánlott „Top 10” város közül.

A Várost (melyet a Tiberis folyó szel ketté – vagy köt össze) körülzárja a Vatikán államot, a katolikus világ központját, a pápa székhelyét. Róma földrajzi középpontját a Piazza Venezia forgalmas tere adja. Itt van a Palazzo Venezia épülete, mely valaha a Velencei Köztársaság követeinek adott otthont, a fasizmus idején pedig Mussolini székhelye volt; ma reneszánsz műkincseket őrző múzeum.

A Forum Romanum volt a császári város központja, mely a köztársaság idején piac-tér volt, később Róma politikai, vallási és kereskedelmi központja lett. Területén, mely ma egy hatalmas rommező, templomokat, bazilikákat, oltármaradványokat, szobrokat, középületek maradványait találjunk. Legjelentősebb épületei: a Discourok temploma (az i. e. V. századból három korinthuszi oszloppal), Antonius és Faustina temploma (i. sz. 141), a Vesta körtemploma (i. e. 498), a Basilica Julia (i. e. I. sz.), Septimius Severus diadalíve, Titus diadalíve.

Itt van a Palatinus, Róma legrégebben lakott dombja. A Colosseum épülete 57 m magas volt, kerülete 530 m, és 50 ezer ember befogadására volt képes, ahol gladiátori viadalokat és hajócsatákat rendeztek. Az épületet Vespasianus építette i. sz. 72-80 között. A Colosseumtól pár méterre van Constantinus diadalíve, melyet i. sz. 312-ben építettek. A barokk „Spanyol lépcső” a fiatalok (és örökifjak) egyik frekventált találkozóhelye. Szép látványt nyújt a barokk stílusú Trevi-kút. A Pantheon i.sz. 120 és 125 között épült, Hadrianus császár egy korábbi templom helyén építtette fel; talán ez az antik Róma egyik legjobb állapotban ránk maradt épülete. Róma legszebb tere a Piazza Navona (*Mező – Kovács* [2011]).

Salzburg

Salzburg-tartomány és központja komplex, összetett turisztikai vonzerőkkel rendelkezik, hiszen a természeti látnivalók és az aktív magashegységi programok mellett kultúrtörténeti értékei is felbecsülhetetlenek. Kiemelkedik a tartomány központja, Salzburg óvárosával, illetve a Mozart-tal kapcsolatos fesztiválokkal, mely Európán kívül is rendkívül ismert. A Salzburgi Ünnepi Játékok (július végétől augusztus végéig) a kultúráért rajongók, míg Európa legmagasabb hegysége (Magas-Tauern), Európa legnagyobb jégbarlangja (Eisriesenwelt), valamint a mély szurdokvölgyek (Lichtensteinklamm, Kitzlochklamm) a természetet kedvelők célpontjait jelentik (*Mező – Kovács* [2011]).

Salzburg városa – és különösen a történelmi óváros – Európa egyik legszebb térsége. Ezt ismerte el az UNESCO 1997-ben, amikor a Világörökség részévé nyilvánította a salzburgi óvárost. A különféle építészeti stílusokat egyesítő óváros felbecsülhetetlen

értékű kincset képvisel, ami nem utolsó sorban a szigorú műemlékvédelmi előírásoknak és azok betartásának is köszönhető. Aki felfedezőútra indul a belváros kacskaringós kis utcáin (a legismertebbek a Getreidegasse, Judengasse, Goldgasse, Kaigasse, valamint a Linzergasse és a Steingasse), parányi területen talál épületeket a középkorból, a romantika, a reneszánsz és a barokk korából éppúgy, mint ahogy megtalálhatók itt a monarchia nemes, klasszicista stílusú polgárházai is. Szinte nincs olyan korszak, amely ne hagyott volna építészeti emléket Salzburgban (www.salzburg.info).

Stockholm

A város már a kőkorszak óta lakott, majd a VII-XI. században viking telepések telepsznek meg itt. A város nevéként először 1252-ben szerepelt a Stockholm elnevezés. Mint főváros és az állami hivatalok székhelye 1634-től szerepel a történelemben.

Az óvárosban található a királyi palota, melyet 1252-ben védelmi célokból építettek. A később hozzáépült Három korona-torony lett a későbbi svéd címer alapmotívuma. Többször átépítették, majd 1760-ra készült el teljesen; manapság előtte pontban 12 óra-
kor zenés őrősváltásnak lehetünk tanúi. Híres a Tessin Palota barokk stílusú épülete, a hozzá tartozó barokk kerttel. Székesegyháza Stockholm legöregebb temploma, gótikus stílusú épületét Szent Miklósnak, a hajósok védőszentjének tiszteletére emelték. Híres a Tőzsde rokokó stílusú épülete, ahol ma a Svéd Akadémia és a Nobel Könyvtár kapott otthont. Ezen kívül számos, különböző stílusjegyeket tükröző palota, múzeum található a fővárosban (*Mező – Kovács* [2011]).

Svédország a skanzen-típusú múzeumok úttörője volt, így Stockholmban található egy szabadtéri néprajzi múzeum is, amelyben a svéd falu múltja elevenedik meg.

Néhány „leg”, ami miatt Stockholm kötelező látnivaló (és indokolt szerepelnie a mi Európa „Top 10”-ünkben): a stockholmi Királyi Palota a világ legnagyobb olyan palotája, amelyet államfő használ (www.geografia.hu); a svéd főváros több, mint 100 múzeummal és évi több millió látogatóval dicsekedhet; minden évben (a Béke Nobel-díj kivételével) itt adják át a Nobel-díjakat.

Érdekességként említhetjük meg, hogy hazánk egy mindent magyarító korszakában anno a várost Istókhalmának is nevezték (amikor Koppenhága meg Kappanhágó volt).

Szentpétervár

Oroszország Balti-tengeri kikötővárosát, Moszkva után a második legnagyobb orosz várost, mely korábban a Petrográd, illetve a szovjet időkben a Leningrád nevet viselte, 1703-ban Nagy Péter alapította; Puskin szerint a cár ezzel nyitott ablakot Európára. Péter Velence és Amszterdam mintájára kívánta felépíttetni városát, sok belső kanálissal, hajózható csatornával, mely egy egyedi, a világon csak itt létező építészeti stílust, a „Péteri barokkot” eredményezte. Az egész város egyetlen építészeti remekműnek számít sugárutakkal, nagy parkokkal és rengeteg fényűző palotával, ezért is nevezik a „paloták városának” (www.kihagy6atlan.hu).

A barokk és rokokó épületek között is a legnagyszerűbb és legpompásabb a Téli Palota. A Péter utáni uralkodók ezzel nem egyszerűen lemásolni akarták a francia (elsősorban a versailles-i) mintát, hanem túlszárnyalni. Bálterme minden képzelet felülmúl és csakis superlatívuszokban lehet beszélni róla. Ennél szebbet, nagyobbat, lenyűgözőbbet aligha találni a kontinensen. A Téli Palota a művészetrajongók számára az Ermitázs

központi épületeként vált ismertté. A falak mögött található gyűjtemény hihetetlenül gazdag: a majdnem 3 millió műtárgy közül helyhiány miatt „csupán” hatvanötezet lehet megtekinteni. A termeket Van Gogh, Michelangelo, Rubens, El Greco, Leonardo da Vinci, Raffaello, Tiziano Tintoretto, Veronese művei díszítik (www.kihagy6atlan.hu).

A város (a nagy író, Dosztojevszkij szerint „a világ legmesterségesebb városa”), mely több mint 200 éven át Oroszország politikai és kulturális központja volt, ma is lenyűgöző tehát, s méltán érdemelte ki az *Észak Velencéje*, illetve az *Északi főváros* neveket.

Mivel Szentpétervár – mint fentebb is láthattuk – sokáig az orosz cárok székhelye volt, akik innen irányították a birodalmat, s itt tartották a kincstárat is, központi szerepének ma is nagyszerű képét láthatjuk a város épített értékeiben, hiszen „Észak Velencéje” megúsza a sztálinizmus és a szovjet időszak építészeti rongálásait, így az orosz cári világ Európa-szerte páratlan, grandiózus, hatalmas fényűzéssel megépített kastélyremekeit tökéletes épségben csodálhatjuk meg manapság is (www.kihagy6atlan.hu).

A 2003-as jubileumi évre – amelynek során a város elmúlt 300 évére tekintettek vissza – számos látványosságot állítottak helyre. A város körülbelül 250 múzeummal és 4000 védett kulturális-, történelmi- és építészeti emlékkal rendelkezik. A pétervári épületek 15%-át (kb. 2400 épületet) az UNESCO műemlékvédelem alá helyezte.

A kötelező programok közé tartozik az Ermitázs megtekintése, a Puskin emlékmúzeum felkeresése, valamint a Központi Hajózási Múzeum bejárása – s ezek után jöhet a séta az apró szigetekkel tűzdelt Néva partján. Az elegancia, a lélegzetelállító pompa felejthetetlen élményt nyújtanak annak, aki ide ellátogat.

Szentpétervár az irodalomban, a zenében és a színházi életben világszerte élenjáró, s itt van az orosz balett központja is (www.wikipedia.org).

A legfontosabb hazai desztinációk

Budapest

Az ország fővárosa, a „Duna gyöngye”, a turizmus első számú hazai célpontja. A budai Vár és a teljes várnegyed Budapest leghíresebb és egyik leglátogatottabb turisztikai nevezetessége. A Várnegyedben három templom (köztük a Szentháromság téren álló Mátyás-templom vagy Budavári Koronázó Főtemplom, nagy történelmi múlt-ra visszatekintő műemlék, Budapest egyik legszebb és leghíresebb katolikus temploma), öt múzeum, több történelmi jelentőségű épület, emlékmű és színház is van. A Halászbástyáról és a Nemzeti Galéria előtti térről fenséges a panoráma, a Duna egyik legszebb szakasza látható innen (www.budapestinfo.hu).

Mindezekon túl megtekintendők: a főváros első, műemlék hídja, a Lánchíd; az Országgyűlés állandó helyszíne, a neogótikus stílusban épült Parlament; a Hősök Tere; a Szent István Bazilika, Magyarország egyik legjelentősebb egyházi épülete, Budapest egyik legnagyobb idegenforgalmi nevezetessége; a 2002-ben a Világörökség részévé lett Andrássy út; a világ második és Európának – az amszterdamiival együtt – legnagyobb zsidó temploma, a Dohány utcai zsinagóga; a Margitsziget; a Gellérthegy és a Citadella. A fűrésztúra után érdemes felkeresni a főváros valamelyik neves gyógyfürdőjét, majd a napot illik megkoronázni valamelyik hangulatos étteremben.

Fővárosunk – a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma (5,85 millió) alapján – 2010-ben is a leglátogatottabb magyar város volt (www.itthon.hu), és Budapest szerepel az Európába elsőként érkezők számára megtekintésre ajánlott „Top 10” város között is (www.lonelyplanet.com)!

A Balaton

A Balaton vidéke már hosszú idő óta lakott terület: az egymást váltó, sokféle nép közül leginkább a rómaiak emlékeire bukkantak a régészek. A római birodalom bukása után a frankok terjesztették ki a Balatonig birodalmuk keleti határait, majd a Balaton környékére 900 körül érkeztek a honfoglaló magyarok. A későbbi évszázadok a vidék tájképi adottságait történelmi emlékek sorával gazdagították. A falvak határában a középkori templomromok sok esetben a mai templomok alapjaként szolgáltak. A múlt üzenetét őrizték meg a középkori várak nyomai is.

A törökök másfél száz éves uralma után a vidék a XVIII. században kezdett magához térni, s ebben szerepük volt a betelepített németeknek is.

Az 598 négyzetkilométernyi vízfelületű Balaton környéke a XVIII–XIX. századtól a hazai társasági élet egyik központja. A polgári réteg kedvelt kikapcsolódása, a tavi fürdőzés a XIX. század második felében indult meg, jelentős méretűvé pedig az I. világháborút követően vált, amikor Magyarországnak a trianoni békeszerződés következtében elveszített tengeri és hegyvidéki üdülőhelyeit a Balaton kárpótolta. A XX. század első felében épültek meg a ma is látható villasorok, s az 1950–1970-es években az egyik legkedveltebb hazai üdülőterületté vált a Balaton. A tó nemzetközi népszerűségéhez hozzájárult, hogy a bipoláris világrend idején a keletnémet turisták itt találkozhattak Nyugat-Németországban élő barátaikkal és rokonaikkal.

Vízparti pihenés, történelmi és kulturális emlékek, népi hagyományok, kerékpáros és vízi túrák, ritka természeti értékek, gasztronómiai és borkülönlegességek, látványos programsorozatok – mindezt együtt kínálja a Balaton, a „magyar tenger” (www.vendegvaro.hu).

A Balaton a Budapest – Közép-Dunavidék idegenforgalmi régió után a kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma (4,02 millió) alapján (www.itthon.hu) a 2. legnépszerűbb hazai turisztikai célterület (bár a tendencia egyelőre kedvezőtlen, hiszen 2009-hez képest a vendégek száma 3,9, a vendégéjszakák száma pedig 6,0%-kal csökkent 2010-re, s a 2010-es év hűvös, barátságatlan nyara sem kedvezett a balatoni idegenforgalomnak; éppen ezért a kínálat bővítésére, a szezon meghosszabbítására van szükség).

A Hortobágy

Magyarország területén tíz összefüggő, vagy mozaikos elrendezésű nemzeti parkvézetben állami feladatként, szervezeten, módszeresen gondoskodnak a természeti értékek megóvásáról. A kiemelten védett területek közül több a Világörökség része.

Ezek közül az egyik legfontosabb az 1973-ban hazánkban elsőként alapított nemzeti park, a ma 82 ezer (alapításakor 51 ezer) hektárnyi területű Hortobágyi Nemzeti Park (HNP) (ezzel ma az ország legnagyobb összefüggő védett területe), az európai kontinens legnagyobb szikes pusztája. Érdekes, hogy a leghíresebb magyar pusztája európai fogalomként vált, és nemzetközi szinten gyakorlatilag régebb óta ismert és elismert, mint hazánkban (!): 1967 decemberében a Pro Natura akció keretében 22 világhírű tudós

memorandumban kérte az akkori magyar kormányt, hogy a Hortobágy egyedülálló természeti és kultúrtörténeti értékeit nemzeti park formájában őrizze meg (www.vilagorokseg.hu).

Területén és vidékén a mai napig fennmaradtak a külterjes állattartás gazdag hagyományai, és azok az ősi háziállatok, amelyek évszázadokon keresztül formálták a tájat. A nemzeti parkban található szikes mocsarak, valamint az ötezer hektárnyi kiterjedésű halastórendszer növény- és állatvilága fokozott védeltséget élvez. A hortobágyi puszta 1999 óta a Világörökség része.

A terület magában foglalja a Hortobágyot és a Nagykunság jelentős részét, valamint a vidék arculatát meghatározó építészeti emlékeket, mint amilyen a hortobágyi Kilenclyük-híd, a Hortobágyi Csárda, és a pásztorvilág életét bemutató Pásztor-múzeum épülete.

A Hortobágyi Nemzeti Park a természetvédelem, a gazdálkodási tevékenység és az idegenforgalom sajátos egységét valósítja meg. A különleges madárvédelmi rezervátumok, az európai (sőt, világszinten) egyedülálló és kiemelt jelentőségű természetmegőrzési területek részei az Európai Unió által kezdeményezett Natura 2000 hálózatnak. A tájegység egész Európa szempontjából jelentős egyedi és veszélyeztetett fajokat, valamint ezek élőhelyeit őrzi.

A Hortobágy nemzetközileg is kiemelt fontosságát nagyrészt sajátos madárvilágának köszönheti. A mocsarak és halastavak a madarak fészkelésének és vonulásának európai jelentőségű helyszínei: eddig 342 madárfaj előfordulását regisztrálták itt, melyek közül ezidőtájt 152 fészkel is a Nemzeti Parkban. A Magyarországon átvonuló darvak 95%-a a Hortobágyon megpihelve repül tovább, az eddig megfigyelt legnagyobb éjszakázó darutömeg 55 ezer madarat számlált. A daru- és vadlúdvonulás az itteni madárvilág életének egyik legszebb, nemzetközi hírű látványossága. Ez az élettere Közép-Európa legnagyobb kanalasgém-állományának és számos más gémfajnak, a batlának és kárókatónának, valamint igen fontos költő- és vonulohelye számos énekesmadárfajnak (www.vilagorokseg.hu).

A Hortobágyi Nemzeti Park Látogatóközpont és Kézművesudvarban a Hortobágy élővilágáról láthatnak kiállításokat az érdeklődők, valamint szakmai programok nyújtanak ismereteket. A természeti és kultúrtörténeti értékekről négy bemutató terület ad jellemző képet: a Nyírölapos-Nyárijárás puszta, a Hortobágy-halastó, az Egyek-pusztakócsi mocsarak és a Tisza-tó. A bemutató területeken belül a könnyebb tájékozódást táblákkal jelzett tanösvények szolgálják (www.vendegvaro.hu).

A Dunakanyar

A tájat – a földtörténeti korok kőzeteket alakító és mozgató erőin túl – két természeti tényező formálta és formálja a mai napig: a víz és az ember.

A Duna kanyarulata mellett kialakult, a fővárostól északra fekvő üdülőövezet; a Duna-kanyar egyesek véleménye szerint tájképi szépségekben a Rajna-völgygel vetekszik.

Az ország egyik legszebb panorámája tárul elénk, ahol a hegyek közé szorított folyó dél felé kanyarodik. A középkori magyar történelem jelentős eseményei játszódtak le Árpád-házi királyaink családi birtokterületén, gazdag történeti, kulturális és műemléki értékeket hagyva az utókorra (www.utazizitthon.hu).

A gazdag természeti és ember alkotta vonzerők közül mindenképpen meg kell tekinteni Esztergomot (a várral, a bazilikával), Szentendrét (szépséges belvárosával és a skanzennel) és Visegrádöt (a királyi palotával, a fellegréval), valamint a környező hegyek

által kínált csodás természeti környezetet hazánk leglátogatottabb túraútvonalával, a Dömösről Dobogókőre vezető RÁM-SZAKADÉK turistaúttal együtt.

A Budapest – Közép-Dunavidék idegenforgalmi régióban a kereskedelmi szálláshelyeken 6,58 millió vendégéjszakát regisztráltak (www.itthon.hu) – ez messze kiemelkedik a hazai rangsorból (természetesen ezen szám oroszánrészét Budapest adja, ahogy azt fentebb már láthattuk).

Eger

Eger évszázadok óta az észak-magyarországi régió egyházi, oktatási és kulturális központja. Eger történelmi múltjával, természeti és építészeti adottságaival évente több százezer turistát fogad. Eger városát a közgondolkodás elsősorban mint nemzeti történelmünk dicsőséges küzdelmének színhelyét, a hazaszeretet és hősiesség szimbólumát tartja számon, a törökök felett aratott 1552-es győzelemre emlékezve.

Eger a művészeti és történelmi értékek egyik leggazdagabb városa. Barokk jellegű történelmi belvárosát a XVIII. században élt nagy műveltségű katolikus egri püspökök alakították ki (közülük is kiemelkedve Eszterházy Károly), kiknek igényes elképzeléseit kiváló osztrák, német, olasz származású tervezők és építőmesterek az egri mesteremberekkel együtt valósították meg.

Eger történelmi múltjával – természeti adottságainak, talajainak és klímájának köszönhetően – a borkultúra is szervesen összenőtt. A várost körbeölelő napsütötte lankákon érlelődik a „borok fejedelme”, az Egri Bikavér. A Szépasszony-völgy hangulatos pincesorai, csárdái és rendezvényei kitűnő szórakozási lehetőségeket biztosítanak az idelátogatóknak.

A város híres melegvízű gyógyfürdőjéről: az Egri Strand és Termálfürdő a város szívében nyújt a család minden egyes tagjának felüdülést. A gyógyforrások környezetében található az ország egyik legszebb fedett uszodája, a – Makovecz Imre által tervezett – Bitskey Aladárról elnevezett uszoda. A város idegenforgalmában a konferenciaturizmus is jelentős szerepet játszik, melyhez kiváló lehetőséget biztosítanak legnagyobb szállodáinak konferencia termei.

A Kis Dobó tér, a Széchenyi utca éttermeinek és kávézóinak teraszai mediterrán hangulatot varázsolnak a nyári hónapokban. Az egri vár, az egri borok, a barokk műemlékek, a termálfürdő, az enyhén lankás táj, a kulturális fesztiválok, történelmi vígasságok vonzó, örök emlékű élményt jelentenek a várost felkereső vendégek számára (www.egerpanorama.hu).

A kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma (210 ezer) alapján (www.itthon.hu) Eger hazánk 9. leglátogatottabb városa volt 2010-ben – DE már csak a belföldi turisták körében! Fontos kiemelni, hogy Eger az összesítésben (belföldi + külföldi látogatók száma) már nem került be Magyarország 10 leglátogatottabb városa közé – van tehát teendője a helyi turisztikai szervezeteknek, ha ezt a tendenciát meg akarják fordítani.

Hajdúszoboszló

Hajdúszoboszló az Alföld legismertebb fürdővárosa, melynek kedvező adottságai és szolgáltatásai egész évben megteremtik a feltételeket az aktív és passzív kikapcsolódáshoz. A fürdőzés mellett vendéglátóhelyek, szállodák és Hajdúszoboszló város is változatos programokat kínál az odalátogatóknak. Az igényesen gondozott és parkosított üdülő-

város tökéletesen alkalmas családok és gyógyulni, felüdülni vágyók teljes kikapcsolódására.

Hajdúszoboszló fő vonzereje a fürdőkomplexum, mely a híres gyógyfürdőből, az Aquaparkból, a strandból és a 2010-ben megnyitott Aqua-Palace Élményfürdőből áll.

A gyógyító víz, a szórakoztató víz, a wellness és a gasztronómiai ízek kínálatán túl is biztosít programokat az üdülőhely. A nyári szezonon kívül kisvárosi és nyári fesztiváli hangulat jellemzi a fürdővárost, mely különféle szórakozási programok lehetőségét nyújtja. A nyári hangulat nélkülözhetetlen eleme a gasztronómiai ízek társaságában a zene és a tánc. A turisztikai rendezvények sorát a májusi Hajdúszoboszlói Grill- és Sör-fesztivál nyitja és a szeptemberi Hajdúszoboszlói Bioétel- és Borfesztivál zárja (www.hajduszoboszló.hu).

A kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma (778 ezer) alapján (www.itthon.hu) Hajdúszoboszló hazánk 3. leglátogatottabb városa volt 2010-ben.

Hévíz

Hévíz legfőbb látnivalója a híres Hévízi-tó és annak környezete. Ha Hévíz, akkor a gyógyító elemek közül mi más is lehetne az első helyen említeni, mint a termáltóban való fürdözést. A hévízi gyógyító ugyanakkor nemcsak a fürdőzés élményét adja, hanem a tradicionális gyógykúrák és az egészségmegőrző wellness-kúrák alapját is jelenti. A hévízi gyógyhatások kiinduló alapja tehát a fürdőkúra, de emellett több olyan egyedi gyógyterápiás kezelést is ki kell emelni, mint például az iszappakolás, a híres súlyfürdő, a gyögmasszázsok, valamint az ivókúra. Hévízen természetesen nemcsak gyógyulni lehet, hanem csodás hely arra, hogy a látogató megőrizze teste aktív fizikai állapotát, erősítse szellemi frissességét, valamint megtalálja a lelki harmóniát, a nyugalmat – még ha csak pár napra is... Az aktív mozgásprogramok, mint például a nordic walking séták, kerékpártúrák, séta a városban, a tó melletti kifolyónál vagy az egregyi borozósorra, mind-mind a feltöltődést segítik (www.heviz.hu).

A kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma (932 ezer) alapján (www.itthon.hu) Hévíz hazánk 2. leglátogatottabb városa volt 2010-ben.

Miskolc

Az északkeleti országrész legnagyobb, hazánk negyedik legnépesebb városa, illetve környéke nagyon gazdag természeti és kulturális vonzerőkben.

A különböző tájegységek találkozásánál, fontos kereskedőutak mentén épült település már a középkorban kereskedőváros volt, majd a török hódoltság után ipara is fejlődésnek indult. A szocialista időszakban Magyarország egyik legjelentősebb iparvárosaként élt a köztudatban (bár kohászata több évszázados múltra tekint vissza), s ebben az időben érte el legnagyobb kiterjedését – számos szomszédos település, köztük a középkorban az uradalom székhelyéül szolgáló Diósgyőr hozzácsatolásával – és legnagyobb népességszámát is.

A rendszerváltás óta – az ipar hanyatlásával párhuzamosan – kulturális és idegenforgalmi szerepét igyekszik erősíteni; ebből a szempontból főbb látványosságai közé tartoznak a miskolctapolcai barlangfürdő, a diósgyőri vár és a Miskolci Nemzeti Színház, illetve a közeli Bükk Nemzeti Park. Kiemelkedő, nemzetközi hírű rendezvényei a Kocsosyafesztivál és a Nemzetközi Operafesztivál.

A régió vezető városaként az ennek megfelelő funkciókat is betölti; egyetemi város, a megye és környéke gazdasági, kulturális központja (www.wikipedia.org).

A fentiekből is kitűnik: mivel talán egy hazai nagyvárosnál sem zajlott le a rendszer-váltás óta ilyen jelentős és markáns funkcionális és ehhez kapcsolódó imázs-váltás, mint Miskolcnál (az ipari központ egy oktatási-kulturális-szolgáltató régióközponttá alakul), ezért kifejezetten indokolt a város szerepeltetése ebben az összeállításban.

Pécs

Hazánk ötödik legnagyobb városa már az ókor óta lakott település: a kelta és pannon törzsek lakta vidéken a II. sz. elején a rómaiak alapítottak várost Sopianae néven. A település a IV. századra tartományi székhelyé és a korai kereszténység egyik jelentős központjává vált (az ebből az időszakból származó ókeresztény sírkamrákat az UNESCO 2000 decemberében felvette a világörökségi listára).

A város Magyarország egyik legrégebb, műemlékekben is gazdag települése, a déldunántúli régió közigazgatási és szellemi központja. A város kulturális élete mind a zene, mind a képzőművészet területén országos szempontból is kiemelkedő. Gyűjteményei, városi és magángalériái a XX. századi magyar művészet egyedülállóan teljes bemutatását kínálják. A városban operatársulat és szimfonikus zenekar működik, hangversenyélete ugyancsak országosan is jelentős. A város tradicionálisan pezsgő szellemi életét jellemzi, hogy otthont ad többek között a Pécsi Egyetemi Napok, a Pécsi Napok, vagy a Pécsi Országos Színházi Találkozó (POSZT) fesztiváljainak is.

Pécs utcáin sétálva feltárul húsz évszázad történelme, egymásra rétegződött hagyatéka: a római kori város nyomai, az ókeresztény nekropolisz, az első magyarországi egyetem, a fallal határolt középkori belváros, a török kor hagyatéka (dzsámi és mecset), a német polgárházak, a Dóm épületegyüttese, a Zsolnay-negyed, a Káptalan utcai „múzeumnegyed”, a skandináv típusú lakótelep: Európa történelmének kulturális egyvelege. Pécsen jelenleg több mint 250 műemlék található, de a városban egész évben kulturális programok sokasága várja a szórakozni vágyó embereket, főleg nyáron érik egymást a fesztiválok (www.wikipedia.org).

Ausztria legjelentősebb tesztmagazinjának (Bus&Hotel) 2010. februári számában Pécs a világ 20 legjobb úticélja között volt. Pécs a hazai turizmusban 2010-ben különleges szerepet töltött be, hiszen abban az évben Európa Kulturális Fővárosa volt, s ez nemcsak az itthoni, hanem az európai figyelem reflektorfényébe is állította (ld. fentebb).

Sopron

A „Civitas fidelissima” cím viselője Magyarország műemlékekben második leggazdagabb városaként méltán kapta meg 1975-ben a Műemlékvédelmi Európa Díj aranyérmét, hiszen a belső városrész kanyargós utcái, hangulatos terei, házainak boltíves kapui, mives erkélyei, műemlékei, középületei és az elő-előbukkanó városfalai egyedülálló építészeti egységet alkotnak (Tűztorony, Kecske-templom, Szentháromság-szobor, a Fabricius-ház, stb.).

A fesztiválok is Sopron elmaradhatatlan vonzerői: itt rendezik meg a VOLT könnyűzenei rendezvénysorozatot, a Soproni Tavasz Fesztivált és a Soproni Ünnepi Heteket. A közeli Fertő-tó a természet szerelmeseinek nyújt feledhetetlen élményeket.

A kereskedelmi szálláshelyeken regisztrált vendégéjszakák száma (451 ezer) alapján (www.itthon.hu) Sopron hazánk 7. leglátogatottabb városa volt 2010-ben.

A függelék forrásai

- DÁVID LÓRÁNT [2009]: Turizmus és területfejlesztés. Könyvfejezet, Kézirat.
MEZŐ FERENC – KOVÁCS TIBOR [2011]: Turizmusföldrajz. Kézirat.
www.budapestinfo.hu (letöltve: 2011. július 18.)
www.egerpanorama.hu (letöltve: 2011. július 18.)
<http://hu.franceguide.com> (letöltve: 2011. július 18.)
<http://www.geografia.hu> (letöltve: 2011. július 23.)
<http://www.hajduszoboszlo.hu> (letöltve: 2011. július 18.)
<http://www.heviz.hu> (letöltve: 2011. július 18.)
http://itthon.hu/site/upload/mtrt/kiadvanyok/pager/hun_turizmus_magyarorszagon_2010/
(letöltve: 2011. július 23.)
<http://www.kihagy6atlan.hu/temak/nagyvaros/drezdaahalottvarosujrael/> (letöltve:
2011. július 23.)
<http://www.lonelyplanet.com> (letöltve: 2011. július 23.)
<http://www.salzburg.info> (letöltve: 2011. július 23.)
<http://www.utazzitthon.hu> (letöltve: 2011. július 18.)
<http://www.vendegvaro.hu> (letöltve: 2011. július 18.)
<http://www.vilagorokseg.hu> (letöltve: 2011. július 23.)
<http://www.wikipedia.org> (letöltve: 2011. július 18.)

A turizmus árnyoldalai – problémák és jogesetek a hazai turisztika területéről¹

ROMÁN RÓBERT

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Közgazdaságtan és Jog Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
romanr@ektf.hu*

Jelen tanulmány célja, hogy a hazai turizmus területén fellelhető disszonanciákat bemutassa. Először a jogellenes és nem jogellenes magatartások között tesz különbséget, majd a jogszerűen nem kikényszeríthető, de érvényes kontraktusokat exponálja, majd a jogellenes magatartásokat rendezi csoportba. Elkülöníti a cikk az egyes turisztikai szolgáltatásokat, majd azon belül a szolgáltatást nyújtó és szolgáltatást igénybe vevők terén található jogellenességeket prezentálja. A munka nagyobb fejezete az egyes jogeseteket és annak bírósági megoldásait vizsgálja.

Kulcsszavak: turizmus, jog, bíróság, jogvita, határozat, ítélet, jogeset, letét, szerződés

---

1. Bevezetés

A turizmus különböző szegmenseiben eltérő problémák jelennek meg egyfelől a szolgáltatást nyújtók, másfelől a szolgáltatást igénybe vevők aspektusában. A vitás helyzetek döntő részben látensek maradnak, a bosszankodó vendéglősön vagy az „ide se jövök többet” kijelentést tévő turistán kívül más nemigen tud az adott szituációról, legfeljebb a későbbekben baráti beszélgetések során kerül sor arra, hogy a valós történések és kellemetlenségek elmondásra és megbeszélésre kerüljenek.

Más szituáció természetesen ami a „bosszantó” kategóriába tartozik és más ami jogellenes, és ezen tényezőket hasznos, ha meg tudjuk egymástól különböztetni. Vannak természetesen olyan helyzetek, melyek erkölcsileg vagy vallásilag elítélendő, vagy éppen ezen úton szabályozott, azonban a jog szankciót nem fűz hozzá (Varga [2000] Szmodis [2005]). Elegendő, ha arra gondolunk, hogy bizonyos helyeken a turistát nem engedik be valamely vallás által szentnek tartott helyre, templomba, kolostorba csupán azért, mert nyári viseletet hord, és nem felel meg ezáltal az egyház által előírt normarendszernek (Erdő [é.n.]). Felmerülhet kérdésként, hogy kezdeményezhet-e az ilyen turista jogvitát annak érdekében, hogy több ezer kilométert utazva nem engedélyezték számára, hogy egy

---

¹ A cikk a Baross Gábor Program keretében megvalósuló „Oktatási innováció a szállodamenedzser képzés területén” című projekt részeként készült el.

turisztikai célpontot megtekintsén. A válasz egyértelműen az, hogy nem, kivéve abban az esetben, ha utazási iroda által szervezett út keretében az utas tájékoztatását elmulasztották vagy tévesen informálták ezen tényről. Ezen kívül a jog az ilyen jellegű helyzetekbe beavatkozni nem tud és nem is kíván, az egyházak belső szabályrendszerét ebben a vonatkozásban - az állam és az egyház elválasztásának elve alapján² - nem korlátozza, mindez nem érinti természetesen a törvényességi felügyeletet, mely azonban már nem turisztikai témakör.

Előfordulnak helyzetek, amelyek keretében a jog a felekre hagyja a vitás helyzet megoldását azzal, hogy a kontraktus lényegét és tényét elismeri, azonban a jogviszonyból eredő jogvita megoldására nem biztosít bírói utat. Mindez már az ókori Rómában (*Brósz-Pólay* [1976], *Földi-Hamza* [1996]), is ismert volt, ezt nevezték naturalis obligatio-nak, azaz természetes kötelelemnek. Ilyen például a vendéglői/kocsmai hiteltartozás: amennyiben a vendég hitelt kap és nem fizeti vissza a tartozását a másik fél nem fordulhat bírósághoz, de mindez fordítva is igaz, amennyiben a fogyasztó a hitelt visszafizeti, ő maga sem fordulhat bírósághoz avégett, hogy a tulajdonos előtt nem lett volna nyitva a bírói út a tartozás visszakövetelése érdekében³.

A jog természetesen a többi jogvita helyzetben igyekszik megoldást nyújtani. Tipikus esetek az alábbiak, azonban bírósági szintre jutott jogvita relatíve elenyésző az egyéb perek számához képest. Egyfelől a bizonyítás nehézsége, másfelől a pertárgy értékének csekélysége tartja vissza a feleket attól, hogy igénybe vegyék az igazságszolgáltatást.

Több esetben a média exponálja a problémákat, vagy tragédiáknak kell történnie ahhoz, hogy a szabályozásban változást eszközöljenek.

2. A leggyakoribb problémák

Személyszállítás esetében

Taxi személyszállításnál a szolgáltató indokolatlan mennyiségű kilométert tesz meg annak érdekében, hogy minél magasabb költsége és díjat tudjon felszámolni a helyismerettel nem rendelkező utasnak. Ellenpont, hogy az utas megtámadja, kirabolja a taxist. Ennek érdekében szabályoz úgy a hazai KRESZ⁴, hogy a taxi-szolgáltatást végző személynek nem kötelező a biztonsági övet használnia. Ugyanezen oldalon jelenik meg azon utas, aki fizetés nélkül hagyja ott a járművet, azzal biztatva a gépkocsivezetőt, hogy csupán a pénztárcát automatájából szükséges készpénzt felvennie.

---

² Magyar Köztársaság Alkotmánya 60. § (3) bekezdés, 1990. évi IV. tv.

³ 1959. évi IV. tv. (Ptk.) 204. §

⁴ 1/1975. (II.5.) KPM-BM. r. (KRESZ) 48. § (5) bekezdés b.) pont

Autóbuszos személyszállításnál⁵: a hazai járműpark egy részének kilátástalan műszaki állapota valamelyest javult az utóbbi évtizedben, azonban a nyugat-európai szintet nem éri el. Már talán kevésbé tipikusak a meghibásodott és órákat veszteglő autóbuszok, azonban az üzemenyaggal való takarékoskodás érdekében a sofőrök több esetben állítják, hogy a légkondicionáló berendezés meghibásodott, így jutva plusz forráshoz, természetesen kellemetlen utazást garantálva ezáltal az utasoknak.

Vasúti személyszállítás⁶: a szolgáltató erodeált járművekkel, közlekedésre gyakran alkalmatlan, többször az alap higiéniai követelményeket sem elérő járműszerelvényeket indít, mely során az utast kár éri, akár ruházata beszennyezése, elszakadása útján, akár abban a formában, hogy az elvárható sebességre képtelen járművek rendszeres késéssel közlekednek. A járművek késedelme esetére a jogszabályok rögzítik az ebből eredő kár érvényesítésének módját és mértékét, azonban több esetben az ezzel kapcsolatos tájékoztatás elmarad, így az utas azon túlmenően, hogy bosszankodik, tisztában sincs azzal a ténnyel, hogy jogai érvényesítése érdekében milyen lehetőségei állnak fenn és tipikusan azzal sem, hogy egyáltalán erre a területre nézve hatályos jogi szabályozás van érvényben. A másik oldalon megjelenő gyakori jogsértés az érvényes bérlet, jegy, napijegy nélkül történő igénybe vétele az utazásnak, mely kapcsán a szolgáltató társaságokat jelentős kár éri. Ebben az esetben gyakori, hogy rendőrhatalósági segítséget vesznek igénybe, mely azonban azzal járhat együtt, hogy a turista, aki csupán egyszerűen elfeledkezett a jegy vagy bérlet megvásárlásáról negatív élményekkel tér haza. Külön kérdés, hogy a külföldi turista adatainak rögzítését követően, amennyiben a helyszínen nem tudja rendezni a bírságot, milyen jellegű a végrehajtás jogi lehetősége annak a tükrében, hogy végrehajtási jogsegélyegyezmények döntő részben ebben a szegmensben nemzetközi szinten nem készültek.

Repülőgépes személyszállítás⁷: hasonlatosan a vasúti személyszállításhoz, ebben az esetben is döntő a járat késedelme, és ennek a jogkövetkezménye. Ebben a körben mind az európai uniós, mind a hazai jogi normák iránymutatóak, azonban mindezek ismerete az utasok részéről hiányzik. A jogi szabályozás a járat késése vagy kimaradása esetére szóló átalány kártalanításon kívül kiterjed adott esetben frissítők, élelem és szállás biztosítására is, mely több esetben elmarad, mindez jól megfigyelhető a repülőterek várócsarnokaiban.

Vízi személyszállítás⁸: ebben az esetben a probléma a hajók és más vízi járművek állapota, az ebből eredő személyi sérüléssel vagy halálos kimenetelű balesetek, néhány esetben a felkészületlen és nem kellően képzett személyzet.

---

⁵ Kapcsolódó joganyag: 20/1981. (VI.19.) MT.r., 684/92/EGK. rendelet

⁶ Kapcsolódó joganyag: 271/2009. (XII.1.) Korm.r., 1371/2007/EK. rendelet

⁷ Kapcsolódó joganyag: 1995. évi XCVII.tv. , 141/1995. (XI.30.) Korm.r., 25/1999.(II.12.) Korm.r. 1459/2006/EK. rendelet, 2343/90/EGK. rendelet, 261/2004/EK rendelet

⁸ Kapcsolódó joganyag: 261/2008. (XI.3.) Korm.r.

Szálláshely-szolgáltatás esetében

A szállásadók több esetben eltitkolják a vendégek valós létszámát. Mindennek a célja, hogy a szállás fenntartója maga döntse el, hogy milyen bevétel után kíván adót fizetni. Gyakori, hogy csupán egy úgynevezett bejelentő lapot töltenek ki a vendéggel, azonban ennek elnevezésére nézve nincs jogi szabályozás, a szállásadónak ugyanis csupán annyi a kötelezettsége, hogy a tárgyévét követő év január 31-ig írásban adatot szolgáltatson a jegyzőnek a fogadott vendégek száma és a vendégek által a szálláshelyen töltött éjszakák számáról⁹. Az ellenpont itt is fennáll természetesen, a fizetés nélkül távozó, a bejelentő lapra valótlán adatokat rögzítő turisták esetében, továbbá olyan esetek is előfordulnak, mely során a szállásról ingóságokat, elsősorban televíziót, hajszárítót visznek magukkal emléke a vendégek. Mindezt tehetik akkor, ha a bejelentő lap kitöltése esetén a szállásadó még azt is elmulasztotta, hogy ellenőrizze a szállóvendég adatait. A szállásadók nem feltétlen könnyelműségből, hanem a jogszabályi ismeretek hiányából eredően nem mindig tesznek eleget annak a törvényi kötelezettségnek, hogy a 30 napnál hosszabb ideig a szálláshelyükön tartózkodó külföldi állampolgárt az idegenrendészeti hatóságnak bejelentsék.

Ugyanebben a szegmensben problémás, hogy a különböző szálláshelytípusok esetében elvárt követelményeknek és kategóriáknak a szálláshely már régen nem felel meg¹⁰. Ennek ellenőrzésére nem nagyon van kapacitás, így előfordulhat, hogy korábban szebb napokat megélt szálláshelyek már jelentősen amortizált állapotban, de még az eredeti minősítéssel látják el a szolgáltatási tevékenységet.

A vendég dolgainak elvesztése, károsodása a letéti szabályok szerint kell, hogy kiegyenlítésre kerüljön a szálloda felelősségi rendszere alapján¹¹. Ebből eredő jogviták a bíróságon folytatódhatnak a felek megállapodásának hiányában.

Hasonló probléma, hogy a szállásadó a helyi adó¹² megfizetésének kötelezettsége alól úgy próbál kibújni, hogy a vendégeket külföldi vagy belföldi rokonként aposztrofálja, így kerülve ki a fizetési kötelezettséget.

Éttermi vendéglátás esetében

A külföldi vendégek részére történő túlszámlázás már több nyugat-európai folyóiratban is megjelent, mely erősen hozzájárul az ország-imázs rombolásához. Előfordult több eset, amikor az ilyen magatartást tanúsító vendéglőt – leg súlyosabb szankcióval illetve – végleg bezárták¹³. Több esetben előfordul ugyancsak, hogy az ételek minősége erősen kifogásolható, több esetben az alap egészségügyi normarendszernek sem felelnek meg a körülmények, és/vagy az

---

⁹ 239/2009. (X.20.) Korm.r. 16. § (1) bekezdés

¹⁰ 239/2009. (X.20.) Korm.r. 1. sz. melléklet

¹¹ Ptk. 468-471. §§

¹² 1990. C. tv.

¹³ 2005. évi CLXIV. tv. és a 210/2009. (IX.29.) Korm.r.

ételek hűtésére, tárolására, elkészítésére, felszolgálására vonatkozó szabályokat sértik meg. A nyári táborok esetében évek óta visszatérő hazai probléma, mely több esetben bírsággal vagy végső szankcióként a tábor bezárásával járt együtt – tipikusan azután, hogy már több gyermek megbetegedett.

Hasonló probléma, hogy bizonyos ételek az erősen kockázatos kategóriába sorolható, különösen olyanok, melyeket adott esetben maradék ételekből is elő lehet állítani. Nem elhanyagolható, hogy több esetben a minőségi italok helyett – annak eredeti üvegében – kommersz italokat szolgálnak fel, természetesen az „eredeti” áron.

Másik oldalt nézve a fizetés nélkül távozó vendégek elsősorban nyári szezonban kerthelységekből kerekelt oldva okozhatnak kárt a vendéglátó részére. Hasonlóan a vendégek oldaláról jelenik meg a hangos, több esetben garázdaság törvényi tényállását kimerítő magatartás.

Utazási irodák esetén

Gyakori probléma a tájékoztatás elmaradásából, vagy a nem kellően alapos és friss információkon alapuló félretájékoztatásból ered. Ebben a vonatkozásban tipikus, hogy újonnan átadott útszakaszok ismeretlenek, az úticélként megjelölt külföldi országban megváltozott fizetési feltételekről nincsenek megbízható ismeretek, a szálláshelyről elavult tájékoztatást nyújtanak, a fakultatív programok – melyek nem saját szervezésűek – teljes skáláját nem ismerik¹⁴.

Ugyancsak probléma a külföldön rekedt utasok hazahozatala felszámolási eljárás alá került utazási iroda esetében, azonban ezt kívánta rendezni a vagyoni biztosítékkal kapcsolatos jogi szabályozás, melynek hatályba lépése óta az ezzel kapcsolatos visszaélések jelentős mértékben lecsökkentek¹⁵.

3. Konkrét jogesetek a turisztika területéről

A jogeset elvi konklúziója : Étterem üzembentartója - ha ennek feltételei megvannak - teljes felelősséggel tartozik a látogató dolgának elveszéséből keletkezett kárért. Korlátozott mértékű felelősség csak a szállodákra nézve állhat fenn [Ptk. 468. § (1) és (2) bek., 471. §, Ptké. 66. §, 11/1974. (XII. 24.) BKM sz. r.].¹⁶

A felperes az alperes által üzemben tartott étterembe magával vitte pézsmabundáját, amelyet a falon elhelyezett egyik fogásra akasztott fel. A bunda az ebéd ideje alatt ismeretlen körülmények között elveszett. A felperes 12 800 forint megfizetése iránt indított keresetet az alperes ellen.

---

¹⁴ 281/2008. (XI.28.) Korm.r.

¹⁵ 213/1996. (XII.23.) Korm.r.

¹⁶ BH.1979.292.

Az első fokú bíróság a Ptk. 471. §-ára hivatkozással az alperest 12 800 Ft megfizetésére kötelezte.

A másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét annyiban változtatta meg, hogy a marasztalási összeget 5000 forintra leszállította. Hivatkozott a Ptk. 468. §-nak (2) bekezdésére, valamint a Ptk. 66. §-ára s arra a következtetésre jutott, hogy az alperessel szemben 5000 forintot meghaladó kártérítést az adott esetben nem lehet érvényesíteni.

A másodfokú bíróság ítélete ellen emelt törvényességi óvás megalapozott.

A jogerős ítélt helyesen állapította meg, hogy az éttermet üzemben tartók felelősségére a Ptk. 471. §-a szerinti eltérésekkel a szállodára vonatkozó felelősségi szabályokat kell alkalmazni.

Eszerint az étterem üzembentartója felelős azért a kárért, amely a látogatót a dolgának elveszése folytán érte. A felelősség azonban csak az olyan dolgokra terjed ki, amelyet a látogatók a vállalat helyiségeiben rendszerint magukkal szoktak vinni, s ha a látogatók rendelkezésére megfelelő hely áll dolgaik megőrzésére, a vállalat csak az itt elhelyezett dolgokban esett kárért tartozik felelősséggel.

A Ptk. 468. §-nak (2) bekezdése szerint a szálloda felelőssége esetén jogszabály a kártérítés mértékét korlátozhatja. A Ptk. 66. §-ból egyértelműen kitűnik, hogy ez a korlátozás csak a Ptk. 468. §-nak (1) bekezdésén alapuló felelősségre vonatkozik. E rendelkezés szerint pedig a belkereskedelmi miniszter felhatalmazást kapott arra, hogy meghatározott szállodákra nézve a kártérítés felső határát ötezer forintnál magasabb összegben állapítsa meg. Ennek alapján jelent meg a 11/1974. (XII. 24.) BKM sz. rendelet, amely bizonyos szálloda kategóriákra vonatkozik. Ebből megállapítható, hogy a törvény csupán a szállodák felelősségét kívánta korlátozni.

A felelősségnek a fenti módon való szabályozásánál az a megfontolás vezette a jogalkotót, hogy a szállodákban a vendégnek rendszerint nagyobb lehetősége van arra, hogy dolgai felett felügyeletet gyakoroljon, illetőleg azokat oly módon helyezze el vagy adja át a szálloda alkalmazottainak, amely megfelelő biztonságot nyújt. Ilyen körülmények között indokolt a szálloda felelősségének korlátozása. Az étterem látogatója azonban rendszerint sokkal kevésbé képes dolgai felett a folyamatos felügyelet gyakorlására. Különösen áll ez arra az esetre, amikor az étterem fenntartója nem teremt lehetőséget a látogató dolgainak ruhatárban való elhelyezésére. Ilyen esetben viszont merőben indokolatlan lenne az étterem kártérítési felelősségének olyan összegre való korlátozása, amely a vendégek által rendszerint magukkal vitt dolgok értékének alatta marad.

Ettől függetlenül a törvényben foglalt korlátozások egyébként is figyelmen kívül maradnak, ha a vendég (látogató) bizonyítja, hogy a kártérítésre kötelezett nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható [Ptk. 468. §-nak (2) bekezdése, 471. §-nak (2) bekezdése].

A per adatai szerint a felperes károsodása nem kétséges. Az sem vitás, hogy olyan dolga veszett el, amelyet hasonló jellegű éttermekbe a látogatók rendszerint magukkal szoktak vinni. Tény az is, hogy étteremben a felperes bundájának megőrzésére megfelelő hely nem állt rendelkezésre. Az étterem oldalfalain elhelyezett fogasok ilyenek nem tekinthetők.

Az étterem, ahol a károsodás bekövetkezett, naponta 1500 személy étkezését látja el, s ott már korábban is történtek hasonló károsodások. A per adatai arra mutatnak, hogy a vendégeknek a hidegebb évszakokban nagyobb távolságról kell megközelíteniük az éttermet, így meleg felsőruha (télikabát, bunda) viselésére vannak utalva. Ilyen helyzetben pedig az alperes részéről lett volna az „általában elvárható” magatartás, hogy gondoskodik a látogatók dolgainak megőrzésére alkalmas, megfelelő hely létesítéséről. Ezt azonban az alperes elmulasztotta. E mulasztását az sem menti, hogy – állítása szerint – a perbeli helyiséget csak bérli. Még kevésbé alkalmas az alperes felelősségének kimentésére az a körülmény, hogy az étteremben tábla hívta fel a vendégek figyelmét arra, hogy ruháikat csak a saját felelősségükre helyezhetik el a fogasokon. Az alperes ugyanis a jogszabályon alapuló felelősségét egyoldalúan nem zárhatja ki.

Az előadottak alapján a Legfelsőbb Bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, egyben az első fokú bíróság ítéletét helyben hagyta.

A jogeset elvi konklúziója: A szálloda felelőssége az őrzöttként hirdetett parkolóban elhelyezett gépkocsi eltulajdonításából eredő kárért (1959. évi IV. törvény 467. § és 469. §).¹⁷

Az elsőfokú bíróság az ítéletében a keresetnek részben helyt adva az alperest 2 594 600 forint kártérítés és ezen összegnek 1999. május 31. napjától számított késedelmi kamata megfizetésére kötelezte.

Az ítéletben megállapított tényállás szerint az alperes által üzemeltetett H. Z. szálloda parkolójából ismeretlen tettesek ellopták a felperessel szerződésen alapuló biztosítási jogviszonyban álló osztrák állampolgár személygépkocsiját. A parkoló a szállodához tartozó terület, amely kerítéssel volt körbevéve és zárható kapuval volt ellátva. A szálloda idegen (német, angol, francia) nyelvű prospektusában a parkoló mint őrzött parkoló került megjelölésre, amely tény a tulajdonos kérdésére a recepció dolgozó alkalmazott megerősített. A tulajdonos a lopás tényét a szálloda alkalmazottjának nyomban bejelentette és rendőrségi feljelentést tett.

Ezen tényállás alapján az elsőfokú bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az alperes kártérítési felelőssége az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 467. §-ának (1) bekezdése alapján fennáll. A felelősség alóli mentesülésnek a Ptk. 469. §-ában meghatározott feltételét sem sikerült bizonyítania. Az a tény

---

¹⁷ BH.2009.11.

pedig, hogy az alperes a parkoló őrzéséről nem gondoskodott, olyan felróható magatartás, amelyre előny szerzése érdekében nem hivatkozhat. A felperes által igényelt késedelmi kamat kezdő időpontját azonban az elsőfokú bíróság a keresetben megjelölt 1995. május 24-ei időponttól eltérően állapította meg. E tekintetben a döntését azzal indokolta, hogy a felperes az igényét indokolatlanul késedelmesen érvényesítette. A kár megtérítésére az alperest először 1999. május 31-én hívta fel, ezért méltánytalan lenne a kamatkövetelés olyan időszakra, amelyre nézve a késedelem nem róható az alperes terhére.

Az elsőfokú ítélet ellen a felperes a kamatfizetés kezdő időpontjának megváltoztatása, az alperes pedig a kereset teljes elutasítása érdekében élt fellebbezéssel.

A másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet megváltoztatva a keresetet elutasító döntést hozott. A jogerős ítélet indokolása szerint az elsőfokú bíróság a tényállást teljes körűen feltárta, abból azonban téves jogi következtetést vont le. A beszerzett bizonyítékok alapján a másodfokú bíróság nem látta bizonyítottnak, hogy az alperes a szállodai szolgáltatások között őrzött parkolót biztosított volna. A csatolt prospektus nem őrzött, hanem „saját” parkolóról tesz említést. A büntetőeljárás adataiból a lopás körülményeit nem lehet megállapítani, a pótvádirat csak azt tartalmazza, hogy ismeretlen tettes a B., N. úton parkoló személygépkocsit eltulajdonított. A felperes által tett rendőrségi feljelentés ugyan tartalmazza, hogy a járművet az alperes parkolójából tulajdonították el, a parkoló őrzéséről azonban nem történt említés. Az alperes kártérítési felelőssége akkor lenne megállapítható, ha a bűncselekmény elkövetésére egy valóban őrzött parkolóhelyen történt mulasztás miatt került volna sor. A parkolóhely őrzöttségére viszont nem lehet következtetni, a beszerzett iratok ennek ellenkezőjét igazolják. Nem állapítható meg, hogy ott valamilyen őrzés, továbbá a szállodában a parkoló járművekről nyilvántartás vezetése történt volna. Mivel a szállodához őrzött parkoló nem tartozott, nem alkalmazhatók a szálloda felelősségére vonatkozó jogszabályok sem.

A jogerős ítélet ellen elsődlegesen a keresetnek megfelelő döntés meghozatala, másodlagosan pedig új eljárás elrendelése érdekében a felperes terjesztett elő felülvizsgálati kérelmet.

A kérelem indokolása szerint a másodfokú bíróság iratellenesen állapította meg a tényállást a szállodai tájékoztató tartalmát illetően. A német nyelven íródott rész a „bewachter Parkplatz” kifejezést használja, ami magyarul egyértelműen őrzött parkolót jelent. Ez, a kihallgatott tanúk által megerősített tájékoztatás szolgált annak alapjául, hogy a gépkocsi tulajdonosa, aki a magyar nyelvet nem érti, szálláshelyként éppen az adott szállodát választotta. A másodfokú bíróság figyelmen kívül hagyta, hogy az alperes a parkoló őrzött jellegét nem is vitatta. Az elsőfokú bíróság által helyesen megállapított tényállásból kiindulva pedig jogszabálysértő az a következtetés, hogy az alperes felelőssége nem áll fenn, a másodfokú bíróság döntése sérti a Ptk. 467. §-ában foglaltakat.

Az alperes ellenkérelme a jogerős ítélet hatályban tartására irányult.

Az 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) 270. § (2) bekezdése értelmében a jogerős ítélet felülvizsgálata jogszabálysértésre hivatkozással kérhető. A felülvizsgálati eljárás eredményeként a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a jogerős ítélet az érdemi döntésre kihatóan jogszabálysértő, az alábbi indokok miatt.

A fellebbezési eljárás szabályai a másodfokú bíróság számára lehetőséget biztosítanak arra, hogy az elsőfokú ítélet alapjául szolgáló tényállást módosítsa, kiegészítse vagy eltérő tényállást állapítson meg. Eljárási jogszabályt sért azonban a jogerős ítélet tényállása, ha az hiányos, iratellenes vagy nem felel meg a logika szabályainak. A felülvizsgálati kérelem megalapozottan hivatkozott arra, hogy a másodfokú bíróság a Pp. 206. §-ának megsértésével tért el az elsőfokú bíróság által a kártérítési felelősség megítélésének alapvető elemeit érintően megállapított tényállástól. Iratellenesen állapította meg, hogy a becsatolt tájékoztató német nyelvű szövege csak saját parkolóról szól, holott az egyértelműen az őrzött parkoló megnevezést használja. Az 1/F/1. szám alatt csatolt rendőrségi feljelentés pedig azt rögzíti, hogy a gépkocsit a „H. Z. zárt, biztonsági őrrrel őrzött parkolójából ismeretlen tettes eltulajdonította”. A 11. sorszámú jegyzőkönyv 2. oldalán az alperes képviselője úgy nyilatkozott, hogy nem vitatja, miszerint a parkoló zárt volt, de azt igen, hogy ez őrzött parkoló lett volna.

A fenti indokolásból következően a felülvizsgálati eljárásban a jogvita elbírálásának alapjául az elsőfokú bíróság által a perbeli bizonyítékokkal összhangban megállapított tényállás szolgál. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint pedig az irányadó tényállásból az elsőfokú bíróság helyes jogi következtetést vont le, amikor az alperes kártérítési felelősségének fennállását megállapította.

Az írásbeli tájékoztató német nyelvű részének ismeretében és a perben feltárt egyéb tények alapján egyértelmű, hogy a parkoló a szállodához tartozó terület, így a Ptk. 467. §-ának (2) bekezdése szerinti felelősség az ott elhelyezett gépjárművekre külön megállapodás nélkül is kiterjedt. Az adott esetben ugyanis nem egy külön őrzésre átvett értéktárgyról volt szó, hanem olyan használati tárgyról, amelyet a vendég jogszerűen vitt a szálloda területére és az erre rendelt helyen tárolt. A kártérítési felelősség alóli mentesüléshez a Ptk. 467. §-ának (1) bekezdése értelmében az alperesnek azt kellett volna bizonyítania, hogy a kárt a szálloda alkalmazottainak és vendégeinek körén kívül álló elháríthatatlan ok vagy a vendég maga okozta. Az eljárás során az alperes beismerte, hogy a parkoló őrzéséhez szükséges intézkedéseket nem tette meg, ezért nincs alap olyan következtetés levonására, hogy a gépkocsi eltulajdonítása elháríthatatlan volt.

Az elsőfokú bíróság azonban jogszabálysértően utasította el a kamatkövetelés egy részét. A Ptk. 360. §-ának (1) bekezdése szerint a kártérítés a károsodás bekövetkeztekor nyomban esedékes, a (2) bekezdés pedig kimondja, hogy a kárért felelős személy helyzetére a szerződés teljesítésében késedelmes kötelezetre irányadó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. A Ptk. 301. §-ának (1)

bekezdése kimondja, hogy a késedelmi kamat a késedelembe esés időpontjától kezdve jár és a fizetési kötelezettség akkor is beáll, ha a kötelezett a késedelmét kimenti. A kamatfizetési kötelezettség tehát objektív jogkövetkezmény, az esedékesség kezdő időpontjától való eltérésre a törvény a bíróságot nem hatalmazza fel. Téves tehát az elsőfokú ítélet abban a részében, amelyben a kamatfizetés kezdő időpontját nem a biztosítási összeg teljesítésének, tehát a felperes károsodásának időpontjával egyezően állapította meg.

A fenti indokok alapján a Legfelsőbb Bíróság a jogerős ítéletet a Pp. 275. §-ának (4) bekezdése értelmében hatályon kívül helyezte és a jogszabályoknak megfelelő új határozatként a Pp. 253. §-ának (2) bekezdése alkalmazásával az elsőfokú ítéletet részben megváltoztatva a kamatfizetés kezdő időpontját a felperes keresetében és fellebbezésében foglaltak szerint módosította, egyebekben pedig helybenhagyta. (Legf. Bír. Pfv. V. 20.143/2007.)

A jogeset elvi konklúziója: Ha a fürdő üzemeltetője a vendégek értékeinek megőrzésére fokozott biztonsági őrizetet lehetővé tévő értékmegőrzőt tart fenn és a vendég a gépjármű indítókulcsát nem az értékmegőrzőbe helyezi el, hanem az öltözőszekrényben hagyja, a fürdő üzemeltetője mentesül a fokozott felelősség alól a gépjármű ismeretlen tettes általi eltulajdonításból eredő kárért (1959. évi IV. törvény 340. §, 467. §, 471. §).¹⁸

Az irányadó tényállás szerint 2003. április 19-én a felperes családjával együtt meglátogatta az alperes által üzemeltetett barlangfürdőt. Személygépkocsiját a fürdő mellett lévő parkolóban hagyta, a fürdőbe bevitt ingóságait pedig öltözőszekrényben helyezte el. Percekkel azt követően, hogy fürödni ment, a lezárt öltözőszekrényt ismeretlen személyek felfeszítették, a felperes kabátzsebéből a gépjármű indítókulcsát magukhoz vették, majd annak segítségével a gépjárművet az abban lévő 428 000 Ft értékű ingósággal együtt eltulajdonították.

A felperes keresetében az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 471. § (1) bekezdés, valamint a Ptk. 318. § (1) bekezdés alapján alkalmazandó Ptk. 339. § (1) bekezdés alapján összesen 2 040 950 Ft és ennek kamatai tekintetében kérte az alperes marasztalását. A 2 040 950 Ft tőkeösszegeen belül 1 612 950 Ft-ban jelölte meg a gépkocsi elvesztése miatt őt ért – CASCO biztosítás alapján meg nem térült – kár összegét.

Az alperes a kereset elutasítását kérte.

Az elsőfokú bíróság 16. sorszámú közbenső ítéletében megállapította, hogy az alperes kártérítési felelőssége a 2003. április 19-én felperest ért kár tekintetében fennáll. Az ítélet szerint az indítókulcs a Ptk. 471. § (1) bekezdésében meghatározott vagyontárgynak minősült, de nem olyanak, melyet a látogatóknak – a jelenlegi életkörülmények mellett – értékmegőrzőben kellene elhelyezniük, a

---

¹⁸ BH.2009.333.

perbeli öltözőszekrény azonban nem volt alkalmas az indítókulcs megőrzésére. A zárszerkezet gyorsan feltörhető volt, az öltözőben szolgálatot teljesítő két alkalmazott a feltörést nem is észlelte, csak az öltözőszekrény nyitott ajtaját vette észre. Az alperes ugyan hangosbemondón közölte, hogy a perbeli öltözőszekrény nyitott állapotban van, a közleményt a barlangfürdő egyes részein érteni, illetve értelmezni nem lehetett. Bár 100%-os lefedettséggel biztonsági kamerák működtek az öltözőszekrényeknél is, a monitorok folyamatos figyelésére az alperes külön munkakört nem rendszeresített, így a videokamerák csak az elkövető azonosításában jelenthettek – elvileg – segítséget. Az alperes nem tudta bizonyítani, hogy a kárt saját alkalmazottainak és vendégeinek körén kívül eső elháríthatatlan ok, vagy legalább részben a felperes okozta volna, így kártérítési felelőssége alól a Ptk. 467. § (1) bekezdése szerint nem mentesülhet.

A jogerős ítélet szerint az alperes ugyan állította, hogy – a korábban történt hasonló káreseményekre tekintettel – a perbeli esemény előtt biztonsági rendszerét megváltoztatva a fürdőszolgáltatónál általában alkalmazott biztonsági rendszert épített ki, de mégsem lehet megállapítani, hogy kellő hatékonysággal szervezte volna meg vagyónvédelmét. A bekövetkezett káresemény bizonyítja, hogy az öltözőszekrények rövid idő alatt feltörhetőek voltak, a videokamerák üzemeltetése pedig azért nem volt alkalmas eszköz az elkövetők elriasztására, mert a közvetített képeket nem figyelte alkalmazott. Egyetértett a másodfokú bíróság az elsőfokú bírósággal abban, hogy a gépkocsi indítókulcsa nem értéktárgy volt, hanem a fürdőbe rendszerint bevitt használati tárgynak minősül. E vonatkozásban az alperes kártérítési felelősségét azért állapította meg a lopást elkövető személlyel közösen okozott kárért, mert a kárhoz vezető ok folyamatban mulasztásával, – a vagyónvédelem nem kellő hatékonyságú megszervezésével – közrehatott. Miután azonban álláspontja szerint a jogalap tekintetében aggálytalanul csak a gépkocsi eltulajdonítása körében lehetett állást foglalni, a gépkocsiban volt ingóságok tekintetében újabb eljárásban kell az elsőfokú bíróságnak jogalap és összecszerűség kérdésében is döntést hoznia.

Az alperes felülvizsgálati kérelmét a következőkkel indokolta:

Az indítókulcs bár a fürdőbe rendszerint bevitt dolognak minősül, az értéket is képvisel, erre tekintettel a Ptk. 471. § (1) bekezdés *b*) pontjában írtakat is alkalmazni kell.

Önmagában a káresemény bekövetkezése nem bizonyítja, hogy az alperes mulasztást követett volna el, azaz hogy vagyónvédelme ne lett volna megfelelő. Az öltözőszekrény csak a ruhák biztonságos megőrzésére szolgál, ezért zárja is egyszerűbb megoldású. Nem az a cél, hogy széfként szolgáljon, mert erre a biztonsági fokozatot az értékmegőrző biztosítja. Az öltözőszekrények zárhatóságával, megfelelő értékmegőrző kialakításával és a kamerarendszer 100%-os kiépítésével az alperes kielégítő vagyónvédelmi rendszert alakított ki. A kamerafelvételeket figyelő munkavállaló, illetve a szekrények között járó munkavállalók már

nem jelentenek kijátszhatatlan védelmet, figyelmük ugyanis elterelhető, megtéveszthető.

Valóban történt korábban egyetlen, a perbeli eseményhez hasonló káresemény, de a két ügy nem hasonlítható össze. A korábbi ügyben azt állapították meg az eljáró bíróságok, hogy a helyiség őrzése nem volt megfelelő, az értékőrző szekrény nem volt alkalmas a biztonsági őrzésre, és a vagyonbiztonság körében fennálló hiányosságokat kihasználva tudta eltulajdonítani az elkövető az öltözőszekrényben lévő ingóságokat. Ezért állapította meg ebben az ügyben a Legfelsőbb Bíróság, hogy nincs helye a Ptk. 467. és 471. §-ai alkalmazásának, a felróhatóságon alapuló kárigényt a Ptk. 339. §-a alapján kell elbírálni. Jelen esetben azonban nem állapítható már meg a vagyonvédelem körében hiányosság, mert a felperes a vagyonvédelmi rendszert kiegészítette, átalakította, „mind az érték-megőrzőt tekintve, mind a kamerarendszert tekintve”.

A fürdőhelységbe be nem vitt dolgokra, mint amilyen a gépjármű is, nem lehet alkalmazni a Ptk. 467. 471. §-ában írtakat. Ilyen esetben a Ptk. 339. § alkalmazásának van helye, e jogszabályhely alapján pedig a károkozó kimentheti felelősségét. Az alperes az általában elvárhatónál többet tett meg az adott helyzetben nem volt általában elvárható, hogy az öltözőszekrényeket ugyanolyan biztonsági zárral lássa el, mint az értékmegőrző szekrényeket, illetve, hogy minden személyt munkavállalóval őriztessen. Önmagában a káresemény bekövetkeztéből nem lehet arra következtetni, hogy a vagyonvédelem hatástalan volt.

A felperes felülvizsgálati ellenkérelmet nem terjesztett elő.

A felülvizsgálati kérelem alapos.

A szállodát a Ptk. 467. §-ában meghatározott feltételek szerint felelősség terheli a szállodába bevitt értéktárgyakért, értékpapírokért és készpénzért, illetve valamennyi oda bevitt egyéb dolgokban bekövetkezett kárért, e szabályokat azonban a fürdők esetében a Ptk. 471. §-ában írt eltérésekkel kell alkalmazni.

A Ptk. 471. § (1) bekezdés *a*) pontja egyik eltérésként fogalmazza meg, hogy a fürdők felelőssége csak olyan dolgokra terjed ki, melyeket a látogatók a fürdőben rendszerint magukkal szoktak vinni. Helyesen állapították meg az eljáró bíróságok, hogy a gépkocsi indítókulcsa ilyen ingóságnak minősült. A gépjárművel való közlekedés Magyarországon általánosan elterjedt, és nem vitatható, hogy a szállodából családjával együtt gépkocsival érkező felperesnek szüksége volt a fürdő megközelítéséhez gépjárművének használatára. Miután a személygépkocsit a fürdő melletti parkolóban elhelyezte, a gépkocsi indítókulcsát nem hagyhatta a gépkocsiban és nem vihette magával a medencébe sem, afölött pedig nem tudott állandó felügyeletet gyakorolni a fürdő igénybevétele során. Mindezekből az következik, hogy bár a fürdő igénybevételehez nem volt feltétlenül szükség arra, hogy a gépkocsi indítókulcsát mint a gépkocsi tartozékát a felperes a fürdőbe bevigye, az indítókulcs a Ptk. 471. § (1) bekezdés *a*) pontja szerinti ingóságnak minősült.

A fürdő fokozott kártérítési felelősségét korlátozó szabályt tartalmaz a Ptk. 471. § (1) bekezdés *b*) pontja is, mely kimondja, hogy ha megfelelő hely áll a látogatók rendelkezésére dolgaik megőrzése céljából, a vállalat csak az itt elhelyezett dolgokban esett kárért tartozik a Ptk. 467. § (1) bekezdésében írt korlátozott kimentési lehetőségű felelősséggel. E szabály szerint a fokozott felelősség csak a gépjármű kulcsára vonatkozhat, mert csak ez minősül a fürdő területére bevitt tárgynak. A kulcs elhelyezésével a gépjármű nem kerül a fürdő őrizetébe, tehát annak eltulajdonításáért csak az általános felelősségi szabályok szerint felel. A gépjármű eltulajdonításából eredő kártérítési felelőssége körében – a Ptk. 340. §-ának (1) bekezdésére tekintettel – nemcsak azt kell vizsgálni, hogy az alperes a vagyonvédelmet elvárható módon megszervezte-e, hanem azt is, hogy a károsult a kár elhárítása, illetve csökkentése érdekében úgy járt-e el, ahogyan az adott helyzetben általában elvárható.

A perbeli gépjármű 6 millió forintot meghaladó értéket képviselt ellopásakor, tehát a perbeli indítókulcs egy kiemelkedő értékkel bíró gépkocsi eltulajdonításának eszközéül szolgált, amelyet még a mellé helyezett forgalmi engedély is megkönnyített. A fürdő részéről az adott helyzetben általában elvárható volt, hogy az indítókulcs vonatkozásában – mint ahogy például adott esetben egy bankkártya vonatkozásában is – megteremtse a biztonságos őrzés feltételeit. Az alperes a fürdővendégek dolgainak megőrzése céljából – figyelemmel azok értékére – öltözőszekrényeket rendszeresített és értékmegőrzőt üzemeltetett, ezek biztonsági fokozata felismerhetően eltérő volt. Míg a ruházat megőrzésére kulccsal zárható szekrény és személyzet alkalmazása is megfelelő, addig a lakás, vagy indítókulcs esetén, melyek lehetővé teszik a behatolást vagy az eltulajdonítást nem lehet megőrzésre alkalmas helynek tekinteni az öltözőszekrényt, mely ugyan kulccsal zárható volt, de zárja egy másodperc alatt feltörhető anélkül, hogy ezt bárkinek észlelnie kellett volna. Az öltözőhelyiséget ugyanis, – melyben 1000 szekrény volt – és melyben egyszerre több ember öltözködött, hangoskodott, két járkáló alkalmazott felügyelte, akik figyelmét a gyakran információkat kérő vendégek könnyen el tudták terelni, a videokamerák által közvetített képek pedig – mivel senki nem végezte azok folyamatos figyelését – szintén nem voltak alkalmasak a feltörések megakadályozására. Az alperes viszont működtetett külön értékmegőrzőt is, amely alkalmas helynek minősül az értékesebb vagyontárgyak, így a nagy értéket képviselő autó indítókulcsának őrzésére. Az értékmegőrző külön helyiségben volt, amelyben csak az ügyeletes műszakvezető tartózkodhatott, aki trezorba helyezte el a vendég által átadott értékeket, melynek kulcsát a vendég csuklójára csatoltan viselhette a fürdés során. Az értékmegőrző létezéséről a vendégek a kifüggesztett tájékoztatóból tudomást szerezhettek, és a felperes sem vitatta, hogy az értékmegőrzőről tudott. A felperes számára tehát a fürdő területén megfelelő hely állt a rendelkezésére a gépjármű indítókulcsának a megőrzése céljából. Azonban úgy vélte, hogy az öltözőszekrény is megfelelően biztosítja az indítókulcs biztonságos őrzését. A felperes

természetesen nem volt köteles az indítókulcsot az értékmegőrzőbe tenni, de azzal, hogy nem vette igénybe a fokozott biztonsági őrizetet biztosító elhelyezési lehetőséget, az alperes a fokozott felelősség alól mentesült a Ptk. 271. §-a (1) bekezdése szerint, és a gépjármű eltulajdonítása miatt a Ptk. 340. §-ának (1) bekezdésére tekintettel sem terheli felelősség.

Helyesen hivatkozott tehát a felülvizsgálati kérelem arra, hogy az alperes – szemben a jogerős ítéletben írtakkal – kellő hatékonysággal szervezte meg az indítókulcs mint értéket képviselő vagyontárgy védelmét, és mivel a felperes nem helyezte el a megfelelő helyen – az értékmegőrzőben – az indítókulcsot, az alperest az indítókulcs, illetve a gépkocsi elveszése miatt kártérítési felelősség nem terheli. Az indítókulcs eltulajdonítását követően sem volt megállapítható az alperes terhére olyan mulasztás, amely okozati összefüggésbe hozható a gépjármű eltulajdonításával. A tanúvallomásokból tényként állapítható meg, hogy amikor az alperes alkalmazottja az öltözőszekrény nyitott állapotát észlelte, a hangosbemondó útján az öltözőszekrény kulcsának birtokosát többször felhívta, hogy jelentkezzen. Amennyiben a hangosbemondó a felperes számára nem volt érthető, elvárható lett volna, hogy a felhívás tartalmáról meggyőződjék, mivel közismert, hogy a hangosbemondót a látogatókat érintő ügyekben veszik igénybe. A rendőrség azonnali értesítésének elmaradása sem tekinthető kárfelelősséget megállapító mulasztásnak, egyrészt nem bizonyítható, hogy ezzel a kár megelőzhető lett volna, vagy megtérült volna, másrészt a károsult döntheti csak el, hogy kíván-e büntetőfeljelentést tenni.

Mindezekre tekintettel azt kell megállapítani, hogy a jogerős ítélet az alperes kártérítési felelősségét kiragadott tényállási elemek értékelése mellett, az értékmegőrző létesítésének figyelmen kívül hagyásával, okszerűtlenül és a Ptk. 471. § (1) bekezdés *b*) pontjába ütközően állapította meg. A Legfelsőbb Bíróság mint felülvizsgálati bíróság a Pp. 275. § (4) bekezdése alapján hozott a jogszabályoknak megfelelő új határozatot, amelyben a jogerős határozatnak a személygépkocsi eltulajdonításából eredő kártérítési felelősség megállapítását helyben hagyó rendelkezés hatályon kívül helyezte, az elsőfokú ítéletet ebben a részében megváltoztatta, és a keresetet elutasította. A rész- illetve a közbenső ítélet hatályon kívül helyező rendelkezése ellen a Pp. 270. § (1)-(2) bekezdésére figyelemmel nincsen helye, ezért azt a Legfelsőbb Bíróság nem érintette (BH1995. 236.). (*Legf. Bír. Gfv. IX. 30.077/2008.*)

A jogeset elvi konklúziója: Az együttműködési kötelezettség keretében az utazási irodát a „megközelítéssel” kapcsolatban terhelő tájékoztatás elmulasztásából eredő kártérítési felelősség megítélése [Ptk. 415. § (1) bek., 205. § (3) bek., 318., 339. § (1) bek., 355. § (1) bek.].¹⁹

---

¹⁹ BH.1998.278.

A peres felek között 1993. augusztus 5. napján létrejött utazási szerződés alapján az alperes kötelezte magát, hogy 1993. augusztus 15. és 24. napjai között az ausztriai St. Margareten faluban levő apartmanházban, a felperes és házastársa részére szállást biztosít. A helyet a felperes választotta ki az alperes által rendelkezésére bocsátott német nyelvű tájékoztató füzetből azzal a céllal, hogy onnan szabadságuk idején környékbeli autós kirándulásokat kívánnak tenni. Ezzel kapcsolatban megfizetett az alperesnek 18 400 Ft szállásköltséget. A helyszínre érkezve azt tapasztalta, hogy a kiválasztott apartman nem St. Margareten belterületén, hanem attól kb. 6-8 km távolságra helyezkedik el, és egy kavicsos burkolt hegyi úton közelíthető meg. A felperes megkísérelte az oda való feljutást, de ennek során gépkocsija megcsúszott, illetőleg megsérült, ezért úgy döntött, hogy inkább a faluban tölti az éjszakát. Másnap telefonon kérte az alperestől, hogy az említett hiányosságok miatt biztosítson számára másik szállást, erre azonban az alperes határozott választ nem adott. Emiatt házastársával együtt hazautazott. Ezt követően keresetében 100 000 Ft kártérítésnek a megfizetésére kérte kötelezni az alperest. Követelését az utazási iroda hibás teljesítésére alapította, melynek alapján a kifizetett szállásdíj visszatérítése, valamint a gépkocsiban keletkezett kára megtérítése és nem vagyoni kártérítés fizetése iránt támasztott igényt.

A másodfokú bíróság az alperes fellebbezése és a felperes csatlakozó fellebbezése folytán meghozott jogerős ítéletével az elsőfokú bíróság keresetnek részben helyt adó döntését megváltoztatta, és a felperes keresetét teljes terjedelmében elutasította. A lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján úgy foglalt állást, hogy az alperes a megállapodásból reá hárult kötelezettségeit szerződésszeren teljesítette. Ebből arra a következtetésre jutott, hogy a felperes a megrendelt szolgáltatásokat saját elhatározásából nem vette igénybe, így az alperes a díj leszállítására vagy visszafizetésére nem kötelezhető.

A jogerős ítélet ellen a felperes nyújtott be felülvizsgálati kérelmet, tartalmilag az ítélet hatályon kívül helyezése és a kereset teljes terjedelmében történő teljesítése iránt. Kifejtette, hogy az alperesnek a szálláshelyet St. Margareten belterületén kellett volna biztosítania, és annak olyan megközelítési lehetőséggel kellett volna rendelkeznie, amilyenre az autótérkép tájékoztatása alapján azon a helyen számítani lehetett. Hangsúlyozta, hogy egy utazási irodától elvárható lett volna, hogy ezeket a körülményeket ismerje, és ügyfeleivel az utazás megkezdése előtt közölje. Sérelmezte, hogy az alperes még annak az összegnek a kifizetésétől is elzárkózott, amit az osztrák partner a szállás igénybevételének elmaradása miatt visszatérített.

Az alperes felülvizsgálati ellenkérelme a jogerős ítélet hatályban tartására irányult.

A Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati kérelmet a peres felek hozzájárulása alapján a Pp. 274. §-ának (1) bekezdése értelmében tárgyaláson kívül bírálta el, amelynek során megállapította, hogy az – az alábbiak szerint – alapos.

A felperes a rendkívüli perorvoslatát megalapozó jogsértést - érvelése tartalmát tekintve - az utazási irodától elvárható, szerződéskötést megelőző tájékoztatói kötelezettség téves megítélésében jelölte meg [Pp. 270. §-ának (1) bekezdése]. Ezért a jogerős ítélet kizárólag ebben a keretben volt felülbíráható [Pp. 275. §-ának (2) bekezdése]. A perben nem vitás tényállás szerint a felek között 1993. augusztus 5. napján a Ptk. 415. §-ának (1) bekezdése által szabályozott utazási szerződés jött létre. Ebben az alperes arra kötelezte magát, hogy 1993. augusztus 15-24. napjai között a felperes és házastársa részére szállás biztosít az ausztriai St. Margareten faluban található szálláshelyen. Ennek kiválasztása úgy történt, hogy a felperes az autótérkép, valamint az alperes által rendelkezésére bocsátott német nyelvű tájékoztató alapján ezt találta a legkedvezőbbnek nyári szabadságukra tervezett környékbéli kirándulásaik kiindulópontjául.

A Ptk. 205. §-ának (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a felek a szerződés megkötésénél együttműködni kötelesek, és figyelemmel kell lenniük egymás jogos érdekeire. A szerződéskötést megelőzően is tájékoztatniuk kell egymást a megkötendő szerződést érintő minden lényeges körülményről. A törvény idézett rendelkezéséből az alperesre – mint utazási szerződések kötésével üzletszeren foglalkozó irodára – olyan kötelezettség hárult, hogy a fenti szálláshellyel kapcsolatban, még annak kiválasztása előtt, közöljön a felperessel minden olyan körülményt, amely annak igénybevétele szempontjából jelentős. Ez kiterjedt egyebek között arra is, hogy hozza ügyfele tudomására a kiválasztott panzió belterületi vagy külterületi fekvését és annak a térképen jelzett minőségű utaktól esetlegesen eltérő megközelítési lehetőségét is.

Az alperesnek a felperest kiszolgáló alkalmazottja azonban tanúvallomásaiban elismerte; maga sem tudta, hogy a St. Margareten faluban 6. szám alatt található szálláshely lakott területen kívül helyezkedik el, és egy nehezen járható, zúzott kővel borított úton érhető el.

A törvény idézett rendelkezéseinek, valamint a most megállapított tényeknek az egybevetéséből az következik, hogy az alperes az 1993. augusztus 5. napján létrejött utazási szerződéssel kapcsolatban a jogszabály alapján őt terhelő tájékoztatói kötelezettségének nem tett eleget és ebből a felperesnek kára keletkezett azáltal, hogy a biztosított szálláshelyet nem foglalta el, majd az alperes telefonon adott, bizonytalan válaszai miatt utazását megszakította, és hazautazott.

A Ptk. 318. §-ára figyelemmel alkalmazandó 339. §-ának (1) bekezdése értelmében, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A Ptk. 355. §-ának (1) bekezdése előírja, hogy a kárért felelős személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig az nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem kívánja, köteles a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni. Az alperes a fent vizsgált tájékoztatói kötelezettség elmulasztásának jogkövetkezményeként az idézett szabályok szerint köteles megtéríteni a felperes azzal oki összefüggésben álló kárát.

A felperes megalapozottan hivatkozott arra, hogy az alperes magatartására visszavezethető ok miatt nyári szabadságát nem tölthette el az általa tervezett módon és ezáltal a külföldi utazás élményeinek, a vele járó kikapcsolódásnak és szórakozásnak, valamint munkavégző képessége megújításának elmaradásával őt nem vagyoni kár is érte. Ennek összegét az elsőfokú bíróság a Pp. 206. §-ának (1) bekezdésében biztosított mérlegelési jogkörében eljárva, helyesen határozta meg 60 000 Ft-ban.

A keletkezett vagyoni kár összegét illetően, a Pp. 164. §-ának (1) bekezdése értelmében a bizonyítás kötelezettsége a felperest terhelte. Akkor sem tévedett az elsőfokú bíróság, amikor úgy foglalt állást, hogy ezzel kapcsolatban az alperesnek átadott 18 400 Ft-on túlmenően egyebet nem tudott kétséget kizáró módon igazolni.

A Ptk. 359. §-ának (1) bekezdésében írott általános kártérítés megítélésére pedig kizárólag abban az esetben kerülhetne sor, ha a kár mértéke, annak jellegére, természetére figyelemmel nem volna pontosan kiszámítható. Nem alkalmazható azonban akkor, ha a kár összege azért nem határozható meg, mert a felperes erre vonatkozó bizonyítási kötelezettségének nem tud eleget tenni.

A perben nem nyert bizonyítást olyan körülmény, amelyre tekintettel a felperes – a kárenyhítési kötelezettsége keretében – köteles lett volna elfogadni a számára biztosított szálláshelyet is. A Legfelsőbb Bíróság értékelte ennek kapcsán azt az alperes által beismert tényt, hogy az osztrák szállásadó a felperes lemondását valójában elfogadta, mert a részére kifizetett szállásdíjat az utazási irodának visszautalta. Az alperes azonban ennek megtartására jogosító érvényes jogcímmel nem rendelkezik.

A fent kifejtettek eredményeként a Legfelsőbb Bíróság a Pp. 275/A. §-ának (2) bekezdése alkalmazásával a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte és helyette a jogszabályoknak megfelelő határozatot hozva az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. (Legf. Bír. Pfv. VIII. 23.243/1996. sz.)

A jogeset elvi konklúziója: Utazási szerződés alapján az utazási iroda megtérítési igény nélkül - kifejezett kötelezettségvállalás hiányában - nem köteles viselni az érdekkörén kívül álló eseményekkel kapcsolatban felmerült többletköltségeket [Ptk. 415. § (1) bek., 328. § (1) és (3) bek., 329. § (3) bek., 479. § (1) bek., 11/1978. (III. 1.) MTr. 5. §.]²⁰

Az ítélet az alpereseket arra kötelezte, hogy személyenként fizessenek meg a felperesnek 27 000 forintot, ennek 1992. november 28-tól járó évi 20%-os kamatát. Az ítélet indokolása szerint a társasutazáson részt vevő utasokat köztük az alpereseket is rablótámadás következtében felmerült többletköltségek semmiképpen nem olyan kiadások, amelyekén a felek által megkötött utazási szerződés

---

²⁰ BH.1995.517.

értelmében az utazási iroda tanoznék helytállni. A többletköltségek viselésére az utazási csoport tagjai az alperesekkel együtt kötelezettséget vállaltak, az eredeti jármű helyett repülőt vettek igénybe, és maguk is átköltöztek másik szállodába stb. Az a körülmény pedig, hogy a felperes – mint az utazási iroda által megbízott csoportvezető – a rendkívüli kiadások fedezésére az utazási irodától elszámolásra átvett összeggel úgy számolt el, hogy az alperesek teljesítése hiányában a saját pénzéből 54 000 forintot az utazási irodának befizetett, ez a felperes döntési jogkörébe tanozott, és az utazási iroda éppen erre tekintettel engedményezte a követelést a felperesre. Az alperesek ezért alaptalanul állítják, hogy felperessel nem állnak jogviszonyban. A felperes a Ptk. 479. §-ának (1) bekezdése alapján jogosult költségei megtérítését követelni. A jogerős ítélet hatályon kívül helyezése, az elsőfokú ítélet megváltoztatása és a kereset elutasítása érdekében jogszabálysértésre hivatkozással – az alperesek felülvizsgálati kérelmet terjesztettek elő. Álláspontjuk szerint a felperessel semmilyen jogviszonyban nem álltak, az utazási irodával kötött szerződéses kapcsolat alapján pedig a felperes nem jogosult semmilyen általa előlegezett költséget az alperesekre terhelni. A Ptk. 479. §-ának (1) bekezdése alapján tehát az alperesek marasztalása nem volt indokolt. Az utazási iroda a követelést nem engedményezte a felperesre, és a per adatai alapján az sem tisztázott, hogy a felperes milyen kiadásokat fedezett, és azok milyen költségkihatással jártak. A jogerős ítélet ezért a Pp. 164. §-ának (1) bekezdésében foglaltakat is sérti.

A felperes a jogerős ítélet hatályban való fenntartását kérte. A felülvizsgálati kérelemben állított jogszabálysértést a jogerős ítélet nem valósította meg.

A Ptk. 415. §-ának (1) bekezdése értelmében utazási szerződés alapján a vállalkozó utazási iroda köteles a szerződésben meghatározott utazásból, az út egyes állomásain való tartózkodásból és az ezzel összefüggő részszolgáltatásokból álló szolgáltatást teljesíteni, a megrendelő pedig köteles a díjat megfizetni. Az utazási szerződés részletes szabályait keretbe foglaló 11/1978. (III. 1.) MT rendelet (R.) 5. §-ának (1) bekezdése értelmében pedig az utazási iroda felel a szerződésben vállalt szolgáltatások teljesítéséért. A Ptk. 415. §-ának (1) bekezdése, valamint az R. nem tartalmaz olyan szabályt, amely szerint az utazási iroda megtérítési igény nélkül köteles viselni az utazás során váratlan események hatására felmerült és az utazási iroda érdekkörén kívül álló eseményekkel kapcsolatos többletköltségeket. Erre vonatkozó kötelezettségvállalást az alperesek által megkötött utazási szerződés sem tartalmazott.

A per adatai szerint az alperesek által igénybe vett utazás során a csoport tagjait fegyveres támadás érte, amelynek következtében több utas az útiokmányait és készpénzét is elvesztette. A csoport tagjai közös elhatározásból más szállodába költöztek, és más utazási eszközt vettek igénybe, mint az az utazási program szerint őket megillette. A per adatai igazolták, hogy a csoportot tagjai közös megegyezés alapján vették igénybe a többletköltséggel járó szolgáltatásokat, hogy ezáltal csökkentsék a csoport tagjait ért fegyveres támadásból adódó hátrá-

nyokat. A csoport tagjai arra is kötelezettséget vállaltak, hogy a többletköltségeket az utazási iroda képviselőjében eljáró felperesnek megtérítik.

Az utazási iroda perben tett nyilatkozata, valamint a felperes által csatolt okiratok alapján megállapítható volt, hogy az utazási iroda az utazási szerződés teljesítése során felmerült és a felperes által viselt többletköltségeket a köztük fennállott elszámolási viszony alapján a felperesre engedményezte, ezért a Ptk. 328. §-ának (1) és (3) bekezdése alapján a felperes az alperesekre eső többletköltségeket jogosult volt a perben az alperesekkel szemben a saját személyében érvényesíteni. A többletköltségek felmerülésének ténye és azok összege a perben kihallgatott tanúk vallomása alapján megnyugtatóan tisztázott volt, ezért az alperesek a felülvizsgálati kérelmükben alaptalanul állították, hogy az eljáró bíróságok anélkül hoztak velük szemben marasztaló ítéletet, hogy a követelés összegét megnyugtatóan tisztázták volna.

A Ptk. 329. §-ának (3) bekezdése értelmében a kötelezett az engedménnyel szemben érvényesítheti azokat a kifogásokat, és beszámíthatja azokat az ellenköveteléseket is, amelyek az engedményezővel szemben az értékesítéskor már fennállt jogalapon keletkeztek. Az alperesek a felülvizsgálati kérelmükben azt állították, hogy az utazási irodával szemben a szolgáltatások fogyatékosága miatt beszámítási igényük volt. Az alperesek azonban a Ptk. 329. §-ának (3) bekezdése alapján a felperessel szemben a perben igényt nem érvényesítettek, hanem a fellebbezésükben is csak azt állították, hogy az utazási iroda ellen külön pert kezdeményeztek. Az alperesek ezért a felülvizsgálati kérelmükben alaptalanul állították, hogy a jogerős ítélet jogszabálysértően mellőzte az utazási irodával szemben fennálló igényeik elbírálását.

A kifejtettek alapján a Legfelsőbb Bíróság a Ptk. 474. és 415., valamint 479. §-aiban foglalt rendelkezések megsértését nem látta fennforogni, és nem állapította meg a Pp. 164. §-ának (1) bekezdésben írt eljárási szabályok megsértését sem. Ezért a jogerős ítéletet a Pp. 275/A. §-ának (1) bekezdése alapján a hatályában fenntartotta, és a 275/B. §-a, valamint a 78. § (1) bekezdése alapján az alpereseket kötelezte a felperes felülvizsgálati eljárásban felmerült perköltségének a megfizetésére. (Legf. Bir. Pfi . IV. 22. 524/1994. sz.)

4. Konklúzió

Megállapítható, hogy a hazai turisztika területén több probléma adódik, melyek egy része jogi, más része jogon kívüli eszközökkel orvosolható. Rögzíthető, hogy az egyes turisztikai ágazatok között nagyobb összhangra lenne szükség, legyen az tényleges együttműködés vagy a jogi szabályozás területe. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy változatlanul nincsen elfogadott turisztika, illetve a turizmus egészét szabályozó törvény, mely egészen biztos, hogy keretet teremtené az elszórt és elaprózott szabályozásnak. A keretjogszabály megszületésétől várható lenne, hogy az egyes alrendszerek között biztosabb lenne az összhang,

az alacsonyabb szintű jogszabályok nagyobb harmóniát mutatnának egymással és ezáltal kevesebb kellemetlenség és jogvita érné a turisztika eltérő területein dolgozókat csakúgy, mint a szolgáltatásokat igénybe vevő hazai és külföldi polgárokat.

Hivatkozások

BRÓSZ RÓBERT - PÓLAY ELEMÉR [1976]: *Római jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 361.o.

ERDŐ PÉTER [é.n.]: *Egyházjog*. Szent István Társulat, Budapest

FÖLDI ANDRÁS - HAMZA GÁBOR [1996]: *A római jog története és intézményei*. Budapest 442.o.

SZMODIS JENŐ [2005]: *A jog realitása*. Kairosz Kiadó, Budapest

VARGA CSABA [2000]: *Összehasonlító jogi kultúrák*. Osiris Kiadó Budapest

Hatósági ellenőrzések a szállodában¹

VAS ISTVÁN^a, HEGEDŰS GYÖRGY^b

^a*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Szakmai Idegen Nyelvi Csoport, Egészségház u. 4, Eger 3300
vasi@ektf.hu*

^b*Hotel E*Stella **Superior, Egészségház u. 4, Eger 3300
hegedus.gyorgy@hotelestella.hu*

A szállodai szakemberek munkájuk során gyakran szembesülnek a különböző hatóságok ellenőrzéseivel. Fontos tehát, hogy a szállodai menedzserek képzése során hangsúlyt fektessünk az ellenőrzésekre való felkészítésre. A cikkben a szálloda alapításával kapcsolatos, illetve a működés során várható ellenőrzések kerülnek bemutatásra. Megismerkedhetünk az egyes ellenőrzések jogszabályi háttérével, az esetleges mulasztások várható szankcióival és a leggyakrabban előforduló hibákkal hatóságok szerinti bontásban (Nemzeti Adó- és Vámhivatal, tűzoltóság, rendőrség, helyi önkormányzat, Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság, Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőség, Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal). A tanulmányban a hatósági ellenőrökkel készült interjúk alapján megfogalmazott tanácsokról, javaslatokról is olvashatunk, melyek nagy segítséget nyújtanak a gyakorlatorientált szállodai szakemberképzés megvalósításához.

Kulcsszavak: hatósági ellenőrzések, szállodai szakemberképzés, jogszabályi háttér, ellenőri tapasztalatok

---

1. Bevezetés

„A jogszabályok nem ismerete nem mentesít a mulasztás következményeitől.” – mondta ezt az egyik ellenőr, akivel az *”Oktatási innováció a szállodamenedzser képzés területén”* című Baross Gábor projekt keretében interjút készítettünk. Ezzel arra utalt, hogy a fiatal szállodai menedzserek legtöbbször adott előírás nem ismeretére hivatkoznak, ha az ellenőrök valamilyen hiányosságot tárnak fel. Ebből arra következtethetünk, hogy a szállodavezetők nagy részét a képzésük során nem készítették fel a várható ellenőrzésekre, az ellenőrökkel szemben tanúsítandó viselkedésre, illetve arra, hogy milyen jogszabályokat kell ismerniük, ha sikeresen és a jogszabályi előírásoknak megfelelően szeretnék működtetni az általuk vezetett szállodát. A szállodavezetőkkel és szállodatulajdonosokkal készített interjúk csak megerősítették ezt a feltételezésünket, ezért helyeztünk nagy hangsúlyt a kereskedelmi szálláshelyeken, különösen a szállodákban várható ellenőrzésekkel kapcsolatos információk összegyűjtésére és

---

¹ A cikk a Baross Gábor Program keretében megvalósuló *”Oktatási innováció a szállodamenedzser képzés területén”* című projekt részeként készült el.

elemzésére. Kutatásaink során egyrészt az ellenőrzések aktuális jogi hátterét térképeztük fel, másrészt gyakorló ellenőrökkel készítettünk interjúkat, illetve személyesen vettünk részt ellenőrzéseken, hogy gyakorlati információkat kapjunk az ellenőrzési folyamatokra vonatkozóan. Az összegyűjtött információk alapján végül tanácsokat fogalmaztunk meg a szállodai menedzserek, illetve a képzést végző intézmények számára.

2. Ellenőrzések a kereskedelmi szálláshelyeken

A szálláshelyek működésének engedélyezése során, majd a működés közben is több hatóság részéről várható ellenőrzés. A kontrollvizsgálatok célja, hogy a szálláshely a hatályos magyar jogszabályoknak megfelelően a vendégek legnagyobb megelégedettségére működjön. A folyamatosan változó jogszabályi háttér, a sokszor teljesíthetetlennek tűnő kritériumrendszer és sok esetben a tapasztalatlanság gyakran komoly kihívás elé állítja a fiatal szállodai menedzsereket. Mivel az ellenőrzések során feltárt hiányosságoknak adott esetben komoly anyagi következményei is lehetnek, úgy véljük, érdemes a szállodai menedzserképzés során erre a területre hangsúlyt fektetni. A kereskedelmi szálláshelyeken megvalósuló ellenőrzéseket alapvetően két csoportra tudjuk osztani:

- működés engedélyezésével kapcsolatos ellenőrzések,
- működés közbeni ellenőrzések.

Az első esetben azt vizsgálják a szakhatóságok, hogy adottak-e a szálláshely jogszabályoknak megfelelő üzemelésének tárgyi és személyi feltételei, míg a második esetben a jogszerű működést vizsgálják. (Győrffy [2004])

3. A szálláshely működésének engedélyezésével kapcsolatos ellenőrzések

Amikor 2009-ben kérelmeztük a Hotel E*Stella Tanszálloda működési engedélyét, nem gondoltuk, hogy milyen hosszú, hónapokig tartó folyamatnak nézünk elébe, amely ráadásul komoly összegbe kerül. A folyamattal kapcsolatban a helyi önkormányzat jegyzői hivatala adott tájékoztatást. Már a tennivalók felsorolása is közel egy óráig tartott, az elvégzésük pedig hónapokig. Mint kiderült, nem is egy, hanem rögtön három működési engedélyre van szüksége a szállodának (szálláshely-szolgáltatás, italüzlet, éttermi szolgáltatás), amelyek kiadásához számtalan szakhatóság véleményét kell beszerezni. Mindezen vizsgálatok során az egyes hatóságok javaslatokat fogalmaztak meg, módosításokat kértek, és csak ezek elvégzése után adták ki az engedélyeket. Voltak olyan javaslatok, melyek kifejezetten hasznosnak bizonyultak (pl. elsősegély-nyújtó hely alakítása a recepciónál), egyesek viszont szinte kivitelezhetetlen kategóriába tartoztak (a 6. emeleti raktár ablakára kívülről szúnyogháló szerelése annak ellenére, hogy a

raktárban külön levegőztető rendszer működik – ennek megvalósítása csak ipari alpinisták segítségével volt lehetséges). A szálláshelyek alapításának és működésének ezt a bonyolult folyamatát Magyarországon évek óta kormányrendeletek szabályozzák. A szálláshelyeket működésük szerint két fő csoportra oszthatjuk:

- magánszálláshelyekre és
- kereskedelmi céllal létrejött szálláshelyekre.

2009. október 26-tól hatályos a jelenlegi, *239/2009. kormányrendelet*, amely a szálláshely-szolgáltatási tevékenység folytatásának részletes feltételeiről és a szálláshely-üzemeltetési engedély kiadásának rendjéről szól. Ez az új jogszabály a szálláshelyeknek már mindkét csoportját szabályozza, és mindkét szálláshely működésének megkezdését az ún. szálláshely-üzemeltetési engedély meglétéhez köti. A működési engedély iránti kérelmet a helyileg illetékes önkormányzathoz kell benyújtani. A kérelem a következő részekből épül fel:

- a szálláshely-szolgáltató adatai,
- a szálláshely-szolgáltató nyilatkozatai,
- csatolt dokumentumok,
- kérelmező nyilatkozata,
- tájékoztató a szálláshely-típusokra vonatkozó követelményekről.

A kérelemhez különböző dokumentumokat is csatolnunk kell, melyek nélkül nem fogadják el kérelmünket, ezek:

- a vásárlók könyve, melyet az önkormányzatnál hitelesíteni kell és
- a térképmásolat, melyet a földhivatalnál szerezhet be a szálláshely tulajdonosa.

Az önkormányzat ügyintézőjének kötelezően értesíteni kell a szálloda működésének megkezdéséről.

- a szállodát,
- az önkormányzatot,
- az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatot (a továbbiakban: ÁNTSZ)-t,
- a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatalt (a továbbiakban: MgSzH),
- a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóságot,
- a Hivatásos Önkormányzati Tűzoltóságot,
- az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügyelőséget,
- az Okmány és Igazgatási Irodát,
- az irattárat és
- a közvetlen szomszédokat.

A hatóságok értesítésével általában nincs probléma, ugyanakkor a közvetlen szomszédok ügye általában kemény dió. Így volt ez a Hotel E*Stella Tanszálloda esetében is. A szálloda közvetlen szomszédságában ugyanis több társasház van, amelyek lakóit egyenként kiértésítették. Tőlük be kellett volna szerezni egy lemondó nyilatkozatot, amelyben kijelentik, hogy a szálláshely létrehozásával kapcsolatban semmilyen kifogást nem emelnek. Ha akár csak egy nyilatkozat is

hiányzik, a működési engedély nem adható ki. Mivel a tanszálloda esetében egy lakót, aki Ausztráliában él, nem lehetett elérni, kénytelenek voltunk a törvényben meghatározott hosszú fellebbezési időszakot kivárni, így a szálloda csak 3 hónapos késéssel kezdhette meg működését. Ezenkívül egyébként a szálláshely-üzemeltetési engedély kiadásához további állami szervek hozzájárulása szükséges, amelyről a 239/2009. kormányrendelet rendelkezik:

- ÁNTSZ,
- MgSzH,
- tűzoltóság,
- rendőrség,
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban NAV) vámszerve,
- építésügyi hatóság.

Ezeket a szakhatósági engedélyeket az önkormányzat szerzi be a különböző hatóságoktól. Minden hatóság vizsgálatot folytat le az adott szálláshelynél, hogy alkalmas-e a működésre. Ezek az ellenőrzések tervezettek, hiszen a szálláshely-üzemeltetője tudja, hogy mely szervektől várható ellenőrzés, illetve a legtöbb esetben az ellenőrök előre egyeztetett időpontban folytatják le vizsgálataikat. Amennyiben a szakhatóságok hozzájárulnak a működés megkezdéséhez, az illetékes önkormányzat jegyzője kiállítja a működési engedélyt. Az engedély kiadásának, illetve a szakhatósági ellenőrzéseknek természetesen díja van, egy-egy működési engedély megszerzése adott esetben több százezer Forintos kiadást is jelenthet. Ráadásul a vizsgálatokért annyiszor kell fizetni, ahány működési engedélyre van szükség, azaz egy szálloda esetében legalább háromra.

4. A működés során várható ellenőrzések

A szálláshelyek jogszabályoknak megfelelő működését számtalan szerv vizsgálhatja. Az eljáró hatóságok illetékességét, szankcionálási jogait stb. több jogszabály szabályozza, melyek gyakran változnak. Emiatt fontos, hogy a szállodai menedzserek időnként frissítsék erre vonatkozó ismereteiket. Az aktuális előírásokkal kapcsolatban egyrészt az illetékes szakhatóságok, másrészt a Magyar Szállodaszövetség tudnak segítséget nyújtani. A már működő szállodákban az egyes szervek nem tervezett, véletlenszerű ellenőrzéseket végezhetnek. Ezeknek az ellenőrzéseknek a célja megállapítani, hogy a szálloda működése megfelel-e a hatályos jogszabályoknak. Ezek az ellenőrzések véletlenszerűek, azaz nem előre bejelentett időpontban zajlanak. Az ellenőrzéseknek nincs időbeli korlátja, sőt az is előfordulhat, hogy ha szükséges, az ellenőrök több napon keresztül ellenőriznek a szállodában. Az ellenőröknek joguk van a szállodában bárhová bemenni, igaz, a legtöbb esetben csak az ún. kritikus helyeket vizsgálják. (*Győrffy* [2004]; *Jávor* [2005]) Ezekre az ellenőrzésekre nem egy esetben a túlzott bürokratizmus jellemző, vannak ugyanakkor olyan esetek, amikor a vizsgálatok valóban hasznosak és a szálloda, valamint a vendégek érdekeit szolgálják.

Önkormányzat által végzett ellenőrzések

Az önkormányzatokat jogszabály nem kötelezi arra, hogy ellenőrzéseket folytasson le a szálláshelyeken, így a rendelkezésre álló korlátozott erőforrások miatt leginkább csak bejelentés esetén ellenőriznek. Az egri illetékesekkel folytatott interjúkból kiderült, hogy ez azonban elég ritkán fordul elő. Az ellenőrzés során az önkormányzati ellenőr a szálláshely-üzemeltetési engedélyt és a vásárlók könyvét kérheti el, melyek hitelességét vizsgálja. Ha az ellenőrök hibát találnak, akkor a következő szankciókat alkalmazhatják:

- szóbeli figyelmeztetés,
- pénzbeli figyelmeztetés és
- a szálláshely bezárása.

A helyi adókról szóló *1990. évi C. törvény* értelmében az önkormányzat illetékességi körébe tartozik az idegenforgalmi adó, valamint a helyi iparüzési adó. A két adónem bevallását és megfizetését a szálláshelyet üzemeltető gazdasági társaságok önadózás formájában végzik. Előfordulhat, hogy az üzemeltetők pénzügyi vagy egyéb okból elkerülik az adófizetést. Az önkormányzat adóellenőrei akkor avatkoznak be ebbe az önkéntes jogkövető rendszerbe, ha jogsértést tapasztalnak (például az előző hónaphoz/évhez képest lényegesen kevesebb adót vallanak be). Az ellenőrzés során feltárt hiányosságokat az önkormányzat ellenőrei figyelmeztetéssel, vagy pénzbüntetéssel szankcionálhatják. Sokakban él az a képzet, hogy az ellenőröknek előre ki van adva, mekkora összegű büntetést kell egy adott időszakban behajtaniuk. Az önkormányzati ellenőrök elmondása alapján azonban ez városi legenda, nem lehet előre tudni, hogy hol milyen súlyú hibát fedeznek fel és annak milyen következménye van. A legtöbb ellenőr inkább a konstruktív együttműködés híve és nem az azonnali büntetésé.

Az ÁNTSZ által végzett ellenőrzések

Az ÁNTSZ jogosultságait és feladatait az *1991. évi XI. törvény az egészségügyi hatósági és igazgatási tevékenységről* határozza meg. Az ÁNTSZ nem tervezett ellenőrzéseinek a célja megállapítani, hogy a szálloda megfelel-e a közegészségügyi és kémiai biztonsági előírásoknak. Ilyenkor az ellenőrök az alábbi kritikus helyiségeket vizsgálják leginkább: raktárak, hulladékgyűjtők, konyha, mosogató, étterem, mosoda. Az ÁNTSZ előírásainak betartása egyébként még egy olyan szállodában is gondokat okoz, ahol tapasztalt, megfelelő képzettséggel rendelkező szakemberek dolgoznak minden területen, egy tanszállodában pedig, ahol néha a gyakornokok nem tudnak különbséget tenni a szanitertisztító és a bútorápoló között, egyenesen a „*csaknem lehetetlen*” kategóriába tartozik. A szigorú és gondos ellenőrzések ellenére ez a szerv volt az, amelynek munkatársai a legtöbbet segítették és segítik még most is oktató munkánkat a tanszállodában. De térjünk vissza az ellenőrzésekhez! A véletlenszerű ÁNTSZ-ellenőrzéseknek két kimenetele lehet:

- az ellenőrök mindent szabályosnak találnak,
- az ellenőrök hiányosságokat tárnak fel.

A második esetben a problémától függően többféle kimenetele lehet az ügynek. Amennyiben a szálloda felelős vezetője jelen van, akkor az ellenőrök mindeképp egy záró-beszélgetésen megbeszéljük a feltárt hiányosságokat és tanácsokat adnak neki, hogy hogyan tudja leghatékonyabban orvosolni ezeket. A feltárt hiányosság vagy hiányosságok súlyától függően az ellenőrök a következő szankciókat alkalmazhatják a szállodával szemben:

- figyelmeztetés,
- helyszíni bírság,
- későbbi időpontban kiszabott bírság.

A NAV által végzett ellenőrzések

Az adóhatóság nevét hallva sokaknak szorul össze a gyomra és gondol akaratlanul is azonnal a milliós pénzbírságokra. És valóban, a sajtóban folyamatosan hallunk a különböző adóhatósági razziákról, célzott ellenőrzésekről és annak kimeneteléről.² A NAV ellenőrzési tevékenységének jogszabályi előírásait, illetve a vizsgálatok lebonyolításának szabályait az alábbi törvények tartalmazzák:

- az adózás rendjéről szóló *2003. évi XCII. törvény* (továbbiakban: Art.);
- a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló *2004. évi CXL. törvény* (továbbiakban: Ket.);
- a polgári perrendtartásról szóló *1952. évi III. törvény* (továbbiakban: Pp.);
- a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról (NAV-ról) szóló *2010. évi CXXII. törvény*.

A NAV ellenőrzési körébe a szálloda által befizetett adók, illetve az államtól kapott támogatások tartoznak. Az ellenőrzés célja az adótörvényekben és más jogszabályokban előírt kötelezettségek teljesítésének vagy megsértésének megállapítása. Az ellenőrzés során az adóhatóság feltárja és bizonyítja azokat a tényeket, körülményeket, adatokat, amelyek megalapozzák a jogsértés és a joggal való visszaélés megállapítását, és az ezek miatt indított hatósági eljárást. A NAV az ellenőrzési irányokat úgy határozza meg, hogy az ellenőrzöttség tudata az adózókat az önkéntes jogkövetésre ösztönözze. A szálláshelyeknél a NAV-nak bizonyos esetekben kötelező ellenőrzéseket folytatnia (például az Állami Számvevőszék felkérésére), bizonyos ellenőrzések azonban a NAV saját ellenőrzési irányelvei alapján történnek. Az adóhatóság az ellenőrzés végén megállapításait jegyzőkönyvbe foglalja. Amennyiben az adóhatóság hiányosságokat tár fel, a szálláshelyet szóbeli figyelmeztetéssel, pénzbírság kiszabásával szankcionálhatja. Súlyos esetekben büntetőjogi feljelentésre is sor kerülhet.

² 2011 például a fantomcégek felderítésére koncentrált (kisalfold.hu).

A szállodákat a NAV vámszervei is ellenőrizhetik. A vámhatóság szakemberei a szállodákban a környezetvédelmi termékdíjjal kapcsolatos adókötelezettségek betartását illetve a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló *2003. évi CXXVII törvény* rendelkezéseinek betartását vizsgálják. Amennyiben a hatóság mulasztást állapít meg – legyen az szándékos vagy nem szándékos – intézkednie kell a törvényes állapot helyreállítása érdekében. A jövedéki ellenőrzéseknek a törvény alapján az alábbi jogkövetkezményei lehetnek:

- intézkedések,
- lefoglalás,
- elkobzás.

Gyakran a szigorú kontroll ellenére (vagy éppen miatt?) előfordulnak olyan esetek, amelyeknek végső soron maga a vendég is károsultja. Adó meg nem fizetése, a számviteli jogszabályok súlyos megsértése vagy éppen csőd miatt főleg 2009 óta több szállodát is bezártak, ráadásul olyan hirtelen, hogy a már befoglalt szobák vendégei nem vehették igénybe az előre kifizetett szolgáltatást, illetve épp Egerben egy alkalommal a szállodában lakó vendégeket is kiköltöztették. Ez utóbbi természetesen szélsőséges eset, mégis érdemes már a szállodai menedzserek képzése során felhívni a figyelmet a hasonló problémákra, illetve úgy felkészíteni a leendő menedzsereket a szállodavezetésre, hogy hasonló végkimenetelű ügyek ne fordulhassanak elő.

Az MgSzH által végzett ellenőrzések

A szállodák szolgáltatásai közül az étkeztetés az egyik legkockázatosabb tevékenység, mert az ember szervezetébe kerülő káros, szennyező anyagok 70%-át az élelmiszerek közvetítik, míg a 20%-ot az ivóvízzel, illetve 10%-ot a levegő belélegezésével vesszük magunkhoz (*Biacs [2007]*). Ezek ismeretében mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy az élelmiszeripari termékeink, amelyek felhasználásra és fogyasztásra kerülnek biztonságosak, kockázatmentesek legyenek. Az élelmiszer-biztonság egyébként annak biztosítása a termelés, az élelmiszer-előállítás, a tárolás, és a forgalomba hozatal teljes folyamatában, hogy az élelmiszer nem veszélyezteti a fogyasztó egészségét, ha azt a rendeltetési célnak megfelelően készítik el és fogyasztják (*Laczay [2008]*). Ezen tényezők figyelembe vételével indokolt az éttermek és ezen keresztül a szállodák élelmiszerlánc-biztonsági ellenőrzése. Magyarország élelmiszerbiztonsági előírások tekintetében tapasztalataink szerint élen jár Európában, sőt, egyes szabályok (például a fehér öltözőbe olyan szekrényeket kell tenni, amelyeknek a plafonig érnek, vagy olyan tetővel rendelkeznek, amelyen nem ülhet meg a por, vagy a svédasztalon megmaradt felvágottak megsemmisítését grammra pontosan naponta dokumentálni kell egy jegyzőkönyvvel) arra utalnak, hogy talán túlságosan komolyan vesszük ezt a témát. Az élelmiszerbiztonság egy szállodában nagyon fontos, de nem szabadna az ésszerűség és a megvalósíthatóság határait túllépnie. A száll-

lodák élelmiszerlánc-biztonsági ellenőrzését területi szervként a megyei MgSzH Élelmiszerlánc-biztonsági és Állategészségügyi Igazgatósága végzi. Az ellenőrzések jogi háttérét és a szállodák élelmiszerral kapcsolatos kötelezettségeit a 2008. évi XLVI. törvény a határozza meg. Az ellenőrzés során mindenképpen megvizsgálják:

- a szálloda hivatalos okiratait,
- az élelmiszerek tárolására, raktározásra, kezelésére és előállítására szolgáló helyiséget és eszközöket (előkészítő, hűtő helyiség, hűtőgépek, sütő-főző terek stb.),
- az élelmiszerek felhasználása során alkalmazott eszközöket (kések, vágódészka, előkészítő pult, stb.),
- a személyzet higiéniáját biztosító eszközöket (kéztörölő, kézfertőtlenítő, stb.),
- a tálaló és mosogató helyiségeket (mely feltételeit alább részletezem),
- az éttermet, ahol az élelmiszereket elfogyasztják,
- az élelmiszer útját a tiszta-szennyes munkaműveletek keveredésének lehetőségét (nyersanyag előkészítéstől az ételkészítéstől a tálalástól a fogyasztásig, valamint a fogyasztás után a maradék útját a megsemmisítésig)
- raktárakat (alapanyag, göngyöleg),
- alapanyagok,
- göngyöleg,
- mellékhelyiségek,
- öltözők.

Amennyiben az MgSzH ellenőrei a szállodában hiányosságokat tárnak fel, háromféle jogkövetkezményt alkalmazhatnak:

- intézkedés meghozatala (például a működés ideiglenes szüneteltetése),
- bírság kiszabása,
- figyelmeztetés.

Mivel véleményünk szerint ezen a területen szembesülhetünk a legtöbb előírással, melyeknek a betartása sokszor komoly kihívás a szállodavezetők számára, a képzésükben központi szerepet kellene elfoglalnia az élelmiszerbiztonsági ismereteknek.

A tűzoltóság ellenőrzései

A tűzvédelmi szakemberek a már működő szállodákban az 1996. évi XXXI. törvény alapján 4-5 évente végeznek véletlenszerű ellenőrzéseket, felülvizsgálatokat. A felülvizsgálat megtagadására nincs mód, azaz az ellenőrök mindenképp lefolytatják azt. Az elmúlt év sajnálatos balesetei, melyek közül talán az egyik legsúlyosabb a West Balkánban történt halálos kimenetelű baleset (origo.hu), felhívták a figyelmet arra, hogy ezek az ellenőrzések elengedhetetlenek. Ha a szabályok betartását, a hely adottságait megfelelően ellenőrizték volna, nem

kerülhetett volna sor tragédiára. A tűzoltóság véletlenszerű ellenőrzései tehát nagyon fontosak, és sokszor életet mentenek. Ezeknek az ellenőrzéseknek egyébként két kimenetele lehet:

- az ellenőrök mindent szabályszerűnek találnak,
- az ellenőrök hiányosságokat tárnak fel.

Az első esetben a jegyzőkönyv aláírásával mindkét fél egyszerűen tudomásul veszi az ellenőrzés lefolytatását és ezzel az ügy lezárult. A második esetben az ellenőrök felszólítják a szálláshely szolgáltatót a hiányosságok pótlására, a hiányosságok mértékétől függően 3 illetve 30 napja áll rendelkezésére a vizsgáltnak, hogy hiányosságait pótolja.

A Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság ellenőrzései

Az államigazgatási szervezetrendszer alapvető eleme a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság (továbbiakban NFH), mely mint központi hivatal – piacfelügyeleti tevékenységén túl – a fogyasztók védelme érdekében fontos szerepet tölt be, különösen azáltal, hogy elősegíti a fogyasztók jogainak érvényesítését, a fogyasztók tájékoztatását, oktatását. Megfelelő fogyasztóvédelmi ellenőrzésekkel, illetve tudatos fogyasztói magatartással elkerülhetőek például a túlszámlázások, a nem megfelelő színvonalú szolgáltatások nyújtása, a fogyasztók megvezetése.³ Ezek az esetek ugyanis, főleg ha külföldiekkel szemben követik el őket, olyan negatív reklámot eredményeznek, mely nemcsak az adott hely esetében, hanem az egész országra nézve hátrányos. A szállodákban az NFH munkatársai a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény és a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény alapján végzik ellenőrzéseiket. Az ellenőrzések többnyire véletlenszerűek, az ellenőrzéseket a központi szervezetvezető koordinálja az adott régió belül, illetőleg központilag is érkeznek javaslatok erre vonatkozóan. Az ellenőrzéseknek díja nincs. Az ellenőrzések célja: biztosítani a fogyasztói érdekek – különösen a biztonságos áruhoz és szolgáltatáshoz – védelmét, valamint az érdekeket védő jogszabályi rendelkezések betartását, a jogsértések kiszűrését, azok megszüntetését, a jogkövető kereskedői magatartás előmozdítását. Magát a szálláshely szolgáltatást 2009. október 25. napjától nem az NFH munkatársai ellenőrzik, ugyanakkor egyéb, a szálloda által nyújtott szolgáltatások (étterem, bár, kávézó, trafik) továbbra is az NFH ellenőrzési körébe tartoznak. Az ellenőrzés többnyire próbavásárlással kezdődik, majd sor kerül a részletes ellenőrzésre. Az ellenőrzésről minden esetben jegyzőkönyv készül. Ha a hatósági ellenőrzés során hiányosság nem kerül megállapításra, akkor ez kerül rögzítésre a jegyzőkönyvben, és a hatóság nem indít eljárást. Amennyiben a hatóság ellenőrei hiányosságokat tárnak fel, akkor annak a hibák súlyától függően az alábbi jogkövetkezményei lehetnek:

---

³ A témához lásd a hvg.hu tematikus cikkgyűjteményét „Túlszámlázások” címszó alatt.

- figyelmeztetés,
- intézkedés (például elkobzás, bezárás)
- pénzbírság.

Az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőség ellenőrzései

Magyarországon a legtöbb munkáltatót az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőség (a továbbiakban: OMMF) régiós felügyelői ellenőrzi, melynek keretében a munkajogi szabályok betartását is vizsgálják, így közvetlenül a munkavállalók jogköreinek védelmében járnak el. Munkájuknak köszönhetően egyre kevesebb jogsértés történik mind a munkáltatói, mind a munkavállalói oldalon. Különös fontossággal bír ez a tény a vendéglátás területén, illetve a szállodaiparban. A vendéglátás jellegéből adódóan hétvégeken és ünnepnapokon is folyamatos munkavégzés zajlik, ami miatt speciális foglalkoztatásnak minősül, ez indokoltá teszi a szállodákat ellenőrző hivatalok, így az OMMF ellenőrzéseit. Az ellenőrök ilyenkor a szerződések meglétét, a megfelelő pihenőidő biztosítását, a szabadságot, a megfelelő védőruházat meglétét, tehát a törvényes foglalkoztatás feltételeit vizsgálják meg. Tanszállodánkban munkaügyben egy területen adódnak problémák: a munkaidő-nyilvántartásban. Előfordulnak ugyanis olyan gyakornokok, akiknek komoly kihívás a ledolgozott órák kiszámítása és regisztrálása (előfordult például, hogy egy gyakornok a 22-7 óráig tartó időszakra 15 munkaórát írt be magának, amit úgy számolt ki, hogy a 22-ből kivonta a 7-et). Az ilyen jellegű ügyek nemcsak a munkaügyi ellenőrzések szempontjából aggályosak, hanem adott esetben anyagi hátrányt is okozhatnak a szállodának, hiszen a munkavállaló jóval több órát regisztrál magának, mint amennyit valójában ledolgozott. Érdemes tehát a felelős vezetőnek ezeket a dokumentumokat folyamatosan felülvizsgálni, és az esetleges hibákra a dolgozók figyelmét felhívni.

5. Konklúzió, avagy praktikus javaslatok szállodai menedzserek számára

Az ellenőrökkel készített interjúk tapasztalatai a szállodai menedzserképzés és tanszállodánk gyakorlati képzése szempontjából egyaránt hasznosnak bizonyultak. Tapasztalataink alapján az alábbi tanácsokat tudjuk megfogalmazni a szállodai menedzserek számára a hatósági ellenőrzések során tanúsítandó, vagy éppen kerülendő viselkedésre vonatkozóan.

- Ha csak lehet, legyünk jelen az ellenőrzésen. Az, hogy nem vagyunk ott, nem mentesít minket a felelősség alól.
- Ne tagadtassuk le magunkat, ha ellenőrök jönnek a szállodába, mert attól, hogy nem vagyunk jelen, a problémák még ott maradnak és az ellenőrök fel is fedik őket.

- Legyünk az ellenőrzés során együttműködőek és válaszoljunk mindig jóhiszeműen, legjobb tudásunk szerint az ellenőrök kérdéseire.
- A szükséges dokumentációt mindig tartsuk egy helyen és naprakészen, hiszen bármikor számíthatunk ellenőrzésre.
- Az ellenőrzés során legyünk lojálisak és becsületesek, ha nem így járunk el, abból csak nagyobb problémáink származhatnak.
- Az ellenőrzés alatt ne akarjunk minden felfedett hibát azonnal az ellenőrök szeme láttára és füle hallatára megoldani, hanem inkább várjuk meg az ellenőrzés végét, és akkor egy összegző jellegű záró beszélgetés keretei között tisztázni tudjuk a hiányosságokat.
- Az ellenőrzés végén folytassunk konstruktív beszélgetést az ellenőrökkel, hiszen a hibákból is sokat tanulhatunk, illetve az ellenőrök tanácsainak figyelembevételével biztos, hogy megtaláljuk a megfelelő megoldást a problémákra.
- Ne hárítsuk a hibát az alkalmazottakra, hiszen ők azt csinálják, amire a felelős vezetőjük utasítja.
- Az, hogy nem ismerünk valamilyen jogszabályt, még nem jelenti azt, hogy nem is kell betartanunk. A tájékozatlanság súlyos hiba!
- Ne tagadjunk le nyilvánvaló tényeket, hiszen tudjuk: „a tények magukért beszélnek”. A tagadással a problémát nem tudjuk megszüntetni.
- Ne sürgessük az ellenőröket, ne legyünk velük türelmetlenek, hiszen ezzel csak idegesítjük őket munkájuk végzése közben, és amit akarnak, úgymint megnéznék.
- Semmiképp ne akarjuk lefizetni, megvesztegetni az ellenőröket, hiszen annak nagyon komoly büntetőjogi felelőssége van.

Hivatkozások

1952. ÉVI III. TÖRVÉNY a polgári perrendtartásról,
1990. ÉVI C. TÖRVÉNY a helyi adókról,
1991. ÉVI XI. TÖRVÉNY az egészségügyi hatósági és igazgatási tevékenységről,
1996. ÉVI XXXI. TÖRVÉNY a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról,
1997. ÉVI CLV. TÖRVÉNY a fogyasztóvédelemről.
2003. ÉVI CXXVII. TÖRVÉNY a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól,
2003. ÉVI XCII. TÖRVÉNY az adózás rendjéről,
2004. ÉVI CXL. TÖRVÉNY a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól,
2008. ÉVI XLVI. TÖRVÉNY az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről,
2010. ÉVI CXXII. TÖRVÉNY a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról,

239/2009. (X. 20.) KORM. RENDELETE a szálláshely-szolgáltatási tevékenység folytatásának részletes feltételeiről és a szálláshely-üzemeltetési engedély kiadásának rendjéről,

Adóhatósági ellenőrzések 2011: célkeresztben a fantom cégek

www.kisalfold.hu/gyori_hirek/adohatosagi_ellenorzesek_2011_celkeresztben_a_fantom_cegek/2206251/. Megtekintve: 2011. 09. 16.

BIACS PÉTER [2005]: Előadás a Nádasdy Alapítvány „Élelmiszerbiztonság és intézményei – Mit tud róla a társadalom?” című szimpóziumán. *Nádasdladány, 2005. július 16.*

GYÖRFFY ANNA [2004]: *Szállodatan*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

JÁVOR JÚLIA [2005]: *Korszerű szállásszolgáltatás*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest.

LACZAY PÉTER [2008]: *Élelmiszer-higiéniá élelmiszerlánc-biztonság*. Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Tűszámlázás. HVG.

<http://hvg.hu/cimke/t%C3%BAlsz%C3%A1ml%C3%A1z%C3%A1s>.

Megtekintve: 2011. 09. 16.

West-Balkán-tragédia: vizsgálják a szervezők felelősségét.

<http://m.origo.hu/dwap/origo/itthon/20110116-west-balkantragedia-vizsgaljak-a-szervezok-felelosseget.html>. Megtekintve: 2011. 09. 16.

A technológiai haladás hozzájárulása az Európai Unió tagállamainak gazdasági növekedéséhez

CSUGÁNY JULIANNA¹

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Egészségház u. 4, Eger 3300
csugany.julianna@gmail.com*

A 20. század végén az infokommunikációs technológiák megjelenése újabb forradalmi változásokat indított el a gazdasági mechanizmusokban, amely által ismét a közgazdaságtan érdeklődésének középpontjába került a technológiai változások vizsgálata. A gazdasági növekedést a technológiai fejlődés indította el, amely a világban jelentős jövedelemegyenlőtlenségek kialakulásához vezetett. A gazdasági és intézményi környezet eltérései miatt Európában a növekedés nem egyenletes, az országok között jelentős jövedelmi különbségek alakultak ki, amelyek mérséklése az Európai Unió célja. A növekedésmérettel foglalkozó makroközgazdaszok kutatásainak kiindulópontja Solow modellje, amely elsőként nevezte meg a hosszú távú növekedés hajtóerejének a technológiai haladást. A műszaki fejlődés lehetőséget teremt a termelékenység és ezáltal a kibocsátás növelésére. Jelen tanulmány az Európai Unió 27 tagállamában a Solow által kidolgozott *growth accounting*, azaz a gazdasági növekedés felbontásának módszerével határozza meg az egyes országokban a technológiai haladás növekedéshez való hozzájárulásának mértékét.

Kulcsszavak: technológiai haladás, gazdasági növekedés, Solow-modell, growth accounting

1. Bevezetés

Az ipari forradalommal elkezdődött, több mint 200 éve tartó technológiai haladás a 20. században új lendületet vett az infokommunikációs technológiák (IKT) megjelenésével. Az informatika, az elektronika, és a mobilkommunikáció területén bekövetkező változásoknak köszönhetően, egy újabb technológiai-gazdasági paradigmaváltás kezdődött el, amely az információ gyorsabb áramlása révén forradalmi változásokat idéz elő a gazdasági folyamatokban, és alapjaiban változtatja meg az emberek mindennapjait. A 21. századi információs gazdaság és társadalom hatékonyabbá teszi a termelést, a tudás által létrejövő új termékek, technológiák, különféle innovációk, – egyszerűen fogalmazva: „amivel jobbat és többet tudunk termelni” (Jones [1998], 72. o.) – nagymértékben hozzájárulnak a

¹ Csugány Julianna végzős egyetemi hallgató a Debreceni Egyetem Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Karának Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás mesterképzésén.

jövedelmek emelkedéséhez. Az országok között kialakult jövedelemegyenlőtlenségek a fizikai és humán tőke mellett alapvetően a technológiai fejlődés eredményeként javuló termelékenység különbözőségeivel magyarázhatóak. A technológia leginkább tudás, felhalmozott ismeret, képesség, amelyet a gyakorlatban hasznosítanak és a gazdaság termelékenységét javítja (*Jones [1995]*). A szociális infrastruktúra, az intézmények és a kormányzati politika által hosszú távon meghatározza a gazdasági teljesítményt, közvetetten tehát az intézmények teremtik meg a növekedéshez szükséges feltételeket, valamint a technológia létrehozásának, illetve alkalmazásának lehetőségeit (*Hall-Jones [1999]*). *Montobbio [1999]* szerint kétféle módon lehet a technológiát meghatározni: egyrészt a termelés módszertanát jelenti, másrészt azt a tudásban megtestesülő információt, amelyet az outputok létrehozására alkalmaznak.

Az IKT térhódítása az 1970-es években az Egyesült Államokból indult, terjedése intenzíven, de meglehetősen egyenlőtlenül megy végbe a világban. Európában a II. világháborút követő eltérő gazdasági-politikai berendezkedés következtében előbb a kapitalista nyugati államokban jelentek meg az újítások, majd a rendszerváltás után, a század vége felé már a volt szocialista kelet-közép-európai országokban is. Az IKT korszak még inkább kiélezte a kelet-nyugat között lévő jövedelmi különbségeket, ugyanis az innovációk gyors terjedése dinamikus növekedést generált az integráció régi tagállamaiban, míg a szocialista éra zárt gazdasága kirekesztette a „nyugat” újdonságait, és a technológiai szakadék is tovább nőtt Európa két fele között.

A technológiai haladás egy komplex folyamat, amely a tudás által létrejövő innovációkban nyilvánul meg, de növekedést generáló makrogazdasági hatása csak megfelelő intézményi háttérrel érvényesülhet. A technológiai fejlődés meghatározza a növekedés ütemét, amely hosszú távon a külső és belső egyensúly fenntartásával és a természeti környezet károsítása nélkül lehet fenntartható (*Erdős [2004]*). A közgazdasági szakirodalomban Solow úttörő munkássága nyomán vált elfogadottá az a nézet, hogy a munka és a tőke mellett a hosszú távú növekedés motorja a technológiai haladás, amelynek igazolására kidolgozta a growth accounting módszert.

2. A Solow modell

Solow [1956] a hosszú távú gazdasági növekedés modellezéséhez egy neoklasszikus tulajdonságokkal rendelkező, azaz állandó mérethozadékkal és csökkenő határtermékkel jellemezhető termelési függvényt használ, amelyben a kibocsátás a tőke (K) és a munka (L) függvénye. Feltételezi, hogy a munka mennyiségét a modell szempontjából exogén népességnövekedési ráta határozza meg, míg a tőkeállományt a beruházás amortizációval csökkentett részének tekintik, ugyanis a beruházás növeli a tőkeállományt, de a tőke egy része a használat miatt elkopik. Exogén tényezőnek tekinti továbbá a beruházás és ezáltal a

tőke szempontjából meghatározó megtakarítási rátát is. A tőke csökkenő hozadékát tehát kompenzálja a népesség állandó rátával való emelkedése miatt a munka növekvő hozadéka. Solow a termelési függvényt kibővíti a multiplikatív, növekvő hozadékot eredményező technológiai haladással, amely megnöveli az inputok határtermékét. Ez a minőségi változóként elemezhető teljes tényezőtermelékenység – angol elnevezéséből (*total factor productivity*) rövidítve TFP. A Cobb–Douglas termelési függvény tulajdonságából adódó állandó mérethozadéknak köszönhetően, a munka és a tőke mennyiségével arányosan nő a kibocsátás (Mankiw [2002]). A technológia (A) minden gazdasági szereplő számára rendelkezésre álló, szabadon és korlátlanul felhasználható közjóságnak tekinthető, de a modell szempontjából exogén, azaz külső adottság. A Solow modell alapegyenlete a következőképpen írható le:

$$Y = A(t) F(K,L)$$

A növekedés számbavételénél a technológiai haladást Solow [1957] maradékelven számítja, amely a klasszikus termelési tényezők felhalmozásán túl járul hozzá a gazdasági növekedéshez, ezért nevezi a szakirodalom Solow maradéknak. A technológiai haladás gazdasági növekedéshez való hozzájárulásának vizsgálatában Solow azzal tette meg az első lépést, hogy modelljével igazolta – feltételezve, hogy a munka mennyiségét meghatározó népességnövekedési ráta, valamint a tőkeállomány szempontjából lényeges megtakarítási ráta konstans, akkor – hosszú távon gazdasági növekedés csak a teljes tényezőtermelékenység növekedésében megnyilvánuló technológiai haladás révén érhető el. A növekedéseméleti kutatások kiindulópontjaként szolgáló alapmodell megalkotásáért munkásságát a szakma 1987-ben Nobel-díjjal ismerte el.

3. *Growth accounting* az Európai Unió tagállamaiban

A világgazdaságban megfigyelt jelenségek alátámasztják a gazdasági növekedés és technológiai fejlődés között feltételezett korrelációt, amely révén a technológiai haladás az egyik legfontosabb eleme lett az országok közötti jövedelmekülönbségek magyarázatának. A gazdasági növekedés legfontosabb stilizált tényeként említi *Easterly–Levine* [2001], hogy nem a tényező felhalmozás számít, számításaikból mégis az derül ki, hogy a TFP emelkedés csupán a növekedés nem több mint felét képes magyarázni. *Barro* [1999] empirikus vizsgálatával pedig azt is igazolja, ez a tényező nemcsak a növekedés legfőbb meghatározója, hanem egyben legérzékenyebb tényezője is, ugyanis a világgazdaságban bekövetkező nagy volumenű változások – pl. a 70-es évek olajválsága, a rendszerváltás – leginkább a TFP növekedésére hatnak. Európa országaiban a II. világháború, illetve az azt követő eltérő politikai berendezkedés rányomta bélyegét a makrogazdasági folyamatokra, amelynek köszönhetően a technológiai változások is különböző mértékben hatottak az egyes országok jövedelmeinek alakulására.

A következőkben az Európában létrehozott gazdasági integráció országaiban vizsgálom meg, hogy milyen tényezők és mennyiben járulnak hozzá a GDP alakulásához. A jövedelmek emelkedését előmozdító tényezők vizsgálatához a gazdaság kibocsátását egyrészt a fizikai és a humán tőke mennyiségével mérhető termelés oldaláról, másrészt a technológiai haladásként azonosítható teljes tényezőtermelékenységgel jellemezhető hatékonyság oldaláról közelítjük, amelyet maradékelven tudunk kiszámítani (*Caselli* [2004]). A technológiai haladás gazdasági növekedéshez való hozzájárulásának matematikai módszertanát is *Solow* [1957] dolgozta ki. A *growth accounting*, hazai értelmezésben növekedés számbavételnek nevezett módszer lényege, hogy meghatározza a munka és tőke felhalmozásának, illetve a technológiai haladásnak a GDP változásával mérhető gazdasági növekedéshez való hozzájárulását. *Hall – Jones* [1999] később megalkotta a solow-i módszer *levels accounting* változatát, amely nem a növekedési ráták, hanem az egy főre eső jövedelem eltéréseit bontja fel a termelési tényezőknek és a termelékenységgel azonosítható technológiának betudható különbségekre. A growth és a levels accounting lényege, hogy a gazdaság kibocsátását egy Cobb–Douglas típusú termelési függvény segítségével az alábbi módon bontja komponenseire:

$$Y=A K^{\alpha} (Lh)^{1-\alpha} \quad (1)$$

A modellben a gazdaság GDP-vel meghatározható teljes kibocsátását (Y) jelenti, (Lh) a viszonylag jól mérhető minőségileg korrigált humán tőke, míg a fizikai tőkeállomány (K) csak becsülhető. A kitevőben szereplő α , egy 0 és 1 közé eső konstans, amely a tőkének a jövedelemből való részesedését, azaz a tőkejövedelmek arányát jelenti (*Mankiw* [2002]). Az α értékét a szakirodalom alapján (*Mankiw-Romer-Weil* [1992], 415. o., *Hall-Jones* [1999], 89. o.) 1/3-nak tekintjük, vagyis a jövedelem tőke és munka közötti megoszlása nem azonos. Az egyenletben (A) az adott ország technológiai szintje.

Az Európai Unió tagállamaiban előbb az egy főre eső jövedelem eltéréseinek tényezőkre bontását, majd a gazdasági növekedés számbavételét végeztem el a 2007. évre vonatkoztatva *Caselli* [2004] alapján. Az elemzéshez szükséges GDP-re, munkaerőre és tőkeállományra vonatkozó adatokat a Penn World Table 7.0 (PWT 7.0: *Heston-Summers-Aten* [2011]), míg a humán erőforrás minőségét jellemző iskolázottsági mutatókat a Barro–Lee adatbázis (*Barro-Lee* [2010]) tartalmazza. A gazdaság kibocsátására vonatkozóan a PWT 7.0 adatbázisban szereplő RGDPWOK mutatót használom, amely USA dollárban az egy munkásra jutó reál GDP értékét fejezi ki. A rendelkezésre álló munkaerő és humán jellemzők alapján először a viszonylag jól mérhető minőségileg korrigált humán tőke (Lh) értékét számítottam ki meghatározott metodika (*Caselli* [2004], 687.o.) alapján. A munkaerő mennyiségére vonatkozó adatok, azaz a munkások száma a PWT 7.0 mutatóinak segítségével az egy főre eső reál GDP (RGDPCH), valamint az egy munkásra jutó reál GDP (RGDPWOK) és a népesség (POP) segítségével az alábbi módon számítható ki:

$$L = \frac{\text{RGDPCH}}{\text{RGDPWOK}} \times \text{POP} = \frac{\frac{Y}{\text{POP}}}{\frac{Y}{L}} \times \text{POP} \quad (2)$$

A humán erőforrás minőségi jellemzőire vonatkozó számításokat a Barro–Lee adatbázisban (*Barro-Lee* [2010]) rendelkezésre álló iskolázottsági adatokból az alábbi képlettel² számítható:

$$h = e^{\varphi(s)} \quad (3)$$

A fizikai tőkeállományra (K) vonatkozóan nincsenek konkrét adatok, értéke a beruházási adatokból becsléssel határozható meg. Először kiszámítottam az elérhető legkorábbi beruházási adat, valamint az átlagos növekedési ráta és az amortizáció³ összegének hányadosaként a kezdeti tőkeállományt⁴, amelynek megállapításánál az 1993 évet vettem alapul. Ez az első év, amelyre valamennyi jelenlegi uniós tagállamra vonatkozóan rendelkezésre áll beruházási adat, ugyanis az 1989/90-es rendszerváltás előtt a statisztikai adatszolgáltatás a közép-kelet-európai tagországokban akadozott, illetve nem volt megbízható. A vizsgált időszakra vonatkozó fizikai tőke mennyiségét úgy kaptam meg, hogy az előző év amortizációval csökkentett értékéhez hozzáadtam az adott év beruházási adatát az alábbi módon (*Caselli* [2004], 686–687. o.):

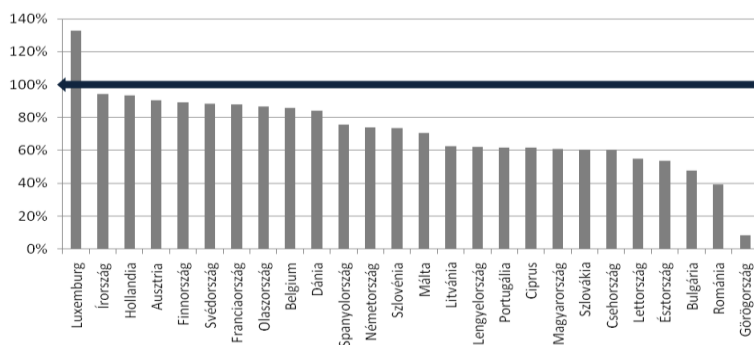
$$K_t = I_t + (1 - \delta) K_{t-1} \quad (4)$$

Utolsó lépésként a kiindulópontként szolgáló egyenlet (1) reziduumaként meghatároztam a TFP szinteket az Európai Unió tagállamaiban. A kapott eredményeket az ipari forradalom egykori vezető nagyhatalmához, az Egyesült Királysághoz viszonyítva az *1. ábra* szemlélteti.

² s a 25 éven felüliek átlagosan iskolában töltött éveinek számát jelöli, míg $\varphi(s)$ egy szakaszonként lineáris függvény, amelynek meredeksége $\varphi(s) = 0.134 \cdot s$ ha $s \leq 4$, $\varphi(s) = 0.134 \cdot 4 + 0.101 \cdot (s - 4)$ ha $4 < s \leq 8$, $\varphi(s) = 0.134 \cdot 4 + 0.101 \cdot 4 + 0.068 \cdot (s - 8)$ ha $8 < s$.

³ $\delta = 0,06$ értékkel számolunk a szakirodalom *Hall-Jones* [1999], 89. o. alapján

⁴ $K_0 = I_0 / (g + \delta)$

Saját számítás

Forrás: *Heston – Summers – Aten* [2011]: Penn World Table Version 7.0
Barro – Lee [2010]: A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950–2010.

1. ábra: Az Európai Unió tagállamainak technológiai színvonala az Egyesült Királysághoz viszonyítva 2007-ben (Egyesült Királyság=100%)

Az ábra szemlélteti, hogy az ipari forradalom egykori vezető állama, az Egyesült Királyság technológiai vezető szerepét megtartotta. Magasabb színvonalat a vizsgált évben csak egyetlen ország, Luxemburg tud felmutatni, aki sajátos helyzeténél fogva a legtöbb EU rangsorból „kilóg”. Élen az EU régebbi tagállamai, köztük is a kisebb, kevesebb erőforrással rendelkező államok, majd a nagyhatalmak állnak és tőlük leszakadva a 2000-es években csatlakozott középkelet-i országok foglalnak helyet. Németország korábbi technikai dinamizmusa ellenére a középmezőnyben foglal helyet, amely elsősorban a II. világháborút követő megosztottság, majd a berlini fal lebontását követően az elmaradottabb részekkel való újraegyesítés miatt nem meglepő. Görögország sereghajtó pozíciója érdekes, bár a napjainkra csődközelbe került állam esetében talán nem meglepő.

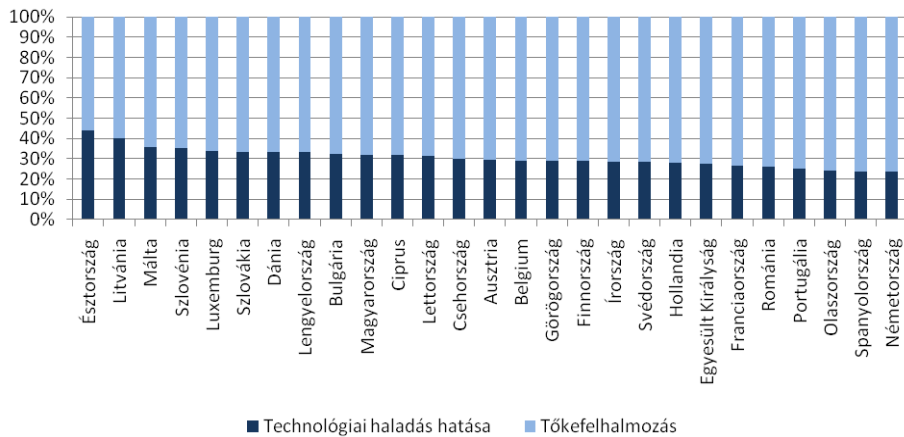
Egy dinamikus modellben kaphatunk választ arra, hogy a termelési tényezők felhalmozása, valamint a technológiai színvonalban bekövetkező fejlődés mennyiben járul hozzá a GDP változásával jellemezhető gazdasági növekedéshez. A technológiai haladás növekedésre gyakorolt hatásának számbavételéhez a modell elemeiben bekövetkező változásokat kell figyelembe venni az alábbi módon (*Caselli* [2004]):

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta A}{A} \alpha \frac{\Delta K}{K} (1 - \alpha) \frac{\Delta L_h}{L_h} \quad (5)$$

Solow [1957] elmélete szerint a technológiai haladás hozzájárulása maradékelven számítható, $\Delta A/A$ lényegében a gazdasági növekedésben az a rész, amelyet nem magyaráz a termelési tényezők, azaz a munka és a lehető legtágabban értelmezett, tehát fizikai és humán tőke felhalmozása, ezért szokás *Solow-*

maradéknak nevezni. A technológiai haladás tehát minden, ami a tőkefelhalmozáson túl van, ezért is nevezte a Solow-maradékot Abramovitz „tudatlanságunk mércéjének” (*measure of ignorance*) (Abramovitz [1993], 218. o.).

A növekedés-számbevétel segítségével kideríthető, hogy a hosszú távú növekedésben mekkora rész tulajdonítható a termelési tényezők felhalmozásának és mekkora a technológiai haladásként azonosítható teljes tényezőtermelékenységnek. Az EU tagállamaiban a 2000 – 2007 közötti időszakra vonatkozóan végzett elemzést szemlélteti a 2. ábra.

Saját számítás

Forrás: Heston – Summers – Aten [2011]: Penn World Table Version 7.0
Barro–Lee [2010]: A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950–2010.

2. ábra: Az egyes tényezők hozzájárulása a gazdasági növekedéshez az Európai Unió tagállamaiban 2000 – 2007 közötti időszakban

Az ábra alapján megállapítható, hogy a technológiai haladás a gazdasági növekedéshez az Európai Unió tagállamaiban átlagosan 1/3 részben járul hozzá, míg a növekedés nagyobb részben mégiscsak a tőkefelhalmozásnak köszönhető. Szignifikáns különbség nem figyelhető meg a tagállamok között, viszont a kialakult sorrendből az előző elemzés kapcsán azt a következtetéseket lehet levonni, hogy az EU újabban csatlakozott tagállamaiban a technológiai fejlődésnek nagyobb szerepe van a jövedelmek alakulásában, míg a régi, ugyanakkor fejlettebbnek tekinthető, magasabb technológiai szintet reprezentáló országokban ennek a tényezőnek hozzájárulása kisebb. Ez a megfigyelés arra utal, hogy az új tagországok felzárkózásában jelentős szerepe lehet a technológiai fejlődésnek. A gazdasági felzárkózást ugyanis a technológiai haladás által meghatározott egyensúlyi pálya elérése vezérli, ahol a növekedés üteme a kezdeti szakaszban magasabb, majd fokozatosan csökken (Dedák [2000]). Nyugat-Európa országai-

nak technológiai színvonala, valamint tőkeellátottságuk is relatíve magasabb. A rendszerváltást követően az elmaradottság csökkentése érdekében jelentős külföldi működőtőke áramlott Közép-Kelet-Európába, amely technológiai fejlődést indukált az országokban, így lehetséges, hogy náluk a TFP változás nagyobb mértékben járul hozzá a növekedéshez.

4. Konklúzió

A technológiai haladás és a gazdasági növekedés kapcsolatrendszerének megértésében a *growth*, illetve a *levels accounting* csak az első lépés. Matematikai módszerek segítségével is igazolható, hogy a technológia, illetve a technológiai fejlődés valóban releváns tényezője a jövedelmek növekedésének. Az Európai Unió tagállamaiban végzett növekedés számbavételi számítások alapján elmondható, hogy a növekedéshez átlagosan 1/3 részben járul hozzá a technológiai haladás, a nagyobb hányada a termelési tényezők felhalmozásából származtatható. A számítás alátámasztja az egykori szovjet uralom hagyatékát, az EU keleti és nyugati részei, azaz a régi és az új tagállamok között kialakult különbségeket, amelyek a gazdasági növekedés és a technológiai haladás kontextusában is megfigyelhetők. Az ipari forradalom óta eltelt közel 200 év alatt az Egyesült Királyság technológiai vezető szerepe megmaradt, a II. világháborút megelőző német technikai dinamizmus ellenére. Ez ellentmond Cardwell törvényének, amely értelmében egyetlen gazdaság sem marad hosszú időn keresztül technológiailag kreatív (Mokyr [2004]). Nyugat-Európa országainak technológiai színvonala fejlettebb, tőkeellátottságuk is relatíve magasabb így a technológiai haladás kisebb mértékben járul hozzá a növekedésükhöz. Ezzel ellentétben a poszt-szocialista és szovjet utódállamok technológiai fejlettsége alacsonyabb, így a felzárkózás érdekében náluk a TFP nagyobb arányú emelkedése szükséges. Czeglédi [2009] hangsúlyozza, hogy gazdasági felzárkózás folyamatában a szilárd, jól definiált tulajdonjogokat biztosító intézmények szerepe is lényeges, továbbá az egyes országokban a hatalmat korlátozó exogén korlátok hiánya hátráltathatja a technológiai fejlődés folyamatát.

Az Európai Unióra vonatkozóan levonható végső következtetés tehát az, hogy azokban az országokban, ahol a technológiai színvonal magasabb, ott a gazdasági növekedéshez a technológiai haladás kisebb mértékben járul hozzá, vagyis negatív irányú összefüggés figyelhető meg. Az új tagállamok technológiai felzárkózása alapozza meg a gazdasági növekedést, amely a jövedelmi különbségek mérséklődéséhez vezet. A technológiai haladás exogén jellege miatt Solow modelljét később számos kritika érte, amely így nem magyarázza, hanem feltételezi a növekedést. Elmélete ezzel együtt is mérőföldkő a technológiai haladás és a gazdasági növekedés összefüggéseinek értelmezésében.

Hivatkozások

- ABRAMOVITZ, M. [1993]: The Search for the Sources of Growth: Areas of Ignorance, Old and New. *Journal of Economic History* 53 (2) 217 – 243.
- BARRO, R. – LEE, J. W. [2010]: *A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950 – 2010*. NBER Working Paper No. 15902. April. *Letöltve: 2011. április 12.*
- BARRO, R. J. [1999]: Notes on Growth Accounting. *Journal of Economic Growth*, 4 (2) 119 – 137.
- CASELLI, F. [2004]: Accounting for Cross-Country Income Differences. In: Aghion, P. – Durlauf, S. (eds.): *Handbook of Economic Growth*. The Netherlands, Amsterdam, 9. fejezet, 679–741.
- CZEGLÉDI PÁL [2009]: A tulajdonjogi biztonság szerepe a technológia elterjedésében. *Közgazdasági szemle* LVI. évf., szeptember, 790 – 813.
- DEDÁK ISTVÁN [2000]: A gazdasági felzárkózás növekedésméleti összefüggései. *Közgazdasági szemle*, XLVII. évf., június, 411 – 430.
- EASTERLY, W. – LEVINE, R. [2001]: It's not factor accumulation: Stylized facts and Growth Models. *World Bank Economic Review* (15) 177 – 219.
- ERDŐS TIBOR [2004]: Mekkora lehet Magyarországon a fenntartható növekedés üteme? – I. A fenntartható gazdasági növekedés elméleti kérdései. *Közgazdasági szemle*, LI. évf., május, 389 – 414.
- HALL, R. E. – JONES, CH. I. [1999]: Why do Some Countries Produce So Much More Output per Worker than Others. *The Quarterly Journal of Economics*, 114 (1) 83 – 116.
- HESTON, A. – SUMMERS, R. – ATEN, B. [2011]: *Penn World Table Version 7.0* Center for International Comparisons of Production, Income and Prices at the University of Pennsylvania, May 2011. *Letöltve: 2011. július 12.*
- JONES, CH. I. [1995]: R&D-based Models of Economic Growth. *The Journal of Political Economy* 103 (4) 759 – 784.
- JONES, CH. I. [1998]: *Introduction to Economic Growth*. W. W. Norton & Company. New York and London. First Edition.
- MANKIW, G. N. – ROMER, D. – WEIL, D. N. [1992]: A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* 107 (2) 407 – 437.
- MANKIW, N. G. [2002]: *Makroökonómia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- MOKYR, J. [2004]: *A gazdaság gépezete – technológiai kreativitás és gazdasági haladás*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest
- MONTOBBIO F. [1999]: Sectoral Specificity in the Relation between Technology and Market Share Dynamics. *IRER Working Paper* (18)
- SOLOW, R. M. [1956]: A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* 70 (1) 65 – 94.
- SOLOW, R. M. [1957]: Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economic and Statistics* 39 (3) 312 – 320.

Gazdaságfejlesztés az Észak-alföldi Régióban

MEZŐ FERENC

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet, Turizmus Tanszék
Eger 3300, Egészségház u. 4.*

ferenc.mezo@ektf.hu

*Észak-alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség
Debrecen 4025, Széchenyi u. 31
ferenc.mezo@eszakalfold.hu*

A mai Magyarországon változások álltak be, politikai és gazdasági változások egyaránt. Mit jelent ez az Észak-alföldi Régiót tekintve? A tanulmány elsősorban a gazdaságfejlesztést veszi górcső alá! Milyen válaszok születtek a gazdasági válságra, kormányzati, valamint a gazdasági szereplők oldaláról? E tanulmány egy átfogó sorozat része, hiszen már vizsgáltuk a „A régiók tíz évét” (Polgári Szemle 2010/2 sz.), a KKV-k helyzetét és a válság hatásait (Comitatus 2010/január-február), az ipari parkok helyzetét (Polgári Szemle 2011/3. szám), valamint „Az Egészségturizmusban rejlő lehetőségeket” (Debreceni Szemle 2010/4. sz.). A tanulmány kitekintést tesz a többi operatív programra (az Észak-alföldi Régióba érkező uniós pénz mindösszesen 20%-a köthető a Regionális Operatív Programhoz). Végül konklúziót von az Új Széchenyi Terv által generált változások felett.

Kulcsszavak: Észak-alföldi Régió, Strukturális Alapok, Regionális Operatív Program, területfejlesztés, gazdaságfejlesztés, válság, KKV, Ipari Park, Inkubátorház, Új Széchenyi Terv

---

1. Bevezetés

A mai Magyarországon változások álltak be, ezek a változások jól megfoghatóak a politika világában, de érzékelhetőek a szakmai nézőpontok változásában is. Az európai pénzek eddigi felhasználási gyakorlatát egyre több kritika érte! Több szakértő úgy gondolta már-már elherdáltuk az értékes pénzeket, felesleges dolgokra sokat költöttünk, a szükséges, égető problémákra pedig alig-alig. Ez a kritika különösen vonatkozik a gazdaságra fordított összegekre. Ezen belül én speciálisan egy régiót, egy OP-t vizsgálok: elsősorban az ipari parkok tekintetében! S hogy mi teszi szükségessé e számadást? Egyrészt hazánkban új kormánya van már egy éve (II. Orbán-kormány), kijött az Új Széchenyi Terv! Meg kell nézni mik jellemezték a régióban a forrásallokációt, a főbb számokhoz rendelni kell indikátort és ne kerteljünk, azt is számba kell venni mi változott, milyen irányba mozdult el a gazdaságfejlesztési prioritás. E tanulmány egy sorozat része, hiszen már kollégáimmal vizsgáltuk a „A régiók tíz évét” (Polgári Szemle 2010/2 sz.), a KKV-k helyzetét és a válság hatásait (Comitatus 2010/január-

február), az ipari parkok helyzetét (Polgári Szemle 2011/3. szám), valamint „Az Egészségturizmusban rejlő lehetőségeket” (Debreceni Szemle 2010/4. sz.).

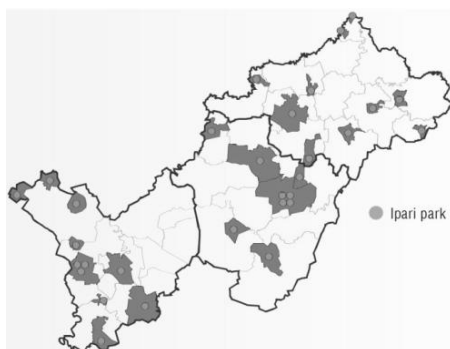
Az eddig eltelt időszak, a területfejlesztési törvény megalkotása óta eltelt lassan másfél évtized hazai és uniós fejlesztési tevékenység-sorozata. Az elmúlt és a jelenlegi fejlesztések egymás mellett, de sokszor egymással párhuzamosan, de elszigetelve, egymásnak versenyhelyzetet teremtve zajlottak, ezáltal nem érvényesült a fejlesztések szinergikus hatása és - többek között - nem járulnak hozzá a 2007–2013-ra megfogalmazott regionális stratégiai célok megvalósulásához és a világgazdaságban egyre erősebben jelentkező versenyhátrányunk ledolgozásában sem segített (gazdasági prosperitás, munkahelyek teremtése, beszállító hálózat kiépítése, KKV-k erősítése). A régió ipari parkjainak és inkubátorházainak kérdőíves felmérése során, az eddigieknek megfelelően kérdőívet állítottunk össze, melyeket az ipari parkok 88%-a (29 db), míg az inkubátorházak 100%-a (9 db) küldte vissza postai úton. Megvizsgáltuk a régió 33 darab ipari parkját és 9 inkubátorházát, az eddigi fejlesztéseiket és jövőbeni fejlesztési elképzeléseiket. Összehasonlítjuk az eddig elköltött ROP-os pénzeket a többi régióval, illetve pillantást veszünk a GOP-s forrásokra is. Alapkérdéseket feszegetünk, amelyek fontosak lehetnek a területfejlesztésben, illetve szándékunk szerint a támogatási politika átalakítására is hatással lehet. Valamint ne feledjük, lassan meg kell alapozni a következő tervezési időszakot is (tervezés tervezése zajlik 2014-20-ra). És természetesen értékeljük az ÚJ Széchenyi Terv prioritásait is, bár még ehhez elég rövid időszak áll rendelkezésünkre.

2. A régió gazdaságának általános jellemzése és a válság hatásai

Az Észak-alföldi Régió fekvését tekintve speciális helyzetben van, miközben egy része az ország legkeletibb fekvésű területe, addig más részei benyúlnak egészen az ország középső területeibe is. A régiónak van egy 207,4 km európai uniós (szlovákiai és romániai), valamint egy 136,6 km EU-n kívüli (ukrajnai) határszakasza. A régió a GDP/fő mutatót tekintve 2007-ben az országos átlag kétharmadát sem érte el, ezzel a magyar régiók között az utolsó helyet foglalta el. Ez a mutató az Európai Unió (EU-27) átlagának pedig mindössze 39,4%-a volt, mellyel az EU 27 régiójának legszegényebb 20 régiója közé került. Az Észak-alföldi régió elmaradottságát jól tükrözi az a tény is, hogy a 311/2007 (XI.17.) Kormányrendelet alapján a 28 kistérségből 24 tartozik a területfejlesztés szempontjából kedvezményezett kistérségek közé (a kivételt a debreceni, a szolnoki, a nyíregyházi és a hajdúszoboszlói jelentik), melyek közül 9 hátrányos helyzetű, 7 leghátrányosabb helyzetű, 8 pedig komplex programmal segítendő leghátrányosabb helyzetű kistérség.

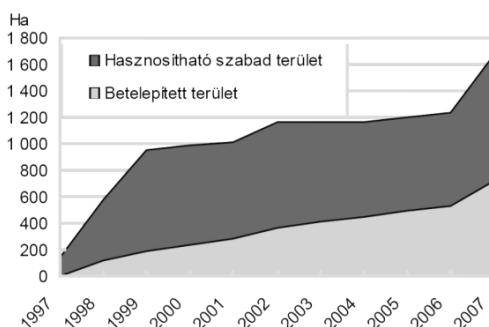
A 2008 őszen kezdődő gazdasági világválság negatív hatása 2009 I. negyedévében már érezhető volt a régió munkaerőpiacán. A régiók közül az Észak-

alföldi régióban volt arányaiban a legsúlyosabb a visszaesés a foglalkoztatottak számát tekintve (Mező-Kovács [2010]). A foglalkoztatottak száma a régióban a válság kezdetétől a régió mindhárom megyéjében jelentős, összesen majdnem 32 ezer fős csökkenést mutat. A legnagyobb arányú csökkenés a régió belül Jász-Nagykun-Szolnok megyében következett be, ahol több mint 14 ezer fővel kevesebb személyt foglalkoztattak a munkaerőpiacon a munkahelyek megszűnése, illetve a munkaerő-kereslet visszaesése miatt. A foglalkoztatottak számának csökkenésével párhuzamosan növekedett a régió munkanélkülieinek a száma. A legnagyobb arányú növekedést az egyébként is rendkívül magas munkanélküli-számmal jellemezhető Szabolcs-Szatmár-Bereg megye szenvedte el. Minden válságnak van elrugaszkodási pontja, a szerző szerint ehhez most értünk el, éppen ezért nagyon fontos, hogy irányított, gyors ipartelepítés, és hatékony ipari-park fejlesztés, valamint minél több KKV számára könnyű, egyszerű vállalkozásbarát pályázati forma váljon elérhetővé.

Forrás: KSH, Statisztikai tükör

1. ábra: Az észak-alföldi régió ipari parkkal rendelkező területe az Észak-Alföldön

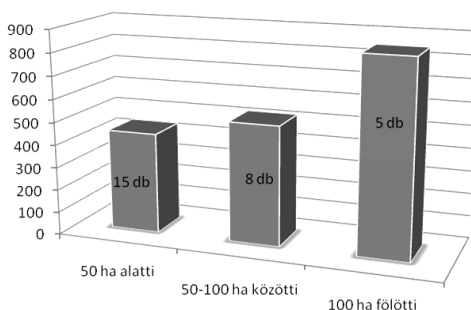

Forrás: KSH, Statisztikai tükör

2. ábra: Az ipari parkok települései 2009-ben

Magát az elemzést a jogszabály szerint definiált ipari parkokra végeztük el, azaz a minimálisan 10 hektár nagyságú és legalább 20 hektárra bővíthető, infrastruktúrával ellátott, termelő és szolgáltató tevékenységek végzésére kialakított területekről van szó, amely pályázati úton „Ipari park” címet nyert. Az ipar fejlődése szempontjából országos szinten igen fontos szerepet töltenek be az ipari parkok, amelyek száma 2009-ben 206 volt. Ezek közül (2008-ben 31) mára 33 működik az Észak-alföldi régióban (16%), ezek alacsony kihasználtságát ugyanakkor jól jelzi, hogy a megindult fejlesztések (például Nyíregyházi Ipari Park, Debreceni Regionális és Innovációs Ipari Park, Szolnoki Ipari Park) ellenére több mutató (például beépítettség, betelepült vállalkozások száma) szempontjából a régió a 6. helyet foglalja el. Az 1. és a 2. ábrán láthatóak az Észak-alföldi régió ipari parkokkal rendelkező települései 2009-ben, valamint az ipari parkok összterületének növekedése 1997 és 2008 között.¹ 2009-ben a 33 ipari park nettó területe 1715,8 ha-ra, a betelepített terület pedig 948,8 ha-ra növekedett, mely 55,3%-os betelepítettséget jelent nettó területre. Kialakulásuk szerint a parkok közel fele alapvetően zöldmezős beruházként jött létre. Harmaduk korábban már a területen működő vállalkozások integrációjaként alakult meg, melyek jellemzően zöldmezős beruházásokkal is bővítik területüket. Rekonstrukciós céllal 3 Hajdú-Bihar megyei ipari park valósult meg, melyek régebben ipari, illetve egyéb célokra hasznosított területeket tettek a korszerű ipar számára vonzóvá.

Ipari parkok méret szerinti megoszlása (ha)

Forrás: saját szerkesztés, kérdőívek alapján

3. ábra: Ipari parkok méret szerinti megoszlása (ha)

¹ A KSH ábráján nincs feltüntetve (számunkra ismeretlen okokból) a karcagi, valamint nem látható a később ipari parkká vált rakamazi és a hajdúböszörményi nyugati ipari park.

A régióban található egy logisztikai központból alakult, valamint egy agrár-jellegű ipari park, utóbbi egyúttal technológiai és innovációs parkként is definiálja magát. Az Észak-alföldi ipari parkokba betelepült vállalkozások és azok foglalkoztatottainak száma fokozatosan nőtt az elmúlt tíz év során, így 2007 végén összesen 462 foglalkoztató több mint 22 000 főt alkalmazott ipari parki telephelyein, a statisztika 2009-ra összesen 1 foglalkoztatóval és 1500 fő alkalmazottal bővült. Egy vállalkozásra 50 dolgozó jutott, egy park pedig átlagosan 713 főt alkalmazott. A régió ipari parkjai 2007-ben 840 milliárd forint árbevételt értek el, amely 2008-ban már 1084 milliárd forintra emelkedett. A nagyságrend megítélését segíti, hogy a régió ipari termelési értéke a 4 fő feletti vállalkozások telephelyi adatai szerint közel 2000 milliárd forintot tett ki. Az ipari parkok többségében ipari vállalkozások vannak jelen, emellett azonban szállítmányozó, kereskedő, egyéb szolgáltatást végző cégek is megtalálhatók. Az ipari vállalkozások értékesítési szerkezetében már a kezdetektől az export játssza a főszerepet, 2008-ban az eladások közel 70%-a, 2009-ban pedig már több mint 77%-a külföldre valósult meg.

Az ipari parkok – a 29 válaszadót tekintve – üzemeltetői tulajdonosi szerkezetéről elmondható, hogy többségük (52%-uk) 100%-os önkormányzati tulajdonban van, emellett különösen jellemző még (25%-os mértékben) a gazdasági társaság tulajdonában lévő ipari parkok előfordulása a régióban. Az inkubátorházak pedig jellemzően alapítványok (44%) és gazdasági társaságok (33%) üzemeltetésében működnek. Az alábbi kördiagramokról leolvasható az ipari parkok és az inkubátor/szolgáltatóházak további tulajdonosi formák szerinti megoszlása az Észak-alföldi régióban.

Az országos trendeknek is megfelelően, az Észak-alföldi régióban is az 1997-es első „Ipari Park” cím elnyerésére irányuló program megjelenését követő években nőtt leginkább az ipari parkok száma, amely ezt követően bár kisebb mértékben, de napjainkig is folyamatosan tovább bővül. A 29 vizsgált ipari park közül 17 (59%) még a 2000. év előtt nyerte el az „Ipari park” címet, 6 (20,5%) 2000-2006 között, újabb 6 pedig 2007–2009 között. A régiók közötti összehasonlítást megvizsgálva a parkok számát tekintve az elmúlt években legdinamikusabban a Közép-Magyarországi, a Nyugat-Dunántúli és Észak-alföldi régiók fejlődtek. A régiók között az ipari parkokba betelepült vállalkozásokat tekintve öröndetes módon 2007-ben az Észak-alföldi régió nagy ugrást tudott elérni (107db-bal nőtt, míg a többi régióban átlagosan 49-cel), de az egy ipari parkban működő vállalkozások számát vizsgálva már messze elmarad az országos átlagtól (2007-ben a régiók közt Észak-Alföldön van a legkisebb érték, átlagosan 14 db, szemben az országos 18-cal). Az Észak-alföldi régió (28 válaszadó) ipari parkjainak átlagos nagysága közel 58 hektár, összes területe 1816,2991 hektár, melynek méret szerinti megoszlása a 3. ábrán látható. Az ipari parkok eredményesség szempontjából elég változatos képet mutatnak. A válaszadók közel fele eredményes és majdnem ugyanennyi veszteséges. Csupán egyetlen ipari park

volt nullszaldós a pénzügyi eredményesség tekintetében. A veszteséges működés legfőbb okai: a bevételek hiánya, üzemeltetési és befektetési tökehiány, kihasználatlanság és szervezeti problémák.

3. Ipari park/Inkubátorház fejlesztéshez igényelt támogatások elemzése

Az elmúlt években többféle (TRFC, Baross Gábor Program BGP, Észak-Alföldi Operatív Program, ÉAOP) fejlesztési forrás állt rendelkezésre az Észak-alföldi régióban ipari parkok, inkubátorházak fejlesztésére, melyből összesen több mint 5,5 Mrd Ft értékben kötöttek le forrásokat. A 21 nyertes pályázat több mint 60%-ánál a fejlesztések összköltségét vizsgálva megállapítható, hogy az magasabb, mint 500 M Ft. Ez szoros összefüggésben áll azzal, hogy a nyertes pályázatok 80%-a a magasabb támogatási összeget biztosító ROP pályázatok (maximum támogatás 500 M Ft) valamelyikéből nyert, és így annak összköltségére legtöbb esetben meghaladta az 500 M Ft-ot. Ebből és korábbi tapasztalatokból kiindulva a legtöbb pályázat esetében elmondható, hogy a pályázók nagyon sok esetben a pályázható maximum összeget célozzák meg és sokszor nem a valós szükséglet alapján határozzák meg a fejlesztések nagyságát, mely a támogatás intenzitás emelkedésével fokozottabban jelentkezik.

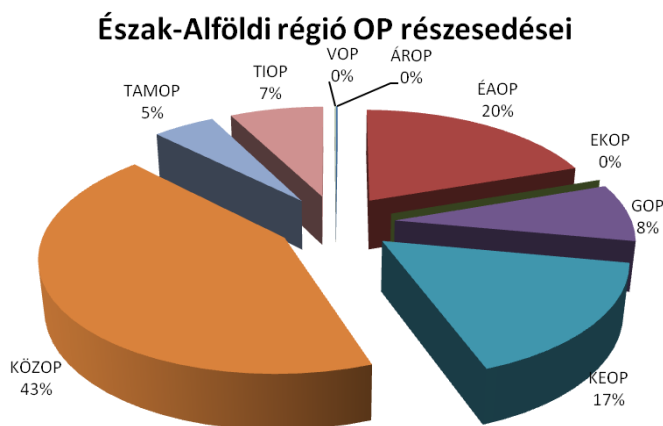
A beadott pályázatok megvalósítási helyét (kistérség) vizsgálva megállapítható, hogy az Észak-alföldi régió 28 kistérségének 25%-ából (6 SZSZB megyei és 1 JNSZ megyei kistérségből) egyáltalán nem érkezett pályázat, míg a 3 megyeszékhely kistérségéből érkezett a pályázatok fele. A fennmaradó 18 kistérségből egy kivételtől eltekintve 1-4 db pályázat érkezett. A megvalósítás helyét nézve tehát megállapítható, hogy a pályázatok döntő része a gazdaságilag fejlettebb kistérségekben koncentrálódik, melyek támogatása esetén a régióban lévő különbségek tovább nőnek. Mára már bebizonyosodott, hogy maga a támogatás nem garancia arra a jelenségre, hogy a kistérségek közötti fejlettségi különbség az EU források ellenére tovább nő.

A pályázati kiírások közül a TRFC a már meglévő ipari parkok fejlesztését, az inkubátorházak létesítése esetén pedig a tárgyi eszközök, szabadalmak, know-how-k bekerülési értékét támogatta. A Baross Gábor Program az inkubált vállalkozások fejlődését, versenyképességük megerősítését szolgáló alapfunkciók színvonal-emelését, bővítését, speciális inkubációs szolgáltatási csomagok kialakítását, továbbá az inkubációt nyújtó szervezet kutatás-fejlesztési infrastruktúrájának létrehozását támogatta. A ROP-os pályázatokból pedig alapvetően az alapinfrastrukturális beruházásokat, építést, átalakítást, felújítást, bővítést, fejlesztést, barnamezős területek kármentesítését, eszközbeszerzést, előkészítést, projektmenedzsmentet, valamint a projekt megvalósításához szorosan kapcsolódó szolgáltatások igénybevételét lehetett támogatni. A 2008-as ROP-os kiírások már tartalmazzák a minőség-, környezet- és egyéb irányítási rendszerek, szabvá-

nyok bevezetésének támogatását és a szolgáltatásaik nyújtásához a saját alkalmazottainak általános képzését is. A ROP 1.1.1.A 2007 ipari parkok és területek fejlesztése kiírás forrásai esetén a költségek több mint 90%-a építés, átalakítás, felújítás, bővítés, fejlesztésre fordítódott, a ROP 1.1.1.A 2008 kiírás esetén a költségek 60%-a alap-infrastrukturális beruházásokhoz kapcsolódó költségek és közel 34%-a építés, átalakítás, bővítés, fejlesztés költségei. Az inkubáció elősegítését szolgáló ROP 1.1.1.B 2008 kiírás esetén a költségek 67%-át építés, átalakítás, bővítés, fejlesztés, továbbá 26%-át eszközbeszerzés teszi ki.

Összességében megállapítható, hogy a nyertes projektek igen jelentős hányada építésre, átalakításra, felújításra irányul, ezen belül is döntően az alpinfrastruktúra fejlesztéséhez kérnek támogatást. Kármentesítésre, minőség-, környezet- és egyéb irányítási rendszerek, szabványok bevezetésének támogatására, kapcsolódó szolgáltatásra, befektetés-ösztönző marketingtevékenységre és a projektek előkészítésére összességében nagyon kismértékű forrást fordítottak, még a pályázatban megengedett költségarány maximális mértékét sem használták ki a pályázók. A ROP-os kiírásokat összevetve megállapítható, hogy a 2007-es kiírás nyerteseinek vállalásaihoz (átlagosan: 5,75) képest a 2008-as kiírásokban (átlagosan: 7,5, valamint 11,3) a kialakított szolgáltatások számára tett vállalások átlagos száma jelentősen növekedett. Ennek oka elsősorban az, hogy az újabb pályázati kiírásokban részben kötelező vált a szolgáltatások vállalása, részben előnyt jelentő szempont lett, mely egyértelműen arra ösztönözte a pályázókat, hogy több szolgáltatást alakítsanak ki.

4. ábra: Az Észak-alföldi régióba érkező források (2007-10)

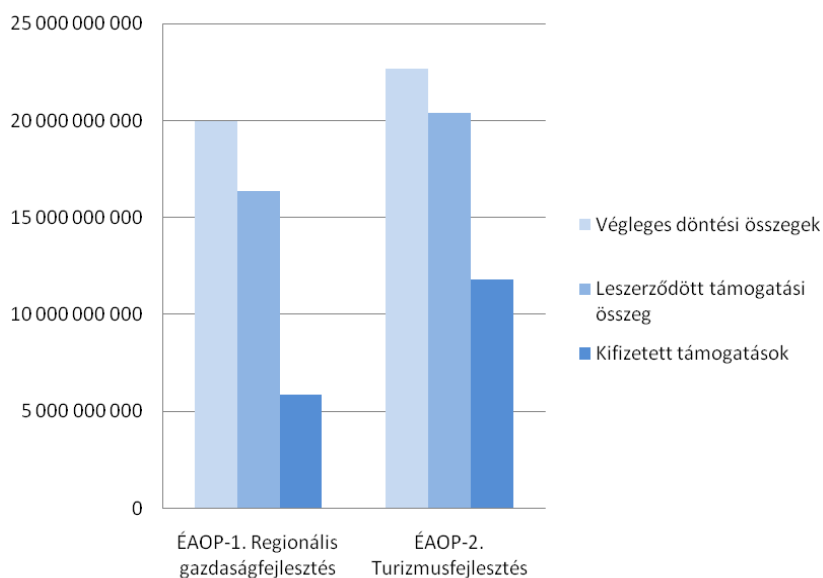
Az ipari parkok fejlesztéséhez – a kérdőíves megkeresésére érkezett 29 válasz alapján – korábbi működésüket is figyelembe véve több mint kétharmadának (19-nek) már ítélték meg valamilyen fejlesztési forrásból támogatást, mely

közül csupán egy ipari park fenntartó nem használta fel azt, ellenben a 19 nyertesből 6 db többféle forrásból is kapott már valamilyen mértékű támogatást. A támogatások leginkább a hazai forrású Területfejlesztési Célelőirányzat és Széchenyi Terv, valamint az EU-s társfinanszírozású Phare, NFT I., valamint ÚMFT programokból történtek. Az inkubátorházak felmérése esetén ez az arány még kedvezőbb, hiszen a 9 megkérdezett közül csupán egy nem kapott korábban már támogatást, illetve volt egy inkubátorház, amely több forrásból is támogatott volt. A fejlesztéseket szintén a hazai forrású Területfejlesztési Célelőirányzat, valamint az EU-s társfinanszírozású Phare, Phare CBC, és az NFT I. programokból, valamint a GKM és az NKTH forrásaiból támogatták. Mind az ipari parkok, mind az inkubátorházak működését vizsgálva elmondható, hogy jelentősebb állami támogatás segítségével épült ki, vagy fejlődött tovább, tisztán gazdasági szervezeti, vagy önkormányzati finanszírozásról csak néhány esetben beszélhetünk. Mindezek után megvizsgálva – az NFGM adatai alapján – a korábbi években ipari parki fejlesztésekre fordított támogatásait azt látjuk, hogy a Gazdasági Minisztérium által nyújtottak (1998–2000 között), valamint a Területfejlesztési Célelőirányzat (TFC (1998–2001 között) szintén jóval kisebb mértékűek (13–115 M Ft/év/Észak-alföldi régió) voltak. A 2001–2002-ben meghirdetett Széchenyi Terv Regionális Gazdaságépítő Program által nyújtott támogatások (300–400 M Ft/év/ Észak-alföldi régió) már jelentősebb összeget jelentettek az ipari parkok fejlesztésében, de még mindig nagyságrendekkel elmaradt a ROP által nyújtott ipari park fejlesztésére nyújtott támogatások mellett (kb. 2 Mrd Ft/kiírás).

Az Észak-alföldi régióban elérhető források tekintetében számolni kell az ÉAOP-n kívül a többi operatív program támogatási lehetőségeivel is. Milyen arány az ÉAOP-nak a többi OP-val összehasonlítva? A 2007–2013-as időszakban az első 4 évben (2007–2010) az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében az Észak-alföldi régióba érkező források 80%-a az ágazati operatív programok keretében érkezett (különösen KÖZOP: 43%, KEOP: 17%), az ÉAOP források az összes forrás 20%-át adták. 2011–2013-ban az Új Széchenyi terven belül számos pályázati kiírás nyílik meg, ezek egy része már megjelent (pl. KEOP-ban energiahatékonyság, megújuló energia, hulladék-rekultiváció, GOP-ban vállalkozások komplex technológiai támogatása, hitel és garanciaprogramok, innováció, KÖZOP-ban közlekedési projektek előkészítése), nagyobb része az év hátralévő részében fog megjelenni, illetve 2012-ben is várhatók bizonyos tématerületeken pályázatok. Ezen ágazati programokban rendelkezésre álló forráskeret jelentős, viszont ezek országos programok, így a régióban lévő pályázókon, a jól előkészített projekteken, azok sikerességén múlhat, hogy a rendelkezésre álló keretek mekkora része fog az Észak-alföldi régióba érkezni, vagy más régiók lesznek-e sikeresebbek. Gazdaságfejlesztésre összesen több mint 110 milliárd forint érkezett. Ugyancsak sikeresen szerepelt a régió az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban is, pl. a vidékfejlesztést támogató III. tengely eseté-

ben a jóváhagyott támogatási összegek közel ötöde (19%) került a régiókba. Ezek hasznosulása már más kérdés!

A vállalkozások betelepülése több tényezőtől függ egyszerre. A betelepülni szándékozó vállalkozások számára alapvetően fontos a park területi elhelyezkedése, az elérhetősége (közúti, vasúti, légi), a rendelkezésre álló humánerőforrás képzettségi színvonala, a nagyvároshoz való közelsége, a kapott adókedvezmények valamint az, hogy a területen milyen az alap-infrastruktúra kiépítettsége, és a park üzemeltetője által nyújtott szolgáltatások színvonala, hiszen ezek működésük elengedhetetlen tényezői. Az Észak-alföldi régióban a főbb közlekedési vonalak csomópontjában települtek az ipari parkok, tehát valóban igaz, hogy az elhelyezkedés, elérhetőség és megközelíthetőség az egyik legfontosabb telepítő tényezőként jelenik meg az ipari parkok esetében.

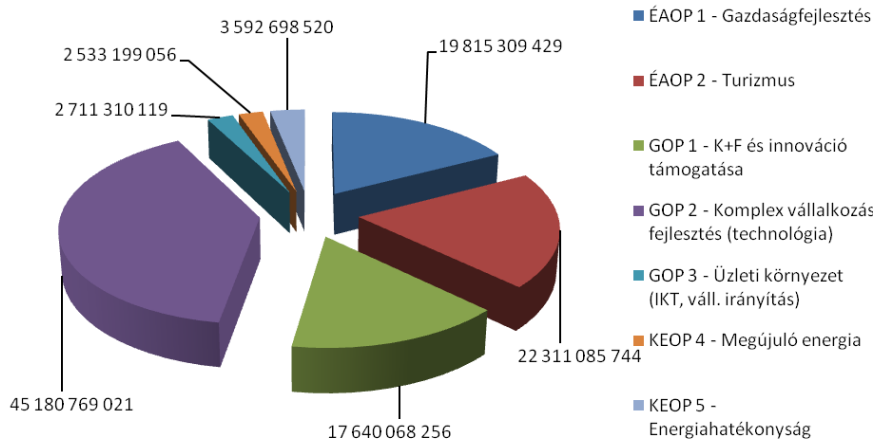
5. ábra: Az ÉAOP gazdaságfejlesztési források felhasználása, az új kormányzat egyik első döntése volt a kifizetések felgyorsítása (az összehasonlítás miatt a diagram tartalmazza a turizmusfejlesztést is)

Elsősorban a megyeszékhelyek és azok körében mondható el, hogy az ipari park pénzügyileg eredményesen működik. Emellett persze találunk olyan parkokat a megyeszékhelyeken kívül is, amelyek szintén eredményesen működnek, ilyen például Timár, Tuzsér, Mátészalka település, valamint a járszági települések ipari parkjai. Szintén jellemző, hogy az ipari parkok legtöbb esetben alapszolgáltatásokat nyújtanak, melynek mértékét egyetlen ipari park esetében előzi meg az emeltszintű-, illetve a K+F szolgáltatások száma.

Az egy főre eső bruttó hozzáadott érték a gazdaságilag fejlettebb megyeszékhellyel rendelkező kistérségekben és azok közelében, valamint a Budapesthez közel eső Jászságban magas és ezek a kistérségek esetében az 1000 főre jutó nyilvántartott álláskereső száma a legalacsonyabb. Szintén a megyeszékhelyek kistérségeiben és a hajdúszoboszlói kistérségben a legtöbb a regisztrált vállalkozások 100 állandó lakosra jutó száma. A skála másik végén találhatóak a legkedvezőtlenebb helyzetben lévő kistérségek, melyek a régió észak-keleti részében helyezkednek el. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye nagy része a legkedvezőtlenebb helyzetű kistérségek közé tartozik.

Észak-alföldi régióba jutó gazdaságfejlesztési források - megítélt támogatás (Ft)

(forrás: www.nfu.hu/eredmenyek)

6. ábra: Az Észak-alföldi régióba érkező gazdaságfejlesztési források – megítélt támogatások (2007-10)

Ipari parkok telepítő tényezői, versenytársak helyzete

A 100 állandó lakosra jutó regisztrált vállalkozások számát tekintve legalacsonyabb értékkel Hajdú-Bihar megye kistérségei rendelkeznek, Az ipari parkok nagyobb sűrűségben találhatóak meg a kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő megyeszékhelyek kistérségeiben, vagy azokhoz közeli kistérségekben és a Budapesthez közel eső Jászságban. Az összes szakiskolai, speciális szakiskolai és szakközépiskolai tanulók száma a régió megyeszékhelyeinek kistérségeiben a legmagasabb. Az egy regisztrált vállalkozásra jutó bruttó hozzáadott érték a Jászságban, a Hajdúszoboszlói és a Debreceni kistérségben a legnagyobb. Ezek közül csak a Debreceni kistérségben van inkubátor/szolgáltatóház, igaz ott található azok több mint 50%-a (9-ből 5 inkubátor/szolgáltatóház). Kettő a közepes

értéket mutató másik két megyeszékhely kistérségben és kettő az alacsonyabb értéket mutató Mátészalkai és Záhonyi kistérségben található.

A megkérdezett ipari parkok - elemezve versenytársaikat- az alábbi előnyöket találták saját ipari parkjukkal szemben, melynek nagy része egyben telepítő tényezőként is értelmezhető. A felsorolt előnyök csoportosítva az alábbiak voltak:

- Elhelyezkedés (a megyeszékhelyektől, pólusvárostól, országhatártól, autópályától, főútvonaltól, repülőtérhez távolság, illetve a jó megközelíthetőség szempontjai)
- Településnagyság (nagyvárossal együtt járó előnyök)
- Infrastrukturális ellátottság
- Nyújtott szolgáltatások fajtája, mennyisége, minősége
- Rendelkezésre álló (megfelelő végzettségű) munkaerő, magasabb a térségben a foglalkoztatottság
- Ipari park mérete és bővítési lehetőségei
- Olcsóbb a terület és rendelkezik szabad területtel
- Tulajdonosi szerkezet (pl. az önkormányzati tulajdonú helyi adókedvezményt tud nyújtani)
- Nagyszámú betelepült vállalkozás, befektetők közötti könnyű kapcsolatteremtés, valamint együttműködés
- Egyebek: területükön inkubátorház található, jó PR tevékenység, a terület barnamezős, science park.

A régióban lévő ipari parkok, illetve inkubátorházak megkérdezése során jól látszik, hogy a szűkebb környezetükön túl a határon átnyúló, vagy jövőben tervezendő ipari parkokról már kevésbé rendelkeznek ismeretekkel. Ugyanakkor előremutató kezdeményezés Jász-Nagykun-Szolnok megyében, hogy a Jászberény-Szolnok tengely gazdasági együttműködésének élénkítésére együttműködési megállapodást készítenek elő az érintett két város, a megyei önkormányzat és a kistérségi társulások részvételével. Ez a tervezett együttműködés többek között az ipari területek, parkok kínálatának összehangolását is tartalmazza a versenyhelyzet helyett az összehangolt és együttműködésen alapuló kínálat megteremtése érdekében

Ipari park/Inkubátorház kihasználtsága és a fluktuáció

A kihasználatlanság okára adott válaszokat két nagy csoportra bonthatjuk, az egyik a külső tényezők, úgymint az ország gazdasági helyzete, a gazdasági válság hatásai, az országos gazdasági- és adminisztratív környezeti problémák (központi gazdasági szabályozók, és feltételek, lassú ügyintézés, rossz pályázati struktúra), a befektetői tőke- és bizalom hiánya, a korszerű (gyorsforgalmi út, vasút) megközelíthetőség hiánya, az ipari szerkezetátalakulási folyamatok hatása. A másik nagy csoportba az ipari park adottságából eredő okok sorolhatóak, úgymint az ipari park infrastrukturális hiányosságai, korlátozott bővítési lehetőség, tulajdonviszonyok rendezetlensége, elégtelen marketing tevékenység és az

ipari szakmunkaképzés hiánya illetve a valós étellel való hiányos kapcsolata (a TISZK-ek sem töltik be a hozzájuk fűzött vérmes reményeket)!

Az ipari parkok kihasználtságának növelése érdekében nem éppen a legkedvezőbbben ítélték meg az ITD Hungary-t, ugyancsak negatívan ítélik meg a Fényeslitke-Komoró Intermodális Ipari Parkot, mely közel 160 ha-on terül el, és 2,5 milliárd forintba került, műszaki átadása bő egy hónapja volt és sajnos az után befektető még nem költözött be, vagyis az ipari park teljesen üres, az előző kormányzat kiemelten és vehemensen kezelte és védelmezte. Érdekes, hogy a válaszadók jelentős, 70%-a szerint van szerepe az önkormányzatnak az ipartelepítésben, nem mindegy milyen munka folyik az önkormányzaton és milyen agilis, eltökélt az adott polgármester.

Egyre jobban előtérbe kerülnek a vállalkozásokat támogatásokkal és szolgáltatásokkal segítő telepek; a vállalkozói inkubátorházak, melyeket a kezdő vállalkozások speciális szükségleteihez alakítanak². A K+F, innovációs szolgáltatásokat biztosító ipari parkok száma rendkívül alacsony, összesen 4 db.

Az ipari parkok és inkubátorházak, valamint a gazdaságfejlesztés jövője

Az ipari parkok esetén a legtöbbet említett belső probléma a forráshiány. Ez megjelenik egyrészt az ipari parkot és inkubátorházat üzemeltető szervezet oldaláról, és mivel az üzemeltetés és a tervezett beruházások nagy része az üzemeltető által kigazdálkodott önerőből történik, így ezek hiánya miatt a szolgáltatásért hozzájuk forduló vállalkozások számára több esetben információnyújtás, marketing, és tanácsadási szolgáltatásra szűkült, és a szolgáltatást nem versenyképes áron tudják nyújtani, a tervezett fejlesztéseket nem tudják megkezdeni, így a beruházások elhúzódnak. Gyakori emellett az egyébként is fizetési nehézségekkel küzdő betelepülő vállalkozások esetében jelentkező tőkehiány is, hiszen gyakran az elnyert támogatás mellé nem tudják biztosítani a szükséges sajátérőt, amelyek hiányában nem tudják megkezdeni a beruházásokat, így a termelést sem, illetve az ingatlanvásárlások és csarnoképítések üteme is lelassulhat. Több ipari park említette válaszában problémaként a tulajdonosi struktúra és üzemeltetés gondjait, melyek miatt nehéz a fejlesztések érdekeltységét összehangolni, vagy akár a forrást biztosítani hozzá, illetve azt, hogy nincs működtető és szolgáltató szervezet vagy önálló menedzsment, mely szükséges és indokolt lenne az ipari park esetében. A megfelelő infrastruktúra hiánya is problémaként jelentkezik (esetenként akár a megközelíthetőséget biztosító út), hiszen egy infrastruktúrával kellően ellátott ipari park vagy inkubátorház konkurencia hatása egyértelmű.

Emellett problémaként említették még azt, hogy nincs az ipari parknak további fejlesztési, bővítési területe, vagy a tervezett projektek késnek, illetve megvalósításuk bizonytalanra válik, mert kihasználatlan kapacitásokat okozhat és a műszakilag-gazdaságilag összefüggő projektek egymásra utaltsága esetén

---

² Forrás: KSH Statisztikai tükör II. évfolyam 39. szám, 2008. április 2.

további fejlesztéseket is akadályozhatnak. Ez pl. Debrecenben is problémát jelent, hiszen a Nyugati Ipari Park szinte betelt, ezért is merült fel az ESS (Neutrongyorsító) számára fenntartott terület fejlesztése a repülőtér mellett. A légi közlekedés szempontjából kiemelkedő jelentőséggel rendelkezik a debreceni repülőtér, amely 2003 áprilisától már állandó nemzetközi határnyitású kereskedelmi repülőtérként működik. Jelenlegi forgalmának döntő részét nemzetközi turisztikai charter-járatok adják. Véleményünk szerint egy regionális reptér nem lehet charter járatokból nyereséges, egy ilyen méretű repülőtér csak egy nagyobb egység részeként lehet sikeres, ezért elengedhetetlenül fontos hogy egész évben kiegyensúlyozott, biztos forgalma legyen. Ez pedig nem lehet más, mint a teherforgalom és az üzleti turizmushoz kapcsolódó személyi forgalom. Mi a megoldás? A reptér környékén elhelyezkedő ipari területek fejlesztése! Az Airport Debrecen Üzleti Parkban a városnak van egy körülbelül 113 hektáros területe, amit uniós forrás segítségével közművesíteni kell, és így be kell csatlakoztatni a nemzetközi befektetői piacra (összes beruházás 4 380 000 000,- Ft ebből igényelt támogatás 2 190 000 000, - Ft). A kettőt együtt a repülőteret és a közvetlen szomszédságában lévő kellő infrastruktúrával ellátott területet (logisztikai központ, ipari vágány stb.) együtt kell fejleszteni, meggyőződésünk, hogy csak így lehet piacképes az ipari terület és a repülőtér fejlesztése. Szóba került kínai befektetők bevonása is, május hónapban Kósa Lajos polgármester is egy hetes delegációt vezetett Kínába.

Van olyan ipari park, amely számára a már betelepült vállalkozások együttműködésének (pl. adatszolgáltatás, fejlesztési tervek egyeztetése, stb.) megszerzése, javítása jelenti a legfőbb működtetési nehézséget. A legfőbb külső problémának a betelepülni szándékozó vállalkozások alacsony száma, az ipari park kihasználatlansága tekinthető, a működő tőke nem jön a régióba, melynek egyik oka a térség elmaradottsága és a fővárostól való távolsága. A másik ok, pedig amit a szakértők is kiemelnek, hogy az EU határterületein, szegélyterületein (Rimland) alakulnak ki ipari övezetek (ld. Nyugat-Dunántúl és a Duna-völgyét Észak-Dunántúl), az EU felvételünket követően elkészült autópályák nem a Tiszántúlt erősítették paradox módon, hanem az utánunk szinte rögtön belépő Romániát. Vagyis átugrották e területet a befektetők és Nagyváradon, Kolozsváron álltak meg, az ottani ipari parkok kezdtek megtelni. Erősíti mindezt, hogy a jelenlegi pénzügyi-gazdasági válság bizonytalanságot eredményezett, a gazdasági ösztönző lehetőségek (pl. adókedvezmény) beszűkültek (az adókedvezmények Szlovákia Ipari Parkjait erősítették pl. Pozsony, Zsolna), mindezek hatására a beruházások üteme lelassult, a betelepülési hajlandóság még inkább visszaesett. A befektetői hiány emellett a munkaerőhiányra és a szakképzetlen humán erőforrásra is visszavezethető, gyakran az oktatási intézmények nincsenek felkészülve az igények kielégítésére, ebben a szomszédos országok potenciális versenytársnak bizonyulnak. Az ipari parkok rendelkezésére álló pályázati lehetőségek lassúak voltak és bonyolultak, emellett a pályázati kiírások megfogalmazásánál nem, vagy csak kis mértékben vették figyelembe a tényleges szükségletet,

igényt, túl magas elvárásokat támasztottak a pályázóval szemben. Emellett volt olyan, aki azt nevezte meg, hogy a betelepült cégek előre nem tervezhető igényei a park fejlesztési terveit időként háttérbe sorolják.

Különösen az inkubátorházak esetében az üzemeltetéshez kapcsolódó alapvető probléma a magas közüzemi díjakból, illetve a korszerűtlen infrastruktúrából eredő magas üzemeltetési költségek, amelyek magasak (bérleti díj formájában) mind a bérlők, mind az üzemeltető szervezet számára, működési támogatásra pedig nincs, vagy csak kevés pályázati lehetőség van. Az ipari parkok és inkubátorházak jelentős része szeretné a meglévő területeinek alpinfrastruktúráját (út-, kerékpárút-, iparvágány-, közmű-, kommunikációs-, informatikai hálózat, közvilágítás, parkolók, stb.) fejleszteni, de a lehetőségek szerint többen terveznek területbővítést és az új terület infrastrukturális ellátását. Az infrastruktúrafejlesztéshez szorosan hozzákapcsolódik az innovációs, szaktanácsadási központ, inkubátorház, gyártó-, valamint raktárcsarnok létrehozása, serverpark létesítése, amely több ipari park jövőbeli tervei között szerepel. A jól működő ipari parkoknak raktárkapacitás bővítésére (bérbe adási céllal) és vállalkozói ház (hasonló az „inkubátor ház”-hoz) létesítésére van szüksége.

Az infrastruktúrafejlesztést minden esetben szolgáltatásnyújtás egészíti ki az ipari parkokban és inkubátorházakban. A meglévő szolgáltatások körét több üzemeltető szeretné bővíteni, elsősorban az igényekhez igazodva őrző-védő, irattározási és dokumentumkezelési, informatikai, gazdasági szolgáltatás, marketingtevékenység és kommunikáció erősítése a társaságok betelepítése, illetve a projektek, fejlesztések kijánlása érdekében. Több üzemeltető tervez innovációs és K+F-hez kapcsolódó szolgáltatást illetve programot, úgymint funkcionális fejlesztő központ és analitikai laborbázis, illetve együttműködések kialakítását a tudásközpontokkal. Ezek a tervek igazolják, hogy szinte minden ipari park és inkubátorház fejleszteni szeretne.

A megkérdezett szervezetek véleménye szerint mind az ipari parkok, mind az inkubátorházak esetében különösen jelentős vonzóerőt jelent a betelepülő vállalkozások számára a kiépített infrastruktúra, a szakképzett munkaerő háttér (egyetem, szakközépiskolák) és a szinergia-hatás a már betelepült cégekkel. Mindezekkel nagymértékben segíthetik a külföldi tőke bevonását, a vállalkozások betelepülését, működését és együttműködését, így az ipari parkokba települt vállalatok hatékonyabban működnek, exportorientált, technológia intenzív vállalkozásokká válhatnak. Véleményük szerint az általuk ismert ipari parkok és inkubátorszervezetek részben rendelkeznek ezekkel, a jövőre vonatkozóan azonban megfogalmaztak néhány működési módosítást. Leginkább az alpinfrastruktúrán túli egyéb infrastruktúrafejlesztést és K+F, innovációs szolgáltatás minőségének javítását javasolják, fontos továbbá az alpinfrastruktúra bővítés, az emeltszintű szolgáltatás minőségének javítása és a kedvezőbb bérleti díj kiszabása is. Mindezekben túl javítja az ipari parkok és inkubátorházak megítélését szerintük az épületfejlesztés, a meglévő épületek felújítása, az alapszintű szolgálta-

tás minőségének javítása, valamint a nyújtott szolgáltatások mennyiségének bővítése egyaránt. Várhatóan az ipari parkok gazdaságszervező képessége tovább fog növekedni és a válság okozta sokk enyhülésével nagyobb kihasználtsággal fognak működni. A gazdasági válságot követően fellendülés várható nemcsak a betelepülni szándékozók, de az ipari parkot, inkubátorházat létesíteni kívánók számára is. Továbbá várható bizonyos ágazati profilok erősödése („klaszter jelleg”), valamint egyes jól bevezetett, nagyobb parkok esetében a szolgáltató profil kialakulása.

4. Az Új Széchenyi Terv

A 2010. év második felében készített és 2011. elején indított Új Széchenyi Terv alapján meghatározza, hogy az ország, és benne a régiók fejlődését milyen fő irányok mentén lehet biztosítani. A terv komplexen kezeli a fejlesztési irányokat, nemcsak a támogatási célokat határozza meg, hanem figyelmet fordít az intézményi, szabályozási, eljárásrendi kérdések hatékonyabb újragondolására, támogatáspolitikai eszközökön túlmutató beavatkozásokra is.

Ma már látható, a régi költségvetési elképzelések reménybeli alapját képező reálgazdasági várakozások, a gyors és hatékony európai válságkezelés aligha valósulhatnak meg³. A nemzetközi szervezetek eltérő módon ítélik meg a várható világgazdasági folyamatok alakulására vonatkozó kilátásokat, a recesszió mélységét, időtartamát, a stabilitás beindulását, a kilábalás, az élénkülés kezdetét. Az előrejelzések hosszú és lassú kilábalásra engednek következtetni, ezért nem csak adórendszerbeli megoldásra van szükség, hanem mindenekelőtt egy stabil gazdasági háttér és pénzügyi rendszer megteremtésére. A pénzügyi rendszer stabilizálódásának jelei már láthatók. A gazdasági kilábalásra utaló jelek csak a különféle bizalmi indexek javulásában követhetők nyomon.

Az Állami Számvevőszéknek a gazdaságfejlesztés állami eszközrendszerének működését vizsgáló 2008 márciusában publikált jelentésében megállapítottakkal egyet kell, hogy értsek. Magyarországon hiányzik a hosszú távú, a fejlesztési célokat támogató átfogó adóstratégia, miközben az EU-n belüli összehasonlításban – különösen a szomszédos EU országokhoz viszonyítva – az adóterhek magasak⁴. Nagy várakozások vannak a gazdasági szférában az adórendszer átalakításával kapcsolatban, hiszen már évek óta folytak elvetélt kísérletek. A kis- és középvállalkozások fejlesztésének stratégiája hangsúlyozza, hogy a versenyképesség növeléséhez mindenekelőtt a foglalkoztatást és az élől munkát terhelő adók és járulékok csökkentését kell megvalósítani. A magyar kis- és középvál-

³ Dr. Kovács Árpád: Gazdasági és Államháztartási perspektívák címmel elhangzott előadása alapján.

⁴ „A kis- és középvállalkozások helyzete 2008” címmel az NFGM 2009-ben kiadott Éves jelentése alapján.

lalkozói szektor fejlesztését a gazdaságpolitikai eszközök (infláció, kamatláb, adópolitika, versenypolitika, piacszabályzás) és a vállalkozásbarát jogi környezet mellett a vállalkozásfejlesztés aktív eszközei is biztosítják (pénzügyi és nem pénzügyi eszközök). A vállalkozásfejlesztés egyik fontos eleme az uniós támogatások rendszere, melyet az Állami Számvevőszék 2008. szeptemberi jelentése szerint erőteljes centralizálás jellemezte, a kormány saját hatáskörébe vonta a 2007-től rendelkezésre álló EU-s források mintegy negyede feletti döntési jogkört. A rendszernek teljesíteni kell az adminisztráció-csökkentéséhez, a szerződések gyorsabb megkötéséhez és a megítelt támogatások gyors kifizetéséhez kapcsolódó elvárást. A pályázati adminisztráció csökkentése és a rendszer gyorsítása érdekében mind 2008-tól, mind a válságkezelés részeként 2009-től számos változást vezettek be, de a 69 kilós pályázatok az elektronikus világ ellenére is maradtak. Ezen csak az Új Széchenyi Terv változtatott: rövidebb bírálati idő, rövidebb adatlapok 40–60 oldalról akár 8 oldalra, és a 700 adatmező is lecsökkent 150-re. Szervezeti megújulás, átalakítás egyszerűsítés zajlott le, jóval kevesebb lett a Közreműködő Szervezet, kevesebb szereplő egyenlő gyorsaság!

A régió gazdasági szektora megerősítésének egyik feltétele a megfelelő üzleti környezet biztosítása, amennyiben lehetőség nyílna olyan támogatási rendszer kialakítására, amely betelepítési igény esetén megfelelő szakmai feltételek mellett gyors eljárásrenddel tudna fejlesztési forrást biztosítani az ipari park számára, az a forrásbiztonság jelentősen elősegíti az ipari parkok befektetés-ösztönzési tevékenységét, eredményesebb pozíciót nyújt a befektetővel való tárgyaláskor. Az ipari parkok betelepítettségének növelését szolgálhatja a betelepülők fejlesztési igényeit rugalmasan, gyorsan kiszolgálni képes tőkealap (kisléptékű kihelezések, akár részben visszaforgó jelleggel), mely meglévő betelepülő(k) esetén nyújt az ipari parknak kisebb összegű fejlesztési támogatást. Fontos lenne, hogy a valóságban is hét régió legyen, eddigi rendkívül lassúak döntéseknek meg kell változnia, a mai gazdasági világ a gyorsaságáról ismerszik meg, ehhez kell alkalmazkodni a támogatáspolitikának is.

Az ipari parkok betelepítettségének növelését / a befektetés-ösztönzés elősegítését, mint stratégiai célt nem lehet kizárólag az ipari parkok infrastrukturális fejlesztésével, a hatékonyabb marketing alkalmazásával és a betelepülők közvetlen támogatásával elősegíteni. Emellett az inkubációs tevékenység ösztönzése sem valósulhat meg maradéktalanul az infrastrukturális fejlesztés, az önálló bevétel-teremtés növelésének elősegítése és a hatékonyabb marketingtevékenységek ösztönzésével. A KKV-k szerepét a beszállító hálózat kiszélesítésében, elmélyítésében mindenképp erősíteni kell akár saját nemzeti forrásból, alpból (pl. Széchenyi Terv II). A kamarák szerepét is átgondolták, több feladatot fognak ellátni, valószínűleg a belső struktúrájukon is változtatni kell. A klaszterek sem eléggé izmosak, sok az ellenérdekeltség, valamint a vállalkozás fejlesztési alapítványok helyét és szerepét is újra kellene definiálni. A TISZK-ek (Térségi Integrált Szakképzési Központ) szerepét is át kell formálni, nem elég szolgálalkúen lemá-

solni az EU-ban elfoglaltak helyüket. Nagyon fontos erősíteni a magyarországi vállalkozói, politikai, oktatási környezetbe való beágyazódásukat. Néha azaz érzése az embernek mintha lebegnének, nem mélyültek el, nincsen szerves kapcsolatuk. Általánosan igaz, hogy leggyorsabban a bürokratikus előírásokat vetjük át, sőt azokhoz még hozzá is tettünk, ezzel is növelve a bonyolultságukat és sokszor az értelmetlen kötelezettségeket. Legtöbbször az igazi innovatív gondolat estek áldozatul!

A tőkealap kialakítása esetén a fejlesztési források felhasználása már a tőkealapba helyezéskor biztosított lenne (az EU felé való elszámoláshoz), melyet folyamatosan, a betelepülési igényekhez igazodva lehetne ténylegesen felhasználni. A források tőkealapból való felhasználása az egyfordulós pályázati rendszernél gyorsabban (mintegy 2 hónap alatt a beérkezés sorrendjében folyamatos döntéssel), kisebb fejlesztési összegekhez való hozzájutást tesz lehetővé, a konkrét betelepülési igényeknek megfelelően, ezáltal az ipari parkok mentesülnek a nagyobb befektetést igénylő fejlesztések előfinanszírozásától. A régió gazdasági bázisát a fejlődőképes, tőkeerős kis- és középvállalkozói szektor biztosíthatja, ezért a szektor megerősítése érdekében fontos, hogy segítsük a vállalkozások telephelyének fejlesztését a vállalkozások betelepülése, növekedése, megerősödése érdekében. A fejlesztések során kiemelt figyelmet kell szentelni az ipari parkokba betelepülni szándékozóknak, mely vállalkozások közvetlen támogatásával szintén hozzájárulunk az ipari parkok beépítettségének növekedéséhez. Ez egyrészt felerősíti azon ipari parkok fejlesztéseinek eredményét és segíti befektetés-ösztönzési céljaik megvalósulását, amelyek ÉAOP-ból támogatottak voltak, másrészt elősegíti azon ipari parkok betelepítettségének növelését is, amelyek fejlesztésre nem kaptak EU-s támogatást. A vállalkozások közvetlen támogatása hatékonyabb eszköz a közvetett támogatásnál és nagymértékben elősegíti a megfogalmazott stratégiai cél megvalósulását.

Az Észak-alföldi Operatív Programban összesen 106,5 Mrd Ft fejlesztési forrás 2011-2013-ban a kormány által elfogadott akcióterv alapján (2010. december 21). Ezek az alábbiak szerint oszlanak meg az ÉAOP prioritásai között:

– 1. prioritás: Gazdaságfejlesztés	21,89 Mrd Ft
– 2. prioritás: Turizmus:	26,75 Mrd Ft
– 3. prioritás: Közlekedés:	22,28 Mrd Ft
– 4. prioritás: Humán infrastruktúra:	15,43 Mrd Ft
– 5. prioritás: Város- és térségfejlesztés:	20,16 Mrd Ft
<i>(város+környezet+civil)</i>	

Az előző Akció Terv el nem költött Ipartelepítési konstrukcióját még 2010 decemberében írtuk ki (1 965 000 000 Ft), és olyan nagy volta a lelkesedés, hogy 946 millió forinttal meg kellett emelni a forrást. Több mint 527 fő munkahely létesítését vállalták a pályázók. Az ÚSZT ütemezésének megfelelően az ipartelepítési konstrukció májusban lett kiírva ismét, most már 3 milliárd forinttal, és indul a telephelyfejlesztés, mely a KKV-k ROP-os kiírási formája: 5,89

milliárd forinttal (ennél nagyobb forrás egyedül az Észak-Magyarországi Régiónál van). Nagyon helyesen a mikro-vállalkozásoknak elkülönített védett forrása van, az összes forrás 20%-a, vagyis közel 1,2 milliárd forint (mikrovállalkozásnak minősül, ha 10 főnél kevesebbet alkalmaznak). Eddig problémát jelentett a mikro-vállalkozások (jelentős arányban kényszervállalkozások) magas aránya, akik eddig szinte ki voltak zárva a pályázati konstrukciók dzsungeléből, valamint a nagyobb tőkeerejű kis- és középvállalkozások országosan is alacsony aránya. Van egy sajátosságunk is, lehet vegyes övezetből is, vagyis nem csak ipari besorolási területről lehet pályázni (természetesen TEOR szűkítéssel). A klaszter pályázat beadási határideje május 13-ával járt le (800 millió Ft). És ősztől lesz megnyitva, az ipari parkfejlesztés, inkubátorfejlesztés (3+2 milliárd), valamint a turisztikai kiemelt több mint 11 milliárddal és az ehhez kapcsolódó előkészítő kiírása. A gazdasági kiemelt 4 milliárd forinttal (Debrecen, Jászfényszaru, Jászberény, Nyíregyháza számára) valószínűleg csak az év végén kerül kiírásra az előzetes tervek ellenére. Ha ezt összeadjuk, több mint 25 milliárd forintnyi forrást kapunk, amit nem lehet kevésnek nevezni! A cél minden konstrukciót meghirdetni 2012 tavaszáig! Az igazi kérdés az, lesz-e elég pályázó, van-e még ennyi önerő a kivézettt önkormányzatokban és a meggyengült KKV-kban!

5. Konklúzió

A régió gazdasági versenyképessége nagyban függ a vállalkezési szerkezet-től, a gazdaság stabilitását elsősorban a régióhoz kötődő kis- és középvállalati szektor pozíciója, termelékenységé és jövedelemtermelő képessége biztosítja. Az Észak-alföldi régióban az országos átlagnál jóval kisebb a vállalkozói aktivitás. Megfelelő eszközökkel elő kell segíteni az induló, még nem tőkeerős vállalkozások, illetve a működő, de szintén nem tőkeerős, kisebb vállalkozások megerősödését, amely folyamat pozitívan tud hozzájárulni a foglalkoztatáshoz és termelékenység növekedéséhez. Miként már többször leszögeztük (*Mező-Kovács* [2010]) régióban kevés inkubátorház vagy üzleti és technológiai inkubációs szolgáltatás áll a KKV-szektor segítségére, rendelkezésére, tehát az induló, vagy alacsony hatékonysággal működő KKV-k megerősödéséhez megfelelő inkubációs környezetet kell teremteni a régióban. Nagyon fontos, hogy szakítsunk azzal a bevett gyakorlattal, hogy szükségtelenül gyarapítsuk az ipari parkok számát (attól, hogy egy fejletlen kistérségbe kényszerítünk egy ipari parkot nem indul el a terület fejlődése). Szükséges lenne a gazdasági források egy részét régió marketing kiírásra fordítani, ezzel is elősegíteni a gyenge indikátor teljesülések növekedését! Nem lehet mindig felülről kényszeríteni az értelmetlen mennyiségi növekedést, illetve nem az a lényeg, hogy van-e ipari park, hanem inkább az elhelyezkedése és a környezete a meghatározó (transzferközpont, repülőtér, folyami kikötő, egyetemváros közelsége, vasúti átrakóhely, autópálya stb.) és az ott nyújtott

szolgáltatások széles köre. (műszaki, jogi, környezetvédelmi stb.). Szakítanunk kell az elmúlt gyakorlattal, hogy az irányító hatóságok elszakadtak a valóságos vidéki Magyarországtól, néha azaz érzése volt az embernek, hogy csak vélelmeztek és nem érzékelték a valóságot (*Mező* [2010]). A regionális fejlesztési ügynökségek kezdtek hivatallá válni, bürokratikus szervezetekké, a megnevezésükben a „fejlesztési” csak egy gunyoros torzová lett, a jelentéstartalma elveszni látszott a gurulós székek és a vastag asztalok között. Mindenképp változásra van szükség, sokkal rugalmasabbnak kell lenni a pályázatkirónak és az Irányító Hatóságoknak, valamint a kormányzerveknek. Márpedig a régi, valamikori versenyelőnyünk elfogyott. Hatékonyra kell tennünk az államot, az irányító hatóságokat, az ügynökségeket és a közreműködő szervezeteket! Az Európai Unió intézményrendszernek nem önös érdekből, hanem a pályázókért és a gazdasági aktivitásért, illetve munkahelyteremtésért kell működnie! Ennek kereteit kidolgozta az Új Széchenyi Terv, de a szellemisége már rajtunk szereplőkön is múlik!

Hivatkozások

- BAJMÓCZY ZOLTÁN [2004]: Az üzleti inkubáció szerepe a vállalkozásfejlesztésben. *Közgazdasági Szemle*, LI. évf., 2004. december (1132–1150. o.)
- KOVÁCS ÁRPÁD [2009]: Gazdasági és Államháztartási perspektívák címmel elhangzott előadása. Adóegyetem 2010. Időpont: 2009. november 16., Helyszín: Székesfehérvár
- KSH [2008]: Ipari park, vállalkozási övezetek az Észak-Alföldön.
- KSH [2008]: A munkaerőpiac alakulása Magyarországon, 1988-2007
- KSH [2008]: A foglalkoztatási, jövedelmi és fogyasztási jellemzők regionális különbségei
- KSH [2009]: Statisztikai tükör: Munkaerő-piaci helyzetkép
- KSH [2009]: Magyarország, 2008
- KSH, Területi Statisztikai Évkönyv, 2008
- MEZŐ FERENC [2009]: Gazdasági válság hatásai az Észak-Alföldi Régióban, *Polgári Szemle*, november, 36-50
- MEZŐ FERENC – KOVÁCS KRISZTINA [2010]: A válság és a KKV szektor az Észak-Alföldi Régióban, *Comitatus* 2010/január-február pp. 96-109
- MEZŐ FERENC [2010]: A régiók tíz éve (álmok és valóság). *Polgári Szemle*, március 86-95
- MEZŐ FERENC – KOVÁCS TIBOR [2011]: Az egészségturizmus mint lehetséges kitörési pont az Észak-alföldi Régióban, *Debreceni Szemle*, április, 208-226
- MEZŐ FERENC [2011]: Ipari parkok az Észak-alföldi Régióban, *Polgári Szemle* (3) 87-110
- Statisztikai tükör II. évfolyam 39. szám. Debrecen, KSH Debreceni Igazgatósága.
- NFGM [2009]: A kis- és középvállalkozások helyzete 2008. Éves jelentés. Budapest, NFGM.

TeIR, NFGM adatbázisok
ÚSZT <http://ujszechenyiterv.gov.hu/>

Az egyetemi kutatási eredmények értékesítésének néhány kérdése és problémája¹

NOVOTNY ÁDÁM

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Regionális- és Környezetgazdaságtan Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
novadam@ektf.hu*

A cikk az egyetemi-ipari technológiatranszfer (EITT) megvalósításának jogi-politikai keretrendszereit, a hazánkban is érvényben lévő amerikai Bayh-Dole rezsimek jellemzőit és problémáit, az EITT legtöbbet idézett, formális eszközeit (szabadalmak, licenciák, spin-off vállalkozások), valamint az egyetemi technológiatranszfer-irodák (TTO) modelljeit és működésének nehézségeit vizsgálja. A nemzetközi szakirodalom mellett a szerző által – 14 magyar egyetem 1562 kutatójának bevonásával – készített felmérés eredményeire támaszkodik. A konklúzió szerint az egyetemi kutatási eredmények piaci hasznosítása közel sem olyan kiszámítható, mint ahogy azt a politikai retorika gyakorta sugallja: sem a kutatók szellemi termékeinek egyetemi tulajdonba vétele, sem az EU által propagált szabadalmaztatás, sem az egyetemi szervezetbe integrált TTO nem jelent biztos sikert és bevételeket a felsőoktatási intézményeknek. Mindamelllett, az EITT számos indirekt (nehezen mérhető) előnnyel járhat a régió, a vállalati szféra, a fogyasztók, a kutatók és nem utolsósorban a diákok számára. A cikk arra a problémára is rávilágít, hogy szellemi termékek „gyártása” vajmi keveset ér, ha nem párosul tudatos marketingtervezéssel és piacközponturn fejlesztéssel.

Kulcsszavak: egyetemi-ipari technológiatranszfer, szabadalom, licencia, spin-off vállalkozás, Bayh-Dole rendszer

---

1. Bevezetés

A felsőoktatási intézmények társadalmi-gazdasági szerepét és működését, valamint a piaccal, a vállalati szférával való kapcsolatát minden eddiginél nagyobb figyelem övezi napjainkban, politikai és tudományos körökben egyaránt. Azonban az egyetemi kutatási eredmények értékesítése számos problémával jár, az egyetemi-ipari technológiatranszfer (továbbiakban: EITT) folyamata nem olyan sikeres és gyors, mint ahogy azt politika, a sajtó vagy néhány szerző közvetíti. Az elterjedt nézet szerint az egyetemeknek ma már nem csak oktatással, hanem szabadalmaztatással, a szabadalmak használatba adásával (licencia) és

---

¹ A cikk az EGERFOOD Egri Regionális Tudásközpont számára készített tanulmány rövidített változata.

spin-off vállalkozások² indításával kell a gazdasági fejlődést elősegíteniük. Az EU hivatalos állásfoglalásában is ezt olvashatjuk (*COM* [2003]):

A két legfontosabb mechanizmus, amely által az egyetemeken kifejlesztett és az egyetemeken birtokolt tudás közvetlenül az iparba juthat, az egyetemi szellemi tulajdon licencia-szerződéseken, valamint spin-off és start-up vállalkozásokon keresztül történő hasznosítása.

Az EITT az egyetemek számára is több előnnyel jár, többek között azzal, hogy általa harmadlagos jövedelemre tehetnek szert, legalábbis a politikai elvárások szerint. Az állam és az egyetemi menedzsment a bevételek maximalizálását várja el az EITT-ért felelős egyetemi egységektől, illetve annak pontos megbecslését, hogy mely találmányok rendelkeznek a legjobb piaci potenciállal, melyekből lehet sikeres termék vagy szolgáltatás. Azonban senki sem tudja előre, hogy mely innovációk válnak sikeressé hosszú távon: a történelem tele van „holtbiztos” ötletekkel, melyek elbuktak és látszólag lényegtelen felfedezésekkel, amelyek később több millió dolláros üzletággá nőttek ki magukat. Mindközben az egyetemi találmányokba befektető szervezetek, vállalatok szívesen vesznek, ha számokkal győzik meg őket, előszeretettel látnak pénzügyi előrejelzéseket, piackutatások eredményeit és egyéb biztosítékokat pénzügyi megtérülésére vonatkozóan.

A tudás és a találmányok piaci értékesítését számos félreértés övezi. A szabadalmaztatás és a licenciába adás nem minden technológia esetén releváns, illetve hatékony stratégia. A tapasztaltabb egyetemek rájöttek, hogy az csak egy a számos út közül, amely által az innováció piacra juthat (*PDE* [2011]). Például a vállalkozásindítás bár jóval kockázatosabb, több erőforrást és törődést igényel, sok esetben jobb megoldásnak bizonyulhat: a spin-off cégek a legjobban teljesítő vállalkozások közé tartoznak az USA-ban, tőzsdei megjelenésük több mint 100-szor gyakoribb, mint az átlagos vállalkozásoké (*Shane* [2005]).

További félreértés, hogy a technológia feltalálása a legnagyobb kihívást jelentő feladat, s az értékesítés ehhez képest már csak rutinmunka. A felfedezés és az értékesítés között átlagosan négy (*Markman – Gianiodis – Phan, – Balkin* [2005]), mások szerint 7–12 év telik el (*Swamidass – Vulasa* [2009]), amely meglehetősen hosszú megtérülési idő egy felsőoktatási intézmény számára, nem

---

² Az Innovációs törvény „hasznosító vállalkozásnak” titulálja és az egyetemen (vagy egyéb költségvetési kutatóhelyen) a szellemi alkotások hasznosítása céljából létrehozott, az egyetem részvételével vagy részesedésével működő önálló szervezeteket. Jelen tanulmányban spin-off vállalkozásnak tekintem – a jelenleg is – az egyetem alkalmazásában álló kutatók által létrehozott profitorientált szervezetet, amely kutatási/tanácsadási szolgáltatást nyújt vagy saját találmány(ok) hasznosítását/értékesítését végzi, függetlenül attól, hogy az egyetem résztulajdonos-e benne vagy sem. A nemzetközi értelmezés gyakran ennél is tágabb, s minden az anyaszervezettől eredő tudásra alapított vállalkozást spin-off-nak vagy spin-out-nak tart. A spin-off és a start-up vállalkozás közti fő különbség, hogy az utóbbi olyan induló vállalkozásokra utal, melyek nem más szervezetből eredő tudásra építenek.

beszélve a vállalatokról vagy a technológiát használni kívánó fogyasztókról.³ A találmányt a piaci sikerrel összekötő út tehát meglehetősen bizonytalan, hosszú és költséges: az ökölszabály szerint száz találmányból tíz szabadalom születik és csak egyetlen sikeres termék (Blake [1993]). A termék- és szolgáltatásújitások 75%-a már a piacra való bevezetésnél megbukik, de gyakran a sikeres piacra vitel sem garancia, számos termék ugyanis a piacon bukik meg – a piacra vitt humángyógyszerek kétharmada például veszteséget termel (Cooper – Kleinschmidt [1990]). Stevens és Burley [1997] számításai szerint, háromezer új ötlet csupán egyetlen sikeres terméket eredményez a piacon. A bevételek időbeli eltolódása és esetlegessége jelentősen megnehezíti a technológiatranszferrel foglalkozó egyetemi egységek működését, finanszírozását és teljesítményének értékelését.

Az intézményesített, azaz egyetemi szinten központosított EITT kiinduló feltétele, hogy a kutatók hajlandók legyenek piacorientált témákkal foglalkozni és találmányaikat az egyetemmel együttműködve hasznosítani. A kutatóknak a találmány bejelentését követően is központi szerepük van: a kifejlesztéskor rendszerint még embrionális természetű technológiát ők ismerik a legjobban, ezért a piaci hasznosíthatóság és az alkalmazó vállalatok potenciális körének feltárásában is nélkülözhetetlen a segítségük (Thursby – Thursby [2005]).⁴ A legfőbb ok, amiért a kutatók elkerülik az egyetemet, mert túl magasnak érzik az együttműködés direkt és indirekt költségeit (Jensen – Thursby – Thursby [2003]). Noha a kutatók az egyetem alkalmazásában állnak, a humboldti szervezeti kultúra és a tudomány hagyományos értékei, s különösen a külső befolyásoktól mentes kutatás normája, a külvilág, a piac igényeitől való elzárkózást eredményezheti.

A fent kiemelt problémák (a hasznosítás módjának kiválasztása, az értékesítés, valamint a kutatók megnyerése) olyan kérdések, melyeket érdemes közelebbről is megvizsgálni. Az elemzésben a tanulmány egyrészt a külföldi szakirodalomra, másrészt a szerző által 2009-ben elvégzett, 14 magyar egyetemre és 1562 egyetemi kutatóra kiterjedő reprezentatív felmérés egyes eredményeire támaszkodik (Novotny [2010]). A felmérés az egyetemi kutatók EITT-ben való részvételének intenzitását, az intenzitást befolyásoló tényezőket, valamint az egyetemi kutatási eredmények értékesítéséhez, annak Bayh-Dole típusú rendszeréhez való hozzáállását vizsgálta.

---

³ Egyes számítások szerint 20 évet vesz igénybe, mire az egyetemi kutatások termelékenységbeli növekedést eredményeznek a vállalatoknál (Adams [1990]).

⁴ Az amerikai egyetemi techtranszfer-alkalmazottak szerint, a kutatók átlagosan találmányaik kevesebb, mint felét jelentik be az irodának (Thursby, Jensen, & Thursby [2001]). Thursby és Thursby [2005] hat vezető amerikai egyetem 3442 kutatójának techtranszfer-tevékenységét vizsgálta 17 éves intervallumban (1983-1999). A vizsgált kutatók 64,2%-a sosem jelentett be találmányt (az egyetemnek) és csupán 2% fedte fel kutatási eredményét legalább két évente. S bár a techtranszfer-aktivitás az évek során jelentősen nőtt, az csak a kutatók egy szűk körére koncentrált.

2. A Bayh-Dole rendszer és kritikája

A fent jelzett problémák pontosabb megértése érdekében érdemes áttekinteni, hogy milyen jogi-politikai keretrendszerben történhet az egyetemeken kifejlesztett technológiák értékesítése. Magyarországon jelenleg az amerikai Bayh-Dole törvény jelenti az EITT alapvető modelljét. Az USA-ban 1980-ban elfogadott törvény célja a központi forrásból megvalósított egyetemi kutatások gazdasági-társadalmi megtérülésének növelése volt, melynek kulcsa – legalábbis a törvényhozók szerint – a kutatási eredményeknek a kutatót foglalkoztató szervezet (az egyetem) tulajdonába adása (Amerikában 1980 előtt a közfinanszírozásból született szellemi termékek a központi állam tulajdonába kerültek). Az egyetemeiktől az állam cserébe elvárja, hogy – lehetőség szerint – hasznosítsák a kutatók szellemi termékeit, a társadalom, az egyetem és a kutató javára egyaránt. A Bayh-Dole hatására az amerikai egyetemek tömegestül csatlakoztak az EITT forradalmához: saját kutatásértékesítési rendszereket dolgoztak ki, egyetemi technológiatranszfer-irodákat (TTO/TLO⁵) hoztak létre, illetve nagy lendülettel fogtak bele a szabadalmak kidolgozásába. Mára a szabadalmak, a licencszerződések és a spin-off vállalkozások az egyetemi presztízs és az intézmény modern, piacorientált kutatásra való képességének fokmérőjévé váltak az USA-ban (Bercovitz – Feldman [2006]). Csupán tíz év leforgása alatt (1980-1990) a TTO-val rendelkező felsőoktatási intézmények száma 25-ről 200-ra, az egyetemi szabadalmak száma pedig 300-ról közel 2000-re nőtt Amerikában (Etkowitz, [2002]).⁶

A magyar kormány 2003-ban kinyilvánította, hogy az innováció ügyét kiemelten fogja kezelni. Ennek folyományaként még abban az évben létrejött a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap, valamint az annak működéséért felelős innovációpolitikai központi szerv, a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (ma: Nemzeti Innovációs Hivatal). A következő évben megszületett az az Innovációs törvény (2004/CXXXIV.), amely az amerikai Bayh-Dole törvényt mintául véve alakította át a közfinanszírozású kutatóhelyek szellemi termékeivel kapcsolatos szabályozást. A fentről jövő kezdeményezés révén valamint amerikai mintára, a magyar felsőoktatási intézmények is szellemi tulajdon-kezelési szabályzatokat hoztak létre, azonban ezek csak többé-kevésbé kiépült innovációmenedzsment rendszerekkel és egyetemi TTO-kal párosultak.

A Bayh-Dole rezsimen kívül más EITT-rendszerek is léteznek. Az egyik alternatív megközelítés az, amikor a találmány tulajdonjoga az egyetem helyett a kutatónál marad (kutatói tulajdon), mint Svédországban. De Kanadában az egye-

---

⁵ Technology Transfer Office / Technology Licensing Office

⁶ Továbbá, 1980 előtt az amerikai kormány mintegy 28.000 szabadalom birtokában volt, melynek csak 4%-át hasznosította. Ennek főként az volt az oka, hogy a vállalatok nem szerezhettek kizárólagos jogosultságot az technológiák piaci hasznosítására, így nem voltak érdekeltek annak megszerzésében sem (Gulbrandsen & Etkowitz [1999]; Etkowitz [2002])

tem döntésére bízzák, hogy a kutatónak adja a jogokat vagy megtartja azokat, esetleg közös tulajdonba veszi a szellemi terméket (Young [2011]). A másik alternatíva szerint, amely a „nyílt tudomány” (*open science*) elvére épül, sem az egyetem, sem a kutató nem formálhat tulajdonjogot a találmányra, ehelyett a technológiát a piac számára szabadon hozzáférhetővé teszik. A Glasgow-i Egyetem jó példa erre, hiszen egyes találmányait minden érdeklődőnek ingyen rendelkezésére bocsátja („Easy Access IP Deals”). Természetesen a technológia az egyetem tudta nélkül is kiszivároghat a piacra, véletlenül, vagy mert a kutató el akarja kerülni az egyetemmel való együttműködést.

1. táblázat: Az EITT intézményesítése iránti attitűd leíró statisztikája (N=1562)

	Min.	Max.	Átlag	Szórás
EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ EGYETEMMEL (Cronbach's $\alpha = 0,65$)				
Szívesen dolgozom / dolgoznék együtt az egyetemmel (egyetemi techtranszfer irodával) kutatási eredményeim hasznosítása érdekében.	1	5	3,45	,976
Az egyetemnek több technológiatranszfer tréninget kellene szerveznie a kutatóknak.	1	5	3,34	,999
Az egyetemi technológiatranszfer iroda hasznos a számomra. / Egy egyetemi, technológiatranszfer szolgáltatásokat nyújtó iroda hasznos lenne a számomra.	1	5	3,17	1,036
SZELLEMITERMÉK- ÉS PROFITMEGOSZTÁS AZ EGYETEMMEL (Cronbach's $\alpha = ,60$)				
A kutatóknak meg kell osztaniuk a találmányaikból származó profitot az egyetemmel.	1	5	3,04	,880
Jogos, hogy az egyetem tulajdonába kerülnek a kutatók szellemi termékei.	1	5	2,70	,994
A kutatási eredmények hasznosítása során, az egyetem által alkalmazott jövedelem-megosztási politika méltányos a kutatókkal szemben. (ha nem ismeri, jelöljön "középre")	1	5	2,56	,895
A kutatók szellemi termékeinek egyetemi tulajdonba vétele elősegíti azok sikeres piaci hasznosítását.	1	5	2,51	,918

Forrás: Saját kutatás

A szerző által a hazai egyetemek mérnöki, orvosi, természettudományi és agrártudományi (MOTA) karain készített felmérés (Novotny [2010]) a Bayh-Dole rendszer, azaz az EITT intézményesítése iránti kutatói attitűdöket is mérte. Az eredmények alapján elmondható, hogy a kutatók a szellemi termékek értékesítése során, az egyetemmel való együttműködéshez pozitívabban viszonyulnak, mint az egyetemmel való szellemitermék- és profitmegosztáshoz (1. táblázat). Tehát egyetemi alkalmazotként elfogadják a munkaadójukkal való együttműkö-

dés szükségességét, de nem szívesen osztják meg vele találmányaikat és az abból származó profitot, legalábbis nem az egyetemek által önkényesen megszábotott mértékben és formában.⁷

A kutatásból az is kiderül, hogy a spin-off vállalkozásban (is) dolgozó kutatók attitűdje a szellemi termékek és a kutatás-értékesítésből származó profit egyetemmel való megosztásához (szignifikánsan) negatívabb, mint társaiké: $t [1560] = -3,250$; $p < 0,01$ (Novotny [2010]).

Érkeznek az egyetemtől független megkeresések. Az egyetem csak bonyolítaná az adminisztrációt és csökkentené a pénzt. A megbízókat se az egyetem érdekli, hanem az én személyes szaktudásom. – vállalkozó-kutató, 39 éves

Az empirikus tapasztalatok egyelőre nem igazolják a Bayh-Dole rendszer átütő sikerét Európában (Baldini [2009]; Novotny [2010]). Ez több tényezőre is visszavezethető, mint az elavult egyetemi ösztönző-rendszerek, az egyetemi TTO-k kezdetlegessége, illetve humán és pénzügyi forrásainak elégtelensége, vagy esetlegesen az egyetemi kutatások alacsonyfokú piaci potenciálja és piaci értéke (Grimaldi – Kenney – Siegel – Wright [2011]). Sőt a rendszer létjogosultságát az USA-ban is megkérdőjelezzik, még három évtizeddel a bevezetését követően is. Mowery, Nelson, Sampat és Ziedonis [2004] rámutatnak, hogy a szellemi termékek egyetemi tulajdonba adása csak egy a számos tényező közül, melyek az egyetemek szabadalmaztatási aktivitását növelték, de közel sem olyan meghatározó, mint ahogy azt a szakirodalom sugallja. A szabadalom-központú EITT-rendszereket bevezető országok nem értik igazán az egyetemek tudásgazdaságban betöltött szerepét, hiszen figyelmen kívül hagyják, hogy a *nyílt tudományos csatornák* (pl. publikációk, konferencia-előadások, informális interakciók) sokkal fontosabb szerepet játszanak az egyetem-ipari kapcsolatokban, mint a licencia-szerződések vagy a spin-off vállalkozások (Mowery – Sampat [2005]). Az amerikai jogi környezet másolása helyett Európában az egyetemek közötti verseny fokozására, az intézményi autonómia növelésére, valamint a vállalkozásokat és a kutatási eredmények piaci hasznosítását támogató külső intézmény- és eszközrendszer (pl. kockázatitőke-finanszírozás) fejlesztésére lenne szükség.

Cohen, Nelson és Walsh [2002] közel 1500 amerikai gyártóvállalat K+F egyetemes körében végzett felmérést. Ebből kiderül, hogy az ipari K+F projekteket elsősorban a vevők generálják (a vállalatok 90%-a említette), másodsorban a vállalaton belüli információk (74%), s csak ritkán az egyetemi kutatások (32%). Az egyetemi kutatások ipari innovációra gyakorolt hatása a gyógyszergyártásban a legszámottevőbb. Az alaptudományok közül csupán a kémia és a műszaki tudományoknak van széles körű, több iparágra kiterjedő hatása. A szerzők sze-

---

⁷ A magyar egyetemek, a jelenleg érvényben lévő szellemi tulajdon-kezelési szabályzatok értelmében, a szellemi alkotások hasznosítása során befolyt díjak átlagosan 40%-át tartják vagy tartanák meg, míg a fennmaradó rész a kutatót és/vagy a munkacsoportot illeti meg.

rint, az egyetemi tudás nem annyira a kutatási eredmények, prototípusok, műszerek vagy eljárások által, hanem interperszonális interakciók (konzultáció, informális kapcsolatok) által jut el az iparba. Az eredmények szerint az informális interakciónál még fontosabbak a tudományos publikációk, az amerikai iparvállalatok legalábbis ezt tekintik a legfontosabb egyetemi információforrásnak.

A magyar felmérés szerint a MOTA kutatók 69,1%-a tarja a szabadalmakat az egyetemi kutatási eredmények piaci hasznosítása szempontjából „fontosnak” vagy „nagyon fontosnak” (Novotny [2010]). A licencia-szerződések esetén ez az arány 64,5%, a spin-off vállalkozásoknál pedig 50,1%. Azonban a konferenciákat (85,2%), a publikálást (70,2%) és az informális interakciókat (73,7%) – az amerikai vállalatokhoz hasonlóan – a kutatók ennél is nagyobb aránya véli „fontosnak” vagy „nagyon fontosnak”.

A Bayh-Dole rendszerben az egyetem tipikusan nem adja el a találmányt az ipari partnernek, hanem szellemi tulajdon-védelemmel látja el azt és licencia-szerződést köt vele. Ez a stratégia azonban meggondolatlan szabadalmaztatásra készítheti az egyetemet, mielőtt még kilátásban lenne egy a technológiát hasznosítani kívánó ipari partner vagy licencia-szerződés. A találmány szellemi tulajdon-jogokkal való ellátását követően az egyetem a következőket teheti azaz: saját maga hasznosítja azt (pl. spin-off vállalkozásban), átruhazza (természetes személynek vagy spin-off cégbe apportálja) vagy használatba/licenciába adja.

3. A technológia-értékesítés formális eszközei

A szabadalmaztatott kutatási eredmények piaci hasznosításának legegyszerűbb módja a licenciába adás, ugyanis a cégalapítás kockázatos, speciális (menedzment) kompetenciákat igényel, illetve a kutatóknak nagyobb idejét köti le. A spin-off cégek fenntarthatósága a nagyobb erőforrásigényük miatt hosszú távon meglehetősen bizonytalan. Sok amerikai egyetem ezért a licencia-szerződéseket tartja az EITT optimális módjának.

Ha használatba (licencbe) adjuk a szabadalmaztatott találmányt, kérhetünk érte egyösszegű- vagy átalánydíjat (*lump sum/upfront*) vagy jogdíjat, esetleg ezek kombinációját. A jogdíj a szabadalom vagy a licencia-szerződés érvényességének lejáratáig (attól függően, hogy melyik a rövidebb) folyamatosan jár a licencadónak (pl. 20 év), ezért sok esetben okosabb megoldás, mint az átruházás (*assignment*) vagy csak az átalánydíj kérése (Mendes [2011]). Persze kockázatos is, mert esetleges kudarc, például a forgalom visszaesése esetén a jogdíj csökkenhet. A *royalty* aránya a szerződés tárgyától függően nagy szórás mutat, mértéke tipikusan 0,1-15% között mozog. A szabadalom átruházásnál a tulajdonos minden kockázatot átad a vevőnek, problémája viszont, hogy a szabadalom aktuális értékén alapszik, tehát miután a kockázatokat is tartalmazza és azonnali (jelenbeli) pénzt jelent, egy diszkontált (csökkentett) értékhez jut a tulajdonos. Ráadásul, ha a szabadalom később jobban teljesít az elvártnál, akkor az értékesítő alacsonyabb jövedelmet realizál, mintha jogdíjak kért volna. A licencia szer-

zódés teljesítését gyakran mérföldkövekhez (*milestone requirements*), azaz teljesítménybeli kötelezettségekhez kötik annak érdekében, hogy a bérbevevő megtartsa ígéreteit, s ne hagyja a szabadalmat a fiókban heverni. Ezek lehetnek a piacra lépést megelőző mérföldkövek (pl. próbaüzem, prototípus, klinikai kísérletek) és a piacra lépést követő értékesítési célok (minimális értékesítési mennyiség, amely minimális jogdíjakat eredményez). A mérföldkövek nem teljesítése esetén a használati jogot visszaveheti a tulajdonos és olyan szervezetnek adhatja, amely képes a célokat teljesíteni. Érdemes kiemelni, hogy az esetek 40%-ában olyan partnerek között jön létre licencia-szerződés, akik korábban már együttműködtek egymással (közös K+F projekt), így az üzletkötéshez elengedhetetlen bizalom is megvan közöttük (*Buzás [2007]*).

Noha kockázatosabb, valamint több erőforrást és erőfeszítést kíván az egyetem részéről, a spin-off cég alapítása mellett érdemes dönteni (u.o.): ha a találmány nem szabadalmaztatható, ha a felvevőpiac szétaprózódott, vagy ha annyira új termék koncepcióról van szó, hogy jelenleg nincs olyan cég, amelynek értékesíteni lehetne. A spin-off tevékenysége tipikusan lehet K+F, termékfejlesztés, valamint szolgáltatás és tanácsadás. Ez utóbbi sok esetben problémás, ugyanis előfordulhat, hogy a kutatók az egyetem nevét használva nyújtanak szolgáltatásokat piaci megrendelőknek a profit egyetemmel való megosztása nélkül. A sikeres spin-off létrehozásához nemcsak termékesíthető technológiára és vállalkozó szellemű, a mindennapi üzleti feladatokat is ellátni képes csapatra, de támogató anyaszervezetre is szükség van. Ez utóbbi kapcsán érdemes megjegyezni, hogy az egyetemi szervezeti kultúra és a spin-off vállalkozás által képviselt kultúra teljesen eltérnek egymástól, amely sok problémát okozhat.

A magyarországi felmérésből kiderül, hogy a MOTA kutatók 21,4%-a dolgozik (tulajdonosként vagy alkalmazottként) spin-off cégben az egyetemi állása mellett, míg ezen cégek csupán 8%-ában van az egyetemnek részesedése (*Novotny [2010]*). A felméréshez kapcsolódó kutatói megjegyzések rámutatnak, hogy a vállalkozásalapítás fő oka a pótlólagos jövedelemszerzés, a méltatlanul alacsonynak tartott kutatói fizetés kiegészítése. A vállalati szférával való együttműködés, a szerződéskötés is egyszerűbb saját vállalkozásban, általa el lehet kerülni az egyetemi bürokráciát és a túl magasnak ítélt egyetemi elvonásokat. A vállalkozó-kutatók az egyetemet alkalmatlannak tartják a magánszférával való együttműködésre, nehézkes, bürokratikus, tekintélyelvű döntéshozatalai mechanizmusai miatt. A vállalkozás ezen kívül a költségek elszámolásában is kedvezőbb, illetve a megbízók is gyakran csak számla ellenében tudnak fizetni a kutatóknak.

Kényszervállalkozásként kezdtem, anyagi gondjaim enyhítésére, ami azonban az egyetemi leterheltségem és a gazdasági helyzet függvényben változóan eredményes. Az egyetemi gazdasági adminisztráció olyan átfutási nehézségekkel és olyan nagy tehetetlenséggel dolgozik, hogy az együttműködés biztos kudarc. Gyakorlati tapasztalatom az adminisztrá-

ciós és pluszköltségek miatti piacvesztés. – biológus, vállalkozó-kutató,
43 éves

A spin-off cég alapítása és kezdeti működése során gyakran kockázati tőkések szükséges bevonni, akik a szabadalmaztatott technológiát olyan fázisba hozzák, ahol már érdemes lehet kiszállni (pl. tőzsdei bevezetéssel). A spin-off-ok gyakran egy vagy több szabadalmaztatott gyártási eljárásra, termékre vagy szolgáltatásra alapozzák létüket, azonban hatékony marketing-tevékenység nélkül a találmányból sosem lesz profit. Az ismeretlen kisebb cégeknél ez még fontosabb, mint a piacon már régebb óta működő nagyvállalatoknál – hangsúlyozza *Buzás [2007]*: az előbbieket esetében a „lét a tét”, ugyanis tudatosítani kell a vásárlókban, illetve azok egy jól behatárolt csoportjában, hogy a cég és a technológia, termék vagy szolgáltatás létezik, illetve hogy az olyan előnnyel jár számukra, amiért megéri pénzt áldozni.

Az egyetemi TTO segítheti a vállalkozó kutatókat a piaci munkában. Segíthet előteremteni a spin-off számára az alapvető pénzügyi és humán erőforrásokat, valamint a kapcsolati tőkét (a kutatókat összehozhatják jogászokkal, bankokkal, könyvelőkkel, menedzserekkel és befektetőkkel), segítséget nyújthat a pályázatírásban és az üzletiterv-készítésben is, sőt a fejlettebb TTO-k magvető tőkealappal is rendelkeznek. Másrészt vigyázni kell, hogy a spin-off ne telepedje rá hosszú távon a TTO-ra. Mindez persze csak akkor valósulhat meg, ha a TTO is megfelelő mennyiségű és minőségű humán és pénzügyi erőforrásokkal rendelkezik, amely igen ritka.

4. Az egyetemi technológiatranszfer-iroda

Amint a bevezetőben is említettem, az egyetemi szellemi termékek értékesítése számos nehézséggel jár, melyek közül a leglényegesebb, hogy a kutatási eredmények legfeljebb csak hosszú, átlagosan egy évtizednyi idő elteltével eredményeznek bevételt az intézmény számára. Ennek több oka is van, például a *high-tech* az egyik legnehezebben eladható dolog, melyhez igazán kevesen értenek. Másodsorban a kutatóknak többnyire nincs tapasztalatuk az értékesítésben, sőt az iparág vállalatait és annak igényeit sem ismerik igazán, így a TTO-nak gyakran az alapoktól kell indulnia. Noha a TTO-k tevékenysége elvileg széleskörű – leggyakrabban a technológiaértékesítés elősegítését, a piaciorientált kutatások fenntartását és bővítését, a regionális gazdaság fejlesztését, valamint a kutatógárda megtartását és motiválását sorolják feladatkörükbe (*Mowery – Nelson – Sampat – Ziedonis [2004]*) –, kérdéses, hogy mennyire tudnak megfelelni ezen elvárásoknak.

Alapvetően két nézet között folyik a vita (*Swamidass – Vulasa [2009]*). Az egyik szerint a TTO-nak önfenntartónak kellene lennie, bár erre meglehetősen kevés példa akad. A másik szerint elfogadható a zéró profit, sőt a veszteséges működés is (*Trune – Goslin [1998]*). Ez utóbbi esetben a TTO-nak komoly ne-

hézséget okozhat a felsőoktatási rendszert érintő megszorítás. A TTO-k sikerességét azonban nemcsak a pénzügyi mutatók által érdemes vizsgálni, de a gazdasághoz való közvetett hozzájárulások függvényében is. Még az USA-ban is számos szempontot figyelembe vesznek értékelésükkor. Sőt, az MIT technológia-transzfer-vezetője, *Lita L. Nelsen* szerint, az EITT alapvetően egy nonprofit tevékenység, míg *Terry Young*, a Texasi Egyetem TTO-igazgatója, három modellt különbözteti meg (mindkettőt idézi: *Tamai – Nishimura* [2004]): (1) a *szolgáltatás-orientált* TTO az egyetemi kutatóknak biztosít különböző szolgáltatásokat, melyek természetesen nem mindig generálnak jövedelmet; (2) a *jövedelem-orientált* TTO főként a magánegyetemekre jellemző; valamint a (3) a *gazdaság-fejlesztő* TTO, amely az új (spin-off és start-up) vállalkozások létrehozására koncentrálnak.

A TTO-alapítás a megfelelő erőforrások hozzárendelése nélkül viszont jelentős csaldást kelthet az egyetemen belül. Ennek ellenére az amerikai egyetemek sem szentelnek elegendő pénzügyi és humán erőforrásokat annak működtetéséhez (*Siegel – Waldman – Atwater – Link* [2004]). A legtöbb szervezet a jogi képzettségű alkalmazottakat részesíti előnyben, s kevés hangsúlyt kap a marketing és az értékesítés. Persze ha a kutatóknak vannak ipari kapcsolatai, akkor a marketing is kevesebb problémát jelent, illetve abban az esetben is, ha a technológia vállalati megrendelésre került kifejlesztésre (*market pull*). Ellenkező esetben viszont ijesztő feladat az új technológia értékesítése (*Harmon és szerzőtársai* [1997]).

Huszonhat amerikai TTO körében végzett felmérést *Swadimass és Vulasa* [2009] 2006-ban. A konklúzió szerint a TTO-k pénzügyi és humán kapacitásbeli hiányosságai főként a szabadalmak hasznosítása során fejtik ki negatív hatásukat. Noha a szabadalom nem a végeredménye, csupán egy állomása a technológia-értékesítésnek, számos TTO a „könnyebb végét fogja meg” a feladatoknak. A szerzők szerint a szabadalmak agresszív értékesítése rendkívül fontos lenne, amely azonban sokkal hosszabb időt és több erőfeszítést vesz igénybe, mint maga a szabadalmaztatási folyamat. Ráadásul a legtöbb találmány nem a piaci igényekből kiindulva születik meg, hanem a kutatók kreatív tevékenysége által (*technology push*). A technology push találmányok esetén pedig kritikus fontosságú a létező piacok alapos tanulmányozása, a korábban ismeretlen piaci szegmensek (rések) azonosítása, valamint a gondosan megtervezett *cash-flow* kimutatás és üzleti terv készítése, amely meggyőzi a befektetőket, hogy legalább középtávon profitra tehetnek szert az új technológia alkalmazása által.

A fent jelzett feladatokhoz kevés TTO ért magabiztossággal, így ajánlatos külső szakemberek vagy az egyetem üzleti tanszékein dolgozó oktatók, kutatók és diákok segítségét kérni. A kutatási támogatásokból tehát nem árt megfelelő összeget a marketing-tevékenységekre elkülöníteni, amely egyrészt fordítható a TTO erősítésére, hogy a találmányok piacra vitelével nagyobb mértékben tudjon foglalkozni, külső tanácsadók vagy technológiaértékesítő magáncégek bevonásá-

ra, akik a piacra vitelben nyújthatnak segítséget, valamint az adott egyetemen oktató kollégák és diákok felkérésére, például a marketingben való segítségnyújtáshoz vagy az üzleti terv kidolgozásához. Az alábbi példa sok tanulsággal szolgál (u.o.):

A feltalálónak semmiféle előzetes ipari kapcsolat nem volt. A technológia lényege a használt szőnyegek nylon tartalmának újrafeldolgozása, amely állami támogatással került kifejlesztésre. A nagy szőnyeg- és nylon-gyártó cégek kevés érdeklődést mutattak a szabadalmaztatott eljárás iránt. A technológia így 5 évig a fiókban hevert. Öt év elteltével egy önkéntes, üzleti területen oktató professzorokból és végzett diákokból, valamint a TTO-vezető beosztottjából álló csapat átvette a technológia marketingjét. A munka, amely több mint 400 órát és 3 évet vett igénybe, magába foglalta a tételszerű előállításról a folyamatos termelésre való áttérés kidolgozását, a piackutatást, a fix és változó költségek megtervezését, a bevételprognózist, más hasonló gyártási eljárást alkalmazó külföldi üzemek tanulmányozását, az üzletimodell-fejlesztést, az iparági partnerekkel való kapcsolatfelvételt és konferenciaszervezését, s végül egy prezentációt egy helyi üzletiterv-versenyen. A technológiára alapított start-up vállalkozás 3 millió dollár kockázati tőkét vonzott be egy évvel a licencia-szerződés megkötése után. (361. o.)

Egy átlagos TTO-nak nincs elegendő ideje és megfelelő személyzete egy ilyen proaktív marketingfeladat végrehajtására – vélik a szerzők. Egy másik tanulmányból (*Tamai – Nishimura [2004]*) megtudhatjuk, hogy a japán TTO-k többsége sem nyereséges vállalkozás, mondhatni teljes mértékben állami és egyetemi forrásokra vannak utalva. Éves átlagos bevételük körülbelül 680 ezer dollár, azonban kiadásaik – a bérköltséget leszámítva – 640 ezer dollárra rúgnak, a legsikeresebb tartott CASTI-t is beleértve.⁸ A szerzők szerint veszteség fő oka, hogy hasonlóan az USA-hoz, a TTO-kat jobban érdekli a szabadalmaztatás, mint a nyereséges üzletkötés: kevés figyelmet fordítanak a piaci értékesítés lehetőségeinek vizsgálatára (pl. nem készítenek megvalósíthatósági tanulmányokat), az abból eredő stratégiákra és a marketingre. Általános probléma, hogy nem a saját regionális sajátosságaikra alapozva tervezik meg üzleti modelljeiket, hanem a

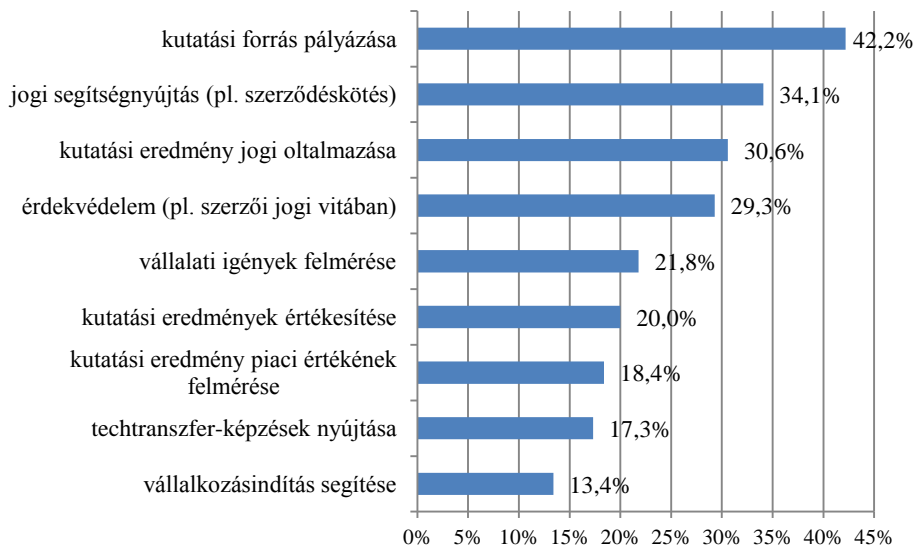
---

⁸ Japán egyetlen hosszú távon nyereséges TTO-ja a CASTI Ltd. névre hallgató korlátolt felelősségű társaság (<http://www.casti.co.jp/english/index.html>). Az eredetileg a Tokiói Egyetem alatt működő szervezetet közös vállalként hozták létre 1998-ban. Tizenkét alkalmazottja közül 6 licencia-szerződésekkel foglalkozik (2003). Az egész egyetemet lefedő TTO működésének első 5 évében több mint 600 szabadalmaztatást végzett és 90 üzleti szerződést kötött, főként licencadással és tanácsadással kapcsolatos szerződéseket. A CASTI az egyetlen japán TTO, amely három éven keresztül nyereséges tudott maradni, ami világviszonylatban is kiemelkedő teljesítmény. A CASTI nemcsak szellemi tulajdon-jogokat értékesít, hanem komplex üzleti terveket is, ezért licencia-bevételei is magasabbak az átlagosnál. A cégnél számos képzett szakember dolgozik, szabadalmi ügyvédek vannak, illetve a licenciákkal foglalkozó alkalmazottai természettudományos és/vagy üzleti szakértelemmel is rendelkeznek. A fővárosi elhelyezkedés is elősegíti a sikeres működést.

nagypresztízsú amerikai egyetemeket (MIT, Stanford) utánozzák. Mivel ebben a szakmában nehéz profitra szert tenni, magas fizetéseket sem lehet elvárni. A széleskörű vállalati kapcsolatrendszerrel rendelkező képzett szakemberek ezért távol maradnak a TTO-któl, amely végső soron ördögi kört eredményez.

A magyar TTO-k többsége szintén állami forrásokból, pályázatokból tartja fenn magát, s ezért rendkívül érzékenyek a pályázati rendszerben jelentkező inkonzisztenciákra (Novotny [2008]). Továbbá úgy érzik, hogy az egyetemi menedzsment szóban támogató, de ez csak ritka esetben nyilvánul meg finánciális formában is. Noha a szellemi tulajdon-kezelési szabályzatok szerint a kutatók kötelesek találmányaikat felfedni az egyetem előtt, nem alakult ki gyakorlat a kutatási eredményeiket az egyetemen kívül értékesítő magatartás kezelésére. Mindennek összetett az oka, melybe beletartozik az oktatói-kutatói munka presztízsét alulmúló bérezés, az egyetemi alapfinanszírozás elégtelensége miatt a kutatón „élősködő” egyetemi szervezet vagy a fejletlen egyetemi ösztönzési és jutalmazási rendszerek (Inzelt [1999]).

A hazai egyetemeken végzett vizsgálat rámutat, hogy a kutatók nem a szoros értelemben vett EITT-feladatok (vállalkozásindítás, technológiaértékesítés, találmányértékelés, piaci igények felmérése) teljesítését várják el a TTO-tól, hanem az azt kiegészítő – adminisztratív jellegű – tevékenységek végzését, mint a pályázati és a jogi ügyintézés (Novotny [2010]) (1. ábra).

Forrás: Saját kutatás

1. ábra: Az egyes egyetemi technológiatranszfer-szolgáltatásokat „nagyon fontosnak” tartó kutatók aránya (N=1562)

A kutatói kommentárok alapján, illetve a külföldi eredményekkel összehangban, arra lehet következtetni, hogy a kutatók nem bíznak az TTO-ként megalakult irodák szakértelmében, illetve úgy vélik, hogy egy egyetemi belső egység legfeljebb hivatali jellegű, a legtöbb kutatónál hasonló módon jelentkező feladatok ellátására képes, s csak ritka esetben rendelkezik a találmányok értékesítéséhez szükséges szakmai és üzleti kompetenciákkal.

Ahhoz hogy (...) egy ilyen iroda munkatársai valóban érdemi segítséget tudjanak adni, olyan szinten kellene érteniük az egyetemen folyó összes kutatással kapcsolatos szakmai kérdésekhez, amelyekkel véleményem szerint nem rendelkeznek. Ehhez igen komoly széles látókörű nagy tapasztalattal rendelkező szakemberekre és nem ügyintézőkre volna szükség. Szakmai alkalmasság hiányában (...) az ilyen irodák véleményem szerint érdemi segítséget nem tudnak adni. – gépészmérnök, 51 éves

Az erőforrás-problémákkal küszködő magyar TTO-k legfontosabb szerepe a jelenlegi helyzetben a bürokratikus egyetemi kultúra megtörése valamint a vállalkozó szellemiség térnyerésének elősegítése. Ennek két lehetséges eszköze az EITT-fórumok (pl. konferenciák, szakember-találkozók, képzések és tréningek) teremtése, valamint a piacközpontú kutatások és az abban eredményt elérő kutatók, kutatócsoportok népszerűsítése az egyetemen belül és kívül. Emellett fontos kezdeti lépés az alkalmazott kutatásokat végző kutatócsoportok azonosítása, velük a munkakapcsolat kialakítása és majdan a hosszú távú fenntartása. Ehhez pedig elengedhetetlen a kutatók bizalmának megnyerése, például a véleményük kikérése által, az egyetemi kutatáshasznosítási szabályzatok (pl. jövedelem-megosztás) és mechanizmusok kialakítása során.

Hogy mi az igazságos elosztás, azt nem a technológiatranszfer-iroda jogászainak kéne egyoldalúan eldönteni, hanem megkérdezni a kutatókat, hogy számukra mi az elfogadható és egy kölcsönösen elfogadott és mindenki számára a hasznos munkára ösztönző megállapodást kidolgozni. – orvos-kutató, 38 éves

4. Konklúzió

A tanulmány legfontosabb konklúziója, hogy nem léteznek biztos és egyértelmű megoldások az egyetemi szellemi termékek piaci értékesítése során: sem a kutatók szellemi termékeit egyetemi tulajdonba vevő Bayh-Dole rendszer, sem az EU által propagált szabadalmaztatás, licencia-értékesítés és spin-off vállalkozás, sem az egyetemi szervezetbe integrált TTO nem jelent azonnali és 100%-os sikert. A technológia-értékesítés módjának kiválasztása nagyban függ a hasznosító személy vagy szervezet humán és pénzügyi erőforrásaitól, a rendelkezésre álló kompetenciáktól, az iparától és a társadalmi-gazdasági környezettől.

További fontos tanulság, hogy az EITT rövidtávon, de még középtávon sem feltétlenül nyereséges üzletág. Persze félrevezető, ha a hasznokat csupán pénzügyileg vizsgáljuk: az egyetemi-ipari kapcsolatok ugyanis számos indirekt előnnyel járnak az egyetem, a gazdaság és a társadalom számára egyaránt (pl. a növeli a régió foglalkoztatási rátáját, a helyi ipari K+F-et és az oktatás gyakorlatorientáltságát). Az EITT jelenleg még gyerekcipőben jár hazánkban: bizonytalanság övezi a TTO-k működését, az egyetem és a kutatók együttműködésének feltételeit, valamint a vállalkozói szemlélet egyetemen belüli kezelését is. Még az USA-ban sem, ahol az egyetemi-ipari kapcsolatok több mint 100 éves, a Bayh-Dole rendszer pedig több mint 3 évtizedes múltra tekint vissza, alakult ki egységes állásfoglalás az EITT legjobb modelljét és gyakorlatát illetően.

Mindamellet, számos példa bizonyítja, hogy az EITT rendkívül fontos forrása az innovációnak és a gazdasági fejlődésnek, azonban tudatos marketingtervezés és erőteljes értékesítés nélkül csak kevés találmány válik sikeressé a piacon. Bár sok minden egyéni szinten dől el, a kormányzat és az egyetemi menedzsment szerepe sem alábecsülendő. A külföldi EITT-gyakorlat automatikus másolása helyett a magyar politikai és egyetemi döntéshozóknak arra kell törekedniük, hogy az általános vállalkozó környezetet, a (tudásalapú) vállalkozásokat támogató intézményrendszert, az egyetemkormányzás és -menedzsment gyakorlatát, valamint az egyetemi szervezeti kultúrát és motivációs rendszert oly módon alakítsák át, hogy az EITT természetes módon bontakozhasson ki az elefántcsonttoronyban.

Hivatkozások

- ADAMS, J. [1990]: Fundamental stocks of knowledge and productivity growth. *Journal of Political Economy* (98), 673-702.
- BALDINI, N. [2009]: Implementing Bayh–Dole-like laws: faculty problems and their impact on university patenting activity. *Research Policy* (38), 1217-1224.
- BERCOVITZ, J. – FELDMAN, M. [2006]: Entrepreneurial Universities and Technology transfer: A Conceptual Framework for Understanding Knowledge-Based Economic Development. *Journal of Technology Transfer* (32), 175-188.
- BLAKE, D. A. [1993]: The University's Role in Marketing Research Discoveries. *Chronicle of Higher Education*.
- BUZÁS NORBERT [2007]: *Innovációmenedzsment a gyakorlatban*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- COHEN, W. M. – NELSON, R. R. – WALSH, J. P. [2002]: Links and Impacts: The Influence of Public Research on Industrial R–D. *Management Science*, 1-23.
- COM [2003]: *Communication from the Commission: The role of universities in the Europe of knowledge*. Brussels (05.02.2003): Commission of the European Communities.
- COOPER, R. – KLEINSCHMIDT, E. [1990]: *New Products: The Key Factors in Success*. USA: American Marketing Association.

- ETZKOWITZ, H. [2002]: *MIT and the Rise of Entrepreneurial Science*. London és New York: Routledge.
- GRIMALDI, R. – KENNEY, M. – SIEGEL, D., – WRIGHT, M. [2011]: 30 years after Bayh–Dole: Reassessing academic entrepreneurship. *Research Policy* (40), 1045-1057.
- GULBRANDSEN, M. – ETZKOWITZ, H. [1999]: Convergence Between Europe and America: The Transition from Industrial to Innovation Policy. *Journal of Technology Transfer* (24), 223-233.
- HARMON, B. – ARDISHVILI, A. – CARDOZO, R. – ELDER, T. – LEUTHHOLD, J. – PARSHALL, J. ÉS MTSAI. [1997]. Mapping the university technology transfer process. *Journal of Business Venturing* (12), 423-434.
- INZELT ANNAMÁRIA [1999]: Kutatóegyetem a finanszírozás tükrében. *Közgazdasági Szemle*, XLVI. április, 346-361.
- JENSEN, R.A. – THURSBY, J.G., – THURSBY, M.C. [2003]: Disclosure and Licensing of University Inventions: 'The Best we can do with the s**t we Get to Work with'. *International Journal of Industrial Organization*.
- MARKMAN, G.D. – GIANIODIS, P.T. – PHAN, P.H. – BALKIN, D. B. [2005]: Innovation Speed: Transferring University Technology to Market. *Research Policy* (34)7.
- MENDES, P. [2011]: *To License a Patent – or, to Assign it: Factors Influencing the Choice*. Forrás: World Intellectual Property Organization - WIPO: http://www.wipo.int/sme/en/documents/license_assign_patent.htm
- MOWERY, D. C. – SAMPAT, B. N. (2005). Universities in National Innovation Systems. In F. J., M. D. C., – N. R. R., *Oxford Handbook of Innovation* (old.: 209-239). Oxford University Press.
- MOWERY, D. C. – NELSON, R. R. – SAMPAT, B. N. – ZIEDONIS, A. A. [2004]: *Ivory tower and industrial innovation: University-industry technology before and after the Bayh- Dole Act in the United States*. Stanford, California: Stanford Business Books, Stanford University Press.
- NOVOTNY ÁDÁM [2008]: Teething Troubles: The Emergence of New Models of University Technology Transfer in Hungary. IAMOT 2008 - 17th International Conference on Management of Technology - Hosted by The British University in Dubai. Conference Proceedings [Ed. by B. Abu-Hijleh, M. Arif, T. Khalil, Y. Hosni]. Dubai, U.A.E. 6-10th April, ISBN 0-9815817-0-6
- NOVOTNY ÁDÁM [2010]: *Vállalkozó egyetemek Magyarországon: Technológia-transzfer-aktivitás és -attitűd a magyar egyetemi kutatók körében*. Forrás: Országos Doktori Tanács: <http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193-vid=6027>
- PDE [2011]: *The Commercialization of University Innovations*. Forrás: Policy Dialogue on Entrepreneurship: <http://www.entrepreneurship.org/en/policy-forum/the-commercialization-of-university-innovations.aspx>
- SHANE, S. [2005]: *How to Create the Next Google: The Keys to Creating Successful University Spinoff Companies*. Forrás: http://ora.ra.cwru.edu/showcase/how_to_create_google.htm

- SIEGEL, D. S. – WALDMAN, D. A. – ATWATER, E. L. – LINK, A. N. [2004]: Toward a model of the effective transfer of scientific knowledge from academicians to practitioners: Qualitative evidence from the commercialization of university technologies. *Journal of Engineering and Technology Management* (21) 115-142.
- STEVENS, G. – BURLEY, J. [1997]: 3,000 Raw Ideas = 1 Commercial Success! *Research Technology Management* 40(3), 16-27.
- SWAMIDASS, P. – VULASA, V. [2009]: Why university inventions rarely produce income? Bottlenecks in university technology transfer. *Journal of Technology Transfer* (34) 343-363.
- TAMAI, K. – NISHIMURA, Y. [2004]: *Successful Model of Technology Transfer from University to Industry in Japan*. Tokyo: Department of Intellectual Property, Research Center of Science and Technology, The University of Tokyo.
- THURSBY, J. G. – THURSBY, M. C. [2005]: Pros and Cons of Faculty Participation in Licensing. In G. D. Libecap, *University Entrepreneurship and Technology Transfer: Process, Design, and Intellectual Property. Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth. Vol 16.* (old.: 187-210). Amsterdam – Boston – Heidelberg – London – New York – Oxford Paris – San Diego – San Francisco – Singapore – Sydney – Tokyo: Elsevier.
- THURSBY, J. – JENSEN, R., – THURSBY, M. [2001]: Objectives, characteristics and outcomes of university licensing: A survey of major U.S. universities. *Journal of Technology Transfer* (26) 59-72.
- TRUNE, D. R. – GOSLIN, L. N. [1998]: University technology transfer programs: A profit/loss analysis. *Technological Forecasting and Social Change* (57), 197-204.
- YOUNG, T. [2011. június 9]: *Industry-University Cooperation Models in New Generation Universities*. Forrás: BFW News:
http://www.beyondthefirstworld.com/?page_id=21378

A magyar nyugdíjbiztosítás az intézményi közgazdaságtan szemszögéből

CSORBA LÁSZLÓ

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet
Vállalkozás-gazdaságtan Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
csorba.laszlo@ektf.hu*

A nyugdíjbiztosítás különböző hazai megjelenési formái, mint intézmények nem értelmezhetők anélkül, hogy a társadalom hagyományaitól, szokásaitól, értékrendjétől mint célmeghatározó intézményektől eltekintենek. A nyugdíjbiztosítás terén folyamatosan új formákban megjelenő szűkösséget ugyanakkor évtizedek óta az egyéni felelősség növelésével kívánják orvosolni, ami egészen a kötelező magánnyugdíj-rendszer bevezetéséhez vezetett, amely egyes szereplői körök aránytalan terhelését, illetve javadalmazását eredményezte. A kötelező magánnyugdíj-rendszer lebontása ugyan megszüntette ezt a helyzetet, és átmeneti relatív bőséget eredményezett, de elkerülhetetlennek látszik a célmeghatározó intézmények megváltozása, és/vagy egy önszabályozó, az egyéni felelősséget és javadalmazást a közösséghez arányosító rendszer bevezetése.

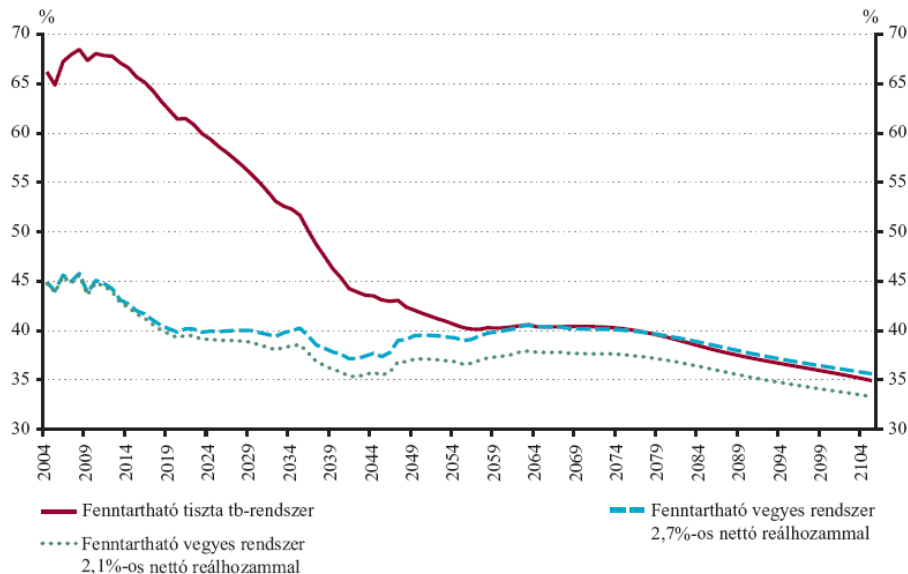
Kulcsszavak: nyugdíjbiztosítás, intézmények, felelősség, kockázati közösség

---

1. Bevezetés

A nyugdíjbiztosítás ügye hosszú évtizedek óta fontos, lényeges kérdésnek számít a hazai gazdasági életben, ugyanakkor a demográfiai, illetve a munkaerő-piaci változások vonatkozásában a rendszerváltás óta tapasztalt, illetve a jövőre nézve prognosztizált hatások az utóbbi években, s jelenleg is még inkább az érdeklődés homlokterébe állították azt. Az alapprobléma folyamatosan változtatlan. A központi kormányzat által a nyugdíjak kifizetésére közvetlenül, vagy közvetve folyósított pénzüsszegek rendre többé-kevésbé kevesebbnek bizonyulnak – az igényekről nem is szólva – a rendszer saját maga által vállalt kötelezettségeihez képest. A hazai szokás szerint szinte folyamatos reformok másról sem szóltak, mint hogy a korábbi alaplogikákat fenntartva miként lehet egyensúlyba hozni a kötelezettségeket a lehetőségekkel: természetesen mindezeket a változásokat úgy tervezve és végrehajtva, hogy az érdekelték érdemi veszteséget ne kelljen, hogy érzékeljenek. Ez utóbbi feltétel alól nem volt kivétel a szokásos folyamatos reformtól nagyságrendileg különböző két nagy változtatás sem, nevezetesen a kötelező magánnyugdíj-rendszer 1998-as bevezetése és 2010-es megszüntetése sem. Ugyanakkor mindenki számára egyértelmű, hogy a változtatásoknak még nincs, még nem lehet vége, hiszen továbbra sem kedvező a demográfiai, illetve munkaerő-piaci helyzet, ezek belátható időn belül nem is fognak

érdemben annyira javulni, hogy ne kelljen újra, meg újra a központi kormánynak kísérletet tennie arra, hogy a releváns kötelezettségeket és a lehetőségeket összehangolja. (1. ábra)

Forrás: Orbán-Palotai [2005] 29. o.

1. ábra: Induló öregségi nyugdíjak pótlási arányai (előrejelzés) a jelenlegi járulékszint és demográfiai trendek mellett

A sorozatos, egymásba folyó változások tipikusan részletkéresek megoldására korlátozódnak¹, melyek a rendszert egyrészt bonyolítják, másrészt a figyelmet elvonják a koncepcionális kérdések, logikák elemzésétől.

A neoklasszikus nézőpontú közgazdasági elemzések a nyugdíjrendszer esetében is a bevételek-kiadások, a kereslet-kínálat, az árazás formalizált tárgyalásán keresztül próbálják a megoldást keresni a tapasztalt problémákra. Ilyenkor az érintettek magatartását meghatározó, befolyásoló intézményrendszert tipikusan adottnak tekintik, még hozzá olyan módon adottnak, amely az angolszász országok ideálján alapul. Nincs is ezzel baj, hiszen számos értékes és előremutató megoldás az ilyen elemzések eredményeképpen jött létre. Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy ha lényegi, koncepcionális változtatással képzeljük el a nyugdíjbiztosítás tartós egyensúlyi állapotának elérését, akkor megkerülhetetlen

¹ A nyugdíjkorhatár, vagy az előírt ledolgozott évszám, az indexálás, és egyéb feltétel változtatása nem érinti az alapkoncepciót, miszerint a nyugdíj mintegy időskori jövedelem-juss, amihez lényegében mindenkinek joga van. A sorozatos reformokról igen alapos áttekintést nyújt Igazné Prónai Borbála [2006].

az intézményi közgazdaságtan nézőpontjának alkalmazása, eredményeinek felhasználása.

Számos más kategorizálása ismeretes az intézményeknek, mely eltérő felhasználást tesz lehetővé az elemzések során. Jelen tanulmány során arra teszek kísérletet, hogy a fokozódó szűkösség feloldási hatékonysága szerinti intézményi osztályozás alaplogikáján keresztül mutassam be vázlatosan a hazai nyugdíjbiztosítás elmúlt időszakai változásait, s a lehetséges további előrelépés irányait. Ennek során a jobb megértés, illetve a hatékonyabb bizonyítás érdekében ismertetem ezen intézményi osztályozás alaplogikáját is.

Az intézményi megközelítés révén egyértelművé válik, hogy az egyre fokozódó, és újra-és újra más formában a hazai nyugdíjbiztosításban megjelenő szűkösség nem oldható fel a rendszer matematikai-statisztikai változók, paraméterek megváltoztatásával, új képletek létrehozásával. A további ilyen jellegű megoldási kísérletek a közösség további morzsolódásával, szétesésével járhatnak együtt. Az ilyen esetekben a szűkösséget úgy lehetséges feloldani, ha a közösség az időskori gondoskodást a jelenlegitől érdemben különböző módon kívánja – intézményesülten – megoldani. Tehát olyan megoldást kell intézményesíteni – s ennek csak egy eleme a nyugdíjbiztosítás -, amely kevésbé nyugdíjközpontú gondoskodást követel meg, illetve az időskori létet helyezi érdemileg más intézményi környezetbe.

2. A módszertan

Az intézményi közgazdaságtan képviselői az intézmények szerepének középontba állításával kívánnak magyarázatot nyújtani számos olyan gazdasági jelenségre, mely vonatkozásában a neoklasszikus iskola elképzelései nem tudtak megfelelni a kívánalmaknak. *North*, *Williamson* és *Boettke*, valamint *Aoki* munkássága e téren inkább jól kiegészíti egymást, mintsem ellentmondana a másoknak. Az informális intézmények meghatározó hányada csak viszonylag lassan – és ha többször közvetetten is – de endogén módon változik, jön létre (*Aoki* [2007]). Ugyanakkor új intézmények, akár adoptáció révén is annál erősebben tudnak megtapadni a korábbi intézményi környezetben, minél összetettebb volt az, s minél inkább endogén módon jönnek létre. Az, hogy az intézmények csökkentik a szereplői bizonytalanságot, szintén nem képezi vita tárgyát (*North* [1991]), ugyanakkor a szereplői bizonytalanság csökkentése iránti igény, mint új intézmények létrejöttének általános és elsődleges oka, még nem került kimunkálásra a szakirodalomban. Ugyancsak hiányzik az egyik legfontosabb közgazdasági fogalom, a szűkösség összekapcsolása a szereplői bizonytalansággal, s ezzel együtt az intézmények létrejöttével.

Az új intézményi közgazdaságtan képviselői közül *Williamson* [2000] az intézményeket aszerint csoportosítja, hogy milyen időtáv alatt változhatnak meg ezek érdemben, illetve, hogy az ebből a szempontból stabilabb intézmények

milyen módon hatnak a rövidebb idő alatt megváltoztathatókra. Williamson 4 szintet különböztet meg. A legalsó szinten a leginkább beágyazódott informális intézmények helyezkednek el. Ezek meghatározzák a második szint formális intézményeit, melyek a harmadik, a kormányzási szint szempontjából meghatározók. A negyedik szinten már folyamatos a változás, változtatás lehetősége, hiszen itt történik az intézményrendszer finomra hangolása a változó körülményekhez, célokhoz. Az egyes szintek visszacsatolás révén hatással vannak azokra, melyekre ráépültek

North [1991] alapvetően informális és formális intézményeket különböztet meg, mint amelyek rendszerbe fogják az emberi tevékenységeket, csökkentve ezzel a bizonytalanságot, illetve a tranzakciós költségeket. Northnál az intézmények játékszabályok, a szervezetek és egyének a játékosok. Szerinte az intézmények nem szükségszerűen, vagy alig teremthetnek társadalmi hatások eredményeképp, inkább bizonyos érdekeknek való megfelelés szempontjából egy alku következményeként a legerősebb alkupozícióval rendelkező birtokosa hozza létre őket. (*North* [1994] *North* szerint az intézményi változás döntően a relatív árak megváltozásából ered, de jelentékeny szerepe lehet a preferenciák megváltozásának is. (*North* [1991]).

Elinor Ostrom [1986] a játékszabályok, mint intézmények csoportosítását egy adott cselekvési helyzet vonatkozásában adja meg, melyek együttesen határozzák meg teljes mértékben azt az intézményrendszert, mellyel a szereplő szembesül a cselekvési helyzet adta alternatívák közötti választásakor. *Ostrom* hét csoportba osztja a szabályokat: vannak pozíció, be- és kilépési, hirtáskör, tekintély, halmozódás, információ és elszámolási szabályok. E csoportosítást *Ostrom* azért tartja kedvezőnek, mert így lehetőség nyílik az egyes cselekvési helyzetek további elemzésére, különös tekintettel a közösségi választásokra, illetve a játékelméleti vonatkozásokra. E szabályok három forrásból táplálkoznak: a szokásokból, a fizikai és a magatartási jogból. Az adott cselekvési helyzet, annak játszómájának elemzését *Ostrom* két szinten tartja szükségesnek:

A cselekvési helyzet szerkezete + döntéshozási modell = játszma kimenet
Szokások + fizikai jog + magatartási jogszabályok = A cselekvés szerkezete

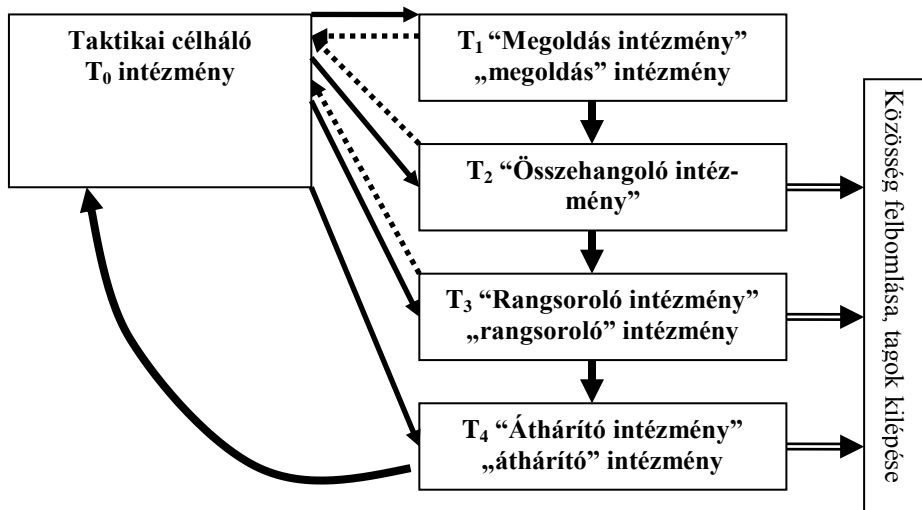
Az intézmények fenti csoportosításai természetesen nem öncélú erőfeszítések eredményei, sok értékes elemzés kiindulópontjául, segítségéül szolgáltak már eddig is. Az intézmények eredetének vizsgálata, az intézményrendszerek összhangjának elemzése, összehasonlítása, a gazdasági növekedés támogatásában való szerepük kimunkálása azonban eddig nem tárta fel részletesebben azt a lényegi kérdést, hogy ténylegesen milyen kapcsolatban vannak az intézmények a gazdasági szűk keresztmetszetek kialakulásával, fokozódásával, enyhülésével, megszűnésével. Másrészt hogyan függ össze a szűköség a szereplői bizonytalansággal, miként csökkentheti ezt meghatározott intézményeken keresztül az

intézményrendszer egésze. Erre vonatkozóan egy saját modellt dolgoztam ki, melyet az alábbiakban ismertetek.

Miután a közvetlen – természeti lényként való – szükséglet-kielégítés már nem valós alternatíva az egyének, a közösségek számára, hogy fennmaradjanak, létkérdés, hogy a közvetett szükséglet-kielégítésnek olyan alapvázát hozzák létre, mely részcelok, taktikai celok láncolatszerű megvalósítása révén végső soron mégis, – több esetben, mint korunkban is látszólag nagy bőséggel – képes a szereplői szükségletek megnyugtató kielégítésére. Ezek a taktikai célhálók a közösségre jellemző intézmények, az alapláncolatok nagyon stabilakká képesek válni, de még a viszonylag gyorsabban cserélődőket is szükségletként érzékelik a szereplők. Találón nevezte az ilyen szükségleteket Levin kvázi-szükségleteknek. (*Mérei* [1975]) Ezeket az alapismereteket, képességeket, javakat, közösségi pozíciókat meghatározott menetrend szerint meg kell szereznie a szereplőnek ahhoz, hogy a közösségi tudás alapján fennmaradása a legkisebb bizonytalanság mellett legyen lehetséges. Ez a williamsoni L1 szint, vagy *Boettke-Coyne-Lessonál* [2008] a „mag”. A szokások, hiedelmek, tradíciók, vallás és egyéb alap-informális intézmények azonban nem pusztán generációkon átívelő, generációkat összekötő alapteretek, hanem útitervek is. Elsősorban nem utakat jelölnek ki, hanem célokat. Együttesen egy komplex célszerkezetet adnak a közösség tagjainak.

Ez a T_0 célszerkezet számos cselekvési helyzetet határoz meg, mi egy adott cél szerinti cselekvési helyzetre – tanulmányunkban például az öregségi nyugdíjra - összpontosítunk. Nem feltétlenül áll rendelkezésre rögtön a szereplőnek e helyzet vonatkozásában, az egyes cselekvési alternatívák közötti kész döntés, mint a legjobb alternatíva választása, de az ismételt döntések, az ismételt játszmák során előbb-utóbb létrejön egy T_1 megoldás intézmény. Ha nem jön létre, akkor a szereplő a T_0 megváltoztatásával lesz képes a nem kellő eredményességű célmegvalósítás következtében fellépő és fokozódó szűkösseget, s bizonytalanságot csökkenteni.

Amennyiben létrejön a szereplők egyedi cselekvési, döntési helyzetét megoldó T_1 intézmény, akkor előbb-utóbb – ez tapasztalati tény – mindig eljut a közösség az észlelt szűkössege olyan állapotába, ahol össze kell hangolni T_2 intézménnyel az egyedi cselekvéseket, hogy a szűkösseget, s az ebből adódó bizonytalanságot kezelni tudják. Ha ez már eleve nem lehetséges, vagy az összehangolás is csak elodázta a szűkössege további fokozódását, akkor rangsoroló T_3 intézmények osztják el meghatározott feltételek szerint a szűkössege vált javakat az adott cselekvési helyzet vonatkozásában a közösség szereplői között. Végső esetben már csak a T_4 áthárító intézmények képesek a közösséget egyben tartva a fokozottan szűkös viszonyok között a bizonytalanságot csökkenteni.

Forrás: Csorba [2011] 12. o.

2. ábra: Az intézményi változás körfolyamata egy cselevési helyzetnél a szűkösség és a bizonytalanság kezelése aspektusból

Amennyiben a T_{2-3-4} intézmények nem csökkentik megfelelően az adott szereplő bizonytalanságának mértékét, a szereplő elhagyhatja a közösséget, ha más intézményi keretekkel rendelkező közösség intézménye képes a megfelelő bizonytalanságcsökkentésre. A T_{1-2-3} intézmények működési jellemzői – problémák, eredmények - szerint folyamatosan hatást gyakorolnak magára a T_0 célszerkezetre is, úgy ahogyan Williamson esetében a magasabb szintek az L1 szintre (Williamson [2000]). A T_4 áthárító intézmény elégtelensége azonban már nem egyszerűen jelzésszerű a célszerkezet felé, hanem sürgető nyomás, hiszen a T_4 intézmény kudarca a közösség felmorzsolódásával, felbomlásával járhat, nincs több intézményi lehetőség, csak a célszerkezet átalakítása – ha ez lehetséges, ha ehhez rendelkezésre áll a kellő közösségi tudás (2. ábra).

Ha a T_{2-3-4} intézmények hatékonyan oldják meg a szereplők számára a szűkösségi és bizonytalansági problémát, akkor egyértelmű, hogy a szereplők elfogadják, magukévá teszik őket. Ha azonban ez nem valósul meg, akkor a közösség megrekedhet az adott cselekvés vonatkozásában egy olyan intézménynél, mely már nem képes eredeti funkcióját betölteni, de nem találtak helyette jobb lehetőséget. A mindennapi életben azonban nem egy cselekvési helyzettel szembesülnek a szereplők, hanem eltérő fontosságú cselekvési helyzetek sokaságával. Egyes cselekvési helyzetek vonatkozásában már van intézményi megoldás, másoknál nincs. Eltérő az egyes cselekvési helyzeteknél az is, hogy milyen szintű szűkösséget észlel ott a szereplő, ebből is fakadóan milyen mértékben járul hozzá az adott cselekvési helyzet, annak intézménye a szereplő össz-bizony-

talanságához. A szereplő számára a lehető legjobb az lenne, ha még az összehangoló intézményekre sem lenne szükség, olyan bőséggel találkoznia minden cselekvési helyzetnél. Ez nyilván nem lehetséges, így viszont a szereplő bizonytalansága akkor minimális, ha a szükséglet-kielégítése során a fontosabb cselekvési helyzetek közül a lehető legtöbb T_2 és a lehető legkevesebb T_4 intézménnyel szembesül.

Azt is látnunk kell, hogy az egyik cselekvési helyzethez kapcsolódó cél megvalósításának eredményessége, annak hozadécai jelentős befolyást gyakorolnak más cselekvési helyzetek célmegvalósításának eredményességére, hozadékaira. Hangsúlyoznunk kell itt azt is, hogy csekély eredményesség is párosulhat komoly és kedvező hozadékokkal. E hozadékok befolyásolhatják közvetlenül más célok megvalósításának eredményességét, vagy a célszerkezet megváltoztatásán keresztül tehetik meg ugyanezt. Sőt a célszerkezeti változás kiírhat a stratégiából bizonyos cselekvési helyzeteket, míg másokat beemelhet.

Mindez azért jelentős szempontunkból, mert ez a releváns cselekvési helyzetekhez kapcsolódó intézményrendszernek ez a komplexitása ad magyarázatot arra, hogy miért „vállalnak” a szereplők oly sok T_3 és T_4 intézményt, még akkor is, ha ezek az intézmények sokszor tökéletlenek, az adott cselekvési helyzet szűk keresztmetszeteit nem oldják fel megfelelően, a szereplői bizonytalanságot nem csökkentik a kívánatos mértékben. Viszont mindezt azzal kompenzálják a negatívan érintett szereplők felé, hogy olyan hozamokat nyújtanak, melyek más cselekvési helyzet vonatkozásában relatív bőséget létrehozva lehetővé teszik, hogy alacsonyabb szintű intézmények működhessenek, azaz inkább rangsorolók, s még inkább összehangolók.

A cselekvési helyzetek, az azokhoz kapcsolódó intézmények komplex rendszerében a szereplő olyan döntéseket szeretne hozni, amelyek – ha az adott cselekvési helyzet vonatkozásában esetleg nem is, de – összességében megfelelőbb helyzet, állapot elérését, megőrzését teszik lehetővé számára, azaz összességében csökkentik bizonytalanságának mértékét. Az észlelt szűköség fokozódásával megfelelő intézményi válasz esetén a szereplők egy része lelkesen, más részük kénytelen-kelletlen elfogadja az egyre nagyobb egyéni felelősséggel együtt-járó intézményeket. Az adott cselekvési helyzet vonatkozásában az új rangsoroló T_3 vagy áthárító T_4 intézmény elfogadottabbá válik a közösségi tagok számára, ha az egyrészt minél több más cselekvési helyzetre, annak intézményeire, célmegvalósítási eredményességeire hatással, van, másrészt pedig, hogy ez a hatás kedvező, ott relatív bőségeket hoz létre. Mindehhez azonban elengedhetetlen, hogy a szereplők valamilyen szinten átlássák, érzékeljék ezeket a kapcsolatokot, s a hatás kedvezőségét. Ha egy adott cselekvési helyzetben már jelentékeny módon árthatnak egymásnak a szereplők, ez az intézmény valószínűleg csak akkor elfogadható a közösség egésze számára, ha ez az intézményi forma egyértelmű előnyöket nyújt a szereplőknek más cselekvési helyzetek vonatkozásában. Ha a közvetett előnyökről a szereplőnek nincs tudomása, azt ténylegesen

nem érzékeli, nem észleli, az olyan, mintha ezek az előnyök nem is léteznének számára, azaz nincs bizonytalansági kompenzáció más cselekvési helyzetek vonatkozásában. Egy ilyen helyzetben a szereplő már csak az adott cselekvési helyzetre koncentrálni dönt: ténylegesen magáévá teszi az intézményt, vagy csak látszólag teszi ezt meg, de megmaradva a közösségi keretek között egyszerűen csal, vagy szembehelyezkedik az intézménnyel, ami valószínűsíti azt, hogy megszűnik a közösség tagja lenni.

3. A magyar időskori nyugdíjrendszer

Egy bizonyos életkor felett az ember teljesítménye jelentős mértékben hanyatlani kezd, amely jelenség következtében a korábbiaknál is kétségesebbé válik a fennmaradása, szükségleteinek megfelelő szintű kielégítése. A különböző korokban a különböző közösségek eltérő választ adtak erre a problémára. Az idősök tudásuk, tapasztalataik révén hol értékesek voltak a közösség számára, hol csak terhet jelentettek, veszélyeztetve a felnövekvő generációk szükséglet-kielégítését. Általában véve azonban az idősektől a közösségek nem kívántak, mint tehetől megszabadulni, már csak a családi összetartás, szeretet miatt sem. Mindenesetre az idős kor elérése egy olyan esemény, melynek bekövetkezése minden addig életben maradó életében bekövetkezik, számítani lehet és számítani is kell bekövetkeztére. A közösségek a sok ismételt játszván, az egymás után következő generációk sorozatán keresztül kialakították a maguk egyedi felkészülési stratégiáját arra, hogy a már alacsonyabb teljesítményű időskorúak szükséglet-kielégítését elégséges mértékben biztosítsák. Erre évezredekön keresztül az volt a megfelelő mód, hogy a saját utódai, a szűkebb család jelentette az időskori túlélés garanciáját. Az időskorút a saját testvérei, gyermekei, unokái segítették fennmaradásában, mintegy cserébe pedig megkapták a tudást, tapasztalatokat, és a csökkent teljesítményt. Akinek nem volt ilyen támogató családi háttere, annak időskorban fel kellett élnie vagyonát, vagy annak révén kellett támogatókra szert tennie. A szereplők T_0 célszerkezete tehát ezt az utat szabta meg az időskori szükséglet-kielégítésre vonatkozóan.

Az ipari forradalom, a városiasodás, és annak komplex következményei generációk alatt megváltoztatták a fenti szereplői célszerkezetet², miután e vonatkozásban a családi kisközösségek tömege jutott el odáig, hogy a generációk közötti érdekellentétet a korábbi T_0 célszerkezet alapján meghatározódott T_4 áthárító intézménnyel sem voltak képesek feloldani, így a közösség egységének fennmaradása érdekében meg kellett magának a T_0 célszerkezet-intézménynek változnia néhány generáció alatt. Ez a változás meg is történt, s a család helyett az egyéni öngondoskodás került előtérbe – ami ugyanakkor nem zárta ki, de nem

---

² Erről bővebb áttekintést ad Németh György [2009].

is követte meg a korábbiaknak megfelelően a családi gondoskodást időskorban.

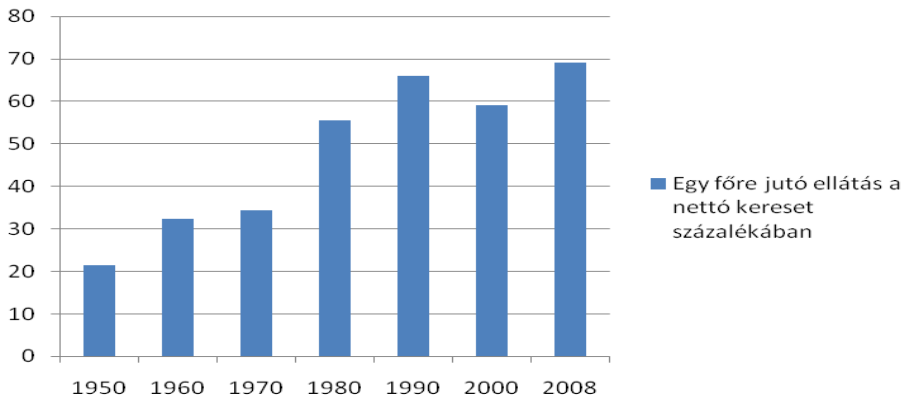
Az öngondoskodás formájává a vagyon- és tőkefelhalmozás vált. Ebben nagy segítséget jelentett a pénzügyi rendszerek ugrásszerű fejlődése is, amelynek révén a megtakarítások révén kamatjövdelemre is lehetett szert tenni. Kialakult tehát az öngondoskodás T_0 célszerkezeti meghatározottságának megfelelő T_1 megoldás intézmény, a pénzmegtakarítás. Ez jelentékenyen képes volt csökkenteni az időskori szűkösséget, az ebből fakadó – előzetes - bizonytalanságot már az aktív, nagy teljesítményű években is. A számos egyedi, szétszórt megtakarítás ugyanakkor kínálta a lehetőséget arra az időközben előtérbe helyeződő szűkösségi problémára, amikor is a megtakarítások nem kerültek összhangba az időskori igényekkel, méghozzá azért, mert az előzetes várakozásokhoz képest tovább élt, vagy többet költött – például gyógykezelésre - a megtakarító. Mások pedig túl sokat takarítottak meg azért, mert hamarabb elhaláloztak, vagy kevesebbet költöttek – esetleg családjuktól mégis jelentékenyebb segítséget kaptak – mint arra előzetesen számítottak. Kézenfekvővé vált a T_2 összehangoló intézmény létrejötte, amely kockázati közösségek alakítását, majd fokozatos bővítését jelentette.

Fontos lépés volt, hogy a kockázati közösségek létrejöttével – a morális kockázat kiiktatására – már nem önkéntes megtakarításról beszélünk, hanem kötelezően előírt díjról, tagdíjról, járulékról. Az első hazai jogilag is megjelenített módon létrejött kockázati közösség az 1892-ben alapított Magyarországi Munkások Rokkant- és Nyugdíjjegylete volt (*Igazné* [2006]). Nyugdíjra Magyarországon másképp is szert lehetett tenni 1849-től: közszolgálatot kellett vállalni, vagy néptanítói állást 1875-től. Ezek az időskori öngondoskodási eljárások hamar intézményesültek, annak ellenére, hogy informális T_0 intézmény volt az alapjuk, néhány évtized elég volt ahhoz, hogy nagyon mély gyökeret verjen a hazai gondolkodásban az állami alkalmazás és a jó nyugdíj összefüggésrendszere.

A kockázati közösségek társadalmi szintűvé való kiterjesztésével, s az öngondoskodás, azaz a megtakarítás formális megjelenítésével és kikényszerítésével létre is jött a magyar társadalombiztosítás 1928-ban. Mindez jelentékeny mértékben csökkentette a szereplői szűkösséget, és bizonytalansági mértéket, annak ellenére, hogy egyedi méltánytalanságok természetesen előfordultak. A megtakarítók, az aktívak, a fiatalok számának, arányának folyamatos növekedése azonban kellő relatív bőséget biztosított évtizedekig. A szereplők időskori szűkössége egyre kisebb mértékűvé vált.³ Ez a relatív bőség lassan felülírta az időskori szükséglet-kielégítésre vonatkozó korábbi T_0 célszerkezetet, amely a szegénység, mély-szegénység és a kiszolgáltatottság elkerülését célozta meg,

³ Szabó Sándorné Csemniczki Katalin [2000] szemléletesen mutatja be, hogyan alakult át a magyar nyugdíjbiztosítás rendszere várományfedezeti rendszerből felosztó-kirovó rendszerré. Ezt változtatta meg részben a kötelező magán-nyugdíjpénztári rendszer bevezetése 1998-ban.

míg később a hangsúly egyre inkább az aktív évek életszínvonalának minél inkább megőrzésére, a „gondtalan nyugdíjas évek” megteremtésére irányult – hasonlóan a korábbi közszolgálati nyugdíj által nyújtott minőséghez. (3. ábra)

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság [2011] adatok alapján saját szerkesztés

3. ábra: A nyugdíjbiztosítási juttatások átlagos jövedelempótló képessége 1950-2008 között Magyarországon

A szocializmus kiépülésével, az államosításokkal még inkább teret nyert a nyugdíj, mint szinte kötelezettség nélküli juss, illetve a nyugdíj, mint korábbi életszínvonal megőrző juttatás eszméje a T_0 intézményben – melynek következményeit, terheit ma is nyögjük (4. ábra).

A népesség előregedése, várható élettartam növekedése, a rendszer hiányosságainak potyautasok általi fokozódó kihasználása oda vezetett, hogy növekvő különbség jelentkezett a T_0 által meghatározott, „megemelt” célkitűzések, illetve a társadalombiztosítás által a szereplők számára ténylegesen nyújtani tudott kifizetések között. A központi kormányzat deficitfinanszírozóként immár pénzügyi szereplővé vált az egyébként egyének alkotta közösségben. Központi célkitűzésé vált, hogy az egyéni felelősség erősödjön a közösségi felelősség rovására – amely egyre inkább a központi kormányzat vállát nyomta - a rendszerben. Vagyis, hogy a kapott nyugdíj mértéke szorosabb összhangban legyen a ledolgozott évek számával, a befizetett nyugdíjjárulék mértékével, a nyugdíjba vonuló szereplő életkorával, várható nyugdíjas éveinek számával, azaz az egyén vállaljon nagyobb felelősséget nyugdíjmértékének meghatározódása tekintetében, s kisebb felelősség háruljon a közösségre, különös tekintettel a központi kormányzatra. A

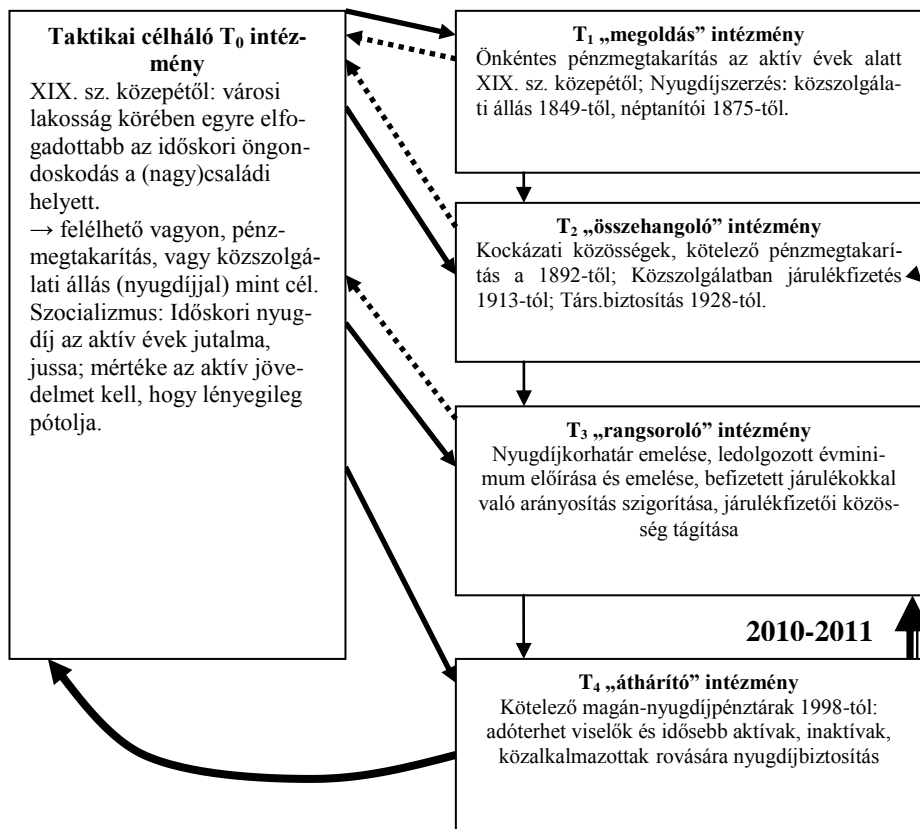
sorozatos nyugdíjreformok folyton egy újabb, mindig a korábbinál nagyobb egyéni felelősséget megkövetelő T_3 rangsoroló intézmény létrehozását célozták⁴.

Ezek után a kormányzat a kötelező magán-nyugdíjpénztárak 1998. évi életre hívásával egy rövid- és középtávon T_4 áthárító intézményi formát hozott létre, amely hosszabb távon – a szűkösség mértékének meghatározott csökkenését követően – alakult volna át a központi kormányzat pénzügyi szerepének megszűnésével T_3 összehangoló intézménnyé. E T_4 intézmény létrehozásával a központi kormányzat tisztában volt, hogy a többi egyéni szereplő T_0 céljai az átmenet hosszú évtizedei alatt jelentős részben az ő rovására fognak realizálódni. Mindezt azért vállalta, mert elképzelései szerint más cselekvési helyzetek, azok intézményei – döntően a tőkepiac, munkaerőpiac – esetében kialakuló relatív bőség majd megfelelően ellensúlyozza az itt elszenvadni kénytelen veszteségeket. Ez a várakozása a kormányzatnak nem teljesült. A T_4 intézmény áthárítása olyan fokozódó terhet jelentett a központi költségvetés számára, melyet nem volt képes kivédeni, kompenzálni. Törvényszerűen történt, hogy a központi kormányzat a maga sajátos módján lépett ki a kötelező magán-nyugdíjpénztári közösség pénzügyi tagjai közül: törvényhozói erőfölényét kihasználva elvonta a kötelező magán-nyugdíjpénztári vagyon nagyobb hányadát. Az ennek révén kialakult relatív bőséget kihasználva a kormányzat újra a korábbi T_3 rangsoroló intézményi forma újabb kísérletébe kezdett.

A kötelező magánnyugdíj rendszer azért is a T_4 áthárító intézményi típusba tartozik, mert a szereplők jelentékeny része bár elsődlegesen az állam kárára és rovására javította pozícióit, ugyanakkor az állam közvetlenül, vagy közvetve adóbevételekből – kisebb részben vagyonfeléléből – fedezte többletkiadásait. Ezen növekvő, vagy tartóan magas adóterheket a közösség egy érdemben más tagokból álló csoportja fedezte, fedezi. Azt is látni kell, hogy szenvedő féllé váltak azon nagy létszámú csoportok tagjai is, akik rovására az állam huzamosan takarékoskodott: ez elsődlegesen a közszolgálati szféra. E közszolgák nem csak a jelenben kaptak kevesebb fizetést, hogy jusson megfelelő forrás a nyugdíjak kifizetésére, hanem majdani nyugdíjuk is kevesebb lesz, hiszen a növekvő egyéni felelősségnek kevésbé voltak képesek megfelelni, mint mondjuk a magánszféra alkalmazottai.

---

⁴ Az intézkedések a kötelező magánnyugdíjrendszer bevezetését és eltörlését kivéve soha nem érintették a nyugdíjbiztosítás hazai alapfilozófiáját. A változtatások folyamatosan a jogosultsági életkorra, illetve a pótolni vállalt kereset és a pótlás kiérdemelt mértékének Máté Levente [2000] által részletesen bemutatott változóinak, paramétereinek felülírására vonatkoztak.

Saját szerkesztés

4. ábra: A nyugdíjrendszer intézményi átalakulása Magyarországon⁵

A nyugdíj vonatkozásában a következő problémákat hordozza az új – kötelező magánnyugdíj- pénztárak utáni – T₃ intézmény. A relatív bőség valójában látszólagos, hiszen nem más cselekvési helyzet eredményességjavulása okozta, a korábbi szűk keresztmetszetek továbbra is megmaradtak, fokozódásuk a jelenlegi demográfiai, foglalkoztatási trendek mellett tény.

⁵ Megoldás intézmény maga a nyugdíj-előtakarékosság, a közszolgálati munkavállalás, egyéb járadékszerzés – például banktól, örököstől. Összehangoló intézmények maguk a létrejött kockázati közösségek: pénztárak, egyesületek, alapok – csak alapszabványoknak kell megfelelni a tagoknak. Rangsoroló intézmények estében már szigorú feltételrendszer létezik, hogy kik szerezhetnek teljes nyugdíjat, kik kevesebbet, és kik esetleg semmit, hiába tagok. Az áthárító intézményeknél a feltételrendszer megengedi, hogy a tagok egymás rovására is nyugdíjat szerezzenek. Például jelenleg a magán-nyugdíjpénztáraknál maradók elveszítik a munkáltatójuk által fizetett járulékot, illetve az abból adódó állami nyugdíjat – azt az állami rendszert választók kapják meg.

Azt is tényként kell felfognunk, hogy a társadalombiztosítás által érintett kockázati közösség T_0 intézménye, azaz a taktikai célháló igen lényegi eltéréseket mutat a tagok között. Ennek szélsőséges példái azok, akik anélkül várják el a majdani nyugdíjat, hogy ők maguk bármilyen módon hozzájárulnának ahhoz azt megelőzően. A taktikai célhálók ilyen eltérései, illetve a T_3 rangsoroló intézmény – a közösségi kohézió szempontjából – nem megfelelő, nem semleges rangsorolási szempontjai egyre inkább oda vezetnek, hogy a teherviselésben nagyobb szerepet vállalni kényszerülők minden lehetőséget megragadnak arra, hogy kötelezettségeiket csökkentsék a nyugdíjrendszerrel összefüggésben, s saját taktikai célhálójukat módosítva más módon gondoskodjanak nyugdíjas éveik megélhetéséről. Ez természetesen a szűköség további fokozódásának irányába hat.

Mindazonáltal nem mondhatjuk, hogy a T_3 rangsoroló intézmény már kimerítette valamennyi lehetőségét arra nézve, hogy úgy valósítsa meg a közösség tagjainak célszerkezeteit, hogy az elégségesen megfelelő legyen a tagok vonatkozásában. Azért a nyugdíjrendszer egyik nagy előnye, hogy szinte kizárólag objektívan mérhető, „erős” változókkal, paraméterekkel leírhatók a problémák, s azok megoldásai. Ez a gazdasági élet más területeihez képest is igen jó esélyt biztosít arra, hogy olyan rangsoroló szempontok kerüljenek bevezetésre az eddigi nem megfelelőek helyett, melyek teljes mértékben az egyéni felelősség, kötelezettségvállalási mérték alapján határoztatják meg a szereplő jövőbeni nyugdíját, de – s ez a lényegi momentum – a többiekhez, illetve a nyugdíjbevételek majdani szintjéhez képest. Ebben az esetben még teljes mértékben érvényesülne a kockázati közösség adta stabilizáló hatás, ugyanakkor mindenkinek az aktív időszak releváns erőfeszítés-mértékével arányos lenne a kapott nyugdíj mértéke.

Ha nem sikerül a jelenlegi rangsoroló intézmény fenti módon történő kiigazítása, akkor elkerülhetetlenül újra megjelenik, vagy létrehozásra kerül egy újabb T_4 áthárító intézmény, s akkor előbb-utóbb az általa kifejtett nyomás hatására kell megváltoznia a T_4 taktikai célhálóknak, mert másképp már nem oldódhatnak fel a szűk keresztmetszetek, csak ha más módon, más cselekvési helyzetekkel kívánjuk az időskori gondoskodást megoldani a közösség érintett tagjai számára.

4. Konklúzió

A fellépő szűköséget közösségi szinten megfelelően képes csökkenteni az egyéni felelősség növelése rangsoroló, esetleg áthárító intézményekkel. Ha azonban nem megfelelőek a megadott feltételek, az a család növekedésével, a közösség lemorzsolódásával, szétesésével járhat. Ezen jelenségek indikátorként jelzik hazánkban is, hogy nem megfelelőek a nyugdíjbiztosítási szabályok a társadalom célszerkezetéhez képest.

Amennyiben a társadalmi célszerkezet nem változik meg jelentékeny mértékben, úgy a folyamatosan jelentkező szűköséget csak további egyéni felelős-

ség növekedéssel lehetne időlegesen feloldani, ráadásul egyre inkább áthárító intézmények alkalmazásával, melyek drasztikusan csökkentik a közösségi kohéziót, amely egy kockázati közösségnél különösen problémás.

A társadalom célszerkezete informális intézmény, ekképpen formális jogszabályokkal meg nem változtatható, csak hosszabb időtáv alatt befolyásolható. Ugyanakkor oktatás és informálás révén e célszerkezet rövid idő alatt is jelentősen képes megváltozni, ami lehetővé tenné azt, hogy az időskori gondoskodásban a nyugdíjbiztosítás kisebb szerepet kapjon, s a szűkösség ekképpen oldódjék fel tartós jelleggel.

Rövid távon egy olyan nyugdíjbiztosítás lenne megoldás, amely a közösségi tagok felelősségét és kötelezettségvállalását, illetve majdani javadalmazását a többiekhez, illetve a közösség egészéhez arányosítja, lehetővé téve, hogy a rendszer önszabályozással alkalmazkodjon a szűkösséghez, s fokozatosan, lassan módosítsa visszacsatolás révén a társadalmi célszerkezetet.

A nyugdíjrendszer reformjával foglalkozó szakemberek többsége mind a mai napig olyan megoldást keres a szűkösség problémáinak megoldására, amely egy megfelelő feltételrendszerből adódik: a nyugdíjkorhatártól kezdve, a járulék mértéken át az egyéni számláig. *Németh György* [2009] üdítő kivételt jelent, hiszen ő egyértelműen egy új alapfilozófián⁶ alapuló “zöldmezős” nyugdíjbiztosítás mellett érvel. A jelenlegi, jövedelempótló-juss alapfilozófiára nem lehet hatékony és fenntartható intézményt létrehozni a közösség egybetartása mellett – és ez nem csak hazai tanulság.

Hivatkozások

- AOKI, M. [2007]: Endogenizing institutions and institutional changes. *Journal of Institutional Economics*. B: 1, 1-31
- BOETTKE, P – COYNE, C. – LEESON, P. [2008]: Institutional Stickness and the New Development Economics, *American Journal of Economics and Sociology* 67 (2)
- CSORBA LÁSZLÓ [2011]: *A központi kormányzat, mint régiós versenyképességi tényező – az intézményi közgazdaságtan szemszögéből*. MTA-PA Konferencia Veszprém, megjelenés alatt
- IGAZNÉ PRÓNAI BORBÁLA [2006]: *A kötelező társadalombiztosítás kialakulása és fejlődése Magyarországon*. PhD értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest
- MÁTÉ LEVENTE [2000] *Miért annyi a nyugdíj, amennyi?* In: *Körkép reform után: tanulmányok a nyugdíjrendszerről*; Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest
- MÉREI FERENC [1975]: *Válogatás Kurt Lewin műveiből*. In: *A cselekvés szerkezete és a közösségi dinamika – Kurt Lewin pszichológiája*. KJK, Budapest
- NÉMETH GYÖRGY [2009]: A nyugdíjreformról. *Közgazdasági Szemle* LVI. évf. (3).

---

⁶ Ezen alapfilozófia jelen tanulmányban a T₀ taktikai célháló által megadott alapcél.

- NORTH, D. [1991]: *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge, 5-17
- NORTH, D. [1994]: Economic Performance through Time. *The American Economic Review*, (84) 3, June, 360-362.
- NORTH, D. [2005]: *Understanding the Process of Economic Change*; Princeton University Press, Princeton
- ORBÁN GÁBOR – PALOTAI DÁNIEL [2005]: *A Magyar nyugdíjrendszer fenntarthatósága* MNB tanulmányok 40, Budapest
- ORSZÁGOS NYUGDÍJBIZTOSÍTÁSI FŐIGAZGATÓSÁG [2011]: *Statisztikai Zsebkönyv 2010*, Budapest
- OSTROM, E. [1986]: An Agenda for the Study of Institutions; *Public Choice* 48 (1), 3-25
- SZABÓ SÁNDORNÉ CSEMNICZKI KATALIN [2000] *Nyugdíjrendszerünk 1929-től 1997-ig* In: *Körkép reform után: tanulmányok a nyugdíjrendszerről*; Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest
- WILLIAMSON, O. [2000]: The new institutional economics: taking stock, looking ahead; *Journal of Economic Literature*, XXXVIII, Sept.: 595-613

Az emberi tőke elmélet és alkalmazásának néhány területe

TÓTH LÁSZLÓ

*Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet,
Vállalkozás-gazdaságtan Tanszék, Egészségház u. 4, Eger 3300
tothl@ektf.hu*

A cikkben egy rövid áttekintést kívánok nyújtani az emberi tőke elméletről azzal a céllal, hogy példákkal megvilágítsam, milyen területeken használható ez a teória. Az első részben néhány klasszikus közgazdasági gondolkodó szerepét vizsgálom a humán tőkével kapcsolatban, majd áttekintem az emberi tőke elmélet főbb sajátosságait és azt, hogy milyen területeken hozott ez a nézőpont az elmúlt évtizedekben új eredményeket. Elsősorban az emberi tőke gazdasági növekedésre gyakorolt teóriáit vizsgálom, majd az oktatás költség-haszon elemzési területén arra a kérdésre keresem a választ, hogy hogyan határozható meg az oktatás egyéni és társadalmi haszna.

Kulcsszavak: humántőke elmélet, oktatás költség-haszon elemzése, oktatás egyéni megtérülése, oktatás társadalmi megtérülése

---

1. Bevezetés

Az elmúlt mintegy 50 évben a közgazdászok jelentős erőfeszítéseket tettek a humántőke gazdasági szerepének vizsgálata érdekében. Az emberi tőke fogalmának fejlesztése és mérése számos területen járult hozzá a gazdasági – társadalmi folyamatok vizsgálatához, mint pl. gazdasági növekedés, oktatás, továbbképzés, migráció, egészségügyi ellátások. Mindazonáltal az emberi tőke fogalmi meghatározása nem új keletű, már a klasszikus közgazdaságtan jeles képviselőit is foglalkoztatta a problémakör. A gazdaság humánerőforrás értékének meghatározását a klasszikus szerzők alábbi szempontokból tartották fontosnak:

- a nemzet erejének demonstrálása,
- az oktatás, egészségügyi befektetések és a migráció gazdasági hatásainak elemzése,
- igazságosabb adóztatás,
- háborús költségek becslése,
- az egészségmegőrzés gazdasági jelentőségének felismerése egyéni és nemzetgazdasági szinten,
- balesetekkel és halállal kapcsolatos támogatások és kártérítések összegének megállapítása (*Kiker* [1966], 493.o.).

A XVII. sz. végén Sir William Petty államháztartás iránti érdeklődése kapcsán próbált becslést adni a nemzeti vagyon értékére, amelybe beleszámította az emberi erőforrás értékét is. A XVIII. sz. végén Adam Smith is foglalkozott az ember gazdasági szerepével. Smith megállapítja, hogy a különböző foglalkozási területen dolgozók bérkülönbségeinek egyik oka az oktatási költségek nagyságában keresendő. „Az állótőke részének kell tekinteni a társadalom valamennyi tagjának minden gazdaságilag hasznos tudását és képességét. Az ilyen tudás és készség megszerzése tényleges kiadásokat jelent, mivel megszerzőjét neveltetése, tanulmányai vagy tanonckodása idején is el kell tartani: alapjában véve úgy kell felfogni őket, mint az illető személyben rögzült és megtettesült tőkét.” (Smith [1959], 322.o.).

R.T. Malthus a gazdasági növekedés egyik előfeltételének a társadalmi békét tartotta és ebben az oktatásnak a társadalom szocializálásában játszott szerepét hangsúlyozza. Fridrich List a széttagolt, elmaradott Németország felemelkedésének egyik zálogát látta az oktatásban; szerinte az oktatás olyan növekedési tényező, amelynek gyarapítása érdekében a nemzetnek esetleg generációkon keresztül le kell mondania bizonyos előnyökről (Polónyi [2002]).

A számos kutatás ellenére az emberi tényező mégsem vált a korabeli közgazdasági modellek integráns részévé, amelynek fő okai az alábbiakban keresendők:

- a modellekben a munkát homogénnek, mindenféle tőkeösszetevőtől mentesnek tekintették,
- a statisztikai adatgyűjtés hiányosságai miatt az oktatás pénzbeli megtérülését nem tudták kiszámítani.

A XIX. sz. második felében számos kutató foglalkozott az emberek gazdasági értékének felbecsülésével, valamint megpróbálták elkülöníteni az oktatás keresetekre való hatását. A problémakör vizsgálatára két markánsan elkülönülő elmélet (vizsgálati módszer) alakult ki. Egyik a német statisztikus és közgazdász Ernst Engel (1821-1896) nevével fémjelezhető termelési költségeken alapuló megközelítés, amely azt feltételezi, hogy az ember gazdasági értéke megegyezik mindazon ráfordítások értékével, amelyek a nevelés során felmerülnek. Engel ezt az intervallumot születéstől 27 éves életkorig tette. Számításaiban azt is feltételezte, hogy a nevelési költségek minden évben konstans összeggel emelkednek. A termelési költségeken alapuló elmélettel szemben számos ellenérv hozható fel. Ilyen például az, hogy a nevelés befejeződésének időpontja, valamint a költségek növekedése is kérdéses. Emellett fő érvként az hozható fel, hogy nincs szükségszerű összefüggés egy ember „piaci értéke” és a vele kapcsolatos ráfordítások között. A másik teória a William Farr (1807–1883) nevéhez köthető ún. tőkésített kereseteken alapuló módszer úgy próbálja megadni az ember gazdasági értékét, hogy a korábbi költségeket figyelmen kívül hagyva, csak az egyén jelenlegi és várható piaci értékét veszi figyelembe. Tulajdonképpen Farr jelenérték számítás módszerével az egyének jövőbeli nettó keresetének a jelenértékét

számította ki a megélhetési költségek és a várható élettartam figyelembevételével.

J. H. von Thünen (1783–1850) pontosan megfogalmazta az emberi tőke elmélet hipotézisét: „az iskolázottabb népek nagyobb tőkét birtokolnak, amelyek hozzáadéka a munka nagyobb termelékenységében fejeződik ki (Varga [1998], 11–12. o.). Az emberi erőforrás gazdasági szerepével kapcsolatos elméletek a XX. sz. második felétől váltak jelentőssé. Ebben az időszakban publikálták azokat a jelentős munkákat, amelyek a következő évtizedekben határozták meg a problémakör teóriáit. A korábbi vizsgálatok ellenére az emberi tőke elmélet kidolgozása elsősorban a chicagai Columbia Egyetem három neves kutatójához Jacob Mincer (1958), Theodore W. Schultz (1960,1961) és Gary Becker (1975) nevéhez köthető (*Psarcharopoulos-Patrinou* [2004], 1. o.).

2. Az emberi tőke fogalma és jellemzői

Az emberi tőke elmélet feltételezése szerint az emberek oktatás és képzés révén beruházásokat végeznek a saját termelőképességükbe. E beruházások hatásán növekszik a termelőképességük, termelékenységük, ezáltal jövőbeli keresetük is magasabb lesz. Emberi tőkeberuházásoknak nemcsak a formális oktatás tevékenységei tekinthetők, hanem minden olyan befektetés, amely javítja az ember termelőképességét (Varga [1998], 2. o.). Harbison és Myers az emberi erőforrás fejlődésén a tudás, a szakértelem és a társadalmat alkotó egyének teljesítményének a növekedését értik.

Az emberi tőkével kapcsolatos vizsgálatokat az előző szerzők 4 fő csoportba sorolják:

- Az oktatási költségek és a jövedelemnövekedés vagy fizikai tőkeképződés közötti összefüggések meghatározása egy bizonyos országban egy adott időintervallumra.
- Annak a megállapítása, hogy az oktatás milyen arányban járul hozzá kizárólagosan a nemzeti jövedelem növekedéséhez.
- Az oktatási költségek hozamainak megállapítása.
- Az iskoláztatási arányokra és a nemzeti jövedelemre vonatkozó összehasonlító elemzések (*Harbison-Myers* [1966], 25. o.).

Az emberi tőke beruházásnak a jövedelmekkel, a fizikai tőkeképződéssel való összefüggéseinek és ezek kapcsolatával való elemzések egyik legismertebb képviselője a Nobel-díjas T. W. Schultz (1902–1998) megállapítja, hogy a munkaerő gazdasági szerepében meghatározó jelentősége van az emberi tudásnak, amely egy hosszú, költséges folyamat eredményeképpen jön létre, és leginkább a fizikai tőke beruházási folyamatokhoz hasonlít. Véleménye szerint a fogyasztás egy jelentős részét is az emberi tőkeberuházások teszik ki, amelyek jól magyarázzák az 1 főre jutó reáljövedelem növekedését (*Schultz* [1983], 48.o.). Schultz kísérletet tesz az emberi tőkébe való beruházások mértékének a becslésére. Fel-

ismeri, hogy a fogyasztási kiadások a humántőke beruházás szempontjából 3 összetevővel jellemezhető:

- azok a fogyasztási kiadások, amelyek semmilyen kapcsolatban nincsenek az emberi tőke beruházással,
- azok a fogyasztási kiadások, amelyek kizárólag az emberi tőkébe való beruházás érdekében történnek,
- azok a kiadások, amelyek csak részben vannak kapcsolatban a humántőke befektetésekkel.

A szerző megállapítja, hogy ezen kiadások elkülönítése konceptuális és gyakorlati nehézségekkel is jár. A probléma megoldását abban látja, hogy elkülöníti azokat a tevékenységcsoportokat, amelyek a humántőke növekedésére vannak hatással és ezeket 5 fő kategóriába sorolja:

- egészségügyi létesítmények és szolgáltatások (élettartamot, életminőséget befolyásoló tényezők),
- munka közbeni képzések,
- formális, szervezett alap-, közép- és felsőfokú oktatás,
- felnőttképzési programok,
- egyének és családok vándorlása a változó munkalehetőségekhez való alkalmazkodás érdekében (Schultz [1961], 9. o.).

Schultz empirikus vizsgálataiban egyrészt becslést ad az oktatási költségek alakulására is, amelyben megállapítja, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 1950–57 között az oktatási költségek százalékos arányát tekintve 3,5-szer gyorsabban növekedtek, mint a fogyasztói jövedelmek illetve a bruttó fizikai tőkeképződés üteme. Másrészt kísérletet tesz a szellemi tőkeállomány változásának mérésére is. Megállapítja, hogy a képzettség tartósabb, mint a nem emberi tőke legtöbb formája, valamint a humán tőkeállományt 3 képzettségi mutatóval jellemzi:

- Az első mutató a befejezett iskolaévek száma, amelyről megállapítja, hogy az USA-ban 1900 és 1957 között 3,59-szeresére nőtt. Ez nagyobb mind a népesség növekedés üteménél és a munkaerő állomány bővülésének mértékénél is.
- Az 1 főre jutó befejezett iskolaévek száma is 40%-kal nőtt a vizsgált időszakban. A konstans iskolaévek száma alapján készített becslése ennél jelentősebb növekedést állapít meg. Eredményeit még így is lefelé torzítja az, hogy nem tesz különbséget a különböző oktatási szinteken elvégzett tanulmányi idők között.
- A humántőke beruházás harmadik képzettségi mutatójaként a képzési költségeket számítja ki. Az 1900 és 1956 közötti időszakra vonatkozóan becslést ad minden évtized oktatási beruházásaira. Ennek érdekében számításba veszi a különböző szintű tanulmányok végzése során „elmaradt kereseteket” és a tényleges oktatási kiadásokat is. Megállapítja, hogy amíg a munkaerő képzettségállománya (változatlan áron számítva)

8,5 szerezésre növekedett a vizsgált időszakban, addig az újratermelhető nem emberi vagyron csak 4,5 szerezésre nőtt (*Schultz* [1983], 141–148.o.).

Fritz Machlup (1902–1983) szinte Schultz-cal egyidőben más megközelítések alapján összegzi az oktatási költségeket. Az oktatás teljes költségének meghatározása során az alábbi költség nemeket veszi figyelembe:

- otthon nevelés költségei (ami nem más, mint a kisgyermeket otthonnevelő anyák elmaradt jövedelme),
- munkahelyi képzés költségei (beleértve a termelés kiesés költségeit is),
- egyházi nevelés költségei,
- katonai oktatás költségei,
- alap-, közép-, és felsőfokú oktatás költségei: a tandíjak, a közlekedési, ruházkodási és könyvekre fordított kiadások, az iskolák adómentessége, adókedvezménye, az épületek és berendezések implicit járadékai és a tanulók elmaradt jövedelmei,
- szövetségi oktatási alapok,
- közkönyvtárak költségei (*Machlup* [1966], 58–59.o.).

A szerző vizsgálatai szerint ezek a tételek az USA nemzeti jövedelmének 5,9 illetve 6,1%-át tették ki 1956-ban, illetve 1958-ban. Ennek ellenére Machlup hangsúlyozza, hogy ezek bár oktatási kiadásoknak számítanak, mégsem tekinthetők beruházásnak. Ennek okait az alábbiakban látja:

- csak azok a kiadások számítanak beruházásnak, amelyeket az emberek a jövőbeli szükségleteik érdekében fektetnek be,
- a jelenben történő élvezetek érdekében történő kiadások fogyasztásnak minősíthetők,
- a munkahelyi képzést folyó termelésnek tekinti, ugyanis ez beletartozik a vállalkozás által nyújtott javak előállításának költségeibe (*Machlup* [1966], 60.o.).

A fentiek összefoglalásaként Machlup megadja az oktatás 4 lehetséges célját: Az emberi oktatási kiadások növelhetik:

- a termelékenységét a távolabbi jövőben,
- a termelési képességeket a közeljövőben,
- az élvezeteket a távolabbi jövőben,
- az élvezeteket a jelenben (*Machlup* [1966], 61.o.).

Vagyis az oktatási kiadásról, mint beruházásról csak az első és harmadik esetben beszélhetünk. A második eset a termelési költségek része, míg a negyedik eset tisztán fogyasztásnak tekintendő. *Machlup* [1982] egy későbbi munkájában különbséget tesz a tudásnövekedés és az emberi tőkenövekedés között. A szerző hangsúlyozza, hogy nem minden tudásnövelés (mai kifejezéssel tudástőke) emberi tőkenövekedés illetve fordítva. Ennek alapján megkülönbözteti a tudásba fektetett beruházásokat (iskolázás, szakoktatás) azoktól a beruházásoktól, amelyek magukba foglalják vagy feltételezik a tudás felhasználását. E szerint a tudásnövelést (tudástőke) három kategóriába osztja:

- Fizikai eszközökben (például gépekben) megtestesült tudás.
- Személyekben megtestesülő speciális tudás, szakértelem. (például szakmunkás)
- Nem megtestesült tudás (tiszta tudás), amely sem fizikai sem emberi tudáshordozókban nem ölt testet, hanem elkülönült. (például szabadalmak, találmányok) (*Machlup* [1982], 225.o.).

3. Az emberi tőke jellemzői

Az emberi tőke tulajdonságait Schultz az alábbiakban foglalja össze:

- Az emberi tőke emberekbe történő beruházásokkal szerezhető meg, amelyekből egyéni és társadalmi hasznok is erednek. Ebből következik, hogy az egyéni hasznok mérlegelése az egyéni oktatási beruházási döntésekben döntő, míg a társadalmi haszon a közösségi beruházási döntések meghozatalakor fontos szempont.
- Az emberi tőke öröklött és szerzett képességekből tevődik össze, a fejlett országokban ez utóbbi összetevő a jelentősebb komponens.
- Az emberi tőke nem látható, felmérni, értékelni csak a hatásaiból lehet. (ennek két összetevője a belső és a külső hatás)
- Az un. belső hatások jelentik mindazt az elsajátított tényezőket, amelyek növelik az egyén hasznát. (ilyenek például az iskolázottság, munkahelyi továbbképzés, munkatapasztalatok, egészségügyi állapot és a felhasznált információk különböző formái ezek összefüggéseivel együtt)
- Az emberi tőke külső hatásai elsősorban a gazdasági növekedésre vannak jótékony hatással. Ezek egyik fajtája az emberi tőke tovaggyűrűző hatása (*spill-over effect*), ami azt jelenti, hogy a magasabb emberi tőke-ellátottságú környezetben az egyéb tényezők (például munka v. fizikai tőke) termelékenységé is magasabb. Ezekkel a tovaggyűrűző hatásokkal indokolják az oktatás állami finanszírozásának támogatását.
- Az emberi tőke felhalmozása társas tevékenység, embercsoportok valószínűsítik meg (*Schultz* [1993] 13–15. o.).
- A képzettség tartósabb, mint a fizikai tőke legtöbb formája és emiatt pótlólagos oktatással tovább növelhető (*Schultz* [1983], 141.o.).

Varga a fenti jellemzőket továbbiakkal is kiegészíti:

- az emberi tőke élettartama megegyezik az őt hordozó ember aktív élettartamával,
- nemcsak pénzbeli, hanem időbefektetést is igényel az emberi tőke fejlesztése (*Varga* [1998], 17. o.).
- a kereset növekedésén kívül az egyén javára más járulékos hasznok is jelentkeznek (például fogyasztási haszon v. fogyasztói tőkeképződése) (*Varga* [1998], 21–22. o.).

- a tőkepiac tökéletlenebbül finanszírozza az emberi tőke beruházást, mint a fizikait, (*Schultz* [1983], 76.o.) amelynek az egyik oka az, hogy „hordozójától” elválaszthatatlan. Másik oka az, hogy mivel hozamainak jelentős része nem pénzbeli és ezt a hitelező nem veszi figyelembe (*Varga* [1998], 25. o.).
- az emberi tőkének a fizikai tőkéhez képest nagyobb a kockázata, amelynek *Varga* szerint három forrása van:
  - hosszú időre szóló beruházás, amely az egyén élettartamától függ (utóbbi jelentős bizonytalansági faktor)
  - a megtérüléséhez a fizikai tőkénél jóval hosszabb időtartamra van szükség
  - az emberek nem ismerik biztosan képességeiket (saját termelési függvényüket) – főleg a fiatalok, akiknek fontos a beruházási döntések meghozatala (*Varga* [1998] 20. o.).

A már korábban említett *spillover* hatásokat, mint externális hasznokat *Harbison és Myers* [1966] is csoportosította. Véleményük szerint az emberi tőke fejlődése arra képesíti az embereket, hogy:

- egyrészt teljes felelősséggel vegyenek részt a politikai életben és ez által a demokratikus rendszer polgáraivá válnak,
- másrészt társadalmi és kulturális szempontból az emberek teljesebb és gazdagabb életet éljenek,
- harmadrészt közgazdasági értelemben hozzájárulnak az ország gazdasági fejlődéséhez (*Harbison-Myers* [1966], 21–22.o.)

Varga az alábbiakban látja ezeket az externális hatásokat:

- Az oktatás révén a demokratikus intézmények működtetése hatékonyabbá válik, mivel az állampolgárok tájékozottabbak.
- Az oktatás következtében nő a technikai változásokhoz való alkalmazkodás képessége is.
- Az oktatás révén iskolázottabb embereknek kedvezőbbé válnak a munkaerő piaci kilátásai is, ezáltal csökkenhet a bűnözés. Ellenben bizonyos bűncselekmények elkövetéséhez magasabb iskolázottság szükséges, így itt negatív hatás is megfigyelhető.
- Az iskolázottság növekedésével csökken a munkanélküliség valószínűsége, javulnak az életkilátások, ezáltal csökkennek a szociális és a munkanélküliséggel kapcsolatos kompenzációs állami kiadások, egészségügyi ráfordítások.
- A magasabb végzettségű közösségekben gyakoribbak az önkéntes szolgáltatások, ezáltal megnő a közösségileg előállított közszolgáltatások értéke is (*Varga* [1998], 35–36. o.).

4. Oktatás és gazdasági növekedés

A gazdasági növekedést meghatározó tényezők elemzése a közgazdaságtan egyik legrégebbi problémaköre. A legfejlettebb országok 1 főre jutó GDP mutatója akár százszorosa is lehet a legkevésbé fejlettekének. E jelentős különbségek tényezőinek vizsgálata a közgazdászok kutatásainak egyik legfontosabb elemzési területe (Valentinyi [1995], 582.o.).

A növekedési elméletek fejlődését a II. Világháború után egyrészt a makroökonómiai elemzések, másrészt az ökonometria kialakulása segítette elő. Az egyik első kísérlet, amely először próbálta számszerűsíteni az emberi erőforrás hatását a termelésre a *Cobb és Douglas* [1928] nevével fémjelzett ökonometrikus úton levezetett termelési függvény. Az amerikai gyáripár 1899–1923 közötti adatait vizsgálva a két szerző arra a következtetésre jutott, hogy a termelési volumen növekedéséből körülbelül $\frac{3}{4}$ rész a munkatényező, a maradék $\frac{1}{4}$ rész a tőketényező növekedésének köszönhető. A Cobb-Douglas formula alapvető hiányosságának az tekinthető, hogy csak a mennyiségi hatásokat veszi figyelembe, a technikai haladás és a munka minőségi jellemzőit egyáltalán nem. Ha kizárólag e két homogénnek tekintett tényező növekedéséből próbálták megbecsülni a teljes gazdasági növekedést, akkor annak egy jelentős hányada a fentiek miatt megmagyarázatlan maradt (Polónyi [2002], 37–39.o.).

A maradéktényező forrását kezdetben a műszaki fejlődéssel, később a munka összetételében és minőségében bekövetkező változásokból eredeztették. Varga szerint ez utóbbi felismerése vezetett tulajdonképpen az emberi tőkeelméletek kidolgozásához (Varga [1998], 70.o.).

A Cobb-Douglas-modell egyik továbbfejlesztéseként Solow [1957] bevezette a növekedés új tényezőjeként aposztrofált technikai haladást. Célul tűzte ki, hogy elkülönítse a termelési tényezők mennyiségi növekedésének a hatását a technikai haladás hozzájárulásától (Polónyi [2002]). Solow az USA 1909–49 közötti évek adatait elemezve arra jutott, hogy a vizsgált időszakban megduplázódó munkatermelékenység 87,5%-ban köszönhető a technológiaváltozásnak és 12,5%-ban tulajdonítható a tőkeváltozásnak (Solow [1957], 320.o.).

Az 1960-as években, E. F. Denison is próbálkozott az oktatás gazdasági növekedéséhez való hozzájárulásának mérésével. Az USA 1910 és 1960-as évek közötti adatait aggregált termelési függvények felhasználásával vizsgálta, majd számításait később többször megismételte (Varga [1998], 70–71.o.). Egyik megjelent cikkében az 1929–57 évek adatait vizsgálva megállapította, hogy az átlagosan 2,93%-os gazdasági növekedéshez mintegy 1,25%-kal járul hozzá az oktatás és kutatás (Denison [1962], 266.o.). Denison modelljében figyelembe vette a munkaerő állomány kor és nemek szerinti összetételét (annak változását is), valamint a munkaidőben és iskolázottságban bekövetkező változásokat is. Módszerének több hiányossága is megemlíthető:

- csak az iskolázottság mennyiségi változását vette figyelembe (minőségét nem),
- eltekint az iskoláztatás fizikai tőkeminőségére gyakorolt hatásától is (Varga [1998], 74.o.).

Denison vizsgálataiban kimutatta, hogy az USA 1929 és 1982 közötti nemzeti jövedelem növekedési üteméhez az oktatás körülbelül fél százalékkal járult hozzá (Cohn-Geske [1990], 149.o.). Más módszerrel, de hasonló eredményre jutott T. W. Schultz is, aki az oktatás gazdasági növekedéséhez való hozzájárulását az 1929–57 közötti időszakra számítva 36–70%-os értéknek tartotta (Varga [1998], 76. o.).

Annak ellenére, hogy az említetteken kívül számos más kutató is foglalkozott a problémakörrel, rengeteg kritika fogalmazódott meg a mérési módszerekkel szemben:

- a homogén komponensű oktatás beépítése az aggregált termelési függvényekbe fokozza a bizonytalanságot,
- az emberi tőke és a fizikai tőke egymást kiegészítő hatása nem érvényesül,
- a modell feltételezi, hogy a munkabér egyenlő a munka határtermékével, amely a bürokratikus bérrendszerek torzító hatása miatt nem teljesül (Varga [1998], 78. o.).

Az aggregált termelési függvények alkalmazásának egyik legnagyobb problémájának mégis azt szokták érvként felhozni, hogy nem bizonyítják az oktatás és a gazdasági növekedés közötti viszony irányultságát. Ugyanis az említett elméletek eleve elfogadják, hogy az oktatás növeli az egyéni termelékenységet. A kritikus észrevételezők azonban megjegyzik, hogy a gazdasági növekedés is hathat az oktatásra, esetleg mindkét faktor növekedéséhez egy harmadik tényező is hozzájárulhat (Varga [1998], 77–79. o.). Másrészt az előzőekben említett neoklasszikus elméleteket a kutatók egy része elutasította, nevezetesen a teóriákból következő (abszolút-) konvergencia hipotézist nem fogadták el.¹ Az OECD országokra végzett felmérések ezt többé-kevésbé igazolták, ellenben, ha a vizsgálatokat az országok szélesebb körére is kiterjesztették, már nem minden esetben igazolódott a technikai fejlődést exogén módon kezelő neoklasszikus megközelítés. Az 1980–90-es években az endogén növekedésemélet a technikai fejlődés, a humántőke felhalmozás explicit modellezésével elemzi a gazdasági növekedés összefüggéseit, amelynek számos prototípusra ismert. Az endogén modellek egyik típusa a humántőkét állítja a középpontba. Lucas [1988] elmélete a humántőke felhalmozást hangsúlyozza, vagyis a humántőke bővülése annak a múltban elért szintjétől függ. Becker, Murphy és Tamura [1990] modellje meg-

---

¹ Bővebben: Dedák István [2000]: A gazdasági felzárkózás növekedéseméleti összefüggései, Közgazdasági Szemle XLVII. évf., június. 411–430. o.

mutatta, hogy a humántőkének létezik egy olyan kritikus szintje, amely szint alatt nem járul hozzá a gazdasági növekedéshez (*Valentinyi* [1995], 588.o.).

Barro [1991] 98 ország növekedését vizsgálta az 1960-1985 között időszakra vonatkozóan és az 1 főre jutó GDP növekedését az alap- és középfokú oktatás részvételi arányaival, a kormányzati kiadások arányával, a beruházási rátával, a politikai és társadalmi stabilitás mértékével hozza kapcsolatba (*Barro* [1991], 407.o.).

A humántőkével kibővített növekedési modellek neoklasszikus elméletbe való beépítésével magyarázhatónak tűnnek az egyes országok közötti jövedelemkülönbségek is. A *Mankiw, Romer és Weil* [1992] humántőkével kiegészített neoklasszikus növekedési modellje alapján a névadók empirikus vizsgálatokkal a jövedelemkülönbségek mintegy 80%-át tudták magyarázni. *Dedák* [2002] tanulmányában megemlíti a humántőke szerepével kapcsolatos szkepticizmust is. *Bernhabib és Spiegel* [1994] ökonometriai modellje sokszor nem, vagy csak igen gyenge kapcsolatot tárt fel a jövedelmek alakulása és a humántőke nagysága között. *Dedák* véleménye szerint a humántőke akkor válik igazán növekedést dinamizáló tényezővé, ha a gazdaság a fizikai tőkeállomány fejlesztése révén áttér a nagyobb szakképzettséget igénylő termelési eljárások alkalmazására. Önmagában sem a humántőke, sem a fizikai tőke növelése nem eredményez számottevő jövedelemnövekedést. Ha az ország oktatási rendszere jól működik, és a munkaerőpiac oldaláról a humán tőke képzésében részt vevő intézményekhez létezik a visszacsatolási mechanizmus is, valamint az ezekben az intézményekben dolgozók is érdekeltek a változó munkaerő-piaci igényekhez való alkalmazkodásban, akkor a humán tőke hiánya nem válhat gátjává a gazdasági felzárkózásnak (*Dedák* [2000], 422–424. o.).

Mingat és Tan [1996] tanulmányukban empirikus vizsgálatokkal igazolják, hogy az alacsony jövedelmű országokban az alapfokú, a közepes jövedelmű országokban a középfokú és a fejlett országokban a felsőfokú oktatásban való részvételi arálynak van szignifikáns hatása a gazdasági növekedésre (1960–1985 közötti adatok segítségével) (*Mingat-Tan* [1996], 14–21. o.).

Jánossy Ferenc a fejlettség gazdasági mutatóit elemezve alkotja meg modelljét, amelynek alapvető eleme a szakmastruktúra. A szerző háborúk és katasztrófák utáni újjáépítések dinamikáját vizsgálva megállapította, hogy ezen eseményeket követő időszakban a korábbinál viszonylag intenzívebb növekedéshez jelentősen hozzájárul a gazdaság humán erőforrás állománya. Egy bizonyos idő eltelté után az intenzívebb növekedés belesimul a hosszú távú fejlődés trendvonalába. Jánossy szerint a hosszú távú növekedési rátát, a trendvonal emelkedését a szakmastruktúra törvényszerűségei okozzák. Míg a szakmastruktúra azon tevékenységfajták csoportjait jelenti, amelyekhez az emberek a legjobban értenek, addig a foglalkozási struktúra a tényleges tevékenységük összességét mutatja. Jánossy szerint a gazdasági fejlődés alapvető feltétele, hogy a szakmastruktúra és a munkahelystruktúra dinamikus, egymást fejlesztő kapcsolatban legyen (*Po-*

lónyi [2002]). Jánossy a szakmastruktúra és a gazdasági fejlődés kapcsolatát az alábbiakban foglalja össze:

- valamely ország gazdasági fejlettsége elsősorban az összmunkaerő mindenkori szakmastruktúrájától függ,
- a gazdasági fejlődés elválaszthatatlanul kapcsolódik a szakmastruktúra változásához,
- a szakmastruktúra változási sebességét befolyásoló korlátozó tényezők hatnak a gazdasági fejlődés ütemére (mértékére is) (*Jánossy* [1966], 245.o.).

Az empirikus kutatások egy része támogatja az endogén növekedési elméletek hipotéziseit, számos esetben sikerült feltárnia bizonyos gazdasági fejlődéssel kapcsolatos összefüggést, ahogy az előző példák is igazolják. A problémát többek között az jelenti, hogy az egyes országok növekedési ütemének szórását 60%-nál nagyobb mértékben nem sikerült egyetlen egy regresszióval sem igazolni, ami arra utal, hogy a növekedési pályákat számos egyéb tényező is befolyásolhatja. Bizonyos szignifikáns tényező más változóval együtt kezelve már nem bizonyult annak (*Valentinyi* [1995], 10–12. o.).

5. Az oktatási költségek hozamainak megállapítása

Az emberi tőkeelméletben az oktatás beruházásként való elemzése azt jelenti, hogy az oktatási befektetések jövedelmezőségét hasonló módszerekkel lehet vizsgálni, mint a fizikai tőkeberuházásokat.

Az un. költség-haszon elemzések feltételezik, hogy az oktatási ráfordítások megtérülése (részben) közvetlen, illetve annak mind egyéni, mind a társadalmi megtérülése mérhető. A kétféle szempontú megtérülés eredményeinek felhasználási területe is különböző:

- az egyéni megtérülés alakulását az oktatás iránti kereslet alakulásának magyarázatához használjuk fel, míg
- a társadalmi megtérülés elemzéseket az oktatás finanszírozás problémakörével kapcsolatban használják, lényegében erőforrás allokációs szempontok érvényesülése érdekében.

A költség-haszon elemzés egyik nagyon fontos feltétele, hogy mind a költségek, mind a hasznok pénzben mérhetők legyenek. Tehát a modellszámítások egyik sarkalatos pontja az, hogy számba vegyék az oktatás egyéni és társadalmi költségeit, illetve hozamait (*Varga* [1998], 45.o.).

Az oktatás egyéni költségei közül közvetlen költségként veszik figyelembe azokat a komponenseket, amelyek kizárólag az oktatás miatt merültek fel. Az oktatás során kapott támogatásokkal kompenzálni kell ezen összegeket. Az egyének számára az oktatás közvetett költségeként veendő figyelembe az az alternatív jövedelem, amelyet az oktatásban részesülő a tanulmányok miatt elszalaszt. Ezek összegszerű számbavétele általában a közép- és felsőfokú oktatási

szinteken fontos. A gyakorlatban ezeket az összegeket a tanulmányi idő egészére az azonos életkorú, de egy iskolai fokozattal alacsonyabb keresetűek tényleges kereseteivel szokás becsülni.

A társadalmi költségek számszerűsítésénél alapelv, hogy ezek között figyelembe veszik az egyéni költségeket is. A társadalmi költségek tehát nemcsak az állami költségvetés oktatással kapcsolatos terheit mérik, hanem azt az erőforrás-költséget, amelyet a társadalom oktatási célokra fordít, függetlenül attól, hogy ki fizeti azt (Varga [1998], 46–47.o.).

A közvetett társadalmi költségek közé tartozik az elmaradt kereset is, azonban ezt nem nettó módon veszik figyelembe, (mint az egyéni ráfordításoknál) hanem az adózatlan keresetekkel számolnak (Varga [1998], 48.o.). A közvetett társadalmi költségek járulékos elemei közé tartoznak az oktatási intézmények adómentességéből eredő költségek, az amortizáció és az elszalasztott bérleti díj is. Az említett tényezők meghatározása meglehetősen bonyolult és sok esetben becslésekre alapozott, ami a kapott számítási eredmények megbízhatóságát (pontosságát) megkérdőjelezheti.

Az oktatás hozamainak számbavételekor is külön számítandó az oktatás egyéni haszna is, amelynél az adott oktatási szint előző szintjéhez viszonyított többlet (átlag-) keresettel fejeznek ki. Az oktatás társadalmi haszna az emberi tőkeelmélet egyik alapvető hipotézise szerint az, hogy az oktatás révén növekszik az abban résztvevők termelékenysége, tehát magasabb keresetekhez magasabb termelékenység járul. A kritikusok az említett feltételezésekkel kapcsolatban számos olyan ellenvetést fogalmaznak meg, ami a számítások eredményét lefelé, illetve felfelé is torzíthatja:

- az egyének oktatásra vonatkozó döntéseikben nemcsak pénzbeli hasznokat remélnek, (fogyasztói hasznok)
- a társadalmi megtérülés számítása során nem veszik figyelembe az externális hasznokat.

Más elméletek (például: szűrőelmélet²) vitatják az oktatás termelékenység növelő hatását, illetve mások a neoklasszikus jövedelemelosztás feltételezéseit utasítják el. A fent említett okok miatt a szóban forgó kutatók vitatják az oktatás társadalmi megtérülésének értelmét is. További problémakör az adatforrásokkal kapcsolatos, amely az alábbi lehetőségeket jelenti:

- keresztmetszeti adatok használata: adott évi különböző életkorú és iskolázottságú személyek kereseti adatainak alkalmazása. Itt az okozhat torzítást, hogy ezek időben változatlan viszonyt feltételeznek a kereseti viszonyok, az életkor és az iskolázottság között.
- longitudinális adatok használata: ugyanazon személyek életpálya adatait alkalmazzák a vizsgálatokban. Ez esetben problémát jelent az adatokhoz

---

² ARROW, K. J. [1979]: *Az egyetemi oktatás rostáló szerepe*. In: K. J. Arrow: Egyensúly és döntés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979

való hozzájárulás, másrészt a hosszabb időszak miatt az árváltozások hatását is figyelembe kell venni.

Az említetteken kívül más korrekciók is szükségesek a kereseti adatok kapcsán, amelyek közül a teljesség igénye nélkül említhető néhány:

- a munkaerő állomány aktivitásának,
- a munkanélküliség valószínűségének,
- a halandóságnak,
- a gazdasági növekedésnek a figyelembevétele (*Varga* [1998], 49–55. o.).

A költség-haszon elemzés célját tekintve irányulhat a belső megtérülési ráta, valamint a nettó jelenérték meghatározására is, leggyakrabban az előbbit számítják. A vizsgálat módszerét tekintve három módszert alkalmaznak leginkább. Ezek:

- a részletes módszer: ennek a számításnak az a feltétele, hogy minden korosztályra álljanak rendelkezésre kereseti adatok. Ezzel a módszerrel egyéni és társadalmi megtérülés is számítható.
- rövidített módszer: a különböző képzettségi szintű egyének átlagos kereseti adatait használja, emiatt csak hozzávetőlegesen becsült eredményeket ad.
- kereseti függvény módszere: a keresetek alakulását különböző, azt befolyásoló tényezőkkel kapcsolják össze, amelyet általában egy logaritmi-kus regressziós becslés keretében határoznak meg.

Mivel utóbbi eljárás csak a hallgatók elmaradt kereseteit veszi figyelembe, ennél fogva csak az egyéni megtérülési ráták számíthatóak (*Varga* [1998], 56–60. o.).

Az oktatás megtérülési rátáinak vizsgálatát először T. W. Schultz és G. Becker végezte el az 1960-as években részletes módszer alkalmazásával. Az 1970-es évektől Jacob Mincer kereseti függvénnyel is végzett számításokat. Az elmúlt mintegy 40 évben számos országra vonatkozóan több 100 vizsgálatot végeztek a problémakörben. *Varga* [1998] ezek eredményét az alábbiakban foglalja össze:

- az oktatás állami támogatása miatt az oktatás megtérülési rátái általában magasabbak, mint a társadalmi ráták,
- a fejlődő országok megtérülési rátái magasabbak, mint a fejletteké,
- a megtérülési ráták az egy főre jutó jövedelem növekedésével csökkennek (ezt az oktatási beruházások csökkenő hozadékának bizonyítékaként tekintik),
- az egyes iskolai fokozatok társadalmi megtérülése a magasabb iskolai fokozatok felé haladva csökken,
- az oktatás kiterjesztése nem jár együtt a ráták nagymértékű visszaesésével, de hosszútávon csökkenő tendenciát mutat (*Varga* [1998], 62.o.).

Magyarországra vonatkozóan a megtérülési rátákkal kapcsolatban csak néhány számítás készült. A legrégebben, 1985-ben Polónyi István számított egyéni megtérülési rátákat. Az akkori vizsgálathoz azonban hiányoztak a megfelelő

keresztmetszeti adatok, így a számítás becslések figyelembevételével készült. Baranyai István 1992-ben az 1982-86 közötti időszakra készített kumulált kereseti adatokkal megtérülési számításokat, amelyben kimutatta, hogy a felsőfokú végzettségűek kumulált keresetei körülbelül 41. életévükre érik el az általános iskolai végzettségűek kereseteit, míg oktatási ráfordításaik 51 éves korukra térülnek meg. *Kertesi [1995]* Mincer-féle keresleti függvényekkel vizsgálta a különböző iskolai végzettségek hozamát 1973–1993 között (*Varga [1995]*, 584.o.). Tanulmányában arra a megállapításra jutott, hogy az 1970-es években a szakmunkásképzők és a középiskolák viszonylag felértékelődtek a többi iskolatípus-hoz képest, míg az 1980-as évek közepétől a középiskolai végzettség jelentősen, a felsőfokú végzettség értéke nagymértékben növekedett.

Varga Júlia [1995] tanulmányában két évre (1986, 1993) végzett keresztmetszeti adatokkal számításokat, 1971-re a rövidített módszert alkalmazta megfelelő adatok hiányában. Longitudinális adatok hiánya eleve kizárja az utóbbi évekig a vizsgálat végrehajtását. Varga számításainak eredményei nagyon hasonlítanak a *Kertesi [1995]* másfajta módszerrel kapott adataihoz. A szakmunkásképzés egyéni belső megtérülési rátája a több mint 20 év alatt alig változott, míg a középiskolai érték majdnem duplájára nőtt (a növekedés mértéke 1986-hoz képest jelentős). A felsőfokú képzés megtérülési rátája a szóban forgó intervallumban több mint háromszorosára nőtt. A társadalmi megtérülési ráták esetén a szerző kimutatja, hogy 1971 és 1993 között a legalacsonyabb értéke a felsőfokú képzésnek van. Varga szerint ez az érték jól mutatja, hogy a legnagyobb támogatást a felsőfok kapja. E mutatóknál is megfigyelhető 1971 és 1995 között a növekedés, bár itt a legdinamikusabb változást a szakmunkásképző intézmények produkálják.

Varga összevetette az egyéni rátákat a társadalmi rátákkal, ezáltal megállapította a különböző oktatási szintek támogatottságát. Az eredmények azt mutatják, hogy a felsőfokú képzés támogatottsága 1986 és 1993 között nőtt jelentősen, ami azt jelenti, hogy az egyéni hozamok növekedése az egyéni ráfordítások arányának csökkenése mellett ment végbe. A kapott eredményeket a szerző összevetette nemzetközi adatokkal is, amelyek azt mutatják, hogy a felsőfok támogattságának indexe kirívóan magas a világ más régióihoz képest is. Varga szerint ez alapvetően két tényezőre vezethető vissza: egyrészt a felsőoktatásban végzettségű kereseti arányainak javulására, másrészt a munkanélküliség esélyének növekedésére az alacsonyabb végzettségűek körében (*Varga [1995]*, 588–590.o.).

Polónyi István 2004-es tanulmányában egyszerűsített módszerrel 2000-re vonatkozóan végezte el keresztmetszeti adatok felhasználásával számításait és hasonlította össze Varga Júlia korábbi adataival. Polónyi elkülönítve határozta meg a főiskolai és az egyetemi képzés egyéni és társadalmi belső megtérülési rátáit. Az eredményei a következőkben foglalhatóak össze:

- egyéni megtérülési ráták esetén:

- a szakmunkásokra vonatkozó ráta viszonylag kiegyensúlyozott értéket mutat 2000-ben is,
- a középiskolai ráta 1993-hoz képest is dinamikusan nőtt,
- a felsőoktatásban a főiskolai képzés rátája 2000-re jelentősen csökkent 1993-hoz képest, míg az egyetemi képzése is megtorpant
- társadalmi megtérülési ráták esetén:
- a szakmunkások rátája jelentősen visszaesett,
- a középiskolások rátája jelentősen nőtt,
- a felsőfoknál a főiskolai ráta stagnál, míg az egyetemi képzése nő.

Polónyi a kapott eredményekből az alábbi következtetéseket vonja le:

- mind az egyéni, mind a társadalmi ráták változásai alapvetően a bérvisszonyok változásainak tudható be, nevezetesen a bérolló egyre nagyobb szétnyílásának,
- a főiskolai végzettségűek eredményei is alapvetően az egyetemi végzettségűekhez képest elmaradó bérekkel magyarázható (*Polónyi* [2004], 9–12. o.).

6. Konklúzió

Az emberi erőforrás szerepét a gazdasági növekedésre már a klasszikus közgazdaságtan képviselői is felismerték. Az emberi tőke elméletének képviselői az elmúlt mintegy fél évszázadban számos kutatással bebizonyították, hogy a humántőkének igen jelentős a szerepe a gazdasági növekedésre. A különböző modellek ezt számos módon próbálták számszerűsíteni, ám a kapott eredmények ezzel kapcsolatban igen nagy szórást mutatnak. Ennek oka igen sokrétű, az alábbiakban csak néhány következtetésre szorítokozom:

- a humántőke elmélet egyik alapfeltételezése az, hogy a munkavállalókat határtermékükön fizetik, amely nem törvényszerű
- az emberi tőke hatása a gazdasági növekedésre szimultán meghatározott
- a gazdasági növekedésre az emberi tőke mellett más tényezők is hatnak és e tényezők is jelentős kölcsönhatásban vannak a humántőkével (más-más kombinációban igen különböző eredményekre vezetnek, szélsőséges esetben még akár arra is, hogy a humántőkének elenyészően kicsi szerepe a gazdasági növekedésre)
- a humántőke elméletben kizárólag gazdasági nézőpontok dominálnak, más egyéb – például szociológiai, pszichológiai tényezők nem elemei a modelleknek
- nagyon nehéz becsülni a humán tőke értékét, főleg az emberi tőke társadalmi hozamai, valamint az egyéni járulékos hasznok nehezen számszerűsíthetőek

- az oktatás termelékenységnövelő hatása vitatott
- az oktatási költség-haszon elemzéseknél a becsléseknek torzító hatása lehet
- a humántőke értékében nemcsak az intézményes oktatásnak van szerepe, hanem jelentősek más társadalmi-szociális faktorok is, mint például a család, a szülők, kultúra, stb.
- az oktatást valamilyen aggregátumban mindig homogénnek képzei (például az azonos oktatási szinten lévő intézmények színvonala is nagyon különböző)

Hivatkozások

- BARRO R. J. [1991]: Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics* 106, (2), May, 407-443.
<http://links.jstor.org/sici?sici=00335533%28199105%29106%3A2%3C407%3AEGIACS%3E2.O.C0%3B2-C>
- COHN, E. - GESKE, T. G. [1990]: *Economic of education*, Pergamon Press, Butterworth-Heinemann; 3 Sub edition (November 1990)
- DEDÁK ISTVÁN [2000]: A gazdasági felzárkózás növekedélméleti összefüggései. *Közgazdasági Szemle*, XLVII. évf., június, 411–430.
- DENISON, E. F. [1962]: *The Sources of Economic Growth in the United States and Alternatives before Us* (Committee for Economic Development), New York 1962, p. 266. In: AUKRUST, O. [1965]: Factors of Economic Development A Review of Recent Research In: WORKING PAPERS FROM THE CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY (Table 5.)
http://www.ssb.no/histstat/ano/ano_ir65_03.pdf
- HARBISON, F. - MYERS, A. [1966]: *Elméletek az emberi erőforrás fejlődéséről*. In: Illés Lajosné (szerk.): *Az oktatás gazdaságossága*, Tankönyvkiadó Budapest.
- JÁNOSSY FERENC [1966]: *A gazdasági fejlődés trendvonalai és a helyreállítási periódusok*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- KIKER, B. F. [1966]: The Historical Roots of the Concept of Human Capital, *The Journal of Political Economy*, 74 (5) Oct., 481-499
<http://www.jstor.org/stable/1829595?origin=JSTOR-pdf>
- MACHLUP, F. [1966]: *Az oktatás teljes költsége*. In: Illés Lajosné (szerk.): *Az oktatás gazdaságossága*, Tankönyvkiadó Budapest.
- MACHLUP, F. [1982]: *Beruházás az emberi erőforrásokba és a produktív tudásba*, In: Schmidt Á - Kemenes E. (szerk.): *Változások, váltások és válságok a gazdaságban. Tanulmányok Varga István emlékezetére*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest.
- MINGAT, A. - TAN J. [1996]: *Estimates based on countries' economic growth performance*, Published by: World Bank
http://www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1996/09/01/000009265_3970311114404/Rendered/PDF/multi_page.pdf

- POLÓNYI ISTVÁN [2002]: *Az oktatás gazdaságtana*, Osiris Kiadó, elektronikus változata
<http://www.tankonyvtar.hu/gazdasagtudomany/oktatas-gazdasagтана-080904-158>
- POLÓNYI ISTVÁN [2004]: *A felnőttképzés megtérülési mutatói*. Felsőoktatási Kutatóintézet, Kutatás közben, No. 256.
www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=kutatas_kozben/294
- PSACHAROPOULOS, G. - PATRINOS H. A. [2004]: *Human capital and rates of return*, In: International Handbook on the Economics of Education. Edward Elgar Publishing Ltd.
- SCHULTZ, T. W. [1961]: Investment in Human Capital, *The American Economic Review*, 51 (1) (March), 1-17. <http://www.jstor.org/stable/1818907?origin=JSTOR-pdf>
- SCHULTZ, T. W. [1983]: *Beruházás az emberi tőkébe*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest
- SCHULTZ, T. W. [1993]: The economic importance of human capital in modernization, *Education Economics* 1, (1). 13-19.
- SMITH, A. [1959]: *A nemzetek gazdagsága*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest.
- SOLOW, R. M. [1957]: Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics* 39, (3)., Aug., 312-320.
<http://links.jstor.org/sici?sici=0034653528195708%2939%3A3%3C312%3ATCATAP%3E2.O.CO%3B2-U>
- VALENTINYI ÁKOS [1995]: Endogén növekedésmélet. *Közgazdasági Szemle*, XLII. évf., (6) 582-594.
- VARGA JÚLIA [1995]: Az oktatás megtérülési rátái Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, XLII. évf., június 583—605., Műhely
- VARGA JÚLIA [1998]: *Oktatás-gazdaságtan*. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.

Assessment of the personality of sales people in the financial sector via the use of the S-CPI questionnaire

JUHÁSZ ISTVÁN

*Department of Economics and Law, Institute of Economic Science
Eszterházy Károly College, Egészség ház u. 4, Eger 3300, Hungary
juhasz.istvan@ektf.hu*

This paper attempts to realize a special objective, the examination of the personality characteristics of sales people working in the financial sector. It applies the short version of the Californian Psychological Inventory (abbreviated as: S-CPI) for this introduction. As the summary of the observation, on the basis of the explored results coming from the research, it can be concluded that a salesperson in the financial sphere is quite sociable, achievement is important for him or her (both in the way of conformism and independence), is less flexible than the average, has self-control and has much more masculine characteristics than average people have.

Keywords: financial sector, personality, salespeople, S-CPI questionnaire

---

1. Introduction

Most organizations need experts who are well-qualified, are the most appropriate for the job so that they could reach their goals either in the maximalisation of the corporate profit in the competitive sector or in the perfect accomplishment of the task in the public administration. On the other side, people in the organization need work, as they can support themselves and their families with the help of the income earned by work, moreover they can realise their short- and long-term goals with this income (*Juhász [2010]*).

For reaching this goal, they need such a measuring tool, which can help in estimating the personal characteristics of people having the competences expected by the organizations, and in answering the question whether the given applicant is appropriate for filling the given job or not.

Most personality test processes try to serve this aim (for example: California Psychological Inventory (CPI) and a Myers-Briggs Type Indicator [MBTI]) (*Klein - Klein [2006]*). The interest of the organizations is to choose people who are as appropriate as possible, while the interest of the employees is to recognize the job suitable for their personality and to find the companies, institutes, organ-

izations where these jobs are provided for them in the most convenient way. The employee will feel good where he or she can develop his or her abilities in a proper atmosphere, while he or she achieves financial and moral rewards.

The efficiency of sales people has been the subject of several scholarly studies. While the amount of profit produced for the given company is a reliable indicator of the success of sales people, the very profit producing capability is more difficult to determine. Another study examining honesty demonstrated towards clients found that in addition to such extrinsic factors as a reward and the potential prizes or recognitions, trustworthiness is one of the crucial requirements for accomplishment. Nonetheless, a survey performed among the sales personnel of Fortune 500 industrial firms, places emphasis on honesty (*Ramaswami - Jagdip* [2003]).

In addition to the abovementioned research results the importance of emotional intelligence has been singled out by other authors as well. It was found that sales representatives in possession of intimate, personal information about their clients were more successful than their counterparts lacking such knowledge. This type of information, however, can only be obtained by a trustworthy salesperson emanating empathy and emotional intelligence (*Liu – Comer* [2007]).

Researchers have examined emotional intelligence from a different vantage point as well. Mulligan focused on the correlation between the emotional intelligence of sales representatives and the income of the respective firms. The study revealed a positive correlation between annual income receipts of the enterprise and the emotional intelligence of its salespeople with special emphasis on self-esteem and assertiveness. At the same time it found an inverted correlation between income receipts and stress management along with the control of impulsiveness as salesmen struggling with stress produced less profit for the given firm (*Mulligan* [2004]). An additional study focusing on the training of sales representatives concluded that possession of emotional intelligence can be an effective predictor of later excellence in sales (*Deeter-Schmelz – Dawn – Sojka* [2003]).

Sojka and associates have focused on emotional intelligence as a crucial competence for sales personnel. In their view the change of the business environment led to new criteria for sales excellence. Consequently, successful sales personnel must possess such features and characteristics that provide benefits as compared to their competitors. Emotional intelligence or the recognition, interpretation of and reaction to one's own and other people's feelings can lead to improved sales performance (*Sojka – Deeter – Schmelz – Dawn* [2002]).

Based upon the above ideas I would like to introduce a special research objective, the exploration the personality characteristics of sales people working in the financial sector. I used the short version of Californian Psychological Inventory (abbreviated as: S-CPI) for this introduction.

In this essay I was motivated to find out what kind of personal characteristics are the most appropriate for this job implying much stress while requiring lots of overtime. My main aim is the following: to discover the personality profile of these people examined on the basis of the results coming from the S-CPI test, which was performed in the circle of experts dealing with the sale of financial products.

In the first part of my essay, I would like to introduce the circumstances of the empirical research, and the shortened form of the Californian Psychological Inventory used during the observation, detailing the qualification and explanation of the personality characteristics examined.

In the second part, I will review the results of the assessment, and will compare the results with the hypothesis raised before the test. It will be determined, whether the hypothesis was right or wrong. The most important components of the hypothesis are as follows:

- In the personality dimension measured by the test, the group examined is dissimilar to the average of the test.
- There is a connection between the *Achievement via conformance* and *Achievement via independence* indicators of the examined sample.
- There is a connection between the *Achievement via conformance* and *Sociability* indicators of the examined sample.
- There is a statistically demonstrable connection between other (different from the ones above) indicators of the examined sample.

In the third part I will explain the results of the research, considering its practical benefit and usability. I will try to explain the reasons of convenience and inconvenience for null hypothesis.

Finally, in the summary, I will briefly describe the most important results of my investigation.

2. Introduction of the empirical research

The main aim of my essay

The exploration of the personality profile of experts dealing with the sale of financial products (who are the employees of banks, leasing- and financial advisory companies) on the basis of the S-CPI test results.

Date of recording the examination data

Between March 2010 and February 2011, I asked 25 experts dealing with the sale of financial products to fill in the tests.

Circumstances

The majority of the people in the assessment filled in the S-CPI questionnaire on computer, but the results of those people who filled it in on paper, also were recorded to the computer programme making the evaluation easier.

The introduction of the Short form survey used in the assessment

The scale as the initiative of the Californian Psychological Inventory was first published in 1948 by Harrison Gough. The editor published a test consisting of 15 scales in 1951. The questionnaire of 18 scales, which was formed later, concentrated on grabbing the most important basic dimensions of a normal personality (later it was extended to 21 scales). In its present form, the CPI was published in 1957, after the first Sputnik launch. Subsequently, the beleaguered American society exerted all effort to patronize the talented, and to work out a new educational system. It seemed to be a kind of magic equipment for finding talented people. One indicator of its spread and usability is that in the USA 250.000 CPI tests are being completed each year, and in last years, in 4 continents the test was translated to Czech, Dutch, French, German, Hindi, Hebrew, Italian, Japanese, Chinese (in 4 dialects), Korean, Norwegian, Polish, Portuguese, Spanish, Swedish, Tamil and Turkish. In Hungary, it has been used since 1973 for research purposes at the Elementary Psychological Department of ELTE (*Oláh* [1985], page 8).

The CPI undertakes to determine those personality characteristics, which are very important considering the community life and social interactions. The usability of the questionnaire is very wide: it can be successfully used for educational research, choosing leaders, at business and industrial fields, in advisory offices, and for the investigation of people having antisocial tendencies. The short form of S-CPI consists of 300 statements, where the person examined can express his or her opinion with yes or no answers.

The original test including 480 questions is still being used in the selection of business leaders in China. The main objective of this test is the assessment of the psychological features and mental status of prospective leaders. One research program involved the completion of the test with 124 managerial candidates. The test results showed that 57.3% of those completing the test had a better than average psychological condition and were assigned into the extrovert category. In the self-strength personality dimension the average value was 72.5%, which is 4% higher than the Chinese average. Consequently, this example proves that the use of CPI tests in profit oriented firms for the selection of managers is justified (*Feng – Zheng – Jin – Wang – Zhao* [2007]).

The S-CPI consists of 21 scales, each discovering a projection of the interpersonal behaviour. The values from the 21 scales are totalized on a profile sheet. The described profile will be the basis of the explanation. The question-

naire can be used with people aged between 14-70, both in collective and individual investigations, the average completion time is 30-45 minutes (*Oláh* [1985]).

The 21 scales in the S-CPI test are for giving an overall view of the interpersonal behaviour of people and for exploring the emotional, achievement motivational, intellectual and moral background of social conformity.

For making the interpretation easier, following the system of Gough, the 21 scales were classified into 4 groups by Dr. Attila Oláh and his colleagues. The scales in the first class position the person at the axis of dominance-submission, the scales of the second class categorise on the basis of the strength of the superior-ego functions, the scales of the third class are determined according to the intellectual efficiency and achievement motivational background, while the scales of the fourth class give information about the social behaviour of the person measuring his or her interest orientation (*Oláh* [1985], page 16).

It is shown below how the scales describe several personality characteristics, and how the closely related personality traits are classified.

I. Scale class

The indicators of interpersonal efficiency, balance, social skills and self-confidence.

Dominance (Do)

The scale gives information whether the person tries to be the dominant one in his or her interpersonal relationships, where the person positions him or herself on the dominance submission axis.

It also gives important pieces of information about the leadership and the social initiative skills. The high point level indicates that the person is able to hold together, organize and direct communities.

Capacity for status (Cs)

The scale tries to determine whether the person has got those personality conditions, characteristics, which are the essential factors for becoming the leader in a social community. In case of a high point level, we can diagnose the motivational basis and demands for development.

Sociability (Sy)

The scale identifies people who are ready to fit into communities easily and efficiently, sensitive to social standards, developed for decentralism, emotional connection and are able to build relationships. They are ready to channel their energy into maintaining and strengthening the community. They can enforce their abilities in social association, they display an above- average skilfulness in building social relationships.

Social presence (Sp)

The aim of the scale is to identify those people, who have high self-confidence in interpersonal relationships, while participating with determined presence, aiming at and assuring harmony and balance, having above-the-average social force field, and controlling social interactions in skill level.

Self acceptance (Sa)

The scale aims at the identification of people who are aware of their own values, abilities, who possess a high level of self-knowledge and self-evaluation, who aspire to be independent, and are satisfied with their social position and function.

Sense of well-being (Wb)

The scale aims at the identification of people who minimize their worries, complaints, elaborate their psychological tension at a high level, who are relatively free from doubts in themselves and are satisfied with their achievements.

Anxiety (An)

This scale identifies sensitive people who are unsure, worried, unbalanced, failure anticipating, and wrestle with the feeling of imperfectness along with being permanently distressed.

II. Scale class

The indicators of socialization, social maturity, balance, sense of responsibility and the personality's value system.

Responsibility (Re)

This scale identifies people who are conscientious, work responsibly, who are trustful in their partnerships, and are balanced.

Socialization (So)

The scale determines the efficiency of the operation of the superior ego, the level of social maturity and social responsibility.

Self conduct (Sc)

The scale identifies people, who are able to control their behaviour, rationally check their passion, and moreover who are able to control tension directing towards socially valuable solutions, which are advantageous from the point of conformity, and are able to react on the tension increasing the standard of personality.

Tolerance (To)

The people identified by the scale are able to harmoniously synchronize their own interests with the communal ones, to tolerate and elaborate the tension coming from social interactions. Their emphatic skill is above-the-average, and they have balanced relationship with authoritative people being in their space of life.

Ego strength (Es)

The scale identifies people who can be characterised as physically and psychologically healthy, balanced people having efficient ego-functions, who follow real life ambitions concerning their abilities and preparedness.

Good impressions (Gi)

The scale identifies people who are able to make good impression and think it is important how other people react to them.

Community (Cm)

The aim of the scale is to determine how much the reaction and the answers of the person comply with the average expectations of the questionnaire.

III. Scale class

The indicators of the achievement's motivational background (extrinsic or intrinsic) and the intellectual efficiency.

Achievement via conformance (Ac)

The scale tries to identify those highly achievement motivated people, whose orientation towards accomplishment and results is basically inspired by extrinsic motives. The so-called task completer can get high point level at this scale.

Achievement via independence (Ai)

The dominantly intrinsically motivated people are identified at this scale, where autonomy is realised at solving the problems. They are problem sensitive, and have task searching and creative attitude.

Intellectual efficiency (Ie)

The aim of the scale is to identify intellectually efficient people, who are interested in intellectual activity, and who highly appreciate mental efforts.

IV. Scale class

The indicators of the orientation of interest, the characteristics of intellect, and the plasticity of the personality.

Psychological mindedness (Py)

Those people can be identified by the scale, who are sensitive to other people's experience, motives, needs, who can easily feel sympathy with the psychological state of their clients and have an above-average emphatic skill.

Empathy (Em)

The aim of the scale is to identify people who are emotionally opened, tend to deeply understand other people, have above-the-average interpersonal sensitivity and emotional resonance skill, who due to the emphatic maturity, can easily feel other people's emotional state, know their reasons and motives. People having high point level have developed skill of empathy and feel safe in company.

Flexibility (Fx)

With the help of the scale we can determine the maturity of conformity, the flexibility of cognitive activity, the flexibility of social behaviour.

Femininity (Fe)

The aim of the scale is to register the feminine and masculine nature of interest. High point level rather indicates feminine interest in case of both genders, shows the preference of the behaviour forms typical at women. From low point level, we can conclude powerful behaviour and masculine behaviour (Oláh [1985]).

3. Results of the research

On the basis of my previous personal experience and interviews with sales people, I expected an above-the-average value in case of *Sociability*, *Good impression*, *Achievement via conformance* and *Achievement via independence*. In my opinion, these are the categories where a successful sales person has to perform above-the-average. On the other hand, I also expected higher values in case of *Psychological mindedness*, *Flexibility* and *Empathy*, but I assumed below-the-average values in case of *Anxiety*.

Question 1.: Is the examined group different from the average in the measured personality dimensions of the test?

Statistical probe: one-sample T probe

Null hypothesis: no difference between the average population and the examined sales people.

Below I would like to indicate how the average results of the sample differ from the S-CPI average (50 values).

The spread of the average results of sales people and the result of the one sample T-probe - which was made by the help of SPSS programme - is detailed in *Appendices 1* and *2*.

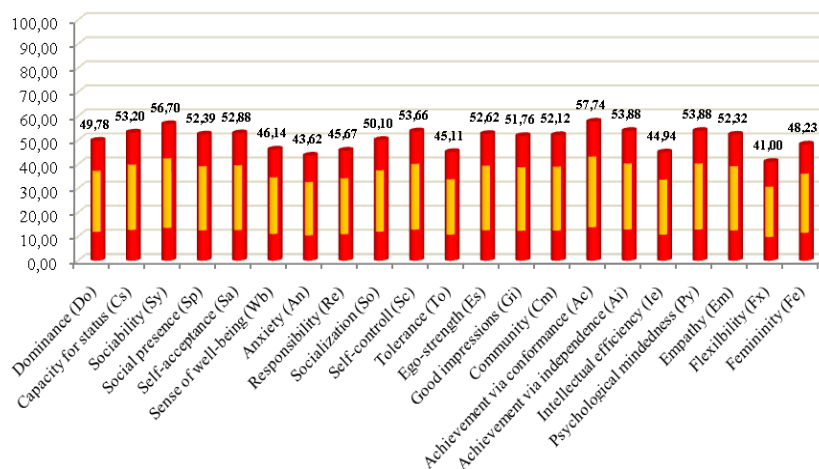

Figure 1. The average of the results of S-CPI test of sales people

Figure 1. also illustrates the average of the results of sales people. In addition to the results shown above and anecdotal evidence testifying to the achievement-oriented nature of this profession the measurement of performance is an additional objective. Over the results above, the ability of obtaining the achievement is in the centre of my interest. On the basis of anecdotal evidence that it is an achievement centric profession I am interested how the results in the categories of Achievement via conformance and Achievement via independence are connected to each other. In this rushing and achievement oriented world, I expected a close connection between the values of the two indicators, as I think that only achievement oriented sales people can prevail in this job.

Question 2.: Is there any connection between the Achievement via conformance and Achievement via independence indicators of the examined sample?

Statistical probe: correlation.

Null hypothesis: There is a connection between the two indicators in a positive direction.

I worked out the research on a 25 member sample with Pearson correlation. On the basis of the results it can be determined ($r = -0.47$) that the two indicators move in opposite directions, but this movement is not significant ($p = 0.823$). So I reject the null hypothesis as statistically there is no correlation between the measured dimensions.

My next question examined the sociability of the sales people.

Question 3.: Is there any connection between the Achievement via conformance and Sociability indicators of the examined sample?

Statistical probe: correlation.

Null hypothesis: There is a connection between the two indicators in a positive direction.

I worked out the research on a 25 member sample with Pearson correlation. On the basis of the results ($r = 0.446$), the two indicators move together in this case, and the movement is significant ($p = 0.026$).

Question 4.: Is there any connection between the further indicators of the examined sample?

Statistical probe: correlation.

Null hypothesis: There is no connection between the indicators.

I do not mention all the explanations of each correlation because of extension limit, but as the results show that there is correlation between several indicators, I will touch upon the most important connections when explaining the results.

4. Explanation of the results

Below I would like to explain in brief the demonstrated results and data.

In case of the S-CPI test, on the basis of my previous personal experience and interviews with sales people, in the dimensions of *Sociability*, *Good impression*, *Achievement via conformance* and *Achievement via independence* I expected an above-the-average value, as in my opinion, these are the categories where a successful sales person has to perform above-the-average, but I also expected above-the-average values in case of *Psychological sense*, *Flexibility* and *Empathy*.

The received data just partially supported my hypothesis. It is true that in the categories of *Sociability* ($M=56.70$) and *Achievement via conformance* ($M=57.74$) the results of sales people significantly differed from the average, but in an interesting way they seemed to post totally average figures with *Achievement via independence* ($M=53.88$) and *Good impression* ($M=51.76$).

Similarly they did not show any significant difference from the average in the fields of *Psychological mindedness* ($M=53.88$) and *Empathy* ($M=52.32$). It was the most surprising for me that both in the fields of *Anxiety* ($M=43.62$) and *Flexibility* ($M=41.00$), the results differed from the average in a negative direction.

In all probability, in this field plagued with doubtfulness, frustration, and serial rejection, the potential long-lasting lack of success can be born only by

very patient people. According to my assumption, people working in this area can cope with the high pressure and achievement expectations in a way that they have lower anxiety level from the beginning, as extreme anxiety would prevent productivity. In the category of *Flexibility*, sales people accomplished under the average because in the financial sector they have to comply with strict regulations and rules and those who intend to differ from these (treat them more flexible) can easily find themselves in the circle of people under supervision, and their employers can easily fire them.

In the S-CPI test, no connection can be discerned between the values of the two indicators and the results ($r = -0.047$) of the examination in the categories of *Achievement via conformance* and *Achievement via independence*. If we have a look at them separately, *Achievement via conformance* is the dominant indicator ($M = 57,74$). For me it is clear that in spite of the fact that achievement is important for sales people, instead of total independence adaptability and team work are the preferred means of reaching that objective. Examining the correlation of *Achievement via conformance* and *Sociability*, it is clear that there is connection between them ($r = 0.446$; $p < 0.05$). In my opinion, people liable to conformism have to be sociable and socially sensitive enough to be sales people, otherwise they cannot find new connections and conclude business deals.

Without the need of completeness, I would like to comment on some close connections based on the assessment concerning further indicator correlations. *Dominance* is closely correlated ($p < 0.01$) to the *Capacity for status* ($r = 0.567$), to *Sociability* ($r = 0.674$) and to *Social presence* ($r = 0.648$). *Dominance* also has a close connection with *Ego-strength* ($r = 0.551$) and *Empathy* ($r = 0.630$). It is likely that only people dominant enough (not directly with the client), and those with the help of dominance working in the background can establish that self-force, with which they can win the sympathy of the clients and by this, they can establish successful business.

Anxiety is significantly ($p < 0.01$) and negatively correlated with most of the personality dimensions, for example *Social presence* ($r = -0.692$), *Self-acceptance* ($r = -0.534$), *Self-control* ($r = -0.528$), *Tolerance* ($r = -0.699$) belong here. Besides low *Anxiety* level, with self-knowledge and self-acceptance, sales people probably can establish the confidential atmosphere of a business conference, which allows enough place for the negotiation of duties connected to the loans in the amount of several million. People who are too anxious would probably crack under such a pressure.

Intellectual efficiency is closely correlated ($p < 0.01$) to *Responsibility* ($r = 0.570$), which plays an important role in the work of sales people. The majority of sales people are higher educated, so intelligence cannot be neglected at all. This fact and the punctual, exact and responsible job require the presence of these two dimensions and its better usage.

On the basis of features specified above, habit, values, motivation, competence of the applicant have to be discovered even at the first meeting or interview. As the applicant matches the profile described above, then he or she has to be examined by an expert responsible for selection.

On the basis of research results used in my essay, the HR or sales manager can decide whether it is worth to take the applicant or not. As it is worth, than the new colleague has to be trained without saving time, energy and money so that both parties would be satisfied with his or her job and achievement. A lot of conflicts and disappointment can be prevented if following the instructions above a suitable person is chosen for the sales post and not only personal sympathy determines the filling of the job. With the help of the used method of research, subjectivity can be filtered, and the profiles of the applicants can be compared in an objective way, which makes choosing much easier.

The results above help not only in identifying the weak points of the applicants but also of people working at the company, and exploring competences that require development. This way there is an opportunity that, with the help of development, colleagues who have been already working at the company, could work much more efficiently and successfully.

5. Conclusion

By writing this essay, my aim was to introduce what kind of psychological requirements should sales people fulfill so that they could be more successful in their job. The circle of sales people was narrowed down to the financial sphere as personality observation of sales people in a broader area would exceed the limit of this essay. In my essay, I tried to introduce the applied examination method of the empirical research, the results and the respective explanation.

As the summary of the observation, on the basis of the explored results coming from my research, I can tell that a sales person in the financial sphere is quite sociable, achievement is important for him or her (both in the way of conformism and independence), less flexible than the average, has self-control and has much more masculine characteristics than average people have.

The economic crisis which began in 2008 also arose from the financial sector. Most of the redundancies partially happened in this sector. In my opinion, the financial sector is in a great need of talented people who not only have to be kept but trained as well. By choosing the best sales people and appreciating their work, the financial sector can survive.

Having been introduced to the sales person profile described in my essay, then developing the appropriate selection methods banks, insurance companies, leasing- and advisory corporations can reach their goals much more easily.

References

- BARNA ILDIKÓ – SZÉKELYI MÁRIA [2002]: Túlélőkészlet az SPSS-hez - Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára. *Typotex Elektronikus Kiadó Kft.* Budapest.
- DEETER-SCHMELZ, D. R. – SOJKA, J. Z. [2003]: Developing Effective Salespeople: Exploring the Link Between Emotional Intelligence and Sales Performance. *International Journal of Organizational Analysis* 11 (3), 211-220.
- FENG, T. – ZHENG, L. – JIN, Y. – WANG, D. – ZHAO, S. [2007]: CPI test result analysis of management cadres in private enterprise. *Chinese Journal of Clinical Psychology*. (15) 3. Jun, 261-262.
- JUHÁSZ ISTVÁN [2010]: Selection methods used for recruiting sales team members. *Periodica Oeconomica*, 3 (1) 110 – 117.
- KLEIN BALÁSZ – KLEIN SÁNDOR [2006]: A szervezet lelke. *EDGE Kiadó.* Budapest.
- LIU, S. S. – COMER, L. B. [2007]: Salespeople as information gatherers: Associated success factors. *Industrial Marketing Management* 36 (5). Jul, 565-574.
- MULLIGAN, R. D. [2004]: Self-assessment of social and emotional competencies of floor covering salespeople and its correlation with sales performance. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*. 64 (9-B), 4664.
- OLÁH ATTILA [1985]: Pszichológiai tanácsadás a pályaválasztásban. *Módszertani Füzetek.* Budapest.
- RAMASWAMI, S. N. – SINGH, J. [2003]: Antecedents and consequences of merit pay fairness for industrial salespeople. *Journal of Marketing* 67 (4). Oct, 46-66.
- SAJTOS LÁSZLÓ – MITEV ARIEL [2007]: SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. *Alinea kiadó.* Budapest.
- SOJKA, J. Z. – DEETER-SCHMELZ, D. R. [2002]: Enhancing the emotional intelligence of salespeople. *Mid-American Journal of Business* 17 (1). Spring, 43-50.

Appendix 1

The average of S-CPI results of sales people and the spread of the averages concerning different personality dimensions

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Achievement via conformance (Ac)	25	57,7360	13,84567	2,76913
Sociability (Sy)	25	56,7036	14,56898	2,91380
Psychological mindedness (Py)	25	53,8844	10,34003	2,06801
Achievement via independence (Ai)	25	53,8812	12,44048	2,48810
Self-control (Sc)	25	53,6580	16,73388	3,34678
Capacity for status (Cs)	25	53,2004	13,79083	2,75817
Self-acceptance (Sa)	25	52,8752	11,39777	2,27955
Ego-strength (Es)	25	52,6208	14,57356	2,91471
Social presence (Sp)	25	52,3896	11,73473	2,34695
Empathy (Em)	25	52,3228	10,01632	2,00326
Community (Cm)	25	52,1156	9,79287	1,95857
Good impressions (Gi)	25	51,7596	15,42990	3,08598
Socialization (So)	25	50,1036	12,38645	2,47729
Dominance (Do)	25	49,7772	15,36188	3,07238
Femininity (Fe)	25	48,2292	11,81543	2,36309
Sense of well-being (Wb)	25	46,1376	17,64703	3,52941
Responsibility (Re)	25	45,6684	17,48421	3,49684
Tolerance (To)	25	45,1140	14,36513	2,87303
Intellectual efficiency (Ie)	25	44,9412	12,79593	2,55919
Anxiety (An)	25	43,6208	11,91658	2,38332
Flexibility (Fx)	25	40,9960	15,66163	3,13233

Appendix 2

One sample T probe on the S-CPI results of sales people

One-Sample Test

	Test Value = 50					
	t	df	Sig. (2- tailed)	Mean Dif- ference	95% Confidence Interval of the Dif- ference	
					Lower	Upper
Achievement via conformance (Ac)	2,794	24	,010	7,73600	2,0208	13,4512
Sociability (Sy)	2,301	24	,030	6,70360	,6898	12,7174
Psychological mindedness (Py)	1,878	24	,073	3,88440	-,3838	8,1526
Achievement via independence (Ai)	1,560	24	,132	3,88120	-1,2540	9,0164
Self-acceptance (Sa)	1,261	24	,219	2,87520	-1,8296	7,5800
Capacity for status (Cs)	1,160	24	,257	3,20040	-2,4922	8,8930
Empathy (Em)	1,160	24	,258	2,32280	-1,8117	6,4573
Self-control (Sc)	1,093	24	,285	3,65800	-3,2494	10,5654
Community (Cm)	1,080	24	,291	2,11560	-1,9267	6,1579
Social presence (Sp)	1,018	24	,319	2,38960	-2,4543	7,2335
Ego-strength (Es)	,899	24	,377	2,62080	-3,3949	8,6365
Good impressions (Gi)	,570	24	,574	1,75960	-4,6095	8,1287
Socialization (So)	,042	24	,967	,10360	-5,0093	5,2165
Dominance (Do)	-,073	24	,943	-,22280	-6,5639	6,1183
Femininity (Fe)	-,749	24	,461	-1,77080	-6,6480	3,1064
Sense of well-being (Wb)	-1,094	24	,285	-3,86240	-11,1467	3,4219
Responsibility (Re)	-1,239	24	,227	-4,33160	-11,5487	2,8855
Tolerance (To)	-1,701	24	,102	-4,88600	-10,8156	1,0436
Intellectual effi- ciency (Ie)	-1,977	24	,060	-5,05880	-10,3407	,2231
Anxiety (An)	-2,677	24	,013	-6,37920	-11,2981	-1,4603
Flexibility (Fx)	-2,875	24	,008	-9,00400	-15,4688	-2,5392